

KARADENİZ

BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ

Güz/ Осень /Autumn 2018 • Yıl/Год/Year 10 • Sayı/Число/Issue 39

ÜÇ AYDA BİR YAYINLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ÜÇ AYDA BİR YAYINLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ЕКВЕРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

AN INTERNATIONAL QUARTERLY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ISSN: 1308–6200 <http://www.dergikaradeniz.com>; www.dergikaradeniz.net;

www.dergikaradeniz.org

Sahibi/ Учредитель/ Owner

Hayrettin İVGİN

Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar–ANKARA (+90) 312 4259353 – hayrettinivgin@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Saliha Sinem İVGİN

Editör/ Главный редактор/ Editor

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU • Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ • Yrd. Doç. Dr. Arif Cem TOPUZ

Eser KARADENİZ • Arş. Grv. Bünyamin TETİK

Yayın Kurulu/ Редколлегия/ Editorial Board

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ (Maltepe Üniversitesi) • Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ (Emekli) • Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi) • Prof. Dr. Anatoly A. BURTSEV (Ammasov Adına Yakutistan Devlet Üniversitesi) • Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Emekli) • Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Selçuk Üniversitesi) • Prof. Dr. Caval KAYA (Ardahan Üniversitesi) • Prof. Dr. Sulayman KAYIPOV (Çuy Üniversitesi) • Prof. Dr. Faruk ÇOLAK (Niğde Üniversitesi) • Prof. Dr. Prof. Dr. Hikmet KORAŞ (Niğde Üniversitesi) • Prof. Dr. Dimitri D. VASİLEV (Moskova Bilimler Akademisi) • Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA (Moskova Bilimler Akademisi) • Prof. Dr. Yakup ÇELİK (Yıldız Teknik Üniversitesi) • Prof. Dr. Victoria V. KRASNYYKH (Kiev Bilimler Akademisi) • Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Emekli) • Prof. Dr. İhsan BULUT (Akdeniz Üniversitesi) • Prof. Dr. Mustafa ÜNAL (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Mambetturdu Mambetakun (Şincan Pedagoji Üniversitesi) • Prof. Dr. Layli ÜKÜBAYEVA (Manas Üniversitesi) • Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ (İvana Cevahişvili Üniversitesi) • Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi) • Prof. Dr. Enver TÖRE (Artvin Üniversitesi) • Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN (Hacettepe Üniversitesi) • Prof. Dr. Tina GELASVİLİ (İvana Cevahişvili Üniversitesi) • Prof. Dr. Elena ARABADJİ (Melitopol Devlet Üniversitesi) • Prof. Dr. Natalie KONONENKO (Alberta Üniversitesi) • Prof. Dr. Betül KARAGÖZ (Giresun Üniversitesi) • Prof. Dr. Gous Khan, Jawaharlal Nehru University • Doç. Dr. Nadya TIDIKOVA (Altayistik Enstitüsü) • Doç. Dr. İbrahim TÜZER (Yıldırım Bayazıt Üniversitesi) • Doç. Dr. Ahmet İÇLİ (Ardahan Üniversitesi)

Redaksiyon / Редакция / Redaction

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Uluslararası İlişkiler / Международные отношения / International Relations Expert

Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU : vediaskaroglu@ardahan.edu.tr

Yabancı Dil Danışmanları / Советники по иностранным языкам / Foreign Language Consultants

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Yazışma Adresi / Адрес издательства / Correspondance Address

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü–Ardahan/TÜRKİYE

Tel.: (+90) 5308852928 – e-mail: dergikaradeniz@gmail.com

Baskı/ Типография / Press: Bizim Dijital (ANKARA)

Mizampaj/ Расположение/ layout : Aşşe İki2

Bu dergi International Scienctetic Indexing (ISI Database), Index Copernicus (ICI World of Journals), ULAKBİM TR Dizin, Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Google Akademik, Akademik Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) tarafından indekslenmektedir.

This journal is indexed by International Scienctetic Indexing (ISI Database), Index Copernicus (ICI World of Journals), ULAKBİM TR Dizin, Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Google Scholar, Academia Social Science Index (ASOS Index).

Hakem Kurulu/ Консультативный совет – Редколлегия/ Editorial Board

Hakem Kurulu

- Prof. Dr. Tofiq ABDŪHASANLİ ABDŪLAZİZ OĞLU, Devlet İktisat Üniversitesi (Azerbaycan)
- Prof. Dr. Adnan AKGÜN - Marmara Üniversitesi, (Türkiye)
- Prof. Dr. Ali AKAR - Muğla Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Tayyar ARI - Uludağ Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR - Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Aygün ATTAR - Giresun Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hasan BAHAR - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Cevat BAŞARAN - Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Vladimir BELYAKOV - (Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Uwe BLAESİNG - (Hollanda)
- Prof. Dr. Valerij BOVTUN - Altay Devlet Teknik Üniversitesi (Altay Kray – Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. İhsan BULUT - Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ahmet BURAN - Fırat Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Nalan BŪYŪKKANTARCIOĞLU - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ömür CEYLAN - Kültür Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ahmet CİHAN - Nevşehir Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Maria CİKİA - (Gürcistan)
- Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Salim CÖHCE - İnönü Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Halit ÇAL - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Necati DEMİR - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Remzi DEVLETOV - Kırım Devlet Pedegoji ve Mühendislik Üniversitesi, (Kırım)
- Prof. Dr. Abide DOĞAN - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV - Muğla Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Gavril GAVRILEVIÇ FILIPPOV - (NEF Üniversitesi Yakutistan - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hande BİRKALAN-GEDİK - Yeditepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Orhan GÖKÇE - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail GÖRKEM - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kadir GÜLKAYRAN - (İran)
- Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN - Ege Üniversitesi (Türkiye)

- Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN - Muğla Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU - Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Harun GÜNGÖR - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Figen GÜRSOY - Ankara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Tacida HAFIZ - (Bosna-Hersek)
- Prof. Dr. Cengiz HAKOV - (Bulgaristan)
- Prof. Dr. Vasiliy Vasilyeviç İLLARİONOV (SAHA Cumhuriyeti -Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Alimcan İNAYET - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Bravina Rozalia İNNOKENTYEVNA (SAHA Cumhuriyeti RAN -Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Aleksander KADİRBAJEV - (Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Fitnat KAPTAN - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ - İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kerem KARABULUT - Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Recai KARAHAN - Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ - İvana Cevahişvili Üniversitesi (Gürcistan)
- Prof. Dr. Ceval KAYA - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Sulayman KAYIPOV (CHUI Üniversitesi - Kırgızistan)
- Prof. Dr. İsmail KERİMOV - Kırım Devlet Pedagoji Üniversitesi (Kırım)
- Prof. Dr. Remzi KILIÇ - Niğde Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Faruk KOCACIK - Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Aynur KOÇAK - Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Özdemir KOÇAK - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ - İnönü Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL - Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Gous KHAN, (Jawaharlal Nehru University Delhi – Hindistan)
- Prof. Dr. Victoria V. KRASNİYKH - (Moskova Lomonosov Üniversitesi - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Adnan KULAKSIZOĞLU - Marmara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Muhtar KUTLU - Ankara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK - Emekli (Türkiye)
- Prof. Dr. Mambetturdu MAMBETAKUN (Şincan Pedagoji Üniversitesi, Çin)
- Prof. Dr. Olga MELNITCHOUK (NEF Üniversitesi - Yakutistan - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Alekseyev Anatoly NIKOLAYEVIC (RAN - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Mehmet OKUR - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Mustafa ÖNER - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ramazan ÖZEY - Marmara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Haydar ÖZTAŞ - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hakan POYRAZ - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Abdülkerim RAHMAN - (Çin)
- Prof. Dr. Hülya SAVRAN - Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA - (Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)

- Prof. Dr. Hatice ŞAHİN - Uludağ Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN - Osman Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ - Niğde Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK - Fırat Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN - Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU - Rize Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Berrak TARANÇ - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Halil İbrahim USTA - Ankara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Mustafa ÜNAL - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Olga MELNİCUK - (NEF Üniversitesi - Yakutistan - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kamil VELİ - İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Obayev Nikolay VYACESLAVOVIC (Tuva Devlet Üniversitesi - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Hakkı YAZICI - Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Dursun YILDIRIM - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Doç. Dr. Bahattin Çelik - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
- Doç. Dr. Mutlu Deveci - Fırat Üniversitesi, Elazığ (Türkiye)
- Doç. Dr. Ergali ESBOSUN - Abay Üniversitesi, (Kazakistan)
- Doç. Dr. Mustafa ŞENEL - Kafkas Üniversitesi (Türkiye)
- Doç. Dr. İbrahim TÜZER - Yıldırım Bayazıt Üniversitesi, Ankara (Türkiye)
- Yrd. Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI - Giresun Üniversitesi (Türkiye)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet KILDIROĞLU - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)

Temsilcilikler / Представители/ Representatives**YURT İÇİ / Турция / Interior:**

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT – ANTALYA * Yrd. Doç. Dr. Bilşen İNCE ERDOĞAN – AYDIN * Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU – BALIKESİR * Yrd. Doç. Dr. Ali ATALAY – BOLU * Halis TEKİN – BURDUR * Yrd. Doç. Dr. Rahman ÇAKIR – GİRESUN * Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR – EDİRNE * Doç. Dr. Davut KILIÇ – ELAZIĞ * Yrd. Doç. Dr. Hilal OYTUN ARSLAN – İSTANBUL * Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN – İZMİR * Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ – KAYSERİ * Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN – KARS * Osman KABADAYI – KIRŞEHİR * Yrd. Doç. Dr. Mehmet EROL – KİLİS * Dr. Erkan KALIPÇI – KONYA-NEVŞEHİR * Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes KAYA – MALATYA * Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem ÖZKAN – NEVŞEHİR * Doç. Dr. Hikmet KORAŞ – NİĞDE * Prof. Dr. Ergin AYAN – ORDU * Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN – SAMSUN * Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA – SİVAS * Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ – TRABZON * Doç. Dr. Rezzan KARAKAŞ – DİYARBAKIR

YURT DIŞI / Другие страны /Abroad:

Mehmet Akif KORKMAZ – ALMANYA ■ Jale İSMAİLOV – AZERBAJCAN ■ İlya İVANOV – ÇUVAŞİSTAN ■ Serpil KUP – FRANSA ■ Maria CİKİA – GÜRCİSTAN ■ Mehmet TÛTÛNCÛ – HOLLANDA ■ Harid FEDAİ – KKTC ■ Prof. Dr. Tacide HAFİZ – KOSOVA ■ Prof. Dr. Hamdi HASAN – MAKEDONYA ■ Lübov ÇİMPÖYEŞ – MOLDOVA ■ Eden MAMUT – ROMANYA ■ Doç. Dr. Miryana MARİNKOVİÇ – SİRBİSTAN ■ Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA – RUSYA FEDERASYONU ■ Hakan KARAKOÇ – RUSYA FEDERASYONU – YAKUTİSTAN ■ Doç. Dr. Nadya TİDIGOVA – ALTAY ■ Murat TOYLU – TATARİSTAN M.C. ■ Natalya BUDNIK – KIRIM – UKRAYNA ■ Dr. İrina KAYAN – POKROVSKAYA – UKRAYNA ■ Prof. Dr. İngeborg BALDAUF – ALMANYA ■ Prof. Dr. Ramesh DEOSARAN – TRİNİDAD-TOBAGO ■ Prof. Dr. Pavel DOLUKHANOV – İNGİLTERE ■ Prof. Dr. Charlyn DYERS – GÜNEY AFRIKA ■ Prof. Dr. Shih-chung HSIEH – TAYVAN ■ Doç. Dr. Rainer CZICHON – ALMANYA ■ Doç. Dr. Ramile ESXADULLAKIZI – TATARİSTAN M.C. ■ Doç. Dr. Cabbar İŞANKUL – ÖZBEKİSTAN ■ Doç. Dr. Gholam VATANDOUST – KUVEYT ■ Dr. Anarhan NADİROVA – KIRGIZİSTAN ■ Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ – NAHÇIVAN ■ Prof. Dr. Rukiye HACI – ÇİN ■ Prof. Dr. Cengiz HAKOV – BULGARİSTAN ■ Prof. Dr. Marika Cikia – GÜRCİSTAN ■ Prof. Dr. Dosay KENÇATAY – KAZAKİSTAN ■ Prof. Dr. Kopi KYÇYKU – ROMANYA ■ Dr. Maria MAVROPOULOU – YUNANİSTAN ■ Dr. Emna CHIKHAOUİ – TUNUS ■ Yrd. Doç. Dr. Damuta CMMİELWSKA – POLONYA ■ Prof. Dr. Tursun GABİTOV – KAZAKİSTAN ■ Doç. Dr. Kadir GÜLDİKEN – İRAN ■ Doç. Dr. Ergali ESBOSUNOV – KAZAKİSTAN ■ Prof. Dr. Ebulfez AMANOÇLU – NAHÇIVAN ■ Dr. Kızıl Maadır SİMÇİT, RUSYA FEDERASYONU – TUVA. ■ Ertuğrul KULAÇ – RUSYA FEDERASYONU – BURYATİA ■ İrina JERNOSENKO – RUSYA FEDERASYONU – ALTAY KRAY. Prof. Dr. Ruslan KADİROV, (Dağistan Cumhuriyeti, RUSYA FEDERASYONU) Doktorant Nursaule AKHATOVA (Oral şehri KAZAKİSTAN) ■ Prof. Dr. Gous KHAN, (Delhi – Hindistan)

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

Söz Başı

Presentation

Предисловие

Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak 8

PROF. DR. AHMET BURAN..... 10

MUHASEBE DÜZENLEMELERİ: KONTROL KİMDE? ABD ve ÇİN KARŞILAŞTIRMASI
ACCOUNTING REGULATIONS: WHO CALLS THE SHOTS? A COMPARISON BETWEEN USA AND CHINA

Бухгалтерские Правила: В Чьих Руках Контроль? На Примере США И Китая

Ahmet Terzi 20

KARACAOĞLAN'DA GÖÇ

MIGRATION IN KARACAOĞLAN'S POEMS

Миграция По Роману Караджаоглан

Bülent Arı-Hüseyin Kürşat Türkan 30

NİĞDE İLİ ÖRNEĞİNDE ÇOCUK SUÇLULUĞU

CHILDREN'S CRIMINATION IN NIGDE CASE

Детские Убытки В Делах Niğde

Bülent Kara 46

AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLERE GÖRE TÜRKİYE'DE PAMUĞUN
ULUSLARARASI REKABET ANALİZİ: 2000-2009 ve 2010-2016 DÖNEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

AN ANALYSIS OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF TURKISH COTTON IN ACCORDANCE
WITH REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGES: 2000-2009 AND 2010-2016 PERIOD

Выявлено Сравнительное Преимущество Конкурентный Анализ Международным Хлопком В Турции:

Сравнение Периода 2000-2009 И 2010-2016 Гг

Arzu Kılıç 65

1990 VE 2000 SENELERİ ARASINDA TV REKLAMLARINDA ERKEK KİMLİĞİNİN SUNUMU

REPRESENTATION OF MALE IDENTITY IN TELEVISION ADVERTISEMENTS BETWEEN 1990 - 2000

Мужская Идентичность В Телевизионных Рекламах С 1990 По 2000 Годы

Hakan Yüksel..... 88

URFA HALİLÜ'R-RAHMAN CAMİİ HAZİRESİ'NDEKİ MEZAR TAŞLARI

GRAVE STONES IN HALİL'ÜR- RAHMAN MOSQUE CEMETERY IN URFA

Надгробные Памятники Могильника В Мечети Халиль-Рахман В Урфе

Gül Güler..... 104

EXCLUDED BY INCLUSION: THE TURK IN SHAKESPEARE'S PLAYS

DAHİL EDİLEREK DIŞLANMIŞ: SHAKESPEARE'İN TİYATRO OYUNLARINDA TÜRK

МАРГИНАЛИЗИРОВАН ПУТЁМ ИНКЛЮЗИИ :ОБРАЗ ТУРКА В ПЬЕСАХ ШЕКСПИРА

Mustafa Şahiner..... 120

MERSİN İLİ KÖY SEYİRLİK OYUNLARINDAN DEVE BOTLATMASI VE ÂŞUK-MÂŞUK OYUNU

THEATRICAL VILLAGE PLAYS NAMED "CAMEL BIRTH" AND "LOVER-BELOVED" IN MERSIN

Театрализованные Игры Сёл Мерсинского Региона "Верблюжьё Сапоги" И "Ашук-Машук"

Nilgün Çıblak Coşkun 128

BİZANS TARİHÇİSİ AGATHIAS VE TÜRKLER HAKKINDA VERDİĞİ BİLGİLER

BYZANTINE HISTORIAN AGATHIAS AND HIS INFORMATION PRESENTATION ABOUT TURKS

Византийский Историк Агафий И Его Информация О Тюрках

Öner Tolan 141

TÜRK İŞLETMELERİ SORUMLU YATIRIM UYGULAMALARININ NERESİNDE? WHERE ARE THE TURKISH BUSINESSES POSITIONED IN RESPONSIBLE INVESTMENT APPLICATIONS? <i>Где Турецкие Операции, Ответственные За Ответственные Инвестиционные Приложения?</i> Özlem Tuna-N. Serap Vurur-İbrahim Kılıç	160
DENETİM VE ADLİ MUHASEBE ALANINDAKİ ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZ TEKNİĞİ İLE İNCELENMESİ INVESTIGATION OF STUDIES IN AUDIT AND FORENSIC ACCOUNTING WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS TECHNIQUE <i>Исследование Аудита И Учетной Работы С Методом Библиометрического Анализа</i> Seyhan Öztürk-Cihan Yılmaz	173
THE MEASUREMENT OF CONSUMPTION AND SAVING HABITS OF THE CHILDREN BETWEEN THE AGES OF 6-10: THE CASE OF ESKİŞEHİR 6-10 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARIN TÜKETİM VE TASARRUF ALIŞKANLIKLARININ ÖLÇÜLMESİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ <i>Измерение Потребления И Сохранения Привлечений Детей Между Возрастами 6-10: Случай Еskişehir</i> Serpil Altınırnak İlkey Badurlar- Mehmet Yıldırım Orkun Şen Ahmet Aytekin Basil Okoth Çağlar Karamaşa	189
TÜRKİYE KONUT FİYAT ENDEKSİ VE DÜZEY BAZLI KONUT FİYAT ENDEKSLERİ İLE SEÇİLİ DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY HOUSE PRICE INDEX, LEVEL BASED HOUSE PRICE INDEX AND SELECTED VARIABLES <i>Причинно-Следственная Связь Между Индексом Цен На Жилье В Турции И Индексом Установленных Цен На Жилье С Выбранными Переменными</i> Gökben Adana Karaağaç –Serpil Altınırnak	222
SİLİFKE YÖRESİNDEN YEDİ YENİ TÜRKÜ SEVEN NEW FOLK SONGS FROM SİLİFKE <i>Семь Новых Турецких Тюркю (Народная Песня) Из Силифке</i> Sonat Seyhan	241
TEZER ÖZLÜ’NÜN “ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ” ROMANINDA VAROLUŞÇU SÖYLEM EXISTENTIALIST DISCOURSE IN “COLD NIGHTS OF CHILDHOOD” BY TEZER ÖZLÜ <i>Экзистенциалистический Дискурс В Роме Тезера Езлю «Холодные Ночи Д Етства»</i> Taylan Abiç	253
MAKEDONYA TÜRK EDEBİYATI KADIN ŞAİR VE YAZARLARINDAN CEVAHİR SELİM A FEMALE AUTHOR AND POET OF MACEDONIAN TURKISH LITERATURE: CEVAHİR SELİM Zeki Gürel	263

SÖZ BAŞI

Saygı değer okuyucular,

Dergimizin 39. Sayısı Prof. Dr. Ahmet BURAN'a armağan edilmiştir. 40. Sayımız ile birlikte 10. Yılıımızı da kutlamış olacağız. 10. Yıl yaş günü sayımız Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY'a armağan edilecektir. Yazılarınızı bekliyoruz.

Posta adresimize gelen makalelerin kabul edilmediğini daha önce ilan etmiş, sayfamıza da koymuştuk. Makalelerinizi lütfen sistem üzerinden gönderiniz. DergiPark projesi kapsamında yüklenen makaleler editörlerimiz tarafından uygunluğu kontrol edildikten sonra hakemlere gönderilerek değerlendirmeye alınmaktadır.

Yayın kurallarımıza dergimizin internet sayfasından ulaşabilirsiniz. Yayın kurallarına uymayan hiçbir makale yayınlanmayacaktır. Ön incelemeden sonra size kabul edildiğine dair bir yazı geldiğinde, makalenizin hakem sürecine girdiğini ve bu işlemin de en geç bir ay içinde sonlanacağını bilmelisiniz. Hakem sürecinden geçen her makale sıraya konularak yayınlanacaktır.

Dergimiz doçentlik başvuru kriterlerine uygundur. ISI'nın sertifikasını da bu sayımızda yayınlıyoruz.

Bizler, hiçbir yerden maddi destek almadan bugünlere geldik. Yazarlarımızın yapmış oldukları katkı için teşekkür ederiz. Yayınlanacak her makale için, yayın ve diğer masrafları gidermek adına dergimizin posta çeki hesabına 250 Türk Lirası veya karşılığında döviz yatırılması gerekmektedir. Anlayışla karşılayacağınızı umuyoruz.

Siz değerli okurlarımız dergimizin yayınlanmış sayılarına, arşivlerimizdeki makalelerine www.dergikaradeniz.com; www.dergikaradeniz.net; www.dergikaradeniz.org gibi internet adreslerinden erişebilirsiniz.

Akademik yükselme sağlayanlara başarılarının devamı, aramızdan ayrılan bilim insanlarına Tanrıdan rahmet diliyoruz.

Çalışmalarınızda kolaylık ve başarılar dilerim.

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Editör

PRESENTATION

Dear Readers;

The 39th issue of our journal is dedicated to Prof. Dr. Ahmet BURAN. We will celebrate our 10th anniversary with the 40th issue. The 40th issue will be dedicated to Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY, so we are expecting your scientific articles.

We announced previously that articles sent to us through e-mail will not be considered for publication. Please send your articles through the system present in ULAKBİM-Dergipark. The articles will be examined technically by our editors and those considered suitable will be sent to the referees for blind review. Our journal is now indexed by ISI and SCOPUS. The impact factor is 0,635.

You can attain the writing format and requirements through the website. Articles not complying with the format and rules will certainly be turned down. Following the preview, it must be known that your article is through evaluation process, which will be finalised in one month at most. Articles accepted by the referees will be published in turn.

Our journal meets the requirements for application for associated professor degree. We are sharing the ISI certificate in this issue.

So far, we have received no financial support and met all the expenses personally. We thank all those who have made scientific contributions. In order to meet the publication and other expenses,

from now on we are obliged to demand a payment of 250 TL for each article, to be deposited to the bank account. We hope you will find this convenient.

You can attain the published issues of our journal and the articles in the archives through www.dergikaradeniz.com ; www.dergikaradeniz.net ;www.dergikaradeniz.org .

We congratulate the academicians who have attained new titles and pay tribute to those who have passed away.

We wish you a bright period of success.

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Editor

ПРЕДИСЛОВИЕ

Уважаемые читатели,

39-ый номер нашего журнала посвящается профессору Ахмет Буран. 40 – ой номер будет посвящаться профессору Тунджеру Гюленсой. 40-ым номером будем отмечать десятилетие нашего журнала. Ждём Ваших статей.

В предыдущих номерах мы оповещали вас о том, что доклады, высланные по электронной почте не будут приниматься. Пожалуйста, пришлите доклады пользуясь системой по докладам. Оформление докладов, высланных в рамках проекта Dergipark, проверяются нашей редколлегией. Затем они они посылаются рецензентам.

Требования к оформлению статей проставлены на нашей элекронной веб. странице. Статьи, не соответствующие требованиям не будут опубликованы. После предворительного контроля статей Вы будете уведомлены о принятии статьи. Рецензирование и другие формальности продлятся в течении одного месяца. Статья, получившая положительную рецензию, будет опубликована с соблюдением очерёдности.

Наш журнал соответствует к критериям научно-педагогического звания – доцент. В этом номере будет опубликован сертификат ISI нашего журнала.

До последнего времени наш журнал не получал материалной или финансовой поддержки. Редколлегия благодарит всех авторов за вклад в выходе в свет журнала. В целях покрытия канцелярских расходов для публикации статьи в журнале необходимо переслать 250 турецких лир или валюту по соответствующему курсу на почтовый счёт журнала.

Архив журнала содержится по адресу: www.dergikaradeniz.com www.dergikaradeniz.net; www.dergikaradeniz.org

Учёным желаем высоких научных достижений и чтим память коллегам, покинувших нас.

С уважением,

Профессор Доктор Эрдоган Алтынкайнак
Редактор журнала

PROF. DR. AHMET BURAN'IN ÖZ GEÇMİŞİ

Elazığ ilinin Keban ilçesine bağlı Aşağıçakmak köyünde dünyaya geldi. İlk eğitimini Aşağıçakmak İlkokulunda, Orta ve Lise eğitimini Elazığ'da Elazığ Orta Okulu ve Elazığ Lisesinde tamamladı. 1980 yılında girdiği Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1983/84 eğitim-öğretim yılında mezun oldu.

1984 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Türk Dili Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. 1985 yılında Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı.

Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1984 yılında başladığı Yüksek lisansını 1986, Doktorasını ise 1989 yılında tamamladı. Yüksek Lisans ve Doktora tezleri TDK tarafından kitap olarak yayımlandı. 1990 yılında Yardımcı Doçent, 1995 yılında Doçent, 2001 yılında Profesör oldu.

2003-2005 yılları arasında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2005 yılında tekrar Fırat Üniversitesine döndü ve halen aynı Üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı olarak görevine devam etmektedir.

Evli ve iki çocuk babasıdır.

İdari Görevleri

-F.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı (1995-1997)

-F.Ü. Dil Eğitim Öğretim ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü (1995-2012)

-F.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü (1997-2000)

-F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü (2000-2003)

-Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Türkoloji Bölümü Başkanlığı (2003-2005)

F.Ü. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı (2007- devam ediyor)

Ayrıca, Türk Dili ve Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Başkanlığı, başta Fen- Edebiyat Fakültesi olmak üzere çeşitli Fakülte ve Yüksekokullarda yönetim kurulu üyeliği ve 1997-2003 yılları arasında Fırat Üniversitesi Senatosu üyeliği yaptı.

Yayımları

Dördü Türk Dil Kurumu yayını olmak üzere, çeşitli yayınevlerinden çıkan 22 adet kitabı, yurt içi ve yurt dışında yayınlanan çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli bilimsel kurumların ve çok sayıda derginin hakemliğini yapmaktadır. Editörlüğünü yaptığı bilimsel dergi ve kitaplar da mevcuttur. Çeşitli bilimsel toplantıların düzenlenmesinde görev aldı.

Üyesi Olduğu Mesleki ve Bilimsel Kurumlar

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (Ankara/ Türkiye)
İLESAM- Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (Ankara/ Türkiye)
Azerbaycan Yazarlar Birliği (Bakü /Azerbaycan)
Kırgızistan Bilimler Akademisi, Dilbilim Enstitüsü (Bişkek /Kırgızistan)
Aytmatov Akademisi Üyeliği (Bişkek/Kırgızistan)

Öğrenim durumu ve Akademik Unvanları

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Fırat	1984
Yüksek lisans	Türk Dili	Fırat	1986
Doktorluk	Türk Dili	Fırat	1989
Yard. Doç. Dr.	Türk Dili	Fırat	1990
Doçentlik	Türk Dili	Fırat	1995
Profesörlük	Türk Dili	Fırat	2001

Kitapları

1. Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay. Ankara 2015

Bir bilim alanından söz edebilmek için üç unsura ihtiyaç var. Bunlar; “malzeme, yöntem ve terim”dir. Türkoloji/ Türklükbiliminin bir bilim alanı olarak kavramsal ve blimsel gelişmesine katkıda bulunmak üzere, bu alanda kullanılan terimler derlenmiş ve alfabetik bir sözlükte açıklanmalı olarak verilmiştir.

2. Çağdaş Türk Yazı Dilleri I, (E. Alkaya ve S. K. Yalçın ile) Akçağ Yay., Ankara 2014

Dört cilt halinde hazırlanan serinin birinci kitabıdır. Bu kitapta, Oğuz grubu Türk lehçeleri ele alınmıştır. Oğuzlar, Oğuz Türkçesi ve Oğuz grubu Türk lehçelerinin gelişimi, alfabeleri, grameri ve örnek metinleri yer almaktadır.

3. Çağdaş Türk Yazı Dilleri II (E. Alkaya ile) Akçağ Yay., Ankara 2014

Aynı serinin ikinci kitabıdır ve bu kitapta da Karluk grubu (Uygur ve Özbek) Türkçeleri ele alınmıştır.

4. Çağdaş Türk Yazı Dilleri III (E. Alkaya ile) Akçağ Yay., Ankara 2014

Bu ciltte Kıpçak grubu Türk Lehçeleri (Kırgız, Kazak, Tatar, Karaçay-Balkar, Başkurt, Nogay, Kumuk) ele alınmıştır.

5. Çağdaş Türk Yazı Dilleri IV (E. Alkaya ve M Özeren ile) Ankara 2014

Serinin son cildi olan bu kitapta da Kuzey-doğu grubu (Hakas, Tuva, Altay) Türk lehçeleri incelenmiştir.

6. Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar (Berna Yüksel Çak ile), Akçağ Yay., Ankara 2012.

Türkiye’nin günümüzdeki en önemli iki sorunu “diller ve etnik gruplar” sorunudur. Bu sorunu, yerli bir bakışla, bilimsel verilere ve yöntemlere dayalı olarak ele alan bir çalışmadır. Türkiye’de günümüzde yaşayan dillerin hangileri olduğu, nerelerde, ne kadar bir nüfus tarafından konuşulduğu nüfus sayımı rakamlarına dayalı olarak tespit edilmiş, coğrafi dağılımı haritalar üzerinde gösterilmiştir.

Etniklik kavramı ve Türkiye'deki etnik gruplar Türkiye gerçeği içinde ve evrensel terminoloji ile tepit edilmiş ve değerlendirilmiştir.

7. Çağdaş Türk Lehçeleri, (Dr. Ercan Alkaya ile), Akçağ Yay. (8. baskı) Ankara 2012.

Esas itibarıyla bir ders kitabıdır. Birinci bölümünde genel Türkoloji bilgileri yer almaktadır. İkinci Bölümde, Oğuz, Karluk ve Kıpçak gruplarını temsilen seçilen yedi lehçenin grameri, tarihi, edebiyatı kısaca özetlenmiştir. Üçüncü bölüm ise seçilen lehçelerin kullandığı alfabeler ve bu alfabelerle yazılmış örnek metinlerden oluşmaktadır. (10. Baskı)

8. Çağdaş Türk Yazı Dilleri I (Ercan Alkaya ile), Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yay, Eskişehir 2011.

9. Çağdaş Türk Yazı Dilleri II (Ercan Alkaya ile), Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yay, Eskişehir 2011.

Çağdaş Türk Yazı Dilleri I ve II adıyla hazırlanan bu iki eser, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi için hazırlanmış ders kitabıdır. Karluk, Kıpçak ve Oğuz grubu Türk lehçelerini temsilen seçilen yedi lehçenin gramerleri, alfabe ve metin örnekleriyle bir araya getirildiği bir çalışmadır.

10. Kurşunlanan Türkoloji, Akçağ Yay. (3. baskı) Ankara 2011.

İki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türklerin değişik coğrafyalarda uğradığı kırım ve kıyımların tarihi özetlenmiştir. Bu bölüm Türkler için bir ölüm kalım mücadelesinin sivil cephesini gözler önüne serdiği için "Korku Tüneli" alt başlığını taşımaktadır. İkinci bölümde ise, özellikle Türkologların, şair ve yazarların Sovyetler Birliği başta olmak üzere değişik ülkelerde ve bölgelerde uğradıkları baskı ve kıyımlar anlatılmaktadır. Sovyetler Birliğinde cezalandırılan Türkologlar hep kurşunlanarak öldürüldüğü için kitabın adı "Kurşunlanan Türkoloji"dir. Toplumun milli ve manevi değerleriyle ilgilenen, kültürel kimliğini yapan ve yaşatan temel değer olarak Türkçe üzerine çalışmalar yapanlar hedef alındığı ve öldürüldüğü için bu bölümün alt başlığı da "Dilimizin ve Bilimimizin Soykırımı: Kurşunlanan Türkoloji"dir.

11. Sâ'atnâme (Giriş-Metin-Dizin), Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Hibetullah İbni İbrahim tarafından 15. yüzyılın sonu ila 16. yüzyılın ilk yarısı arasında yazıldığı tahmin edilen dini bir eserdir. Osmanlı alfabesiyle yazılan eser, Latin alfabesine transkribe edilmiş, dil özellikleri incelenmiş ve gramatikal indeksi yapılmıştır.

12. Prof. Dr. Ahmet BURAN-Makaleler, Turkish Studies Yay., Ankara 2008.

Değişik zamanlarda yazılmış ve çeşitli değerlerde, sempozyum kitaplarında yayımlanmış makalelerimin bir araya getirildiği bir eserdir.

13. Elazığ Yöresi Söz Varlığı, (Dr. Nadir İlhan ile) TDK. Yay., Ankara 2008.

Elazığ yöresi ağızlarında kullanılan ve standart Türkçe Sözlükte yer almayan kelimelerden oluşan bir ağız sözlüğüdür. Elazığ yöresindeki mahalli kelime ve söyleyişlerden oluşur. Derlenen kelimeler, Derleme Sözlüğü ile karşılaştırılmış, Derleme Sözlüğünde bulunanlar, bulunmayanlar, anlamı farklı olanlar vb özellikler bakımından değerlendirilmiştir.

14. Mehmet Bedri Yücesu, Hayatı ve Şiirleri, (Prof. Dr. Ali Yıldırım ile) ManasYay., Elazığ 2006.

Harput'ta Sara Hatun Camii'nin emekli imamı olan ve Divan edebiyatının son temsilcilerinden olan Mehmet Bedri Yücesu'nun hayatı, edebi kişiliği ve şiirlerinden oluşmaktadır. Yücesu, şiirlerini arap harfleriyle yazmış idi. Bu şiirleri Latin harflerine çevirip bir sözlük ekleyerek yayımladık.

15. Nimri Dede, Hayatı ve Şiirleri, Manas Yay., Elazığ 2006.

Nimri Dede, Keban'ın Pınarlar (Nimri) köyünden olup 1986 yılında vefat eden bir halk ozanıdır. Alevi-Bektaşî geleneğinden gelen ve aşık tarzı şiirler yazan Nimri Dede de şiirlerini Osmanlı alfabesiyle yazmış idi. Şiirlerinin yazılı olduğu 19 defter tarafımızdan Latin harflerine çevrilmiş, tasnif edilmiş, hayatı ve edebi kişiliğine dair bir değerlendirmeye yayımlanmıştır.

16. Harput'tan Hazar'a Elazığlı Şairler, (Doç. Dr. Ali Yıldırım ve Doç. Dr. Tarık Özcan ile) Elazığ Belediyesi Yay., Elazığ 2006.

Bir Elazığlı Şairler Antolojisidir. Şairlerin kısaca hayatları hakkında bilgi ile birlikte şiirlerinden birkaç örneği içermektedir.

17. Elazığ İli Ağızları (Şerife Oğraş ile), Elazığ 2003.

Elazığ İli ağızlarının ses ve şekilbilgisi bakımından incelendiği bir çalışmadır.

18. Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara 1997.

Elazığ ilinin, Keban, Baskil ve Ağın ilçelerinden derlenen metinlere dayalı bir ağız incelemesidir. Kitabın sonunda yöresel bir sözlük de bulunmaktadır.

19. Anadolu Ağızlarında İsim Çekim(Hâl) Ekleri, TDK Yay. Ankara 1996.

Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan hal eklerini yapı, köken ve işlevleriyle inceleyen bir çalışmadır. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma TDK tarafından yayımlanmıştır.

20. Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler-I, (Prof. Dr. Tuncer Gülensoy ile), TDK Yay., Ankara 1994.

Elazığ yöresi ağızlarından derlenen transkripsiyonlu metinlerden oluşan bir çalışmadır.

21. Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü (Türkiye T.-Azerbaycan T.- Rusça-İngilizce) (Prof. Dr. Alaeddin Mehmedoğlu ve Hatice Alaeddin Kızı ile), Nil Yay., İzmir 1994.

Türkçe (Türkiye Türkçesi), Azerbaycan Türkçesi, Rusça ve İngilizce şeklinde dört dilde düzenlenen bir dilbilgisi terimleri sözlüğüdür.

22. Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler (Prof. Dr. Tuncer Gülensoy ile), Boğaziçi Yay., İstanbul 1992.

Tunceli yöresinden derlenen transkripsiyonlu metinleri içeren bir çalışmadır.

23. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar (Ağızlar), Boğaziçi Yay., Ankara 1992.

Doğu Anadolu ağızları ve yerel dilleri ile ilgili makalelerimin bir araya getirildiği bir eserdir.

Kitapta Bölüm

1. Buran, A., “Ak Keme” Povestindeki “Ata Boluu” Tüştünüğü Cana Ata-Bala baylanışının Körköm Çağıdırılışı, **Çingiz Aytmatov’dun Çıgarmaları Türk Adabi Sınında**, Bişkek 2017,s. 17-28

2. Buran, A., Türklerde Alfabe ve Yazı, **Ruxani Janğıru-El Tireğinin Negizi** (editör: Orhan Söylemez- A. İbrayeva-S. Melikova) Petropavl/Kazakistan 2017, s.125-169

3. Buran, A., Türkiye Türkçesinde İleri Ögeler ve Bazı kelime Kökleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Zeynep Korkmaz Armağanı**, TKAE Yay., Ankara 2017, s. 143-147,

4. Buran, A., Fransa’da Türklük Bilimi ve Louis Bazin, **Türk Diline Gönül Verenler – Yabancı Türkologlar-**, Akçağ yay., Ankara 2017, s. 193-198

Diğer Kitaplar

1. Tuncer Gülensoy Armağanı Kayseri, 1995. (Editör),

2. Türk Kültüründe Aşevleri-Kayseri Örneği-, İstanbul 2010 (Editör)

3. Türk Diline Gönül Verenler – Yabancı Türkologlar- Ankara 2017 (Editör)

Ayrıca;

Uluslararası hakemli dergilerden *Turkishstudies*’in 4/8-2009 sayısı, PROF. DR. AHMET BURAN ARMAĞANI olarak yayımlanmıştır.

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler

1. Buran, A., Kırgız Türkçesinde Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişimleri, **Uluslararası Türk lehçe Araştırmaları Dergisi**, 2017, 1. Yıl, 1. Sayı, 1-11. S.

2. BURAN, A., Kürtler ve Kürt Dili, **TurkishStudies**, S. 6/3, yıl 2011, s. 43-57,

3. BURAN, A., Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Turkish Studies**, S. 6/1, yıl 2011, s. 41-54

4. BURAN, A, Metin-Bağlam İlgisi Bakımından Ak Gemi’de “Babalık” Kavramı ve Baba-Çocuk İlişkisi, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S: 27, 2011, s. 49-59.

5. BURAN, A., Bir Anti-Homosovyetikus: Bahtiyar Vahapzade, **Erdem Dergisi**, Sayı 57, Bahtiyar Vahapzade Özel Sayısı, 2010, s. 1-5

6. BURAN, A., Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar, **Diyalektolog**, 2010/ 1, s. 15-20

7. BURAN, Ahmet, Türk Dünyasında Dil İlişkileri, Çok Dillilik ve Dil Değiştirme, **Türk Kültürü**, Sayı: 272, Cilt: 30, Nisan 2010, s. 67-70
8. BURAN, A., Sovyet Türkolojisi ve Birinci Türkoloji Kurultayı, **TurkishStudies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4/3 Spring 2009, www.turkishstudies.net, p. 430-444.
9. BURAN, A., Repressiya ve Aytmatov, **Cengiz Aytmatov** (Ed. Prof. Dr. Ramazan Korkmaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 29-39
10. BURAN, A., Kırgızistan'da Sovyet-Rus Katliamı ve Cengiz Aytmatov, **Türk Edebiyatı**, Ağustos 2008, s. 76-81.
11. BURAN, A., Kırgızistan'da Dillerin Edinilme ve Öğrenilme Süreçleri, **Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı** (Ed. Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yay., Ankara 2008, s. 191-201.
12. BURAN, A., Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında s/ş Meselesi, **TurkishStudies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 2/2 Spring 2007, www.turkishstudies.net, p. 121-127.
13. BURAN, A., Türk Tilderinde "Mayram" Sözü'nün Manilik Çöyrösü Cana Tekteşlik Baylanışı, **Til Cana Kotormo**, C. 1/2005, s. 38-40. Urumçi/Çin.
14. BURAN, A., Karma Diller, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 13, 2005, s. 79-87
15. BURAN, A., Kırgızistan'daki Dillerin Bugünü ve Geleceği, **Türk Yurdu**, S. 216, Ağustos 2005, s. 31-32
16. BURAN, A., Konuşma Dili-Yazı Dili İlişkileri ve Cumhuriyet Devrinde Yazı Dilinin Ağızlardan Aldığı Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme, **Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Armağanı**, TDK Yay. Ankara 2004, s. 80-102.
17. BURAN, A., Türkçe Saatnameler ve Hibetullah İbni İbrahim'in Saatnamesi, **Jurnal of Turkic Civilization Studies**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, No 1/2004, s. 263-281.
18. BURAN, A., Konuşma Dili Yazı Dili İlişkileri ve Derleme Faaliyetleri, **Türkbilim**, Ankara 2002/4, s. 97-104
19. BURAN, A., Yabancı Diller Karşısında Türkçe, **Türk Yurdu**, Şubat-Mart 2001, s.79-82.
20. BURAN, A., Gakgo / Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı, **Türk Dili**, (578), Şubat 2000, s.173-178
21. BURAN, A., Türkçede İsim Çekim Ekleri, **Türk Gramerinin Sorunları - II**, TDK Yay., Ankara 1999, s. 263-278
22. BURAN, A., Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, **Türk Dili** (542), Şubat 1997, s.233-237.
23. BURAN, A., Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni** (9 Mayıs 1997), TDK Yay., Ankara 1999, s. 89-91.
24. BURAN, A., Türk Asrı İçin Önce Türkçe Asrı Gerekir , **Yeni Türkiye** (Türk Dünyası Özel Sayısı), Mayıs- Haziran 1997, (15), s.212-216.
25. BURAN, A., Atatürk ve Türk Dili, **Türk Yurdu**, S.120 (480), Ağustos 1997, s. 29-32.
26. BURAN, A., -İk Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı, **TDAY-Belleten** 1994, Ankara 1996, s. 11-18.
27. BURAN, A., Derleme Sözlüğü'ne Katkılar, **Türk Dili** (535), Temmuz 1996, s. 38-43.
28. BURAN, A., Türklüğün ve Türk Dilinin Bütünlüğü Açısından TÜRKÇE Adı Üzerine Bir Değerlendirme, **Türk Yurdu**, (414), Nisan 1993 s. 26-27.
29. BURAN, A., Anadolu Ağızlarında Yaşayan YUNUS, **Milli Kültür**, Yunus Emre Özel Sayısı, (80), Ocak 1991, s.89-92.

Uluslararası Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildirileri

1. BURAN, A., Adlandırma ve Terimleştirme Sorunu Bağlamında "Türk Alfabeti" Terimi, **Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu**, 1. Cit, s. 501-507, İstanbul 2018

2. BURAN, A., Alaş Ruhu ve Çağdaş Alfabelerimiz, **Alaş Ziyahlarının Gilmi Edistemelik Muraları: Destur men Janaşıldık**. Abay Üniversitesi Kazakistan/ Almatı, 28 Şubat 2018, Almatı 2018
3. BURAN, A., Türklükbilimi/Türkoloji Terimi Üzerine Bir Değerlendirme, **IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu**, 26-28 Nisan 2017 Niğde Üniversitesi, Niğde 20017
4. BURAN, Ahmet, Mehmet Akif'in Dil İle İlgili Görüşleri, **Türk Dünyasının Aydınlatanlar, Mehmet Akif Ersoy ve Abdullhah Tukay Uluslararası Sempozyumu**, 13-17 Mayıs 2014- Kazan/ Tataristan-Rusya), Bağcılar belediyesi yay., İstanbul 2016, s. 75-81
5. BURAN, Ahmet, Dil-İnsan-Kimlik İlişkisi, **Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu**, (Bartın Üniversitesi, 28-30 Nisan 2016), 2. Cilt, 391-394. s.
6. BURAN, Ahmet, "Ana Dili Olarak Türkiye'de Türkçe", **VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu**, 16-18 Ekim 2014 Fırat Üniversitesi, 2015 Elazığ,
7. BURAN, Ahmet, "Türkçede Art Seslerin Ön Seslere Dönüşmesi Eğilimi" **VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu**, 4-7 Aralık 2013-Uludağ Üniversitesi, 2014 Bursa, s. 105-132
8. BURAN, Ahmet; "Kavram ve Gramer Çevirileri Bağlamında Kazakça-Rusça İlişkisi", **IV. Uluslararası Türkoloji Kongresi**, 13-14 Mayıs 2011, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan/KAZAKİSTAN
9. BURAN, Ahmet, " Türkiye Türkçesi Ağızlarında -R, -R- Türemesi", **IV. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı**, 27-29 Ekim 2011, Trakya Üniversitesi/ Edirne
10. BURAN, A., Bir Anti-Homo-Soviyetikus: Bahtiyar Vahabzade, **Azatlığın Sesi Bahtiyar Vahabzade Uluslararası Sempozyumu**, 13-14 Şubat 2010, Ardahan
11. BURAN, A., Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme, **II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı**, Kafkas Üniversitesi (21-23 Mayıs 2009, Kars).
12. BURAN, A., Türkçenin Eğitimi ve Öğretimine Yönelik Bilgi Kaynaklarına Erişim Sorunu ve Elektronik Ortamda Bilgi Paylaşımı, **II. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı** (2-4 Temmuz 2009, Ürgüp/Göreme/Neveşehir).
13. BURAN, A., Türk Lehçeleri (Dil) Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Problemleri, **Türklük Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Sorunları Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi (16-17 Kasım 2009, Ankara).
14. BURAN, A., Dil Kullanımında Yozlaşma, **3. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı**, Lefke Avrupa Üniversitesi (25-28 Eylül 2008, Kıbrıs).
15. BURAN, A., Ak Gemi'de Babalık Kavramı ve Baba-Çocuk İlişkisi, **Bir Bilgelik Durağı; Cengiz Aytmatov Sempozyumu**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (16-17 Ekim 2008, Bişkek/Kırgızistan).
16. BURAN, A., Atatürk'ün Okuduğu Dil ile İlgili Kitaplar, **VI. Uluslararası Atatürk Kongresi**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (10-15 Ekim 2007, Ankara).
17. BURAN, A., Olumsuzluk Ekinin (-mA) Türk Lehçelerindeki Ses Bilgisi Görüntüsü Üzerine Bir Değerlendirme, **2. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri** (25-30 Ekim 2007, Bişkek/Kırgızistan).
18. BURAN, A., Dil İlişkileri ve Kavram Tercümelemleri Üzerine Bir Değerlendirme, **XII. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şoleni**, (10-17 Mayıs 2006, Bakü/Azərbaycan).
19. BURAN, A., Oş İlinin Özgön İlçesinde (Kırgızistan) Yaşayan Türklar ve Ağızları, **Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı**, Bilkent Üniversitesi (26-28 Eylül 2006, Ankara).
20. BURAN, A., Çok Dilli Toplumlarda Dil İlişkileri ve İletişim Sorunları, **I. Uluslararası İpek Yolu Tarih ve İletişim Sempozyumu**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (26-27 Nisan 2004, Bişkek/Kırgızistan).
21. BURAN, A., Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri Bakımından Türkçede Bayram, **I. Uluslararası Geleneksel Bayramlar, Törenler Sempozyumu**, Kırım Pedagoji ve Mühendislik Üniversitesi (3-8 Ağustos 2003, Simferepol/Kırım/Ukrayna).

22. BURAN, A., Yemen Elması ve Doğu Cephesinden Bir Mektup, **Uluslararası Savaş Çocukları, Öksüzler ve Yetimler Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Merkezi, **Bildiriler**, İstanbul 2003, s. 239-244.

23. BURAN, A., Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağzlarında s/s Meselesi, **4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Türk Dil Kurumu (24-29 Eylül 2000, Çeşme/İzmir).

24. BURAN, A., Türkiye Türkçesinin Sesbilgisi ile İlgili Sorunları, **Türk Gramerinin Sorunları**, Türk Dil Kurumu (27 Kasım 1998, Ankara).

25. Buran, A., Türk Edebiyatında Saatnameler ve Hibetullah ibni İbrahim'in Saatnamesi, **9. Milli Türkoloji Kongresi** (15-19 Eylül 1997, İstanbul).

26. Buran, A., Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağzlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni** (9 Mayıs 1997-TDK Ankara).

27. Buran, A., Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni, **3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı**, (23-27 Eylül 1996) Türk Dil Kurumu, Türkiye-Ankara.

28. Buran, A., Türkçede İsim Çekim Ekleri, **Türk Gramerinin Sorunları-II**, Türk Dil Kurumu (6 Nisan 1996, Ankara).

Ulusal Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleleri

1. BURAN, A., Türk Dünyasında Ortak Dil Yaratma Süğreçleri, **Yeni Türkiye, Türk Dili Özel Sayısı C. 3, Sayı 101** (Mayıs-Haziran 2018), s. 325-335, Ankara 2018

2. BURAN, A., Türk Lehçe Araştırmalarının Dünü, Bugünü ve Sorunları, **Türk Edebiyatı Dergisi**, s. 2015

3. BURAN, A., Edebiyat Kurmaca Mahkeme Gerçek, **Yeni Ufuklar**, 2014, s. 46-49

4. BURAN, A., Türk Dünyasının Geleceğini İnşa Ederken, **Türk-Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı**, (Ed. Bülent Gül), TKAE Yayınları, Ankara 2012, s.121-127.

5. BURAN, A., Manas Destanı, Törekuş Aytmatov ve Çon-Taş Katliamı. **Kardeş Kalemler**, S. 12, Aralık 2007, s. 71-75.

6. BURAN, A., Kelime, Kavran Alanı ve Kelime Ailesi Bakımından Türkçede Bayram, **Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan**, Konya 2006, s. 599-608

7. BURAN, A., Bir Şair ve Bir Okuyucu, **Yavuz Bülent Bâkiler'e Armağan** (Haz. Selçuk Karakılıç), Size Dergisi Yay., İstanbul 2006, s. 61-65.

8. BURAN, A., Karma Diller ve İki Örnek: Klasik Osmanlıca ve Kürtçe, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 20, Kayseri 2006/1, s. 19-35

9. BURAN, A., Konuşma Dili-Yazı Dili İlişkileri ve Cumhuriyet Devrinde Yazı Dilinin Ağızlardan Aldığı Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme, **Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Armağanı**, TDK yay. Ankara 2004, s. 80-102

10. BURAN, A., Türkiye'de Standart Dil Yaratma Çabaları ve Kürtçe, **Muzaffer Özdağ Armağanı**, C. 4. 2003

11. BURAN, A., Söz Ola Kese Savaşı, **Bizim Külliye**, S. 13 Elazığ 2002, s. 6-10

12. BURAN, A., Dil ve Edebiyat, **Bizim Külliye**, S. 12, Elazığ 2002, s. 8-11

13. BURAN, Ahmet, Anadolu Ağzlarında İsim Hâl Ekleri, **Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı**, Kayseri 1995, s. 164-173

14. BURAN, Ahmet, Mehmet Akif in Dil İle İlgili Görüşleri, **İLTÖRE**, Yıl: 1, S.3, Ocak 1995, s. 22-25.

15. BURAN, Ahmet, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası, **Parlamentar**, Yıl:2, S. 17, Eylül1993, s. 25-28

16. BURAN, Ahmet, Yazı Dilinin Tarihi Gelişimi İçinde Türk Şivelerinin Ortaya Çıkışı ve Azeri Türkçesi Örneği, **Savunma Hizmetleri Ve Koordinasyonu Dergisi**, Yıl: 1, S. 1 O, 1992, s. 10-12

17. BURAN, Ahmet Yunus'ta Hayvan Adlan ve Fonksiyonları, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.80, Ekim 1992, s.167-194

18. BURAN, A., Anadolu Ağzlarında Yaşayan YUNUS, **Millî Kültür**, Yunus Emre Özel Sayısı, S.80, Ocak 1991, s.89-92

19. BURAN, A., Yunus'un Yetiştığı Sosyal Zemin, **NİLÜFER**, (4), Elazığ 1991, s. 11-14.
20. BURAN, A., Azerbaycan Dilciliyinin Nezeri Esasları, **NİLÜFER**, (3), 1991, s. 39-40.
21. BURAN, A., Kütahya ve Yöresi Ağızları, **Erciyes**, (142), 1989, s.14-15.
22. BURAN, A., Fırat Üniversitesi, Edebiyat(Fen-Edebiyat) Fakültesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yapılan Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri ile Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Yapılan Mezuniyet Tezleri , **F.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi**, C 2, S. 1, Elazığ 1988, s. 237-250
23. BURAN, A., Doğu Anadolu Ağızlarının Kelime Hazinesi, **Belgelerle Türk Tarihî Dergisi**, S.33, 1987, s.44-50
24. BURAN, A., Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, **F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 1, S. 2, 1987, s.47-71
25. BURAN, A., Eski Türk Gelenek ve Göreneklerinin Fırat Havzasındaki İzleri, **Belgelerle Türk Tarihî Dergisi**, S. 12, Şubat 1986, s. 43-48
26. BURAN, A., Keban ve Baskil Yörelerinden Derlenen Efsaneler, **Türk Folklorundan Derlemeler** 86/1, MİFAD Yay., Ankara 1986, s. 31-38
27. BURAN, A., Bir Etimolojik Sözlük Denemesi, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.45, Aralık 1986, s.213-216
28. BURAN, A., Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Yaşayan Dede Korkut Hikâyeleri: Deli Dumrul'un Keban Rivayeti, **Erciyes**, S. 86, Şubat 1985, s.22-25
29. BURAN, A., Doğu Anadolu Ağızları Üzerine Bir İnceleme, **Türk Kültürü**, S. 265, Yıl: XXIV, Mayıs 1985, s.359-365

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunduğu ve Bildiri Kitabında Basılan bildirileri

1. BURAN, A., Millî Birlik Açısından Devlet Dili, **Millî Birlik ve Beraberlik Sempozyumu**, 23 Mart 2017- İLESAM, Ankara 2017, s. 206-215
 2. BURAN, A., Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Değeri, **Dünya Uygarlığı İçinde Türk Uygarlığı, Tarih ve Dil Meseleleri Kurultayı**, (26-29 Haziran 2014) Eskişehir
 3. BURAN, A., Bilim Alanlarında Terimlerin Önemi ve “küçürek öykü” Terimi, **Küçürek Öykü Sempozyumu**, Ardahan Üniversitesi, 25-26 Kasım 2011-Ardahan
 4. BURAN, A., Harput'ta Son Osmanlı: Mehmet Bedri Yücesu, **Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu Bildirileri-I**, Elazığ 1999, s. 53-77.
 5. BURAN, A., Dil-Kültür Bağlamında Güneydoğu Sorunu, **Cumhuriyetin 75. Yılında Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu** (17 -19 Aralık 1998) Bildirileri, Elazığ 1999, s. 371-376.
 6. BURAN, A., Kayseri'de Halk Takvimi, **E. Ü. Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu** (3-5 Mayıs 1990-Kayseri) Bildirileri, Kayseri 1991, s. 347-352.
 7. BURAN, A., Fırat Havzasında Türk Boyları ve Bölge Ağızlarının Tabakalaşması, **Türk Millî Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu** (23 Mart 1990-Kayseri Bildirileri), Kayseri 1990, s. 239-245.
 8. BURAN, A., Dede Korkut Hikâyelerinin Doğu Anadolu Varyantları, **F.Ü., Sultan Baba ve Köroğlu Sempozyumu**, (3 Kasım 1986-Tunceli) Bildiriler, Elazığ 1987, s. 35-39.
 9. BURAN, A., Elazığ İl Halk Kütüphanesindeki Yazma Eserler, **F.Ü. Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, (5-6 Mayıs 1986-Elazığ), **Bildiriler**, Elazığ 1987, s. 177-182.
 10. BURAN, A., Fırat Havzasında Yağmur Duası ve “YADA” Taşı, **F. Ü. Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, (5-7 Kasım 1987-Elazığ) Bildiriler, Elazığ 1989, s. 63-71.
- Diğer Bazı Bildirileri**
1. BURAN, A., “Doğu Anadolu Dil Atlası”, **II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi**, 19-25 Nisan 2010, İzmir/Çeşme.
 2. BURAN, A.,Türkiyedeki Ağız Araştırmaları ve Türkistan'daki Dialektolojik Meseleler, **Sersen Amanolov cene Kazırkı Kazak Filologiyasının Özekti Meseleleri**, A. Baytursınlı Atındaki Til Bilim İnstitutu, (25-26 Kasım 2003, Almatı/Kazakistan).
 3. BURAN, A., Dil-Kimlik İlişkisi, **Türkiye Ortadoğu ve Kuzey Irak İlişkileri Sempozyumu** (21-23 Nisan 1998, Alanya/Antalya).

4. BURAN, A., Dil-Kültür Bağlamında Güneydoğu Sorunu, **Karakeçili 4. Uluslararası Kültür Şenliği**, (18-20 Eylül 1998, Karakeçili/Kırkkale).

5. BURAN, A., Cumhuriyet ve Dil, **Türkiye Cumhuriyetinin 80. Yılı Bilgi ve Kültür Şöleni**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (29 Ekim 2003, Bişkek/Kırgızistan).

Yönettiği Yüksek Lisans ve Doktora tezleri

a. Yönettiği Yüksek Lisans tezleri

1. Özgür Aslankılıç, **Türkiye’de Halk Ağızlarından Söz Derleme Dergisinde Geçen Küçük/Küçültme Anımlı Kelimeler**, Elazığ 2018

2. Ezgi Aral, **Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişimleri**, Elazığ 2018

3. Burcu San, **Türk Dili Alanında Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme**, Elazığ 2018

4. Ersin Akbulut, **Töre Bitigi –İnceleme-Metin-**, Elazığ 2017

5. Züleyha Hande Akata, **İnternet Dilinde Yeni Ögeler (Neolojizm)**, Ardahan Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan, 2016

6. Yelda Yeşildal Eraydın, **Nedim Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi**, Elazığ 2015

7. Berna Yüksel, **Türkiye’de Diller**, Elazığ 2011.

8. Mehmet Özeren, **Kırgız Türkçesinde Ünsüzler ve Ünsüz Olayları**, Elazığ 2008.

9. Özkan Aydoğdu, **Türk Dilinde Masterlar**, Elazığ 2007.

10. Erhan Özbay, **Elazığ Yöresi Avcılık Terimleri Sözlüğü**, Elazığ 2006.

11. Süleyman Kaan Yalçın, **İlköğretim 1. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcüklerin Unsurlarının Eğitsel Açından Değerlendirilmesi**, Elazığ 2005.

12. Işın Bilge Kağan Selçuk, **Oş İli Özgön İlçesi Köylerinde Yaşayan Türklerin Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek 2005.

13. Gülzada Narmamatova, **Sanat-ı Diğerestter (Metin-İnceleme-Dizin)**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek 2005.

14. Fatih Özek, **Türkiye Türkçesi Ağızlarının Şekil Bilgisi**, Elazığ 2003.

15. Berna Esin, **Gemlik Yöresindeki Bulgar Göçmen Ağızları**, Elazığ 2002.

16. Şerife Oğraş, **Elazığ İli Ağızları**, Elazığ 2000.

17. Yılmaz İnce, **Şemsi’nin Cevahirü’l-Kelimat’ı Üzerine Bir Dil İncelemesi**, Elazığ 1999.

18. Şahin Kara, **Elazığ Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme**, Elazığ 1999.

19. Murat Cengiz, **Saimbeyli/Adana Ağızları (İnceleme-Metinler- Sözlük)**, Elazığ 1998.

20. İbrahim Tosun, **Çemişkezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları, (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Elazığ 1996.

21. Muhammed Kaymaz, **Sivrice Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Elazığ 1996.

22. Ercan Alkaya, **Şeyyad İsa, Ahvâl-i Kıyamet, (İnceleme-Metin-İndeks)** Elazığ 1996.

23. Mustafa Şenel, **Birleşik Cümlelerde Yüklem İlişkileri**, Elazığ 1995

b. Yönettiği Doktora Tezleri

1. Yılmaz İnce, **Tarihi Türk lehçelerinde Ünsüzler**, Elazığ 2017

2. Nilüfer Yıldırım, **Orhan Pamuk’un Cevdet Bey ve Oğulları ile Masumiyet Müzesi Romanlarında Sözcük Varlığı**, Elazığ, 2015

3. Gülşah Kalkan Parlak, **Gaziantep Yer Adları Üzerine Bir Araştırma**, Elazığ 2014

4. Özkan Aydoğdu, **Çankırı İli ve Yöresi Ağızları**, Elazığ 2011.

5. Murat Şengül, **İlköğretim II. Kademe Türkçe Öğretiminde Yazma Becerilerine Yönelik Öğretim ve Ölçme-Değerlendirme Yaklaşımlarının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi**, Elazığ 2011.

6. İbrahim Tosun, **Doğu Anadolu Halk Ağızlarının Ortak Dil Özellikleri**, Van 2010.

7. Süleyman Kaan Yalçın, **Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Elazığ 2009.

8. Fatih Özek, **Tarihî Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Elazığ 2009.

9. Mustafa Şenel, **Elazığ İli Yer Adları**, Elazığ 2003.
 10. Ercan Alkaya, **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Elazığ 2002.
 11. Nadir İlhan, **Eşref bin Muhammed, Hazâinü Saâdat** (İnceleme-Metin-Dizin), Elazığ 1998.
 12. Halil İbrahim Delice, **Niğdeli Muhibbi, Gül ü Nevruz** (İnceleme-Metin-Dizin), Elazığ 1995.

Yürüttüğü Projeler

1. Elazığ Ağzı Sözlüğü (Fırat Üniversitesi Araştırma Fonu-FÜNAP No. 435)
2. Çağdaş Türk Lehçelerinde Edatlar (FÜNAP No. 453)
3. Elazığ İli Yer Adları Üzerine Bir İnceleme (FÜNAP No. 428)
4. Türkiye Türkçesi Ağzlarının Şekil Bilgisi (FÜBAP No. 471)
5. Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler (FÜBAP No. 1671)
6. Tarihi Türk Lehçelerinde Ünlüler (FÜBAP No. 1598)
7. Kırgız Türkçesinde Ünsüzler ve Ünsüz Olayları (FÜBAP No. 1608)

İdarî Görevleri

- F.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı (1995-1997)
- F.Ü. Dil Eğitim Öğretim ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü (1995-2013)
- F.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü (1997-2000)
- F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü (2000-2003)
- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Türkoloji Bölümü Başkanlığı (2003-2005)
- F.Ü. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı (2007-devam ediyor)

Üyesi Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

- Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (Ankara/ Türkiye)
- İLESAM- Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (Ankara/ Türkiye)
- Azerbaycan Yazarlar Birliği (Bakü /Azerbaycan)
- Kırgızistan Bilimler Akademisi, Dilbilim Enstitüsü (Bişkek /Kırgızistan)
- Aytmatov Akademisi Üyeliği (Bişkek/Kırgızistan)

Verdiği lisans ve lisansüstü dersler

Türk Dili Tarihi-I; Yeni Türk Yazı Dilleri-I;Türkiye Türkçesi Ağzları; Dilbilim; Kırgız Türkçesi; Türk Dilinin Sözcük Varlığı; Türkçenin Tarihsel Fonetik; Çağdaş Türk Lehçeleri; Türk Dili Tarihi-II

Yeni Türk Yazı Dilleri-II.

Adres:

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ

Email: aburan@hotmail.com,

aburan@firat.edu.tr

buran.ahmet@gmail.com

Tel: 0532 572 66 42

MUHASEBE DÜZENLEMELERİ: KONTROL KİMDE? ABD ve ÇİN KARŞILAŞTIRMASI

ACCOUNTING REGULATIONS: WHO CALLS THE SHOTS? A COMPARISON BETWEEN USA and CHINA

БУХГАЛТЕРСКИЕ ПРАВИЛА: В ЧЬИХ РУКАХ КОНТРОЛЬ? НА ПРИМЕРЕ США И КИТАЙЯ

Ahmet TERZİ*

ÖZ

Muhasebe bilgisi kişiler, ticari örgütler, toplumlar ve devletler için son derece önemlidir. Bu öneme binaen bilginin hangi kritere göre üretileceği ve sunulacağı da bitmeyen bir tartışma konusu olmuştur. Muhasebe bilgisinin nasıl üretileceği ve sunulacağı ile ilgili yapılan düzenlemeler, sonuçlar üzerinde de önemli değişiklikler meydana getirecektir. Bu nedenle sermaye sahipleri, iktidarı elinde bulunduran siyasal eğilim ve hakim ideoloji daima muhasebe düzenleyicileri üzerinde baskı oluşturmuşlardır. Eleştirel Muhasebe literatürü, bahsi geçen müdahalelerin ülkeden ülkeye değişebileceğini; bazen muhasebe ile ideolojinin bazen ise muhasebe ile siyasetin girift ilişkiler içerisine girebileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu mücadelenin temel sebebi “muhasebe bilgisinin, yani gücün, nasıl oluşturulacağını ve sunulacağını kim belirleyecek?” sorusuna verilecek cevaptır. Cevaplanması gereken bir başka soru ise, bu araçsallığın muhasebenin varlığı ile birlikte gelen bir zorunluluk olup olmadığıdır. Yani muhasebe özü gereği gücün etkisinde olan bir araç mıdır? Yoksa hakim ideoloji ya da siyasal iktidar tarafından manipüle edilen bir bilim midir? Bu çalışma, muhasebeye ilişkin düzenlemeler üzerindeki siyasal ve ideolojik etkileri araştıran güncel akademik çalışmalara odaklanmaktadır. Ele alınan çalışmaların kimisi ABD'deki politika ve muhasebe arasındaki ilişkiye odaklanırken diğerleri Çin'deki muhasebe düzenlemeleri ile ideoloji arasındaki ilişkileri incelemektedir. Makalenin amacı, 2005 yılı sonrası eleştirel muhasebe literatüründe yer alan; muhasebe ile politika ve ideoloji arasındaki karmaşık ilişkiyi çok boyutlu açıkladığı düşünülen ve günümüz iktisadi dünyasının iki zıt kutbunu temsil eden ABD ile Çin arasında karşılaştırmalı bir analiz olanağı sunan kimi çalışmaları tanıtarak ve özetleyerek araştırmacıların ilgisine ve tartışmasına sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Politika, İdeoloji, Muhasebe Standartları, Muhasebe Düzenlemeleri

Jel Sınıflandırması: M40, M41, M48, M49.

ABSTRACT

Knowledge of accounting is crucial for individuals, commercial organizations, societies and states. This creates endless debates on according to which criteria the knowledge will be produced and presented. The regulations regarding how the accounting

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İİB. Fakültesi, ahmetterzi@ardahan.edu.tr
DOI: 10.17498/kdeniz.415104

knowledge is produced and presented influence the results significantly. That is why investors and dominant ideology put pressure on accounting regulators. Critical accounting literature suggests that such interventions and pressure may vary from one country to another. It discusses that in certain cases, accounting and ideology or accounting and politics get involved in a complex relationship. The reason of this debate actually lies beneath the question that "who will determine the knowledge of accounting, which is the power, and how it will be produces and presented? Another crucial question is whether accounting is a tool used by power. Or is it a science which is manipulated by the dominant ideology and political power? This paper centres on recent scholarly works on the effects of politics and ideology on accounting regulations. Some of the works which are contained by this paper investigate USA politics and accounting relation whereas others examine accounting regulations and ideology in China. The purpose of the paper is to focus on the studies -penned after 2005- which are thought to have explained the multi-dimensional and complicated relationship between accounting and politics\ideology. Thus, it purposely centres on the works allowing the researcher to analyse comparatively the two opposite poles of the economic life of the world, namely USA and China. The paper adopts a descriptive method that summarizes, conveys and introduce the works in question to researchers for discussion and further investigation.

Keywords: Accounting, Politics, Ideologies, Accounting Standards, Accounting Regulations

Jel Classification: M40, M41, M48, M49.

АННОТАЦИЯ

Люди со знанием бухгалтерского учета имеют решающее значение для коммерческих организаций, разных сообществ и государств. Между производителями и покупателями идёт бесконечное обсуждение о том, что на какие критерии должно основываться знание бухгалтерского учёта. Поправки в том, как производить и представлять бухгалтерскую информацию, приведет к существенным изменениям результатов. По этой причине владельцы капитала, политическая тенденция у власти и доминирующая идеология всегда оказывали давление на регуляторы бухгалтерского учета. Критическая литература по бухгалтерскому учету предполагает, что указанные вмешательства могут варьироваться в зависимости от страны. В них иногда можно увидеть сочетание бухгалтерского учёта и идеологии, а иногда бухгалтерского учёта и политики. Основной причиной этой борьбы является ответ на вопрос "Кто будет определять бухгалтерские знания, то есть власть, как она будет сформирована и представлена?". Еще один вопрос, на который нужно ответить, - это необходимость, связанная с существованием бухгалтерии. Иными словами, является ли сущность бухгалтерского учета инструментом, на который влияет власть? Или это наука, в которой господствует идеология или политическая власть? В этом исследовании основное внимание уделяется текущим академическим исследованиям, исследующим политические и идеологические влияния на правила бухгалтерского учёта. В то время, как в некоторых исследованиях основное внимание уделялось взаимосвязи между политикой США и бухгалтерским учётом, другие изучают взаимосвязь между правилами бухгалтерского учета и идеологией в Китае. Цель этой статьи, критически проанализировать литературу по бухгалтерскому учёту после 2005-го года. Представить интересам и дискуссиям

исследователей некоторые из исследований, которые обеспечивают сравнительный анализ по бухгалтерскому учёту между США и Китаем. Как считается, в этих странах учитывают сложные отношения между бухгалтерским учётом, политикой и идеологией. Так как, обе эти государства представляют противоположные полярности современного экономического мира.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, политика, идеология, стандарты бухгалтерского учета, правила бухгалтерского учета.

Jel Классификация: M40, M41, M48, M49.

1. Introduction

Recently, the question of whether politics and ideology have an influence on accounting has turned into the discussion of how and to what extent the former affects the latter and vice versa. There is no doubt today that from the standard setting to implementation, politics and ideology intervene throughout the whole process. As Gipper et. al. notes “even casual observation of the standard setting process suggests that politics can have a first order effect on how accounting standards are set” (Gipper et. al., 2013: 1). From 1970s onwards, several researches have uncovered this fact through scholarly works (Watts and Zimmerman, 1978; Mason, 1980; Sunder, 1988; Brown and Tarca, 2001; Ahmad, 2015). It is a well known fact today that, on the one hand, accounting and standard setting have been used as ideological tools to control economies of developing countries (Ding and Graham, 2007; Andrew and Cortese, 2013). On the other hand, current studies have also exposed the role of accounting as an instrument to legitimate the economy-based policies by states in general and governments in particular.

Scholarly works in question here investigate accounting as a political or ideological entity which assumes responsibilities going beyond technical liabilities. They take accounting as a social, cultural and political phenomenon with a historical background. That is to argue that accounting is not constant but dynamic; not complete but ongoing; and dependent on social, economic and political changes. Current paper aims to provide a fertile review of the up-to-date research on the relationship between politics, ideology, and accounting regulations. It focuses on the fundamental scholarly works on the subject matter. So it mainly adopts a descriptive method which summarizes, conveys and introduce the critical literature to the researchers. By doing this, the paper also aims to open a door for prolific discussions and further investigations.

This paper comprises actual empirical works that were written after 2005. They are papers which are thought to have explained the multi-dimensional and complicated relationship between accounting and politics and ideology. Specifically, there are five research contained by this paper, three of which investigate USA politics and accounting relation whereas two examine accounting regulations and ideology in China. The reason why this paper chose those works is that while the USA based research provide the best aspect of the relationship between politics and accounting, China-based research present the best aspect of ideology and accounting relation. Because in the USA institutional politics is largely open to external influence through various mechanisms such as lobbying, whereas in China it is far more easier to observe the ideological shift and its effect on accounting.

This paper now goes on introducing the main actual research on the subject. The paper divided into three main sections throughout which politics-accounting relationship and ideology-accounting relationship are studied and conclusion with some comments. In

the related sections, it first introduce what the research mean by politics and/or ideology. Then it continues to convey how the papers establish the connection between politics, ideology, and accounting. Finally, it ties with the conclusion part.

1. Politics-Accounting Relationship

Brandon Gipper, Brett Lombardi and Douglas J. Skinner (2013) investigate the political influence over accounting standard-setting in the U.S.A. They define political influence as a “purposeful intervention in the standard-setting process by an economic entity with the goal of affecting the outcome of that process to increase that entity’s economic value or wealth or achieve some other self-interested purpose inconsistent with the FASB’s mission.” (Gipper et. al, 2013: 3) They do this investigation by centring on the functioning of the U.S. Financial Accounting Standards Board (FASB)¹. They initially discuss the main theories applicable on the accounting-setters and go on a debate about the relationship between politics and the FASB.

As Gipper et. al. (2013: 8) conveys there are a number models applicable on the FASB’s function in the USA. The first model is Regulatory Capture which explains the accounting standard-setters as “firms in the industry being regulated “capture” the regulator who makes regulatory decisions that are in the firms’ (industry’s) best interests, as opposed to being socially efficient.” (Gipper et al., 2013: 8) According to this argument, the biggest eight companies in the US controls and guides the FASB in order to maintain the interests of the companies or their clients. However, Gipper et. al. (2013: 9) have an objection against this argument as they observe that “the FASB rules affect many different types of entities (the Big 4 audit firms, other audit firms, users of financial statements such as analysts, as well as firms across many different industries) with divergent interests, so it is not clear exactly who ‘captures’ the FASB.” So, decisions made by FASB could be influenced by a number of factors including the regulators’ characteristics (i.e. their wealth and jobs), their ideological views, political persuasions etc. To understand the effect of these and their extent of affection, Gipper et. al. (2013: 37) suggest researchers to investigate data on the regulators’ personal characteristics. And then researcher can continue studying how those attributes influence the drafts that have been issued by the standard-setter institutions and persons.

The second model is the Public Interest model according to which the standard setters such as the FASB function in a philanthropic way to protect public interest from the market loss. However, Gipper et al. (2013: 8) argues that this model is too reductionist in its definition of standard-setters as purely altruistic. Moreover, the argument that the FASB is independent needs more focus here. Because if a standard-setter – an institution or a person - works in favour of public companies, it is obviously working for the state and possibly, for the government. For every state and government there is an ideological background that they constitute their social, cultural and economic policies according to.

¹ The FASB has been announced by the American Congress as an independent standard-setting institution. Hence, the FASB is a sovereign and self-governing standard-setter which is free from political influence. The FASB’s function was declared so as to set accounting standards for public companies. According to Gipper et al. (2013: 8) “[t]his means that accounting standard-setters like the FASB differ from other types of regulators in some important ways, which affects the applicability and descriptiveness of general economic theories of regulation.”

That is what makes the FASB, as a public-benefit institution, widely open to political influence.

Deriving from these critics, Gipper et. al. (2013: 10) argues that “[o]verall, no one model fully captures the complex economic and political nature of accounting standard-setting, in part because accounting standard-setters are held out to be independent while at the same time operating under the direct oversight of [...] the Congress, a delicate balancing act.” The theories for instance, do not explain the subject in terms of how agenda of standard-setters is set, which should be seen as something more than “simply identifying the topics that the board will work on –part of this process is also to determine the scope of a projects which influences that accounting standard system (Leftwich, 1990. Additionally, Leftwich points to the fact that the Securities and Exchange Commission (SEC)² added a project to the FASB agenda through lobbying including certain politicians. Deriving upon debate, Gipper et. al. (2013: 15) argues that the agenda of standard-setters are open to be influenced by underlying economic, legal and political forces:

It seems likely that political forces are generally play an important role in agenda setting in the FASB and that this operates more broadly than simply being manifested through the opinions of FASAC [Financial Accounting Standards Advisory Council] members.

As an evidence for this, they recall the two important accounting issues of the 1970s. In this period, oil and gas accounting and inflation accounting were added to the agenda because they were closely related to the ARAB oil embargo and inflation which were the biggest political and economic issues of the period. Hence, the FASB got gas and oil accounting on the agenda by the act of Congress.

Another name who has also given a focus on the FASB is Ross L. Watts (2006). Her work centres on how and why political agencies, courts and market forces attempt to influence accounting. She searches the answers to these questions through examples from FASB and IASB (International Accounting Standard Board). Further, her research involves the legal and the political systems through which political agencies find a way to affect accounting (Watts, 2006: 55).

What she finds out is that the FASB creates the accounting rules passing through a process that is based on the market. She argues that political actors play a significant role in this process. According to her, changes in the economic and legal systems are carried out and also are reflected by political forces. Those changes shape the market as well as the accounting standards. Political forces are also open to be guided by interest groups which attempt to influence accounting standards in favour of their own interest. Here

² The Security and Exchange Commission is government commission established by the U.S. government in 1934 in order to regulate the securities markets and protect investors. The Commission defines its mission as follows: “The mission of the SEC is to protect investors; maintain fair, orderly, and efficient markets; and facilitate capital formation. The SEC strives to promote a market environment that is worthy of the public’s trust.”(U.S. Securities and Exchange Commission Official Website, 01.01.2018).

intervenes lobbying as a political mechanism to have an impact on standard-setting process.

According to Watts (2006), accounting standards develop through market process which itself is a part of political and legal systems. Most of her work on lobbying through comment letters, drafts and other documents show that firms and their managers propose accounting rules to be set in favour of the market. Interestingly enough, she argues that if accounting standards are not set compatible with political and legal forces, they will fail in a short time. Watts (2006: 56) comments on this as follows:

History makes it apparent that standard-setting in the US is constrained by political forces –if the standard is too far from a political equilibrium, it cannot last. the long-term political equilibrium in the US appears to require conservatism, so it is likely that SFAS 142 will not last in its current form. Some of the firms with unverifiable goodwill that are underperforming will fail and in the political process part of the blame for failure will be attached to the failure of the accounting methods to recognise that assets were overstated.

So, she argues that if legal, political and economic changes (and actors, obviously) are not considered in setting the accounting standards, the standards do not survive long and lose their effect in a short time (Watts, 2006: 60).

The last, but not least, work that this paper is dealing with belongs to Afzal Ahmad (2015) who focuses on the effect of practical and institutional politics on accounting. It investigates the relationship between accounting and lobbying as a political practice. The paper centres particularly on the influence of lobbying on accounting standard. To measure the effect of lobbying, it explores the relationship between the lobbying process related to certain accounting standards and the application of those standards. It specifically analyses the lobbying activities of the International Accounting Standards Board (IASB) and the US Financial Accounting Standards Board (FASB).

On the one hand, standard setters which are often known as standard boards (such as the IASB and the FASB) “are committed to protect the interests of investors rather than the interests of corporations and auditors” (Ahmad, 2015: 33). According to Ahmad, on the other hand, commitment to the preservation of investors’ interests may sometimes change into the desire to protect the interest of governments or standard setters’ themselves through lobbying activities.

The research concludes that the major determinants of lobbying in the field of accounting standards are the size of lobbying corporations and the perceived effects of the regulations on the economic well-being of the enterprises. The analysis of the specific cases indicates that both firm-level, industry-level and country-level factors contribute to lobbying decisions that are obliged to be approved by institutional politics, i.e. the U.S. Congress.

So far, the paper deals with the fundamental works that investigate the relationship between institutional politics and accounting regulations. They mainly focus on how, why, and to what extent politics influence accounting-setting process. Now it turns to the research that the relationship between ideology and accounting is explored.

2. Relationship Between Ideology And Accounting

While the research considered so far are mainly about the US, China also has a relatively broad literature about the relationship between politics, ideology and accounting. This has several reasons. First of all, China's political and social life have passed through diverse ideologies in recent history which provide researchers with the opportunity to investigate its history with close lens. Second of all, diverse ideologies give researcher the chance to compare governments' policies regarding economy in general and accounting in particular. Last but not least, comparing to other countries, governments of China dominantly influenced the process of constructing national economy. Beyond this, authoritarianism related with the Communist Party administration, move to shape a different system of power unmistakable from the sort of interest group dynamics experienced in the west and "this leads to a very different style of accounting in China as compared to the west" (Ding and Graham, 2007; Yee, 2012; cited in Xu 2014: 1).

In her work, Lina Xu (2014) focuses particularly on the effect of political ideologies on accounting in China. She adopts a critical definition of ideology and takes it as a matter of political conflict and power struggle processing through political interests and discourse. Her data includes the archives of primary official government regulations, Chinese accounting journals, Chinese accounting textbooks, and western and Chinese academic literature.

In her work, she initially looks at a number of critical theories which have been used in accounting studies (including Habermasian critical theory, social constructionism, Foucauldian critical theory and Giddens' structuration theory). Among these, she focuses on Gramsci's theory of hegemony as she argues that the theory of hegemony provides with the proper ground to explore the process of accounting becoming a political tool (2014: 64). As she refers to Cooper (1995) at length, the theory approaches to accounting through three dimensions. According to this, in the first dimension "accounting is intertwined with the state to support the hegemonic leadership of capitalism. The second dimension is the political aspect of hegemony, and accounting is seen as a discursive practice concerned with the reproduction of capitalism." (Xu, 2014: 64). Hegemonic leadership, the third dimension, uses accounting to create its leadership and maintain it (2014: 65).

Using Gramsci's theory of hegemony, Xu shows the role of politicians' and the political ideologies that they are attached to in constructing an accounting structure and the role of accounting structure in maintaining ideological dominance of the political power between 1949 and 1992. Gramsci argues that the success of political power lies beneath its capacity to establish a hegemonic culture through which it makes people believe that the ruling class ideology is for everyone's benefit. By adapting Gramsci's thesis, Xu analyses Chinese archives between 1949 and 1992 and relates them to the accounting systems set up by diverse ideologies that prevailed in China (2012: 194). As she approaches the archives critically, she distances herself from the traditional approach to accounting which takes it as a technical tool and ignores its political function.

She points out Mao's political ideology of New Democracy as the socio-cultural and political idea prevailing the society between 1949 and 1957. Mao government, she argues, changed the focus of accounting to ensure the interests of the working class and encourage the execution of central planning. Thusly, a centralised accounting system along the lines of that in the Soviet Union was built up in this period (Xu, 2012: 195).

Between 1958 and 1977, the Maoist government reformed the accounting system once more in order to get rid of residues of capitalism in economy. During this period, in a harmony with the hegemonic ideology, a socialist accounting system was set up. However, after Deng took over the political power after 1978, accounting system was once more directed to a more liberal usage. From 1978 to 1992, Deng applied reforms in economy which required accounting to be compatible with the market system. During this period, the leading names of accounting “followed Deng’s ideas for a new set of accounting systems aligning with western countries, and rejected Mao’s arguments to get rid of western accounting systems and facilitate a centralised accounting system in socialist China.” (Xu, 2012: 196) Consequently, China has harmonized its accounting standards with the International Accounting Standards (IAS) in 1992.

Another work on accounting and ideology in China penned by Mahmoud Ezzamel, Jason Zezhong Xiao and Aixiang Pan in 2007. Focusing on the transition from Mao period to Deng’s, their paper investigates the effect of ideology on accounting system. Ezzamel et. al. (2007) specifically trace the impact of ideologies on accounting through ideological discourses. They examine how and to what extent these discourses penetrate into accounting regulations. For this research they particularly look at Maoism and Dengism as two distinctive ideology that prevailed in China between 1950s and 1990s.m

Maoist politics ruled the country between 1950s and 1970s. It was run by an orthodox socialist affiliation giving the priority to class struggle, central planning and public ownership. Dengist politics, on the other hand, which substituted later on made a huge ideological change. Dengist politics were committed to a more liberal market economy. So, the focus shifted from “production relations to productive forces, from central planning to socialist market economy, and from state-ownership to mixed ownership” (Ezzamel et. al., 2007: 670). Focusing on this shift, Ezzamel et. al. (2007: 670) explore how dominant ideology in each period influence accounting regulations and they ask why ideology affected accounting throughout these periods.

As cited in detail earlier, Ezzamel et. al. (2007: 671-72) adopt ideology as “political ideology” which is interlaced with the relations of power and domination. So, they basically focus on the dominant ideologies to see how they legitimate, naturalize, and universalize themselves through accounting regulations. In order to see this, they concentrate on political discourses as the “wordly contexts” of political ideologies. For this, they draw upon various sources including works and speeches of Chinese politicians, accounting regulations issued by Chinese governments, and articles and books on Maoist and Dengist ideas. They also conducted semi-structured interviews with accounting regulators, government officials, and accounting academics and practitioners (2007: 674).

What Ezzamel et. al. (2007: 696) concluded is that “accounting regulation is an important arena where contested political ideologies are played out.” In their research, it was Maoist and Dengist ideologies that contested over accounting regulations. While Maoist class perspective constructed an accounting system in accordance with class struggle, Deng attempted to construct a more liberal and globally integrated accounting system.

The papers so far have shown that accounting is a political and ideological entity which is widely open to be influenced by political power and economic elite. Especially the research on the U.S. and China indicate that accounting has been used by political power to legitimate certain economy policies and ideologies.

3. Conclusion

Emphasising only the technical aspects of accounting in the research and academic papers has always been common in related literature. A vast majority of studies on accounting examine accounting standards and accounting-setting within the context of economic systems. In those studies, accounting has seen as a neutral tool or a simple economic technique used by practitioners, governors, academics and other professions. More recent studies, however, present a variant approach which explains accounting in relationship with its socio-economic and cultural and ideological background.

As the awareness regarding the relationship between politics/ideology and accounting raised, academic interest towards the subject also increased. Further more, it has recently become a casual perception that politics and ideology often have a “to begin with” impact on how accounting guidelines are set. This has been revealed by several scholarly works, some of which are considered in this paper.

This paper is about the scholarly works which explore accounting as a political and ideological entity. The papers in question deal with accounting as a socio-political and historical phenomenon. So, the general approach to accounting-standards setting is that it is a dynamic process changing according to institutional politics and on-going ideological practices.

The three works on the FASB show how accounting setters are wide open to be affected by institutional politics as well as the setters’ characteristics such as wealth and job. Following two works on accounting regulations in China uncover the process through which diverse ideologies construct accounting ideologically.

Through their methods and findings, the studies which have been presented by this paper associate accounting to its political and ideological background in order to uncover its political and ideological essence. Doing so, they highlight the fact that accounting is not a neutral tool of economics or a simple economic technique used by companies. They rather show that it has the potential to be used as an ideological instrument by states and governments to manage, misrepresent and manipulate economic data to control national and international economic structures.

The studies on the ideological character of accounting have shown that accounting was re-structured, re-organized and re-contented by leaders according their ideological engagements. Thus, accounting and accounting standards became a tool to serve countries’ ideological transformations (i.e. from communist regime to capitalism). Similarly, scholarly works on the institutional-political nature of accounting have exposed that accounting regulations and particularly the process of standard-setting are not free from political pursuits.

In conclusion, the scholarly works point to the fact that accounting regulations have hardly been free from political and ideological affects. As the examples of U.S.A and China show, through mechanisms such as lobbying, politicians or the leaders who attempt to establish their hegemony attempt to transform accounting regulations in harmony with their own ideals. This fact is also about an ontological debate which seems would never end; does accounting develop under the influence of dominant political ideals because it is under the pressure of power? Or it is substantially serve the power? It is indeed this unknown area that critical accounting researchers are willing to explore. But one should also note that those researchers are not free from their own political and ideological beliefs.

KAYNAKÇA

- AHMAD, A. (2015), "Lobbying in Accounting Standards Setting", *Global Journal of Management and Business Research: D. Accounting and Auditing*, 15 (3), 32 – 36.
- ANDREW, J., CORTESE, C. (2013), "Free Market Environmentalism and The Neoliberal Project: The Case of the Climate Discourse Standards Board", *Critical Perspectives on Accounting*, 24 (6), 397-409.
- BORATAV, K. (2016), *Türkiye İktisat Tarihi*, İmge Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- BROWN, P., TARCA, A. (2001), "Politics, Processes and the Future of Australian Accounting Standards", *Abacus A Journal of Accounting Finance and Business Studies*, 37(3), 267-296.
- COOPER, C. (1995), "Ideology, Hegemony and Accounting Discourse: A Case Study of the National Union of Journalists", *Critical Perspectives on Accounting*, 6 (3), 175-209.
- DING, S., GRAHAM, C. (2007), "Accounting and the Reduction of State-Owned Stock in China", *Critical Perspectives on Accounting*, 18 (5), 559-580.
- EZZAMEL, M., XIAO, J. Z., PAN, A. (2007), "Political Ideology and Accounting Regulation in China", *Accounting, Organizations and Society*, 32, 669–700.
- GIPPER, B., LOMBARDI, B., J. SKINNER, D. (2013), *The Politics of Accounting Standard-Setting: A Review of Empirical Research*, Australian Journal of Management Conference, University of Melbourne, Australia.
- LEFTWICH, R. (1990), "Aggregation of Test Statistics: Statistics vs. Economics", *Journal of Accounting and Economics*, 12 (1-3), 37-44.
- MASON, R. O. (1980), "Discussion of The Roles of Accounting in Organizations and Society" *Accounting, Organizations and Society*, 5 (1), 29–30.
- SUNDER, S. (1988), "Political Economy of Accounting Standards", *Journal of Accounting Literature*, 7, 31-41.
- U.S. Securities and Exchange Commission Official Website, 01.01.2018. <https://www.sec.gov/about.shtml>
- WATTS, R. L. (1977), "Corporate Financial Statements: A Product of the Market and Political Processes", *Australian Journal of Management*, 2, 53-75.
- WATTS, R. L., ZIMMERMAN, J. L. (1978), "Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards", *The Accounting Review*, 53, 112-134.
- WATTS, R. L. (2006), "What has the Invisible Hand Achieved?", *Accounting and Business Research*, 36 (1), 51-61.
- XU, L. (2014), *Exploring the Role of Accounting in Hegemonic Change: The Case of China from 1949-1992*, University of Wollongong School of Accounting, Economics and Finance Faculty of Business, Unpublished PhD Thesis, Australia.
- YEE, H. (2012), "Analyzing the State-Accounting Profession Dynamic: Some Insights from the Professionalization Experience in China", *Accounting, Organizations and Society*, 37 (6), 426-444.

KARACAOĞLAN'DA GÖÇ

MIGRATION IN KARACAOĞLAN'S POEMS

МИГРАЦИЯ ПО РОМАНУ КАРАДЖАОГЛАН

Bülent ARI* - Hüseyin Kürşat TÜRKAN**

ÖZ

17.yüzyıl Âşık Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden biri olan Karacaoğlan, Güney Anadolu ve Toros yaylarının konar-göçer kültürünün de önemli bir bilgi kaynağıdır. Karacaoğlan yaşadığı coğrafyaya ve bu coğrafyanın kültürüne gönül bağıyla bağlıdır. Bu yüzden de mensubu olduğu konar-göçer kültür yapısı ona, gâh İç Anadolu'ya gâh Güney Doğu Anadolu'ya; Fırat vadisine, Suriye'ye; Hama, Hums'a Halep'e giderek gezdiği yerlerin kültür birikimini birinden diğerine taşıma olanağını vermiştir.

Karacaoğlan'ın şiirlerine göz gezdirdiğimizde, onun mensubu olduğu konar-göçer yaşam tarzının, göçebe bir âşık olarak gezip gördüğü coğrafyanın, içinde yetiştiği toplum yapısının, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin, özetle maddi manevi tüm unsurların ziyadesiyle yer aldığı görülebilir.

Kısacası Karacaoğlan'ın yukarıda sözünü ettiğimiz konar-göçer kültür yapısı içinde yer alması ve gezici âşıklık geleneğinin gerektirdiği durumdan dolayı şiirlerinin azımsanmayacak bir kısmında göç temasıyla karşılaşmaktadır. Bizim bu makaledeki amacımız, bu şiirlerde öncelikle geçen göç ile ilgili kelime kadrosunu, sonrasında ise Karacaoğlan'ın şiirlerinde göç temasının yer aldığı şiirleri tespit ederek Karacaoğlan'ın şiirinde göç kavramıyla ifade ettiği şeyi ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Karacaoğlan, Göç, Konar-Göçerlik, Karacaoğlan Şiirinde Göç

ABSTRACT

Karacaoğlan, who is one of the most important representatives of 17th century minstrelsy, is an important information source of nomadic culture of southern Anatolia and Taurus highlands. Karacaoğlan was bound up with the geography where he lived and culture of this geography. That is why this nomadic cultural structure gave him opportunity to convey cultural background of the places he visited including Central Anatolia, Southeastern Anatolia, Euphrates Valley, Syria, Hama, Humus and Aleppo.

When the poems of Karacaoğlan are skimmed, it can be seen that nomadic life style of which he was a member, the places he visited as a nomadic minstrel, social structure in which he grew up, relationship among people, shortly all material and nonmaterial elements were included.

In brief, as Karacaoğlan was in a nomadic cultural structure we mentioned above and because of mobile minstrelsy tradition, theme of migration can be seen in a considerable amount of his poems. Our aim in this article is to determine the words about migration in

* Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, bulentari01@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, khturkan@gmail.com

this poems, and then to reveal what Karacaoğlan meant by the notion of migration in his poems by classifying his poems in which theme of migration was studied according to their topics.

Keywords: Karacaoğlan, Migration, Nomadic Life, Migration in Karacaoğlan's Poems

АННОТАЦИЯ

Караджаоглан, один из лучших литературных произведений ашугской культуры 17-го века. Этот роман также является важным источником информации о культуре кочевников в Южной Анатолии и района Торос. Караджаоглан от всей души связан к месту своего проживания и его культурой. В связи с этим, структура и культура кочевого образа жизни даёт ему возможность распространять свои ценности от центральной до юго-восточной Анатолии, в долинах Евфрата, в Сирия, Хаме, Хамсу и Алеппо.

В стихах Караджаоглана описывается структура его общества, отношения людей, материальные и духовные ценности этой местности и любовь к кочевому образу жизни.

В некоторых стихотворениях Караджаоглана, исходя из кочевого образа жизни и традиции путешественника, выдвигается проблема иммиграции. Цель этой статьи, установить в поэме стихотворения самого Караджаоглана и тему миграции в них.

Ключевые слова: Караджаоглан, миграция, кочевничество, миграция в стихотворениях караджаоглана.

Giriş

“Göç tek yönlü bir yolculuktur. Geri dönülecek bir ‘yuva’ yoktur.”
(Stuart Hall)

Karacaoğlan mahlasını kullanan âşıkların geniş bir coğrafyada ve farklı yüzyıllarda yaşamış oldukları bilinmektedir (Durbilmez, 2007: 42). Bu makalede bahsi geçen âşık Çukurovalı Karacaoğlan’dır. Âşık tarzı şiirin en önemli temsilcilerinden biri sayılan bu Karacaoğlan’ın hayatı hakkındaki bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Onunla ilgili bildiklerimiz şiirlerinden hareketle öğrendiklerimiz, Karacaoğlan adına bağlı halk arasında yaşamakta olan hikâyeler, bir kısım menkıbeler ve tarihi kaynaklarda onunla ilişkilendirilebilecek birtakım değerlendirmelerden ibarettir (Sakaoğlu 2004: 105). Âşık Edebiyatı denilince akla ilk gelen isimlerin başında Karacaoğlan gelmektedir. Bunda onun Şiirlerini halk diliyle söylemesinin ve aşk, doğa, gurbet gibi konuları insana ve yaşama dönük, gerçekçi bir anlayışla dile getirmesinin önemli bir rolü vardır (Arı 2006: 94). Karacaoğlan, yaşadığı dönemin ve çevrenin sosyal-kültürel hayatını ve dilini çok iyi yansıtmış, içli ve duygulu şiirler söylemiş bir halk ozanıdır. Bu özelliklerinden dolayı da şiirleri günümüze kadar ulaşmış ve etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Göç ve gurbet, Karacaoğlan şiirinin en önemli temlerindedir. Sıladan ve sevgiliden ayrılış, bilinmeyen yerlere ve bu dünyadan göç, Karacaoğlan’ın şiirlerinde sıklıkla geçmektedir. Onun şiirlerinde göç; gurbet, hasret, ayrılık, ölüm gibi temalarla birlikte yer almış; genellikle istenilmeyen ve arzulanmayan bir yer olarak görülmüştür.

1. Göç Kavramı

Göç kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Bu nedenle; kavramın ilk olarak sözlük tanımını verip daha sonra literatürdeki bazı tanımlara yer vermek faydalı olacaktır:

Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe sözlüğünde (TDK, 2011: 954) göç kavramı “*ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma*” olarak ifade edilmektedir. Göç, yerleşmek amacıyla bir yerleşim yerinden, başka bir yerleşim yerine doğru gerçekleşen mekân değiştirme eylemidir (Keleş, 1998; 25). Ancak bu tanımlama göçün daha çok demografik sürecine vurgu yapmakta, göçün içeriğini anlatmak bakımından sınırlı kalmaktadır. Bu açıdan göç, mekânsal bir yer değiştirme hareketinin yanı sıra, sosyal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapıların ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan, söz konusu yapılar üzerinde de önemli değişim ve dönüşümlere yol açan bir olgudur (Özer, 2004: 11; Kaygalak, 2009: 9).

Temelleri insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu; bireyleri, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları toplumları, toplumların oluşturduğu devletleri ve onun iç-dış politikasını nihayetinde devletlerin ve örgütlerin bir araya gelerek oluşturduğu uluslararası sistemi ve uluslararası politikayı, ekonomik, siyasi, kültürel, psikolojik, sosyolojik vb. unsurlarla etkiler, yön verir, devşirir ya da değişime uğratar. Geniş kapsam ve boyutlara sahip olan göç olgusunu anlamak ve yorumlamak için onu oluşturan temel kavramları iyi çözümlemek gerekmektedir. En genel haliyle göçü; “*ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme eylemi*” olarak tanımlayabiliriz. (Dural ve Zeyrekli, 2006,1-2) Bu eylemi gerçekleştiren kişi ya da topluluklara ise “*göçmen*” denilmektedir. Tarih boyunca birçok neden, insanoğlunu göçe sürüklemiştir. Yeryüzünde her yıl milyonlarca insan, ekonomik, sosyal, güvenlik, sağlık, doğal afetler veya daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak gibi birçok nedenle göç etmiştir. Tarih boyunca yaşanan göçler, toplumsal düzleme eşitsiz bir şekilde dağıtılmış olanaklardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi çevreyle ilgili dayatmalar, otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, mecburi iskânlar ve savaşlar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde göçe kaynaklık eden nedenler arasında, yoksulluk, işsizlik, siyasal koşullar, askeri çatışmalar, tarıma teknolojik aletlerin girmesi, hızlı nüfus artışı, yaşam biçiminin sınırlılığı, sosyal ve kültürel imkânlardan yararlanma isteği, gidilecek yerin iş yönünden çekiciliği, haberleşme ve ulaşım olanaklarındaki gelişmeler olarak sıralanmaktadır (Kocaman, 1993; 58).

Türk dili ve kültüründe “*göç*” sözcüğü çok değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Halk arasında en basit ve yaygın kullanımı, bir barınma yerinden/mekânından başka bir yere gitmek, taşınmaktır. Geleneksel kültürümüzde insan ve toplum yaşamı ve üretim biçimiyle ilgili çok farklı boyutlarda “*göç ve konmak*” eylemlerinden türetilmiş yeni sözcük ve kavramların yaygınlaştığını görmekteyiz. Bu kullanım alanlarından biri de yaşam biçimleri, ekonomileri hayvancılığa dayanan göçer, yarı göçer yaylacı topluluklarda görülür. Öte yandan, köyden kente göçenlerin barınma sorunlarının çözümünde kullandıkları ve “*konmak/yerleşmek*” eyleminden türetilen kondu, gecekondu, konuk, konak vb. çok sayıda kavram dilimizde ve toplumsal yaşamımızda yer almıştır. Göç sözcüğünün, bu kullanımlarının dışında birey ve toplum yaşamını çok yakından ilgilendiren ve ekonomik, politik, ekolojik, sosyo-kültürel nedenlerden kaynaklanan çok sayıda kavramsal anlamı, olgusal düzeyi ve etkileri vardır. Bundan dolayı göç olayı ve olgusu, çeşitli bilim dallarınca farklı biçimlerde tanımlanıp açıklanmaktadır. Hangi boyutta ve hangi bilimsel yaklaşımla

tanımlanırsa tanımlansın, göç, iki mekân arasındaki yer değiştirme, sosyal hareketlilik ve toplumsal değişme sürecidir.

2. Halk Kültüründe Göç Kavramı

Her göçün arkasında bıraktığı yangın yeri bir gönül ve virane bir yerdir. Göçten sonra mutlu bir gönül ve mamur bir yer görülmemiştir. Bu itibarla, göç veya göçlerle ilgili anlatıların hemen tamamı hüznüldür. Her göç anlatısı, biraz da bir şeyleri, bir yerleri kaybetmenin hikâyesidir. Bu yüzden göç, geçmişten günümüze biraz da bizim hikâyemizdir. Şüphesiz ki her toplumda çeşitli sebeplere bağlı olarak birçok göç yaşanmıştır. Ancak bu olguyu bizim kadar topyekûn, bizim kadar sürekli ve bizim kadar trajik yaşayan ikinci bir millet yok gibidir. Öyle ki destan devri yaşadığımız dönemlerden başlayarak günümüze gelinceye kadar göçmediğimiz bir dönem kalmamıştır. Bu duruma bağlı olarak göç hikâyelerimiz destanlarımızla beraber başlar (Ögel, 1998: 77-78; 81-82). “Göç” ve “göçmenlik” Türk kültürünün önemli belirleyenlerinden birini oluşturur. Kültürümüzdeki kavramlara baktığımızda, göçebelige ilişkin birçok yaşanmışlık ve kazanımın göç eksenine dayandığını görürüz. Hatta ölümü bile biz “*Hakk'a yürüdü*”, “*göç etti*” olarak nitelendiririz. Kültür hayatında, göçün bu denli belirleyici olduğu bir halkın, yaratmış olduğu edebiyat eserlerinde de bunun izlerini görmek kaçınılmazdır. Türk Halk Edebiyatında göç ve göçmenlik kavramları, destan döneminden başlayarak tarihsel bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Destan döneminden, günümüze uzanan çizgide göçün, kültür ve edebiyat dünyamızda geniş bir yer kapladığı ortadadır.

Destanların içinden çıktıkları millet ve toplumların sosyo-kültürel hayatı açısından önemlerini dikkate alacak olursak tarih sahnesine çıkışımızdan itibaren göçün hayatımızın bir parçası olduğunu görürüz. Ergenekon, Şu, Türeyiş gibi destanlarımızda da göç olayına tanık oluruz. Var olmak ya da yok olmak arasında yaşayan bir topluluk, kendini korumak için ister istemez, sürekli göç etmek zorunda kalmıştır.

Göç, destanlarımız veya sözlü geleneğimiz yanında, daha ilk dönemdeki yazılı eserlerimize de konu olmuştur. Doğal olarak yaşananlar hiç de iç açıcı değildir. Kültigin gereksiz yapılan ve sonu çok acı biten bir göç eylemini “*Mukaddes Ötüken ormanının milleti gittin, doğuya giden gittin. Batıya giden gittin. Gittiğin yerde hayrın herhalde şu oldu: Kanın su gibi koştı, kemiğin dağ gibi yattı. Beylik erkek evladın kul, hanımlık kız evladın cariye oldu. Bilmediğin için kötülüğün yüzünden amcan, kağan uçup gitti.*” (Ergin 1991: 24) diyerek çok sert biçimde tenkit etmiştir.

Öte yandan Türklere hem yazlık hem de kışlık oturma yerlerinin ayrı ayrı değerleri vardır. Bunlardan biri diğerini tamamlardı. Kışlık ve yazlık ev, her çağda ve her bölgede henüz önemini kaybetmemiştir. Ayrıca modern hayata girildikçe böyle bir yaşama isteği, gittikçe de baskısını artırmaktadır. Türklere göç sözünü daha çok, kendi evine yakın olan bölgelere gidiş ve geliş için kullanırdı. Büyük göçler, uzak bölgelerde yeni yurtlar aramak ve yurt edinmek manasına gelirdi ki, bu da çoğu zaman devlet eli ile hiç olmazsa devletin ve ordunun himayesinde olurdu. Aslında yaylak ve kışlak hayatı da göçer hayat ile yerleşik hayat arasında duran bir hayat tarzıdır. At üzerinde zamanı hızlı akıtmaya çalışan ve bir mekâna bağlı olmaktansa göçerek ve dolayısıyla gezerek yaşamayı tercih eden bir anlayış, Anadolu’da kendini yakın zamanlara kadar Yörüklerde göstermiştir.

Göçün ardında arzulanan, özlenen bir sıla vardır. Sıla, annenin, babanın, eşinin, çocuklarının, dostlarının ve sevdiğinin bulunduğu yerdir. Âşıқта hep orası ile ilgili düşünceler vardır. Sıla ile bağlantısını hiç kesmek istemez. Oradan haber, selam bekler. Aynı şekilde oraya haber, selam ve özlemlerini yollar. Sıla ile âşığın bağlantısını, bazen kuşlar bazen bir seher yeli ve kimi zaman bir mektup sağlar. Göç eden âşığa siladan selam

ve haber getirirler. Âşıkla dertleşip ona sırdaş olurlar. Göç ederek gurbeti içinde duyan âşığı korkutan en önemli şey, yabancı yerlerde ölümü yaşamaktır. Sıladan uzak yerlerde ölmek, âşıkların en büyük endişe ve korkularındandır. Göç eden âşıklar, yaşadığı yerlerdeki sıkıntıları feleğe şikâyet ederek dile getirirler. Bu durumdan feleği sorumlu tutarak feleğe sitem ederler. Fakat sonunda yine de boyun eğip kaderlerine rıza gösterirler. Göçün bir sonucu olarak yaşadığı gurbette âşık, sılasının güzelliklerini hatırlar; acısına, yalnızlığına bir avunma aracı olarak görür. Şarkı ve türkülerimizde olduğu kadar halk şiirimizde de daha fazlasıyla konu olan “göç” olgusu günümüzde de hayatımızın bir parçası olarak kalacaktır. Kaçınılmaz bir gerçek olan göç, dünya var oldukça insanımızın bir sorunu olarak yerini koruyacaktır.

“Yaylaya göç” ve “yayla kültürü” ise âşık şiirinin en önemli temlerindenidir. Sıladan ayrılış ve bilinmeyen yerlere göç, ne kadar umutsuz ve acılı olsa da; yaylaya göçte umut, heyecan, bir duygu coşkunluğu vardır. Âşık, sevgiliyi bulma, onunla görüşme ve bazı güzel anları yaşamak için yaylaya göç etmek ister. Anadolu insanı, yazları soğuk ve serin suları, temiz havası ve sessiz bir hayat için yaylaya gitme özlemi içindedir. İnsan hayatına ve sağlığına olumlu katkılarından dolayı yaylada kalmak ve yaşamak arzu edilen durumdur. İnsanın ebedi hayata göçüşü, dünyayı terk edişi de bazı âşıklarımızı ilgilendirmiş ve bu, onların şiirlerinin esas dokusu olmuştur. Ayrıca deprem, sel, yangın gibi birtakım büyük felaketler ve bir gencin dünyadan göçüşü gibi olaylar karşısında âşıklar susmamış, sözün gücünü şiirleriyle ortaya koymuşlardır.

Türk halk şiirinin büyük temsilcilerinden biri olan Karacaoğlan’a göre dünya bir yalandır. Bir gün gelip insanın bu yalancı dünyadan ebedi dünyaya göç edeceği düşüncesindedir. Kafesteki can kuşu uçacak ve dünya tarumar olacaktır. Öldükten sonra annesinin başını kucağına alıp ağlamasını ve yastığının kara toprak olduğunu belirtir. Dünyadan ahirete giden yolda başına çok işler gelecek ve mezar taşında da baykuşlar ötecektir:

*Yürü bire yalan dünya
Sana konan göçer bir gün
İnsan bir ekin misali
Seni eken biçer bir gün*

*Ağalar içmesi hoştur
O da züğürtlere güçtür
Can kafeste duran kuştur
Elbet uçar gider bir gün*

*Yerimi serin bucağa
Suyumu koyun ocağa
Kafamı alın kucağa
Garip anam ağlar bir gün*

*Yer üstünde yeşil yaprak
Yer altında kefen yırtmak
Yastığımız kara toprak
O da bizi atar bir gün*

*Bindirirler cansız ata
İndirirler tuta tuta
Var dünyadan yol ahrete
Yelgin gider salın bir gün*

*Karac' oğlan der nâşıma
Çok işler geldi başıma
Mezarımın baş taşına
Baykuş konar öter bir gün (Çelik, 2008: 138).*

Anadolu insanının kader çıkmazlarından biri de göçtür. Ekmek parası, daha iyi geçim şartları ve rahat bir hayata kavuşmak düşüncesiyle; insanlar vatanlarını bırakıp büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Geride bıraktıkları yerlerdeki köyler ve beldeler de ıssız bir yurda ve harabeye dönmüştür. Halk şairlerimiz de bu sılayı terk edişin iç sızılarını şiirlerinde yansıtmış ve duyurmaya çalışmışlardır.

Göç bir yerden bir yere doğru gitmeyi ifade ederken, onun yanında gurbet ayrılık-özlem vb. duyguları da beraberinde yaşatmaktadır. Halk arasında duygu yoğunluğu yaşanmakta ve her yörede kendine uygun folklorik yapıları ile göç konusu, türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türkülerin bir kısmı “uzun hava”, bir kısmı “kıruk hava”, bir kısmı da “atma türküler” olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Göç

*Çıktım seyreyledim Niğde'yi Bor'u
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola
Güzeller durağı Tokat Engürü
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola
Hey geri de deli gönlüm hey geri
Adana Elbeğli Göğsün Tekir'i
Otuz iki sancak Diyarbekir'i
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola
Haşiri de deli gönül haşiri
Deryada dönüyor kıral yesiri
Haleb Tırabulus koca Mısır'ı
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola
Yeşil ördek yayılıyor çimende
Mehdi günü doğar âhır zamanda
Kürt'te Hindistan'da Çin'de Yemen'de
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola
Mecliste içerler demi kanyadan
Güzel seven murad alır dünyadan
Kayseri'den Karaman'dan Konya'dan
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola
Hacı Bektaş Velî şeyhlerin pîri
Konya'da yoklayın Molla Hünkâr'ı
İçel'den Antep'ten Gürün'den beri
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola*

Mardin'den de Karac'Oğlan Mardin'den

Çeken bilir ayrılığın derdinden

Koçhisar'dan Hasan Dağ'ın ardından

Aceb gezsem mavi donlum var m'ola (Sakaoğlu, 2004: 386).

Karacaoğlan bir ara Mardin'de bir ara Erzurum'da görülür. Şam'da Mısır'da, Aydın, Tokat, Ankara; Konya, Diyarbakır'da gönül eğlendirir. Karacaoğlan, “*Adı sanı bilinmedik ellere gitmeyince gönül yardan ayrılmaz.*” diyerek adı sanı bilinmedik ülkelere, Avrupa illerine kadar uzanır. Sevdiği yâr için diyar diyar dolaşır. Demir çarık, demir asa bütün Anadolu'yu gezer. Kâh gerçek kâh gönül gözüyle illerde ala gözlüsünü arar (Makal, 1977: 12). Karacaoğlan'ın söz konusu şiirinde çaresiz ve umutsuz olduğu hissedilmektedir. Çünkü gönlünün sahibinden ayrılan âşık, bu acıyla kendini bilmediği diyarlara atmış yani göç etmiştir. O, aşk derdinin acısının geçmeyeceğini bildiği için kalbindeki bu acıyla göç etmeyi yeğlemiştir. Güzeli, Niğde'nin Bor ilçesinde aramaya başlamış, Tokat'tan Toroslar'a indikten sonra Elbeği üzerinden Diyarbakır'a geçtiğini şiirinde dile getirmiştir. Şairin bu hadsiz aşkı, onu Mısır'a ve hatta Çin'e kadar götürür. Sevgilinin ardından onu Konya, Karaman, Antep, Mardin gibi Anadolu'nun farklı noktalarında arasa da sevdiğini bulamaz. Ama Karacaoğlan bu yorgunluk ve arayıştan da bir an bile olsa bıkip usanmaz. Çünkü her âşık gibi o da sevgili yolunda çekilen çilenin nefsi olgunlaştıracağı iyi bilir. Şair, içindeki ayrılık acısını söndürecek derde deva bulamadığı için diyar diyar gezer, kendini yollara vurur. Karacaoğlan'ın şiirinden hareketle aşkının göçüp gittiği yerler gibi uçsuz ve bucaksız olduğu anlaşılmaktadır.

Akça kızlar göç eyledi yurdundan

Koç yiğitler deli oldu derdinden

Gün öğle sonu da belin ardından

Saydım altı güzel indi pınara (Sakaoğlu, 2004: 397).

Mehmet Yardımcı (2014: 241), sevgilinin boyu, yüzünün güzelliği, gözlerinin rengi, göğüslerinin biçiminin somut ilişkilerle başlayan ve sonunda ulaşılabileceği düşünülen birleşmenin ön uyarıcıları olduğunu belirtir.

Şairin bu dörtlüğünde, altı tane güzel akça kızın tıpkı kendisi gibi yurdundan göçüp pınar başına indiği görülmektedir. Zira pınar başı, geçmiş zamanlarda ve hatta az da olsa günümüzde de kızların salınıp kendini gösterdikleri bir mekândır. Sosyalleşme açısından son derece önemli bir yer olan pınar başı, Karacaoğlan'ın şiirlerinde kendisine yer bulmuştur. Karacaoğlan, pınar başındaki göçmen olan altı akça kızın güzelliğinden koç yiğitlerin del olduğunu belirtir. Çünkü âşık, sevgilisini gördüğü andan itibaren aklını yitirir ve delirir. Bu güzellik karşısında da koç yiğitler tıpkı Mecnun gibi aklını yitirip deli olurlar.

Yaz olur dağlara ulu yol olur

Aşk olsun sılasına da gidene

Bakın bahçadaki selvi fidana

Allı sunam kalk gidelim yaylaya (Sakaoğlu, 2004: 399).

Göçmenler yazın yaylaya çıkarlar, kışın ovaya inerler. Günümüz insanı için de çok önemli bir yeri olan yaylak ve kışlak göçmenler için çok önemlidir. Dörtlükte şair, yaz geldiğinde havaların ısınmasıyla birlikte serinlemek ve rahat bir nefes almak yani yaylamak için yaylaya doğru olan göçleri anlatır. Göçülen bu yerlerde “*bahçedeki selvi fidana*” benzettiği güzelleri görenlerin o kadar etkilenip kendinden geçtiklerini ve sılasını dâhi unuttuklarını ifade eder. Dolayısıyla o da rahat bir nefes almak için sevdiğiyle beraber “*tebdil-i mekân*” eyleyip yaylaya gitme niyetini dile getirir.

*Iraktır yolların dolandım geldim
Tatludur dillerin eğlendim kaldım
Babalın boynuma işte ben öldüm*

Mezarım göğsüne kaz kerem öyle (Sakaoğlu, 2004: 408).

Ozan, ilgili dörtlükte sılasından, yani çok uzak yollardan bir güzelin uğruna geldiğini söyler. Gurbette gördüğü bu can alıcı güzelin dili, tatlı olduğu için gönlü hoş olan Karacaoğlan, burada eğlenir kalır. Zaman öyle bir geçer ki sılasını bile anmaz ve istemez olur. Çünkü güzel, aşkın gönlünü gurbette hoş eylemeye başlamıştır bir kere. Dolayısıyla gönlü eğlenen âşık için yeni sıra, sevgilinin bizzat yanındır. Artık aşk acısıyla sevgiliden başka gözü hiçbir şey görmeyen Karacaoğlan, sevdiğiyle bir bütün olabilmek için ona gelecek tüm kaza ve belaların kendi üzerine gelmesini ve sevgilisinden bir kerem göstererek naçiz vücudunun göğsünde olmasını ister.

Kalktı deli gönül sürdü yürüdü

Gel oldu gidelim bizim ellere

Gözyaşlarım yeryüzünü bürüdü

Sel oldu gidelim bizim ellere

Kavim kardaş bir araya derildi

Güzel dilber oldum deyi yerindi

Kitaba baktım ki yollar göründü

Gel oldu gidelim bizim ellere (Sakaoğlu, 2004: 412).

Anadolu insanının içine işlemiştir gurbet acıları. Hemen her ev, en az bir erini gurbete yollamıştır. Karacaoğlan Türk'ün gurbet duygusunu, gurbetteki düşüncelerini mısralarında kuvvetle dile getirmiştir. Sevenlerin, birbirlerine demek istediklerini Karacaoğlan'da buldukları gibi, gurbet ilde bulunanlar da gurbet acıları içinde, sıra özlemleri içinde kıvrılırken Karacaoğlan'a sarılmışlardır (Makal, 1977: 86). Karacaoğlan bu şiirinde ise bitmek bilmeyen memleket hasretini dile getirir. Sılasına gitmek için bir bahane bir neden bulmak ister. Ne yapıp edip gönlünün deli olmasını bahane ederek sılaya dönme isteğini dile getirir. Şair, memleket hasretinden o kadar çok ağlar ki gözyaşları sel olur ve çağlar. Özellikle âşkıdan yüz bulamayan âşık, sılada olan kavim kardaşın da bir araya geldiğini duyunca bunu kendisi için bir sebep olarak görür ve sıra için yola koyulmak ister.

Dağlar geçit verin konup geçeyim

Bir daha bu ele gelmeyesiyeye

Bağrıma hançerin salan elleri

Bir daha dönüp de görmeyesiyeye

Eller göçtü geçti bense göçmedim

Yâr elinden dolu bâde içmedim

Kız bana gücenmiş kusur işledim

Hesabın us yetip vermeyesiyeye (Sakaoğlu, 2004: 414).

M. Necat Karaer (t.y.: 86), bir yiğidin gurbet gezmeyince, insan değerini, yurdunun, dostlarının değerini bilemeyeceğini ifade eder.

İlk dörtlükte şair dağlara seslenir. Dağlar şaire yol olunca, şair bir daha dönmek üzere göçmek ister. Sebebini ise ikinci dörtlükte söyler. Şair, sevdiğine kusur eylemiş, sevdiğinin kalbini kırmıştır. Geriye dönüp sevdiğinin yüzüne bakınca hesap veremeyecek hâle gelmiştir. Bu yüzden gurbet ellerini tek tek dolaşacaktır. “*Eller göçtü bense göçmedim*” dizesinde her yiğidin gurbet gezip göç etmesi gerektiğini dile getirir.

*Oğlan sen kendini ileri atma
Gizli sırlarını yadlara satma
Bilip bilmediğin her yere gitme*

Yabancı deremez güllerimizi (Sakaoğlu, 2004: 433).

Güzel, Karacaoğlan'a, gizli sırlarını yabancılara anlatmaması gerektiğini ve bilip bilmediği yani önüne gelen her yere rastgele göç edilemeyeceği hususunda öğüt verir. Dörtlükte ellerin diyarına göç etmekten sakınma, gurbetin sılaya benzemeyeceği dile getirilmiştir. Karacaoğlan'ın gizli sırları yâre söylediği gizli sözleridir.

Mehmet Yardımcı (2014: 257), Karacaoğlan'ın “*Yare gizli sözlerim var, Diyemiyom ele karşı*” semaisinde aşkın sevgilisine söyleyeceği gizli sözleri olduğunu; fakat bunu bir türlü yabancılar önünde söyleyemediğini ifade eder.

*Giden gelmez giden gelmez
Aşınasın ağlatan gülmez
Geyim ile meydan olmaz*

Vur kantara tart yiğidi (Sakaoğlu, 2004: 438)

Ölümden sonra geri dönüşün olmayacağı aşıkârdır. Sevdiklerini, tanıdıklarını ağlatanın da öteki dünyada yüzü gülmez. Bu dünyada iyi giyinmekle insanın dürüstlüğü ölçülmez. İnsanoğlu bu dünyada yaptıkları ile öteki dünyada hesap verecektir. Yiğit olanın kantara ihtiyacı yoktur. Yiğitlik insanın dürüstlüğü ile ölçülür.

*“Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.
Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden.”*

Yahya Kemal Beyatlı ölümü, ilgili dizelerde kişinin fâni dünyayla ilişkisini kestiği acı bir gerçek olarak tanımlar. Karacaoğlan'ın “*giden gelmez giden gelmez*” dizeleriyle mana bakımından bir örtüşme görülmektedir. Bu dizelerde Beyatlı'nın Karacaoğlan'dan esinlendiğini yani etkilendiği hissedilmektedir.

*Hasta oldum odalarda yatarım
Beylere göçecek zaman da geldi
Tutuştı bir uçtan yandı evleri
Bürüdü dağları duman da geldi* (Sakaoğlu, 2004: 439).

Şiirde, göç mecazi bir bağlamda ifade edilmiştir. Dünya değiştirme veya bir yolun sonu olarak –ki her son bir başlangıçtır- görülen ölüm, halk şiirine özgü benzetmelerle betimlenmiştir. Şiirde, ölüm olarak algılanan göçün; genç-yaşlı, zengin-fakir, ırgat-bey ayrımı yapmadan herkesin başında olabileceğine dair vurgu yapılmıştır.

*Dost elinden bâde içtim
Gurbetlere andan düştüm
Gurbet elde çok eğleştim*

Nazlı yârim ağlar şimdi (Sakaoğlu, 2004: 443).

Göç, âşık olmanın gerekliliğidir. Çünkü aşk, gurbette daha da bir derinleşir ve anlam kazanır. Şair gurbet elde gezer, dolaşır; fakat o'nun bir bekleyeni vardır. Sevdiği kız özleminden yollarını gözler. Karacaoğlan ile aynı yörenin insanı olan Musa Eroğlu da Karacaoğlan'dan feyz alarak yârine;

*“Telli turnam selam götür
Sevgilimin diyarına
Üzülmesin ağlamasın*

Belki gelirim yarına cananıma” diye seslenerek söz konusu etkiyi en derin noktasına kadar hissettirmiştir.

*Biz de düştük bir güzelin ardına
Güzel göçmüş biz konalım yurduna
Yıkılması karlı dağın ardına
Çekip gider bir gözleri sürmeli* (Sakaoğlu, 2004: 444).

Bir Türkmen gelinidir Karacaoğlan'ın sevdiği, Ayşe'dir, Elif'tir, Hörü, Zeynep, Dürrü'dür. Hayalinde değildir Karacaoğlan'ın sevdiği; güneş gibi, ay gibi ayan beyandır. Saçları sırmalıdır, boyu uzun; gözleri kudretten sürmelidir. Kuğu süzüşlüdür. Karacaoğlan'ın sevdiği onun için, turnadır. Gül fidanıdır. Karacaoğlan'ın sevdiği, elinde güller vardır, nergisler, menekşeler vardır elinde; başına sümbüller takmıştır. Ak bedenleriyle kuğulara benzer Karacaoğlan'ın güzelleri, başlarındaki yeşil örtülere, yeşil başlı ördeklere; bakışlarıyla ceylana, kaçıyla geyiğe benzer. Ayaktaki nahn, nakışlıdır. Kız, yavru şahin bakışlıdır. Dudaklarından bal akar. Karacaoğlan'ın sevdiğinin ağzı, oğul balı kadar, frenk şekeri kadar tatlıdır. Yayla kızlarının ince bellerinde, marifetli ellerinde dokunan canlı çiçek motifli kumaşlarda misk gibi kokan yeni gelin kokusudur. Karacaoğlan'ın aşkı, ak gerdanda dudağın dokunduğu ben'dir, binlerce ben'dir (Makal, 1977: 53). Gözleri sürmeli olan güzel, karlı dağların arkasına geçer. Dolayısıyla aşığa yine yol, yine gurbet yine hasret düşer. Karacaoğlan, güzel her nereye gider ise bir kuş misali onu takip etmektedir. Çünkü aşığın yeri sevgilisinin yanındır. Yani aşığın bir doğduğu yer olan bir de sevgilisinin yanı –ki bu asıl sıladır- olan sılası vardır. Şair sevdası için yurdundan bile göç etmeyi göze alır. Karacaoğlan, sılasından asıl sılaya -gurbet de olsa- göç etmeyi bir an bile düşünmez.

*Yaz baharın suyu gibi bulandım
Heybe taktım kapı kapı dilendim
Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Vallahi görmedim eşin sürmeli* (Sakaoğlu, 2004: 445).

İlgili dörtlükte, güzelin dünyada ondan başka eşi benzeri olmayacağı anlatılmak istenmektedir. Çünkü halk şiirinde bir gelenek olarak güzel, eşi menendi bulunmayan selvi boylu, inci dişli, kömür gözlü bir yârdır. Şairin gönlü gözü ondan başkasını görmez. Daha doğrusu bu göz ve gönül, o'ndan başka her şeye kör ve kapalıdır. Şair sevdiği için tüm dünyayı dolaşır, dolaşır ama; yine de onun gibisini bulamaz.

Dadaloğlu yedi iklim dört köşeyi dolaşmış lakin dünyada adaleti ve doğruluğu bulamamıştır. Karacaoğlan da tıpkı Dadaloğlu gibi yedi iklim, dört köşeyi dolaşmış; ancak güzelinden başka bir güzel; aşkıdan daha yüce bir aşk bulamamıştır. Karacaoğlan'ın güzeli de aşkının sonudur, ondan öte kalbine bir yâr konmaz. Artık Karacaoğlan'ın evveli ve ahiri o aşk olmuştur.

*Başına sokulmuş güllü lâlesi
Yaktı beni kaşlarının karası
El göçüp kendi burada kalası
Dağlarında melil kalan güçücek* (Sakaoğlu, 2004: 470).

Sevgilinin kaşlarının karası bir kor misali aşığın gönlünü yakar. Şair yabancıların göçüp gitmesini, dağlarda süzülen taze bir çiçek misali sadece o'nun yani sevgilinin kalmasını ister. Burada da dolaylı yoldan bir göç sezilmektedir. Diğer göçlerin aksine şair, burada diğer kişilerin göç etmesini isteyerek sevgilisiyle başbaşa kalıp ele güne karşı yârine söyleyemediklerini söylemek yani derdini dökmek için uygun ortam hazırlamak gayretindedir.

*Eller göçün çektii bense göçmedim
Yâr elinden dolu bâde içmedim*

Bilmem hata ettim kusur işledim

Cahilim kıymatın bilmedim felek (Sakaoğlu, 2004: 471).

İlgili dörtlükte yar elinden dolu içemeyen âşık, ellerin göç etmesine rağmen göç edemediğini dile getirir. Oysaki sevdiğinin elinden bir kadeh dolusu içmesi, göçe meyil verecektir. Şair göç etmeyişi cahliliğine vurur, bu yüzden feleğe dert yanar.

*Seyyah oldum gezdim gurbet elleri
Kâr etti bağıma yeter ayrılık
Söyleyeyim başa gelen hâlları
Ölümden çok çektim beter ayrılık*

Şu aşkın ataşı sönmüyor serde

Ah çeker ağlarım gezdiğim yerde

Ben burda kalmışım dost gurbet elde

Beni elden ele atar ayrılık (Sakaoğlu, 2004: 473).

Karacaoğlan, gurbet diyarlarına seyyah olup göç eder. Göç; sevgiliden, yurttan, dosttan ayrılma nedenidir. Ayrılık insanın kalbine dokunur, insanı incitir. Ayrılık ölüm açısından bile daha ağırdır çoğu zaman. Bir gelenek bağlamında Allah'ın emri olarak bilinen ölüm karşısında sonsuz bir kabullenme varken; gurbet yani ayrılık, çok acı bir mefhum olarak şiirlerde kendine yer bulmuştur. Ölüm ve ayrılık arasında ayrılık, daha ağır basmıştır. Ayrılık dostu dostundan ayırır, dost bilmez ellere yâr eder. Şair bu dörtlükte göç edişin arkasında bıraktıklarını hüznüyle bir dille ifade etmiştir.

Gurbette ömrüm geçecek

Bir daracık yerim de yok

Oturup derdim dökecek

Bir münâsib yârim de yok (Sakaoğlu, 2004: 473).

Ozan, yabancı ellere göç eder; gurbete ömrünü verir. Kaçınılmaz bir son olan gurbette ne yatacak yer ne de derdine derman olacak bir eş bulacaktır. Çünkü Karacaoğlan'ın yeri yurdu yoktur ve gönlü, sevgiliden dolayı kimsesizdir. Bu derdini de dökecek biri olmadığından içinde bulunduğu çaresiz durumu dile getirmiştir.

Irganayım ala beşik içinde

Görüneyim güzellerin göçünde

Kamalaklı kara ardıç içinde

Kırmızı önlüklü yâr ister gönül (Sakaoğlu, 2004: 482).

Şair kendisini bir ağacın içinde üşümüş, yalnız kalmış bir keklige benzetmektedir. Güzellerin göçünde görünmek istemesi de bu yüzdendir. Çünkü Karacaoğlan, gönlüne göre kırmızı önlüklü bir yâr bulmak ister.

Renk ve sayı simgeçiliği konusunda araştırmalar Bayram Durbilmez'in tespitlerine göre, kırmızının “*heyecan, cesaret, mücadele, koruyuculuk, tehlike, yenilenme, hayatta kalma, hayat verme, kudret, hâkimiyet/ savaş, ergenlik, kağanlık, sonsuzluk, mutluluk, murat, güneş/ ışık anlamları vardır.*” (Durbilmez, 2017: 68). Kırmızı rengi divan şiirinde de sıkça kullanılır. Hükümdar otağı, kanın ve bayrağın rengi kırmızıdır. Şarabın sıcaklığı kırmızı ile hissettirilmiştir. Kırmızı, güzele en çok yakışan renktir. Sevgilinin dudakları ve yanakları kırmızıdır. Sevgilinin kıyafetleri kırmızı renkli olduğu için aşğın dikkatini çeker. Yunus Emre, gelinliğe kırmızı rengini yakıştırır. Karacaoğlan ise sevgilinin önlüğünü kırmızı renkli olmasını ister. Çünkü kırmızı rengi güzeli cazibeli ve alımlı kılar. Kırmızı, güzeli seçmek için bir sebeptir.

*Döndüm dolaştım ben gurbet elleri
Dünyaya çıkmağa yol bulamadım
Bahçalarda gördüm birçok gülleri
Sevdiğime benzer gül bulamadım* (Sakaoğlu, 2004: 483-484).

Karacaoğlan, gurbet ellere göç etmeyi ahirete göç etmeye benzetmektedir. Gurbet eller, ölüm kadar uzak ve bir o kadar da yakındır. Gurbete düşen yurdunu özler; fakat geri dönüşü zor olan bir yola girmiştir artık. Gurbet ellerde çok gezip ve birçok güzel gören âşık, yine de sevdiğinin eşsiz güzelliğini hiçbir güzel ile kıyas edememektedir.

*Eller yaylasına göçtüğü zaman
Bülbül gülden ben yârimden ayrıldım
Dilim söyler amma gözlerim ağlar
Bülbül gülden ben yârimden ayrıldım* (Sakaoğlu, 2004: 486).

Söz konusu dörtlükte, yârdan ayrı kalma eylemi, bülbülün gülden ayrılmasına ve ellerin yaylaya göçtüğü zamana bağlanmıştır. Gül, bülbülün kokladığı ve misafir olup ruhunu doyurduğu bir çiçektir. Âşığın yârinin kokusu gül gibi kokar, âşığın ruhunu donatır ve onu, cezbe hâline sokarak kendisinden geçirir. Aşk acısı çeken –ki bu durumdan da son derece hoşnut olan- âşık, tıpkı bülbül gibi kendisi de yâriden ayrıldığı için kanlı gözyaşları akıtır.

*Gittim gurbet ele geri gelinmez
Kim ölüp de kim kaldığı bilinmez
Ölsem gurbet elde gözüm yumulmaz
Anam atam bir ağlarım yok benim* (Sakaoğlu, 2004: 499).

Şiirde ozanın geri dönüşü olmayan gurbet ele düştüğü görülmektedir. Gurbet, uzak bir yer ve yoldur. Oradan haber de gelmez. Halk şiirinde âşıklar, gurbetteki sevdiklerine kimi zaman kuşlar kimi zaman rüzgâr kimi zaman da mektup ile selam gönderir. Ama o, bu uzak diyarlardan hiçbir zaman haber alamaz. Gurbette kimi kimsesi olmayan olamayan her insanda olduğu gibi âşığın da en büyük korkusu yalnız ölmektir. Çünkü halk kültüründe bir alkış olan “Allah kimsenin ölüsünü yalnız bırakmasın.” inancı, halk şiirinde ve Karacaoğlan’da kendisini derinden hissettirmektedir. Çünkü ölen bir insan için aile, ahbab, eş-dost tarafından yapılan son görev çok önemlidir. Gurbette olan âşık, göç ettiği gurbette ölüsünün kimsesiz kalmasının korku ve endişesi içerisinde.

*Karac’oğlan der ki konanlar göçmez
Bu ayrılık bizlen arasın açmaz
Bir kötü gönlüm var güzelden geçmez
Ne güzele doymaz gözüm var benim* (Sakaoğlu, 2004: 500).

Konup da göçülemeyen tek yer ölümdür. Ölümden gayri dönülmeyecek hiçbir yol yoktur. Ölüm, reel bağlamda âşığın sevdiğinden ayrılma sebebidir. Fakat şair, ölümün dahi sevdiği ile arasına giremeyeceğini ve ölümün aslında bir ayrılık sebebi olamayacağını dile getirir. Şair, yâriden ayrı kalsa da gönül kapısının kapanmayacağını, gözleri birçok güzel görse de gönlünün sahibinin o eşi menendi bulunmayan güzelde olduğunu ifade eder.

*Hey ağalar bir onulmaz derdim var
Olur olmaz yere açamıyorum
Bir yâr için çıktım gurbet ellere
Terk edip sılaya geçemiyorum* (Sakaoğlu, 2004: 510).

Karacaoğlan, derde derman olacak kişilere seslenerek dermanı olmayan bir derdinin olduğunu dile getirir. Ozan yâr için gurbet ellere çıkmıştır. Bu gurbet kimi zaman yâri aramak kimi zaman da iç sıkıntılardan kurtulmak için yapılan “tebdil-i mekân”dır. Şiirde,

yâri aramak için gurbete çıkan âşğın, yeni yurdunu görünce sılasından vazgeçtiği ve silaya dönmek istemediği anlaşılmaktadır. Sevdiğini almadan yurduna dönmek istemez. Âşık, sevdiği ile yurdu arasında kalmış, çaresiz derde düşmüştür. Bu yüzden hâlden anlamaz kişilere derdini dökmemektedir.

Erciyes'te yağan karlar

Seher ile göçen eller

Zamânede Elif derler

Bir güçücek gelin gördüm (Sakaoğlu, 2004: 513).

Ozan, Erciyes'te kar yağmaya başladığında artık yaylada durulacak zamanın kalmadığını ve bu yüzden seher vaktinde göçün başladığını anlatır. Yine bu göç eyleminin birinde Elif adında, zarif bir gelin gördüğünü dile getirir. Genelde yaylada, dağ başında ve bilhassa pınar başında görülen güzeller, bu kez göç ederken görülmüştür.

Karac'oğlan der ki kondum göçülmez

Acıdır ecel şerbeti içilmez

Üç derdim var birbirinden seçilmez

Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm (Sakaoğlu, 2004: 514).

Karacaoğlan, burada bizzat kendisinden bahsetmektedir. Ecel şerbetinin yani ölümün acı olduğunu belirtir; ancak bunun kaçınılmaz bir son olduğunu da çok iyi bilir. Şiirde Karacaoğlan'ın hayatında “*ayrılık, yoksulluk ve ölüm*” gibi biri, diğerini aratmayacak üç derdinin var olduğu anlaşılmaktadır.

Niçin böyle melil melil gezersin

Şâd u hurrem olup gül kömür gözlüm

Arzu eder gönlümün gurbet elleri

İşte gidiyorum kal kömür gözlüm (Sakaoğlu, 2004: 515).

Ozan burada kendi gönlüne seslenir. Gönlünün avare olmuş bir biçimde melil melil gezmesinin nedenini bilmesine rağmen bilmez gibi davranır. Daha önce de belirtildiği gibi göç, farklı nedenlerle yapılır. Buradaki göç, sevdiğini memnun etmek adına yapılan bir eylemdir. Çoğu zaman sevgilinin ardından sıla terk edilerek yapılan göç olgusu, burada farklı bir yapı arz etmektedir. Şiirde göç, “*bağıra taş basıp*” sevgiliden uzakta onun aşkı ile yanıp tutuşma amacıyla yapılır. Göç edilen bu yerde kimi kimsesi olmayan âşğın tek duası, sevgilisinin mutlu olması ve hayatına rahat bir biçimde devam etmesidir.

Yaz gelip de beş ayları doğunca

Akar boz bulanık selinden sakın

Gurbet elde kimse bilmez ahvalın

Sen dur vatanında elinden sakın (Sakaoğlu, 2004: 534).

Beş aylar tabiri, mısralarda anlamı güçlendirmektedir. Karaer, (t.y: 77) Türkmen takviminde mevsimlerin adları bildiğimizden farklı olduğunu ifade eder. Yaz için “*yay*”, bahar karşılığı için de “*yaz*” terimi kullanılmaktadır. Yine bu takvime göre yediye ayları, beşe ayları, üçe ayları ve bire ayları vardır. Karaer'e göre, Beş ayları “*Nisan ve Mayıs*” aylarına tekabül eder. Karacaoğlan'ın gurbet elde başına bir iş geldiğinde durumunu, hâlini, hatırını soracak kimsesi yoktur. Şair gurbet elde, etrafındaki kişilerin ahvalini bilmediğinden yakındır. Çünkü gurbette, kişinin etrafında birileri olsa da yalnızdır. Gurbetçilere her zaman misafir gözüyle bakıldığı için onların derdi ve ahvalleriyle hemhâl olunmaz. Bu duruma maruz kalan âşık, içsel durumunu dile getirirken mümkün merteye sıladan göç edilmemesini tavsiye eder.

Bir yiğit sıladan gitmeli olsa

Acısı yüreğinden gitmez sılanın

Eğlenip gurbette mekân bağlasa

Hayali gözünden gitmez sılanın (Sakaoğlu, 2004: 536).

Gurbette olan gurbetçinin hâliyet-i ruhaniyetinde doğup büyüdüğü, özlediği en önemli yer, sıladır. Sıla, bir insanın çocukluğudur, geçmiştir, acısıdır, sevincidir, toprağıdır, babasıdır, dostudur, yâridir. Yani sıra, onun geçmişinde iz bırakan her şeydir, vazgeçemediği tek şeydir vesselam. Karacaoğlan, gurbet ellere göçse de sıra acısının yüreğinden bir an bile olsun çıkmadığını, her an yüreğinin sıra hasreti ile yandığını ve gözlerinde sıra hayali ile yaşamaya devam edeceğini vurgular.

Benim ahdım ak geline kalmaya

Çeke çeke bir derd ile ölmeye

Gurbet elden şu kocası gelmeye

Daha derdim az diyesin ak gelin (Sakaoğlu, 2004: 548).

Söz konusu dörtlükte bir ahd, yani sözün verildiği görülmektedir. Onun bu ahdi, ak geline kalmak için verilmiştir. Ama ne çare ki ak gelin, evli olan bir kişidir. Bu durumu bir dert olarak gören âşığın duası, sevdiğinin bu dertten kurtulmasına yöneliktir. Aslında bu duanın alt yapısında bir de beddua vardır. Âşık, yüreğinin yangını ile sevgilinin eşi olan çirkin adamın ölmesini diler. Böylelikle sevgilinin kendisine kalacağı ve bir dertten kurtulacağına inanır. Karacaoğlan söz konusu hâliyet-i ruhaniyetini farklı bir şiirinde ise;

“Şu dağların yükseğine erseler

Lale sümbül mor menevşe derseler

Bir güzeli bir çirkine verseler

Güzel ağlar çirkin güler bir zaman

Yükseğinde olur şahin yuvası

Endim engine Avşar ovası

Kabul olur güzellerin duası

Haktan sevdiğini diler bir zaman

Vara vara vardık Alma Deresi

Uzak kaldı nazlı yârin arası

Artıyor dinmiyor gönül yarası

Mevla'm dermanını salar bir zaman” sözleri ile dile getirmiştir.

Güzelsiz yaylaya konup göçülmez

Kelle kesmek ile kanlar saçılmaz (Sakaoğlu, 2004: 555).

Karacaoğlan'a ait olan şiirin bu beyitinde ise göçme eyleminin nedeni sevgiliye bağlanmıştır. O, güzelin yani sevgilinin olamadığı yerlere hiçbir şekilde konup göçmek istemez. Çünkü sevgilinin olmadığı yer, âşık için bir anlam ifade etmez.

Kömür gözlüm ben bu yerden gidersem

Var bana nisbetle gez uğrun uğrun

Rakib değilim ki aranı bozam

Yadlara düğmeni çöz uğrun uğrun (Sakaoğlu, 2004: 564).

Ozan bu dörtlükte sevgiliye sitem etmektedir. Sıladan göçüp gittiğinde sevgilinin kendisine nispet yaparcasına gezmesini ister. Bu sitem, daha da ileri götürülerek kendisinin rakip olmadığını ve yad ellere yani yabancılara da gitmek isterse gidebileceğini söyler. Aslında âşık bunları söyleyen ya da söyleyebilecek bir kişi değildir. Ama aşk acısı onu delirtmiştir bir kere. “*Aşk ağlatır dert söyler.*” mefhumu, burada kendisini içli bir biçimde hissettirmektedir.

Durnam göç eylemiş düzmüş bir gater

Şahin girmiş arasına çığırsır öter

Müşteri olana telini satar

Yavru şahin heybetinden toz vurup gider (Sakaoğlu, 2004: 589).

Turnalar Anadolu'nun hemen hemen her mecrasında bereketin, mutluluğun, refahın habercisi olarak görülür. Vefanın, sadakatin, saflığın, sabrın, özgürlüğün ve onurun simgesi olarak da algılanılmaktadır. Türkülerde sılaya selam ve haber götüren bir dost olarak anılan turnalar, ilgili dörtlükte olduğu gibi göç eylemini gerçekleştirmiştir. İlaveten buradaki söz konusu turna, aslında sevgilinin de bizzat kendisidir. Sevgilinin sıla gibi bir endişesi yoktur. Onun göç edip gittiği her yer aşıkların en önemli durağı yani asıl sılasıdır. Şiirde göç eden sevgilinin, etrafındaki kişiler yani rakipler, şahin olarak tasavvur edilmiştir. Turna, âşığı haricindeki her şey ile alakadar olur. Önemsemediği tek şey peşinden perişan bir biçimde göç eden âşığıdır. O sevgili öyle bir güzeldir ki etrafındaki yeni yetme güzeller bile ona hayrandır.

Ben de çıkayım da dağlar başına

Dayanamam toprağına taşına

Beni kınayanın gelsin başına

Bana sıla da bir gurbet el de bir (Sakaoğlu, 2004: 603).

Karacaoğlan, aşkın hasret ve özleminden dolayı içine kapanmış ve yalnızlaşmıştır. Dağlar başını kendine yer eyleyen âşığın daha önce de belirtildiği gibi sıla anlayışı farklıdır. Onun için asıl sıla, sevgilinin yanı sıra olması hasebiyle âşık için gurbet de sıla da birdir.

Gel gönül gurbete gitme

Ya gelinir ya gelinmez

Her güzele meyil verme

Ya sevilir ya sevilmez (Sakaoğlu, 2004: 649).

Şiirde Karacaoğlan, laf dinlemeyen söz anlamayan deli gönlüne seslenir. Çünkü göç eden her ne kadar beden gibi görülse de temel yapıda ruhun bizzat kendisidir. Acıyı, özlemi, hasreti çeken beden değil; ruhtur. Çalışmanın sonunda verilen bu dörtlükte, gönül maceralarının en inceliklerine kadar hissettiğimiz Karacaoğlan, hayattan alması gereken her türlü dersi almıştır. O, her güzele gönül verilmeyeceğinin bilincine ve olgunluğuna varmıştır. Ömrü gurbette, geçen veya geçecek olan âşıklara bir tavsiyede bulunarak her güzele gönül vermenin tehlikeli olduğu, gurbete gidenin geri dönmemesinin de müphem olduğu için göç ve sevme eyleminin acılarla ve hasretle sonuçlanacağını ifade etmiştir.

SONUÇ

Göç, aşağı yukarı tüm toplumları etkileyen insanlık tarihiyle özdeş; insanlık tarihinin tüm dönemlerinde var olan ve bugün de varlığını devam ettiren bir sosyal faaliyettir. Göç genel anlamda, insanların bir yerleşim biriminden bir diğerine yönelerek gerçekleştirdiği yer değiştirme eylemi olarak bilinmektedir. Tarihsel süreç içinde insanlar, ekonomik, sosyal, siyasi ve doğal nedenlerden ötürü farklı göç türlerini deneyimlemişlerdir. Farklı toplumsal, ekonomik ve siyasi koşullar sonucu biçimlenen göç hareketleri, aynı zamanda toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal yapısını biçimlendiren önemli olgulardan biri olarak folklor, sosyoloji, antropoloji vb. literatürde de yerini alarak kendisini birçok alanda olduğu gibi edebî ürünlerde de göstermiştir. Söz konusu olgu, Karacaoğlan'dan önce, Karacaoğlan devri ve günümüze kadar halk şiirinde yoğun bir biçimde yer alarak karşımıza çıkmıştır.

17.yüzyıl Âşık Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden biri olan Karacaoğlan, konar göçer yaşam tarzının üyesi olan bir kişiliktir. Sosyo-kültürel bağlamda göç olgusuna maruz kalan âşık, bu durumu icra ettiği eserlerine sirayet ettirmiştir. Anadolu'nun dört farklı coğrafyasına ve hatta Suriye; Hama, Hums ve Halep'e kadar giden Karacaoğlan, gezip

gördüğü yerlerin tecrübe ve görgülerine de şiirlerinde yer vermiştir. Onun şiirlerinde göç, kimi zaman bir sebep kimi zaman ise bir sonuçtur. Halk şiirinin büyük bir bölümünde olduğu gibi Karacaoğlan'ın şiirlerinde de “sıla ve gurbet” kavramları her ne kadar tezat gibi görünse de aslında birbirini tamamlayan yapılarıdır. Çünkü halk şiirinde âşığın iki ana vatani vardır. Bunlardan birisi doğum yeri olan yer iken diğeri de sevgilinin yanı olan vatandır. Karacaoğlan'ın şiirlerinde göç, çoğu zaman sevgilinin ardına yapılırken kimi zaman da sevgilinin isteği veya yaptıklarından dolayı farklı diyarlara doğru yapıldığı görülmektedir. Kısacası, “Göç” Türk halkının vazgeçilmezlerinden biridir. Göç, insanın alıştığı yerlerden uzaklarda bir umut arayışıdır. Daha kolay ve rahata kavuşma uğruna sevdiklerini terk etmesidir. Göçün neden olduğu gurbet, gariplik duygusu ve yalnızlık, halk şiirimizin temel bir konusu olarak; halk şairlerimizin gönül tellerini titretmiş ve bir iç sızısı olarak onların şiirlerine sinmiş, hayatlarının olmazsa olmazı olmuştur.

KAYNAKÇA

- ARI, Bülent (2006), “Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Sevgilinin Giyim Kuşamı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı 13/38, Ankara, s. 93-107.
- ARI, Bülent (2016), *Bir Deste Karacaoğlan-Karacaoğlan Makaleleri*, Color Ofset Matbaacılık, İskenderun.
- ÇELİK, Ali (2008), *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul
- DURAL, A. Baran- ZEYREKLİ, Sedef (2006), “Göç Sorunu ve Gecekondu Nüfusun İktidara Yürüyüşü”, *Çağdaş Yerel Yönetimler* c. 15/4: 5-14. Ankara, TODAİE.
- DURBİLMEZ, Bayram (2007), “Renk Adına Bağlı Mahlaslar ve Karacaoğlan Mahlaslı Halk Şairleri”, *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Karacaoğlan Sempozyumu*, (Hzl. Kudret Ünal), 30-44, Tarsus, Eylül 2007.
- DURBİLMEZ, Bayram (2017), *Türk Dünyası Kültürü-1*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1991), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KARAER, Mustafa Necat (Tarihsiz), *Karacaoğlan 1001 Temel Eser*, Tercüman Gazetesi.
- KAYGALAK, Sevilay (2001), Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması. *Praksis* (2), s. 124–172.
- KELEŞ, Ruşen (1998), *Kent bilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara.
- KOCAMAN, Tuncer (2008), *Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- MAKAL, Tahir Kutsi (1977), *Karacaoğlan*, Toker Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (1998), *Türk Kültür Tarihine Giriş I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZER, İnan (2004), *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- SAKAOĞLU, Saim (2004), *Karaca Oğlan*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara.
- YARDIMCI, Mehmet (2014), Yaşamları ve Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız Halk Şiiri Tahlilleri, Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.

NİĞDE İLİ ÖRNEĞİNDE ÇOCUK SUÇLULUĞU

CHILDREN'S CRIMINATION IN NIGDE CASE

ДЕТСКИЕ УБЫТКИ В ДЕЛАХ NIGDE

Bülent KARA *

ÖZ

Bu araştırmada Niğde ilindeki çocuk suçluluğunun toplumsal nedenlerinin neler olduğu sosyolojik bir boyutla ele alınmıştır. Niğde ilindeki çocuk suçluluğuna yönelik bilimsel açıdan analizi üç ayrı bölümde -biyolojik, psikolojik ve sosyolojik- ele alınarak incelenmiştir. Araştırma Niğde'nin bulunduğu coğrafi konumu, toplumsal yapısı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Genellikle suça karışmış veya sürüklenmiş çocuklarda erkek çocuklarının daha fazla suç işlemiş olduğu ve özellikle 11-18 yaş arasında bu oranların daha fazla olduğu görülmektedir. Suça karışmış veya sürüklenmiş çocuklarda Niğde emniyet müdürlüğü çocuk şube verilerine bakarak mağdur çocuk sayısı diğer cins ve yaş değişkenlere göre daha fazladır. Niğde ili kendi içinde muhafazakâr bir toplum yapısına sahiptir. Coğrafi koşulları ekonomik gelişimi ile çok fazlasıyla memur alan bir kenttir. Bu da kente göç olaylarının çok olduğunu, **üniversite** çoğunluğunun olma nedeniyle toplumsal yapı değişime uğramıştır. Kentin sürekli göç alması, buna karşılık göç edenlere yeterli sosyal, ekonomik altyapı sunamamasından kaynaklanan sorunlar çocukları suça yöneltebilmektedir. Çocuk suçluluğu sadece hukuki bir sorun değil; psikolojik, sosyolojik, sosyo-ekonomik nedenlerle ilişkili bir toplumsal olgudur. Çocuk doğuştan suçlu olarak gelmez onun çevresi, ailesi, bulunduğu ortam gibi etkenler çocuğun suç işlemesine sebep olabilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Suç, Kentleşme, Eğitim, Göç, Çocuk Şube

ABSTRACT

In this research, the sociological dimension of the social causes of juvenile delinquency in Niğde province is discussed. Scientific analysis of juvenile delinquency in Niğde province has been made in three different parts - biological, psychological and sociological. The geographical location of the research, Niğde, was chosen considering the social structure. It is often seen that males are more likely to commit crimes in suicide or drifting children, especially those between 11 and 18 years of age. Niğde police headquarters detain more children compared to other sexes and ages as can be seen from the data of the children's branches. Niğde province has a conservative society structure in itself. Due to its geographical conditions, there are many civil servants working in the city. This means a lot of immigration events in the city speeded up by changes created by the

* Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Öğretim Üyesi, bkara@ohu.tr
DOI: 10.17498/kdeniz.432267

movements in the university established there. While the city receives immigration permanently, problems arising from the inability to provide adequate social and economic infrastructure to immigrants can lead children to sulk. Juvenile delinquency is not only a legal issue but it also has psychological, sociological, socio-economic reasons. If the child is not a criminal by birth, his or her environment, family, environment may cause the child to commit a crime.

Keywords: Child, Crime, Urbanization, Education, Migration, Child Branch

АННОТАЦИЯ

В этом исследовании обсуждается социологический аспект социальных причин преступности среди несовершеннолетних в провинции Нигде. Научный анализ преступности среди несовершеннолетних в провинции Нигде был рассмотрен в трех различных областях - биологическом, психологическом и социологическом. Географическое положение исследования Нигде было подготовлено с учетом социальной структуры. Часто видно, что мужчины чаще совершают преступления в суициде или дрейфующих детях, особенно в возрасте от 11 до 18 лет. Штаб-квартира полиции Нигде имеет больше детей по сравнению с другими полами и возрастными, просматривая данные детских филиалов. Провинция Нигде имеет консервативную структуру общества сама по себе. Географические условия - очень государственные служащие с экономическим развитием. Это много иммиграционных событий в городе, из-за того, что большинство университетов претерпело изменения в социальной структуре. В то время как город постоянно получает иммиграцию, проблемы, связанные с неспособностью обеспечить адекватную социальную и экономическую инфраструктуру для иммигрантов, могут заставить детей надуваться. Несовершеннолетний по делам несовершеннолетних является не только юридическим вопросом; психологические, социологические, социально-экономические причины. Если ребенок не исходит от природы как преступник, его окружающая среда, семья, окружающая среда могут привести к тому, что ребенок совершит преступление.

Ключевые слова: ребенок, преступность, урбанизация, образование, миграция, дочерняя отрасль.

1.GİRİŞ

Globalleşen dünyada teknolojinin hızla yayılması, sınırların ortadan kalkması geçmiş dönemlere göre toplumu daha çok etkilemektedir. Eskiden kapalı toplumlar varken şimdi tüm yeniliğe açık toplumlar haline gelmiştir. Bu değişim toplumun parçaları olan aile, akraba grupları okul ve çalışma hayatında da etkili olmaya başlamıştır. Artık insanlar arasındaki sosyal ilişkiler de giderek bozulmaktadır. Değişen dünya, değişen toplum ve bunun sonucu olan değişen aile grupları artık çocukları üzerinde ki etkisi giderek azalmıştır. Eskiden ailesinin yanında olan çocuk son zamanlarda ailesinden uzak, başka ortamlarda yer almaktadır. Bu yüzden ailenin bulunduğu statü konum da burada çok önemli bir faktördür. Bilinçli olan aile çocuğu üzerinde çok etkili olup ona nasıl yaklaşması gerektiğini bilen, onun dilinden anlayan bir ebeveynidir.

Toplumsal yapının değişmesine etki eden hızla değişen nüfus, barınma sorunu çeken, yoksulluk, işsizlik, kentlerde gecekonduların artması, parçalanmış ailelerin sayılarının giderek artması, eğitim sistemindeki yetersizlikler çocuğun sosyal yaşamına etki eden olumsuz unsurlardandır. Olumsuz çevre koşulları çocuğun suça yönelmesine etki eder.

Günümüzde tüm çocukların, sosyal yaşamları, yaşadıkları bölge ve cinsiyet ayrımı olmadan sapma davranışlarında bulunma riski gittikçe artmaktadır. Bu sapma sorunu çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevreden etkili olan sapma davranışı gösteren modellerin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çocukların olumsuz davranışlarda bulunması herhangi bir sapma ve suça karışmaları giderek yükselmektedir(acikerisim.de.edu.tr).

Suçta karışan bu çocukların çoğu alkol kullanıcısı, bir kısmı ise birden çok bağımlılık yaratan madde bağımlısıdır. Çocuk suçluluğuyla ilgili yapılan çalışmalar göstermektedir ki, 12-18 yaş arasındaki bu çocuklar aynı zamanda suçların mağdurudur. Bu mağduriyetin bir tehdit olarak devam etmesi gençliğin sosyalizasyon sürecinde toplumun norm ve değerlerine uyum sürecini önemli düzeyde etkilemektedir. Suç verilerine göre, şiddet olaylarına maruz kalanların %80'den fazlasının mağduriyetini dile getirmediği polis kayıtlarından anlaşılmaktadır. Mağdurların durumlarını polise bildirmemeleri suçta siyah sayıları oluşturmaktadır. (Demirbaş, 2001, s.85). Çocuk suçluluğunun artmasının en belirgin sebepleri; ailedeki bozukluklar, yoksulluk, çocuk sayısı, eşler ve çocuklar arasında çatışma olması, ailede ki bireylerin yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan temel ihtiyaçları karşılayamamasıdır. Kısaca suç işleme riski altındaki çocuklar yaşitlarına göre zor çevre koşullarında yaşamaktadır. Travis Hirschi çocuk suçlarının geleneksel sosyal kurumlara (aile, okul gibi) olan zayıf bağdan kaynaklandığını ifade etmiştir (Özbay 2018, s.20).

Günümüzde çocuk suçluluğu problemi, tek nedenle açıklanamaz kadar derin ve evrensel bir boyut kazanmıştır. Çocuk suçluluğunu önleyici tedbirler, oluşan suçları önlemede ya yeterli donanıma sahip değildir ya da uygulamada bazı aksaklıklar nedeniyle istenilen durum oluşmamıştır. Gelişmekte olan birçok ülke bu sorunla derinden etkilenmektedir. Gelişmiş ülkeler çocuk suçluluğunu önlemeye yönelik programlar uygulamaktaysa da bu programların genel etkileri var olan sorunu çözmekte yetersiz kalmaktadır. Uluslararası yeterli verinin olmaması sorunun çözümünde bir engeldir (acikerisim.deu.edu.tr).

2.Yöntem ve Kavramlaştırma

2.1.Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu, “Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri” Niğde ili örneği olarak belirlenmiştir.

2.2.Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, çocuk suçluluğunu yaratan sosyo-ekonomik, aile durumları, eğitim durumları faktörleri ve bunların etki düzeyini Niğde ili Örneğinde anlamaktır.

2.3.Çalışmanın Önemi

Bir toplumun sağlıklı nesillerin gelişebilmesi, toplumun geleceğini belirleyen çocukların gelişimi, eğitilmesi ve korunması gerekir. Ancak, toplumumuzda son yıllarda çocukların işlediği suçların giderek artması çalışılması gereken konu haline gelmiş. Ülkemizde ‘çocuk suçluluğuyla ilgili pek çok çalışma yapılsa da, her bölgenin kendine özgü sosyo-kültürel sorunları olduğundan, bu konuda daha pek çok çalışmaya gereksinim olduğu kuşkusuzdur. Dolayısıyla, araştırmamızın gelecekte gerek bulunduğumuz kentte, gerekse de ülkemizde konuyla ilgili yapılacak incelemelere katkı sağlaması bakımından önemli bir çalışma olacağını düşünüyoruz.

2.4.Araştırmanın Varsayımları

1) Çocuk suçluluğunda çocukların eğitim durumlarının suç işlemelerine etkisi olduğu varsayılmıştır.

2) Bölge şartlarının suç işleme oranlarına etkisi olduğu varsayılmıştır.

3) Ekonomi ve aile durumları çocukların suç işlemesine etkisi olduğu varsayılmıştır.

4) Çocuk suçluluğunda toplumun yüklediği anlamlar ele alınarak varsayılmıştır.

5) Niğde ilinde ki çocukların genellikle suça sürüklendiği varsayılmıştır.

3.Evren Örneklem

Sosyal araştırmalarda örneklem, araştırılacak olan evrenin bir kümesi veya evrenin herhangi bir parçasıdır (Tütengil, 1978:11). Araştırılacak olan evrenin belli sayıda birimlerin seçimiyle meydana gelmektedir. Araştırılacak olan evrenin tamamına ulaşmak hem zor hem de maliyet bakımından masraflı bir iştir (Gökçe, 1999, s. 129). Dolayısıyla araştırmalarda parametrelere ulaşmak için iki yol izlenebilir. Birincisi ” evrenin tamamı üzerinde gözlemde” bulunmak, ikincisi “evrenden temsili bir örneklem” seçerek bu seçilmiş küme üzerinde gözlemde bulunmaktır (Muhammedi, 2010, s.13-14).

3.1.Evren

Bu araştırmanın evreni, 2016 yılında Niğde ilinde; Niğde emniyet çocuk şube müdürlüğünden alınan veriler ve bu iş içinde olan avukat, polis ve suç işlemiş çocuklara şahit olan kişilerle yapılan görüşmelerden oluşmaktadır.

3.2.Örneklem

Araştırmanın örneklemini Niğde ilinde çocuk şubeden alınan veriler ve tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilmiş 10 kişi ile görüşmeden oluşmaktadır. Suçları, suç işlemeye götüren sebep ve etmenler bunların karşılıklı etkileri arasında ki sabit ilişkiler evrensel gerekliliğin (determinizm) ispatıdır (Dönmezer, 2013, s.5). Ceza kişinin sosyal bir sorumluluğudur. Ceza vermekte toplumun savunma esasına dayanır.

4.Sapma

Terim anlamıyla Sapma, genel olarak yön değiştirme anlamına gelmektedir. Herhangi bir referans noktasına göre belli bir açıyla seyreden bir cismin seyir açısı değiştiğinde, o cisim sapmış olur. Sapma sosyolojik anlamda ise toplumda var olan sosyal normları ihlal eden, onlara aykırı olan eylemlerdir. Sapma davranışlar toplumun çoğunun kabul ettiğinin dışında kalan ayıplanan veya cezalandıran bir eylemdir. Aykırım olan davranışlar için cezalar ayıplama, kınama, sosyal hakları asgari indirme gibi cezalardan oluşurken bazen de özgürlüğünden mahrum etme veya hukuksal yaptırımlardır. Normlar ise bir toplumun ortak geleneksel ürünleri olan ve bu normlara toplumda ki grupları, bireyleri birbirine bağlar. Bu sosyal normlar ise sadece bir topluma özgüdür. Bazı gruplar da benzerleri görülse de tam olarak aynı değildir. Sosyal normlar toplumun temel bir sorunu olduğu için bu konuyla sosyolojinin alt disiplini olan “sapma sosyoloji” denir. Sapma sosyolojiyle ilk intihar, iş bölümü gibi çalışmalarıyla ilk bahsedendir. Çocuk suçluluğu; “Bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin yasa müdahalesi gerektirecek bir davranışa dönüşmesi” olarak tanımlanmaktadır (Akalin, 1999, s. 4). Türkiye de ise; suçu işlerken on sekiz yaşından küçük olmasıdır. Çoğu ülkelerde yaş sınırı değişmektedir. Bunlar:

Türk Ceza Kanununda ise çocuk suçluluğuyla ilgili maddeler şu şekildedir:

1. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

2. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükümlenir. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde yedi yıldan dokuz yıla kadar

hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz (www.tuik.gov.tr).

3. Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on dört yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz. Sosyolojik açıdan çocuk suçluluğu; hukuksal açıdan olduğu gibi sınırlı bir çerçevede ele alınmaz; sosyal değerler, sosyal yapılar ve sosyal normlar açısından daha geniş boyutlarıyla irdelenir (Dönmezer, 2013, s.342).

5.Çocuk Suçluluğu Teorileri

Çocuk suçluluğu teorisi 3 başlık altında toplanır; Biyolojik, sosyolojik ve psikolojik.

5.1.Biyolojik Teoriler

Bu teoriye göre suç işleyenlerin kalıtsal bir farklılıklar olduğunu söyler. Başka bir ifadeyle yasalara aykırı davranan suçluların biyolojik kalıtsal olarak farklıdır. Suç işleyenlerde kalıtsal olarak bozukluklar vardır. Bunlar endokrin dengesindeki patoloji ya da beyinlerindeki hasardır. Onların bedeninde ki bu bozukluk suç işlemlerine neden olur.

Lombroso, “Suç İşleyen Birey” adlı çalışmasında doğuştan suçlu bireyden bahseder. O suçla ilgili teorilerini ilk kez orduda doktor olarak görevde bulunduğu zamanlarda kurallara uyan ve uymayan askerler üzerinde yaptığı bir araştırma sonucunda geliştirmiştir. Kurala uymayan askerler üzerinde bazı anormallikler tespit ederken uyan askerlerde dikkate değer anormallikler tespit etmemiştir. Lombroso’ya göre 4 tip suçlu vardır:

1. Doğuştan suçlular
2. Deli suçlular
3. İhtiras (hırs) sebebiyle suçlu olanlar
4. Tesadüfi suçlular.

Harvard Üniversitesi profesörlerinden William H. Sheldon beden yapısı ve suç arasında yeni bir araştırmaya başlamıştır. Araştırma süreci sonrasında “Bedensel Yapı Tiplemesi” adlı kitabını 1940’da yayımlamıştır. Sheldon’un kitabının adı aynı zamanda onun suç teorisidir. Sheldon, fiziksel özellikler ile mizaç arasında ilişki kurarak, vücudun fiziksel yapısının, davranışın birincil belirleyicisi olduğunu öne sürer.⁴¹ Sheldon insanları beden yapılarına göre üçe ayırır:

1. Endomorflar (Endomorphy): Genel özellikleri; şişman, boyun eğen ve fiziksel etkinliklere ilgi duymayanlar tipleridir. Vücutlarının çeşitli organlarında yumuşaklık ve yuvarlak hatlar bulunur. Kısa, ince kollar ve bacaklar, küçük kemikler, yumuşak ve kadife dokulu deri bu tipin bedensel farklılıklarıdır. Bu tipe has mizaç ve karakter yapısı şöyle tarif edilir; rahatı seven, yumuşak ve lüks eşyadan haz eden dışa dönük (*extrovert*) tip. Sheldon, bunu *viscerotonic*olarak tanımlar.

2. Mezomorflar (Mesomorphy): Bedensel yapısı kuvvetli, kemikleri iri, vücudu adaleli, el ve ayakları büyük, göğsü geniştir. Bu beden yapısına sahip olanların psikolojik karakter özellikleri; aktif, kendini zorla kabul ettiren cüretkâr insanlardır. Sheldon, bunu *somatotonic*olarak tanımlar.

3. Ektomorflar (Ectomorphy): Vücut yapıları ince ve uzundur. Kemikler küçük ve incedir, yüz küçük, burun keskin hatlı, saçlar tüy gibidir. Bu tip içe dönektür (*introvert*). Bunlar, alerjiden, deri hastalıklarından, kronik yorgunluktan daima şikâyet ederler. Gürültüye hassas, kalabalıktan kaçan içe dönük tiplerdir.

5.2.Psikolojik Teoriler

Psikolojik teoriler, bugüne kadar akıl sağlığı ve ruhsal bozukluklar üstünde durmuştur. Bu teoriler birey üzerinde yoğunlaşarak onu davranışa yönlendiren bireysel ve kişilerarası dinamiklere odaklanmaktadır. Bireyler kendileri için önemli olan kişilerle ve yakın çevresiyle olan yaşantılarının sonucunda oluşan psikolojik sorunlar nedeniyle suç yönelmektedir. Bu teorilere göre suçlular ‘hasta’, ‘uyumsuz’, ‘patolojik’ gibi suç davranışında bulunmaktadırlar. Kaner’e göre psikolojik teoriler insanların temelde kişilik özelliklerine odaklanmakla birlikte sosyolojik, biyolojik, kültürel ve çevresel faktörlerin davranış üzerindeki etkilerini yadsımaz; ancak bu dışsal faktörlerin etkilerini bireylerin yerleşmiş olan yapılarının içinde ele alırlar (Dönmezer, 1994, s.73). Psiko analitik görüşe göre suç, ego ile süper ego gelişiminde yaşanan yetersizlikler nedeniyle id’in isteklerinin denetim altına alınmamasından kaynaklanmaktadır. İdin isteklerinin kontrol altına alınmaması ya da süper egonun idi sürekli bastırması sonucu bireyde psikolojik davranış bozukluklarına yol açmaktadır. Bu nedenle bazı kişiler saldırgan olurlarken, bazıları tamamen pasif, bazıları da belli dürtülerini kontrol altına almada yetersiz kalmaktadırlar. İnsan kişiliğini oluşturan bu üç unsurun dengesizce kontrolü ya da kontrolsüzlüğü bireyin suçluluğu da içeren anti sosyal davranışlarda bulunmasına yol açabilmektedir (DEMİRBAŞ, a.g.e. s.114.). Sonuç olarak psikolojik teorilerden hiç birisi suçu ve çocuk suçluluğunu tek başına açıklamaya yeterli değildir. Çünkü suç çok boyutlu bir olgudur (Öter, 2005, s.31).

5.3.Sosyolojik Teoriler

Sosyolojik teoriler, suçluluğu bireyin içinde yaşadığı sosyal çevreye bağlı olarak sosyal yapılar, sosyal süreçler ve sosyal tepkiler açısından açıklamaktadır (Öter, 2005, s. 22). Alt kültür teorisine göre Cohen, alt kültürler çocuk yetiştirmedeki farklılıklar ve ebeveynlerin arzularından kaynaklanır. Alt sınıf aileleri çocuklarını orta sınıfa yükseltecek şekilde sosyalize edemezler. Orta sınıf statülerini yasal yollardan elde edemeyen çocuklar kendilerine alternatif bir sistem kurarlar. Cohen’e göre çocukların bir çeteye katılmaları genellikle aileleriyle olan bağlarının kopukluğundan, ana-baba gözetimi veya otoritesinin zayıf olmasından veya tamamen çökmüş olmasından kaynaklanır (Bal, 2016:124).Sutherland’a göre ise tüm davranışlar öğrenilir ve bu yüzden çocuk suçları öğrenilen davranışlardır. Çocuk suçlarının öğrenilmesi temelde küçük, resmi olmayan ortamlarda olur. Çocuk suçlarının öğrenilmesi, belirli durumlar ve mevcut olaylara ek olarak, ortak deneyimlerden ortaya çıkar (Özbay, 2018, s. 81).

5.4.Sosyolojik Suç Teorileri

5.4.1.Durkheim ve Foksiyonalist (anomi) Teorisi

Durkheim suçu toplumu bir fonksiyonu olarak ele almış ve suçun nasıl ortaya çıktığını incelemiştir. Diğer düşüncelere göre Durkheim suçu normal bir fenomen olarak ele almıştır. Çünkü Durheim’e göre; hiçbir toplumda suç olgusunun olmadığı bir algı yoktur. Durkheim, suçun normal bir fenomen olduğunu belirtir; “Suçu normal sosyolojik fenomenler arasında sınıflandırmak, onun sadece, insanın iflah olmaz kötülüğünden kaynaklanan, istenmeyen ama bir yandan da kaçınılmaz bir olgu olduğunu değil, onu kamu sağlığının bir unsuru olduğunu, toplumun bir bileşeni olduğunu kabul etmektir. İlk bakışta ulaştığımız bu sonuç bazıları için şaşırtıcı olmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak şunu söyleyebiliriz ki suç olgusu normaldir, çünkü suçtan arınmış bir toplumun var olması beklenemez.” (Durkheim, a.g.e. s. 153). Durkheim suçun önlenmesinde kolektif bilinci temele alır. Toplumsal farklılıklar toplumdaki suç oranlarında etkiler bu yüzden birey kendi bilincini kullanarak suç işlemez. Ona göre suçu ortadan kaldırmak mümkün değildir. Onlara uygulanan baskı ve şiddet suçun tamamen ortadan aklanmasına değil biçim değişikliğe yol

açar. Durkheim'in kriminolojiye yaptığı katkılardan biri anomi kavramıdır. Anomi; standartların ve değerlerin kaybolması, kuralların normların eksizis kılınması hali olarak toplumsal ilişkileri bozan bir durumdur. Bu durum suçun ortaya çıkışında etkili bir faktördür (Dönmezer, 2013, s. 43).

5.4.2.Merton ve Gerilim Teorisi

Robert Merton; hem çocuk hem de yetişkin suçlarında sapma kavramına odaklanmıştır. Ona göre suç sosyal yapıda ki suç unsurunun neden değiştiği ve sosyal yapıda sapmaların nasıl değişik şekillerde ortaya çıktığını cevaplar. Durkheim ve Metron suçun ana problemlerini anomiyeye bağlamıştır. Onlara göre anomi; kültürel amaçlar ve yasal yollar arasında ki uyumsuzluktur. Merton'a göre; sınıflı toplumlarda yukarıya doğru ulaşma imkânları eşit bir şekilde dağılmamıştır. Bu eşitsiz dağılım gerilime yol açmıştır. Gerilim teorisine göre; insanlar yasalara uyar ama büyük baskılar altında kaldığından dolayı suça karışır. Merton'a göre; bireysel uyum tipleri 5'e ayrılır, uyumluluk, yenilikçilik, şekilcilik, geri çekilme, isyandır. Kısacası uyumluluk insanların ortama uyum tipidir. Yenilikçilik kültürel amaçlar doğrultusunda yetersiz olan yeni yasaları keşfeder. Şekilcilik de amaçlar reddedilirse kurallara bağlılık devam eder. Geri çekilme amaçlardan uzaklaşma isyan eskisini yok sayıp yeniden inşasını kapsar.

5.4.3.Chicago Ekolu ve Sosyal Ekoloji Teorisi

Chicago sosyologları oldukça esnek bir şekilde, Chicago şehri üzerine yaptıkları araştırmalarını kavramlaştırmak için ekolojik modeli kullandılar. Onlar şehrin sosyal düzeninin, ekolojik bir bakış açısından, karşılıklı faydaya dayalı ilişkiler, işbirliği, yarışma, dögüsel değişim gibi çeşitli sosyal süreçlerin bir sonucu olarak anlaşılabilir olduğunu ileri sürdüler (Özbay, 2018, s. 140).

Ekoloji; canlıların doğal ortamını inceler sosyal ekoloji ise; insan ve çevre arasındaki etkileşimi temele alır. Çevreyle etkileşimi ve sosyal değişimle birlikte ortaya çıkan suçı temele alır. Sanayileşmeyle birlikte Chicago kenti bir laboratuvar olarak görmüş kentlileşme, göç, artan nüfus, eşitsizlik suç oranlarının arttığını belirtmiştir. Suçun mekânla ilişkisi beşeri coğrafyanın ve sosyal faktörleri önemseddiği görülür. R.Ezra Park, topluma göndermede bulunarak şöyle der; *“çocuk suçluluğunun şekillendiği, çeşitli örgütlerin gelenekselden ziyade rasyonel kontrol kalıplarının sahip olduğu yer değil, söz konusu cemiyettir. Suçluluk aslında cemiyet örgütlerinin işlevlerindeki başarısızlığı önlemek için bir ölçüttür.”* Gecekondulaşmanın yoğun ve sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu şehir bölgelerinde çocuk suçluluğu daha fazla görülmektedir. Gecekondu bölgelerinde yaşayan ekonomik olumsuzluklar, kadının çalışma zorunluluğu, doğurganlığın yüksekliği çocukların ve gençlerin yeterince eğitim görmemeleri önemli sorunlardır. Ekonomik zorluğa bağlı olarak ailenin yaşadığı gerilim, çocuğun okul yerine işe verilmesi, çocukların her bakımdan yaşadıkları yoksunluk suçluluğu attirıcı etkenlerdir (Özbay, 2018, s. 116).

5.4.4.Etiketleme Teorisi

Georg Herbert Mead'ın toplumsal eylem kuramından Charles Cooley 'in simgesel etkileşim aracılığıyla kuruluur. Kurama göre; anlamlar ve kimlikler sosyal etkileşimle ya da simge ve etiketler aracılığıyla empoze edilir. Sosyal etkileşimde toplumsal kuralların aktörlerin birbiriyle etkileşimden söz edilir. Etiketleme teorisyenleri suçun sosyal etkileşimin bir ürünü olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Onlara göre kişiler öğretmenler, polis, komşuları, ebeveynleri ve arkadaşları tarafından etiketlendikleri için sapmış veya suçlu olurlar. (Bal, 2013, s. 54). Howard, Becker ve EdwinLemert hangi davranışın suç veya sapma olduğunu, bunun sonucunda nasıl etiketlenme olur sorularına cevap aramışlardır. Bunun cevabı olarak ise; suç sürecin de bir takım insanların polis, tanık,

kurbanların arasında ki etkileşimden ortaya çıktığını söylerler. Kuramın temsilcilerinden Howard Becker (1963)'e göre sapkın davranış “insanlar tarafından sapkın olarak nitelenen davranıştır.” Etiketlene kuramına göre sapma, daima sapkın olarak etiketlenenlerle onları böyle etkileyenler arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Çalma eylemi kişiyi hırsız yapmaz. Kişi öyle anlaşıldığı ve suç prosedüründe etiketlendiği zaman, başkalarının ve kendisinin kafasında hırsız hale gelir. Bir genç tarafından yapılan aynı eylem, orta sınıfta ‘davranış bozukluğu’ Harlem’de ‘çocuk suçluluğu’ haline gelir. Becker, suç, fakirlik, ırk ilişkileri gibi toplumsal sorunların bazı toplumsal normlardan *sapma* olarak tanımlandığını belirtir. Toplumsal gruplar sapmayı oluşturan zorlayıcı kuralları koyarak ve belirli kişilere bu kuralları uygulayarak sapmayı yaratırlar (Bal 2016, s. 15). Etiketleme kuramcıları etiketleme süreçlerini anlamak için kanunların nasıl yapılandırıldığını ve uygulamalarını da incelediler. Burada “gücün” önemine vurgu yaptılar. Yasaların toplumda iktidar konumunda olanların çıkarlarını, ahlaki kaygılarını ve ideolojik kabullerini yansıttığını ileri sürdüler. Polis ve mahkeme uygulamalarının daha çok etiketlenmiş olanlara dönük olduğunu gözlemlediklerini belirttiler (Bal, 2013, s. 56).

5.5.Çatışmacı Teorileri

5.5.1.Marksist Teori

Marksist teoriye sapma; kapitalist toplumlarda kalıtımsaldır. Ama ekonominin değişmesiyle bu da ortadan kalkar. Diğer bir sapma yaklaşımı ise sapma toplumun çeşitli meslek gruplarının var olmasına imkân tanır. Marx temel eseri kapital de suçluluk olgusuna ikinci derecede değinmiştir. New York’da yayınlanan “ nüfus, suç ve kitle yoksulluğu” adlı makalesinden İngiltere de 1884- 1854 arasında yoksulluk fazla değişmemiş iken kayıtlı suçlulukta ki hızlı artışa dikkat çekmiş ve şu sonuca varmıştır; yoksulluğu azaltmadan zenginliği artırmak nüfus artış hızına göre çok büyük bir suçluluğun doğmasına yol açmıştır. Hukuk ihlalleri genel olarak, kanun koyucunun kontrol edemeyeceği ekonomik faktörlerin sonucudur (Bal, 2013, s. 57). Marx’ın arkadaşı olan f. Engels işçi sınıfının içinde bulunduğu kötü koşullar nedeniyle mevcut sisteme, onun normlarına karşı çıktığını ve bunun da suç olarak kabul edildiğini savunur. Engels bu suçluluğun daha çok mala karşı işlenen suçlar olduğunu belirtir.

5.5.2.Williem Bonger’in Çatışma Teorisi

Ona göre; ahlak dışı davranış suçun neyi inşa ettiği sosyal yapıda ki değişmeye bağlıdır. Ceza yasaları ise yasaklanan davranışlar gücünün menfaatlerine zarar verenlerdir. Suçu ekonomik koşulların bir sonucu olarak ele almıştır. Bonger’ e göre toplumsal yaşam içinde gerçekleşen iktidar sahiplerinin çıkarlarına zarar veren özel organlar tarafından ahlaki kinamadan daha çok cezalandırılan eylemdir. Bonger’e göre suçluluk kırsal alanlara nazaran kentsel alanlarda daha fazladır. Bunu nedeni olarak ise bulaşıcılığıdır. Taklit veya suçun bulaşıcılığını kentlerde daha fazla olduğunu nedeni ise kentlerde ki insanların daha çok temas da bulunduğunu belirtmiştir.

5.5.3.Dahrendorf’un Çatışma Teorisi

Ona göre çatışmanın şiddetini etkileyen 3 unsur vardır. Birincisi; insanların birlikte olduğu mevkileri ne ise diğer birliklerde aynı konumdadırlar. İkincisi; bir örgüt içinde olan başka yönlerden de tepede olandır. Üçüncüsü; mevkiler arası ne kadar hareketli ise çatışmada o kadar az yoğun olacaktır. Devlette de çatışmanın ana hatlarının emir verenler arasında olduğunu savunmuştur. Dahrendorf güç veya yetki ile çatışma arasında ki yakın ve sürekli ilişkiye aydınlatıcı bir yaklaşım getirmiştir.

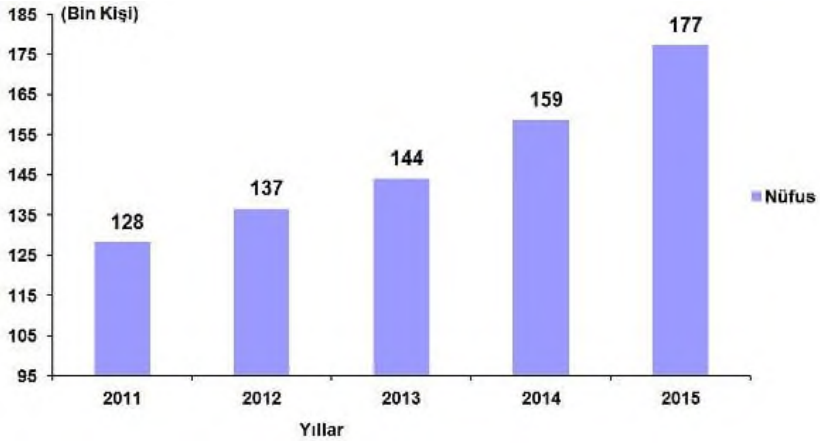
5.5.4.Erving Goffman

Goffman, birtakım değerleri paylaşan ve kişisel sıfatlar ve davranma şekillerine ve ortak normlara riayet eden bir grup bireyden hareketle bağlılık göstermeyen her üye “sapkın” özelliği ise “sapma” olarak tanımlanabileceğini belirtir. Goffman sapkın olarak damgalanan kişinin normal kişi ile birçok şeyi paylaştığını düşündüğü için onun normal bir sapkın olarak incelenmesi gerektiğini önerir. Birey, normal veya sapkın dramı içinde iki rolü de iyi oynar (Bal 2016, s. 20).Goffman ‘damga’ kavramı üzerinden sapma davranışının tanımlandığını düşünür ve böylece damgalama-etiketlendirme işleminin gerçekleştirildiğini düşünür.

6.Araştırma Bulguları ve Yorumlar

6.1.Türkiye’de Suçluluk

Ceza infaz kurumunda 31 Aralık 2015 tarihindeki kişi sayısı, 2014 yılının aynı tarihine göre %11,7 artarak 177 bin 262 oldu.

Tablo 1

Ceza infaz kurumlarının 31 Aralık 2015 tarihindeki nüfusunun %85,4’ünü hükümlüler ve %14,6’sını tutuklular oluşturdu. Bu kişilerin %96,3’ünü erkekler, %3,7’sini ise kadınlar oluşturdu. Türkiye istatistik kurumunun verilerine bakarak Türkiye genelinde en çok oranı erkekler yer almaktadır. Bir hükümlünün aynı yıl içinde bir veya daha fazla giriş kaydı dikkate alındığında, 1 Ocak-31 Aralık 2015 tarihleri arasında ceza infaz kurumlarına 168 bin 726 hükümlü giriş kaydı yapıldı. Yine bir hükümlünün aynı yıl içinde bir veya daha fazla çıkış kaydı dikkate alındığında, aynı tarihler arasında 138 bin 188 hükümlü çıkış kaydı yapıldı.(www.tuik.gov.tr)

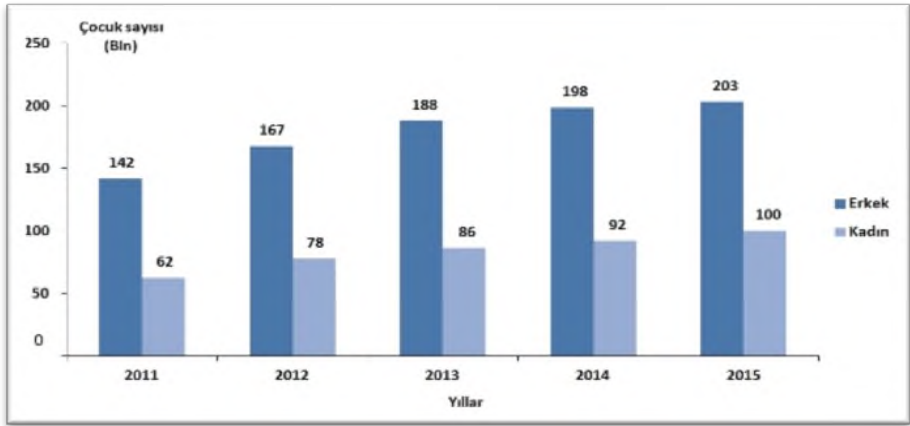
Giren hükümlülerin %96,3’ünü, çıkan hükümlülerin ise %96,2’sini erkekler oluşturdu. Ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin birden fazla suç işlemesi durumunda en ağır cezayı gerektiren suç esas alınmakta olup, bu esasa göre değerlendirildiğinde, ceza infaz kurumuna 1 Ocak-31 Aralık 2015 tarihleri arasında giren hükümlülerin %17,8’i hırsızlık, %14,1’i yaralama, %7,7’si İcra İflas Kanunu’na muhalefet ve %4,9’u ise öldürme suçu işledi. Ceza infaz kurumuna 1 Ocak-31 Aralık 2015 tarihleri arasında giren hükümlüler işlenen suça göre değerlendirildiğinde hırsızlık suçu işleyenlerin %40,2’si ilköğretim mezunu, %20,8’i ilkokul mezunu, %14,9’u lise ve dengi meslek okulu mezunu kişilerden, yaralama suçu işleyenlerin ise %31,5’i ilköğretim, %24,6’sı ilkokul, %21,7’si lise ve dengi meslek okulu mezunu kişilerden oluştu. Ceza infaz kurumuna 1 Ocak - 31 Aralık 2015

tarihleri arasında giren hükümlüler eğitim durumu itibariyle değerlendirildiğinde; okuryazar olup bir okul bitirmeyenlerde %35,7, okuma yazma bilmeyenlerde %29,4 ilköğretim mezunlarında %23,1, ilkokul mezunlarında %15,5 ile hırsızlık suçu; ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında %16,0, lise ve dengi meslek okulu mezunlarında %13,7 ile yaralama suçu ve yükseköğretim mezunlarında %17,4 ile İcra İflas Kanunu'na muhalefet suçu ilk sıralarda yer aldı (www.tuik.gov.tr)

6.2. Türkiye'de ki Çocuk Suçluluğu

Çocuk ve genç nüfusun fazlalığı ile övünen siyaset kurumu bu nüfusa her anlamda (eğitim, sağlık, meslek edinme, iş bulma vb.) yeterli hizmeti üretmediği için artan nüfusa birlikte suç olgusu da artmaktadır.

Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı %4,4 arttı. Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı 2015 yılında, 2014 yılına göre %4,4 oranında artarak 303 bin 213 oldu. Çocukların %57,4'ünün 15-17 yaş grubunda, %23,4'ünün 12-14 yaş grubunda, %18,9'unun ise 11 yaş ve altı çocuklar olduğu görüldü. Güvenlik birimine 2015 yılında gelen veya getirilen çocukların %66,9'u erkek, %33,1'i ise kız çocuğu oldu.

Tablo 2

Güvenlik birimlerine 2015 yılında gelen veya getirilen 303 bin 213 çocuğun %46,9'u mağdur, %39'u kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası (suça sürüklenme) ile %5,8'u kayıp (hakkında kayıp müracaatı yapıp daha sonra bulunan), %4,4'ünün bilgisine başvurma ve %3,9'unun ise bu nedenlerin dışındaki nedenlerden dolayı geldikleri ya da getirildikleri görüldü. Suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine 118 bin 245 çocuk getirildi. Bu çocukların %36'sı yaralama, %24,6'sı hırsızlık, %6,8'i 5682 Sayılı Kanun'a muhalefet, %5,9'u uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %3,7'si tehdit, %3,5'i ise mala zarar verme suçu ile isnat edilerek güvenlik birimlerine getirildi. Güvenlik birimlerine suça sürüklenme nedeni ile getirilen 118 bin 245 çocuğun 42 bin 557'sinin bağımlılık yapan madde kullandığı görüldü. Bağımlılık yapan madde kullanan çocukların %80,8'ini 15-17 yaş grubu, %17,2'sini ise 12-14 yaş grubundaki çocuklar oluşturdu. Çocukların %72,5'inin sigara, %5,5'inin sigara ve alkol, %4,9'unun sigara ve esrar, %3,7'sinin esrar, %2,3'ünün ise sigara, alkol ve esrar kullandığı görüldü. Güvenlik birimlerine suç mağduru olarak gelen 122 bin 209 çocuğun %62,4'ü yaralama, %10,4'ü cinsel suçlar ve %7,8'i aile düzenine karşı suçlardan mağdur oldu. Ayrıca mağdur

çocukların %3,7'si kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, %3,6'sı tehdit, %3,5'i de hırsızlık suçu mağduru oldu (www.tuik.gov.tr).

Ceza infaz kurumuna hükümlü statüsünde giriş kaydı olanlardan ceza infaz kurumuna girdiği andaki yaşa göre çocuk (12-17 yaş grubu) olanların sayısı 869 iken, suç işlediği andaki yaşı çocuk yaşta olanların sayısı 8 bin 993 oldu.

6.3.Niğde İlindeki Çocuk Suçluluğu

6.3.1.Öğrenim durumuna göre suç işlemiş çocuklar:

1- Öğrenimi	0-10 Yaş Arası				11-18 Yaş Arası		TOPLAM
	T.C.		YABANCI		T.C.		
	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	
Hiç Okula Gitmedi	4	2			1		7
İlkokul Öğrencisi	19	1			2		22
İlkokul Terk					2	1	3
İlkokul Mezunu					25	2	27
Ortaokul Öğrencisi	8				75	30	113
İlköğretim Terk					11		11
İlköğretim Mezunu	2				29	7	38
Lise ve Dengi Okul	5	4			284	152	445
Lise ve Dengi Okuldan					51	4	55
Lise ve Dengi Okul					7	4	11
Fakülte ve Yüksekokul					2	2	4
Bilinmiyor	1		3	1		3	8
TOPLAM	39	7	3	1	489	205	744

Tablo 3

Niğde ili çocuk şube müdürlüğü 2016 verilerine bakarak; 0-14 yaş arası suç işlemiş çocuk sayısı toplamda 52 kişi görülmektedir. Bu kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve hiç okula gitmemiş çocuk sayısı erkeklerde 4 iken kızlar da 2'dir. İlkokul erkek çocuk sayısına bakıldığında bu sayı daha fazladır. Bunun nedeni: çocukların okul ortamıyla yeni tanışması ve suça karışma veya suça sürüklenmeleri daha fazladır. Yeni arkadaş ortamının oluşması biraz daha ailenin ortamından farklı ortamlar tanıma gibi sebepler bu yaş grubunda ki çocukların suç işlemelerini etkilemiştir. Bu sayı ortaokul da biraz daha azalmıştır. Bu verilerinde gösterdiği gibi erkek çocuklarında suç işleme veya suça sürüklenme olayları kızlara göre daha fazladır. Çünkü hem yaşadığımız ülke hem de Niğde ili ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Geçmişten beri "suç erkeğin işidir" anlayışıyla bakılmıştır. Bu yaş grubunda bu kadar çok suç oranının görülmesi ailelerin erkek çocuklarını daha küçük yaşta ataerkil erkeğin daha baskın olduğunu göstererek yetiştirmelerinden kaynaklanmıştır. Yabancı uyruklu çocuklarda bu yaş grubunda bu oran biraz daha düşüktür. Alınan verilere göre eğitimleri hakkında

herhangi bir bilgi yoktur. 11-18 yaş arasında ki çocukların eğitim durumlarına bakılarak: ilkokul mezunu olan kişiler erkek sayısı 25 iken kız sayısı 1'dir. Bu oran ortaokul öğrencisinde artış göstermiş ve sayısı 75 olmuştur. Suç işlemiş ve ya suça sürüklenmiş çocuk sayısı en çok lise çağında erkeklerde 284 kızlarda 152'dir. Bu orana bakıl da hem kız hem de erkek çocuklarında bu yaş grubunda suç işleme oranları daha yüksektir. Bu oranın bu kadar yüksek olmasının nedeni; ergenlik dönemin de çocuğun suça tanışması daha yüksektir. Sokağa daha meyilli olma, arkadaş grubunda yasal olmayan işlere ilgi duyma gibi faktörler bu oranın yüksek çıkmasını etkilemiştir. Tabloda toplam Niğde ili 2016 verilerine göre; 744 çocuk suç işlemiş ve ya suça sürüklenmiştir. Bu sayının 531'rını erkekler 213'nu kızlar oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi erkek çocuklarında suç işleme oranları daha fazladır. Başka bir durum ise eğitim durumu da suç işleme veya suça sürüklenmede en büyük etkidir. Lise de bu oran çok yüksekken yüksel okul veya üniversitede bu durum daha azdır. "Suç türü ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi arttıkça suçun niteliği artmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerde veya ilkokul mezunlarında çoğunluk olarak hırsızlık, yaralama, icra iflas kanununa muhalefet yer alırken yüksek okul mezunlarında çoğunluk icra iflas kanununa muhalefet çek kanunlarına muhalefet vb. suçlar almaktadır." (Bal, 2013, s. 83).

2-Bağımlılık Yapan Madde Kullanıyor mu ?	0-10 Yaş Arası				11-18 Yaş Arası		TOPLAM
	T.C.		YABANCI		T.C.		
	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	
Sigara	2				167	35	204
Uçucu					19		19
Çözücü					6		6
Yapıştırıcı					7		7
Hap					1	3	4
Alkol					32	3	35
Kullanmıyor	37	1	3	1	319	168	535

Tablo 4

6.3.2.Madde Kullanıma Göre Çocuk Sayısı

Niğde ili çocuk şube 2016 verilere bakılarak: madde kullanımı ve suç işleme arasında doğru bir orantı vardır. Tabloda ki verilere bakılırsa 0-10 yaş arası madde kullanımı çok görülmemektedir. Bu yaş arasında sadece 2 kişi sigara kullanıyor. 11-18 yaş arasında madde kullanım sayısı daha fazladır. Sigara kullanımında erkeklerde 167 kızlarda ise 35 dir. Erkekler kızlardan burada da fazla sayıda vardır. Çünkü erkek çocuğu biraz daha dışarıya açıktır. Arkadaş ortamından oluşacak özenme, sigara başlama bu konuda erkeklerde daha fazladır. Diğer bir en çok kullanılan madde ise alkoldür. Erkeklerde 32 kızlarda 3 dur. Hap uyuşturucu kullanımı diğer madde kullanımlarına göre daha azdır. Niğde ilinde küçük yaşta alkol, sigara ve uyuşturucu maddelerin kullanımı bu kadar fazla olması bize Niğde ki toplumsal bir sorunun oluştuğunu göstermektedir. Suç işlemiş ya da suça sürüklenmiş çocuk

sayılarında kullanılan madde suç işlemlerini daha da çok etkilemektedir. Bu yaşta ki bir çocuğun bu gibi maddelere ulaşım sağlaması onları kullanımı çocuğun aile ortamından daha da uzaklaştığını bu gibi ortamlarda daha çok bulunduğunun bir göstergesidir.

6.3.3.Aile Durumuna Göre Suç Türleri

3-Kiminle Yaşadığı	0-10 Yaş Arası				11-18 Yaş Arası		TOPLAM
	T.C.		YABANCI		T.C.		
	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	
Öz Anne	38	3		1	459	146	647
Üvey Anne					3	1	4
Öz Baba	30	4		1	406	121	562
Üvey Baba					1	1	2
Kardeş	21	3	3		225	67	319
Yakın Akraba		1			6	8	15
Tanıdık		1					1
Arkadaş		1			3	1	5
Yetiştirme Yurdu						34	34
Evli					2		2
Yatılı Okul – Yurt					6	11	17
EŞİ İLE BİRLİKTE					1		1

Tablo 5

Suç işleme çocuğun kiminle kaldığına da bağlı olarak değişebilir. Niğde ili çocuk şube 2016 verilerine bakılarak: 0-10 yaş arasında çocuklarda genellikle öz anne ve öz babayla yaşadığı görülmektedir. Kızlarda görülen yakın akraba, tanıdık, arkadaş sayısı 1 iken erkek çocuklarında bu oran hiç yoktur. 11-18 yaş arasında suç işlemiş çocuk sayısı daha fazla olduğu için bura ki oran da artmaktadır. Öz anne ve öz baba ile kalan sayısı burada fazladır. Tabloda erkeklerde 2 kişi evli görünüyor bu yaşta ki çocukların sayısı az olsa bile bu durum toplumsal bir sorundur. Çocukların ailelileri ile birlikte yaşamaması çocukların suça karışması suç işlemesi biraz daha düşmüştür. Çünkü ailesinin yanında olan çocuk güvende olan, dışarıdan gelen tehlikelere kapalı olandır. Ama diğer olası durum ise; ailelilerin çocuklarını çok önem vermemesi okul takibini, arkadaş takibini yapmamasından dolayı yukarıda ki tabloda ki gibi bu oranlar yüksek çıkabiliyor. Niğde ili aile olarak kendi içinde tutarlı olan bir yapıya sahiptir. Bu yüzden yurt ve benzeri yerde kalan çocuk sayısı azdır.

6.3.4.Merkezlere Geliş Durumları

5-Geliş Nedeni	0-10 Yaş Arası				11-18 Yaş Arası		TOPLAM
	T.C.		YABANCI		T.C.		
	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	
Suçta Sürüklenme	14		1		260	79	354
KİMLİK TESPİTİ	2						2
Mağdur	13	6	2	1	142	108	272
Kayıp					1		1
Kimlik Tespiti Yapılan	2						2
Bilgisine Başvurma	6	1			82	15	104
Kimlik Tespiti	1						1
KİMLİK TESPİTİ					1		1
Kabahat İşleme	1				1		2
Bilgi Beyanı					1		1
Bilgi Sahibi					1	1	2
Kurumdan Kaçma						1	1
Terk						1	1
Total	39	7	3		489	205	744

Tablo 6

Niğde ili çocuk şube verilerine bakılarak suç işlemiş veya suça karışmış çocukların hangi olaylardan geldiği de bu konu için çok önemlidir. 0-14 yaş arasında ki erkek çocuklarının geliş nedenleri arasında en çok suça sürüklenme oranı yüksektir. Bu da bize gösteriyor ki çocukların aslında kendileri bilinçli veya istendik olarak suç işlemiyor. Ya birilerinin desteği ile ya da başkalarının onları yapmaya zorlaması ile çocuklar suça karışmaktadır. Bu konuda ailelere çok görev düşmektedir. Çocukların suç işlememeleri için onların bir veli olarak takibini bırakmamalı ve çocuğuna hâkim olmalıdır. Biraz daha olsa bu oran azabilir. İkinci bir yüksek oran ise; 0-10 yaş arası erkek çocuklarında 13 sayısı ile mağdur olandır. Bu da gösteriyor ki çocuk kendisi bilinçli olarak suç işlemiyor ya suça sürükleniyor ya da bu kurumlara mağdur olarak geliyor. 11-18 yaş arasında en çok orana sahip suça sürüklenme de erkek çocuklarında 260 kız çocuklarında 79 bu yaş oranında suça sürüklenme olayı hem kız çocuklarında hem de erkek çocuklarında çok fazladır. Ergenlik çağının bir getirisi olan dışa daha çok meyilli olma, arkadaş ortamlarında daha çok bulunma isteği onları suça sürüklemiştir. Getiriş nedeni olarak 11-18 yaşa arasında diğer birçok oran ise mağdur olarak gelen sayıdır. Erkeklerde 142 kızlarda 108dir. Buradan görünüyor ki kız çocukları bu kurumlara en çok mağdur olarak getiriliyorlar. Her toplumda olduğu gibi Niğde

ilin de kız çocukları ya cinsellikle ya da taciz yollarıyla çoğu zaman mağdur oluyolar. Bilgisine başvurma, kimlik tespiti ve kabahat işleme oranları azdır.

6.3.5.Teslim Edilen Yer

4-Teslim Edilen Yer	0-10 Yaş Arası				11-18 Yaş Arası		TOPLAM
	T.C.		YABANCI		T.C.		
	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	
	4		1		127	29	161
Adli Birimlere Sevk	3	3			62	25	93
Ailesine Teslim	26	2		1	235	91	355
Bilgi Beyan Alındı							1
Bilgi Beyanı Alındı					2		2
Bilgi Sahibi İfadesi					1		1
Bilgisi Alındı					3		3
Bilgisine Başvuruldu					1		1
Eğitim Kuruluşuna	2				9	3	14
İfadesi Alınarak					1		1
İfadesi Alındı					2		2
İFADESİ ALINDI					1		1
İfadesi alındı.						1	1
İfadesi Alınıp Salıverildi	1						1
İfadesi Sonrası					1		1
Mağdur İfad. Alındı					1		1
Mağdur İfadesi Alındı	2	2	2		13	7	26
Mağdur İfadesi Alındı.					2	1	3
Mağdur İfadesi Alındı					1		1
Sağlık Kuruluşuna					3	13	16
Salıverildi	1						1
Serbest					1		1
Sosyal Kuruma Teslim						23	23
Şubeden Salıverme					1	1	2
Yakınlarına teslim						1	1
Yakınlarına / Akrabasına					22	7	29
Yurda Teslim						2	2
TOPLAM	39	7	3	1	489	205	744

Tablo 7

Niğde ili 2016 çocuk şube verilerine bakarak suça sürüklenmiş ve suça karımış çocukların suç sonrası da temsil edildikleri yerler tabloda yer almaktadır. 0-10 yaş arasında en çok aileye verilme vardır. Çünkü bu yaşta ki çocuğa çok büyük bir ceza verilmek ve çocuk ailesine teslim edilir ailesine temsil edilen 26 çocuk vardır. Bu oranlar gene 11-18 yaş arası da ki kız erkek sayısında artış göstermektedir. 18 yaşından küçük oldukları için işledikleri suç doğrultusunda çocuk ailesine teslim ediliyor. Ama çocuk çok büyük bir suç işlemişse erkek çocuklarında olduğu gibi 62 kişi adliyeye sevk ediliyor ve mahkeme karşısına çıkıyor. Bu oran kızlarda da çok fazladır. 25 kız çocuğu işledikleri suçtan dolayı adli birimlere sevk ediliyor. Toplamda adli birimlere 93, ailesine teslim ise toplamda; 355 tir.

Suç Türleri

Satır Etiketleri	Say Suç Adı	Say (0-12)-(SER.)-(E) SSÇ	Say (0-12)-(TUT.)-(E) SSÇ	Say (12-18)-(SER.)-(E) SSÇ	Say (12-18)-(TUT.)-(E) SSÇ	Say (0-12)-(SER.)-(K) SSÇ	Say (0-12)-(TUT.)-(K) SSÇ	Say (12-18)-(SER.)-(K) SSÇ	Say (12-18)-(TUT.)-(K) SSÇ	Say (-18)-(E) MAĞDUR	Say (+18)-(E) MAĞDUR	Say (-18)-(K) MAĞDUR	Say (+18)-(K) MAĞDUR
6136 SKM	9		9										
Açıktan Hırsızlık	17		7				1			8	3	4	1
Cinsel Saldırı (TCK 102)	1		1									1	
Cinsel Taciz (TCK 105)	1		1							1			
Çocukların Cinsel İstismarı (TCK 103)	9	2	6							5		3	
Evden Hırsızlık (TCK 141)	2		2							1			
Güveni Kötüye Kullanma (TCK 155)	6		5							3	1		
Hakaret (TCK 125-130)	9		4				3			1	1	4	1
Hayasızca Hareketler (TCK 225)	1		1										1
İntihara Teşebbüs	61						1			20		40	
İşkence (TCK 94-95)	1		1							1			
İşyerinden Hırsızlık Kasten Yaralama(TCK86/1)	14		11				2				7		
Kayıp Eşya	96	5	68				16			43	10	20	3
Kişilere Karşı tasnif Dışı	2											2	
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma (TCK 109)	5		5				1			1		3	
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma (TCK 109)	1		1									1	
Kolluk Kuvvetlerine Direnme (TCK 265)	2		2								1		
Mala Zarar Verme (TCK 151-153)	5		4								2		1
Oto Hırsızlığı	1										1		
Otodan Hırsızlık	1		1								1		

Reşit Olmayanla Cinsel İlişki (TCK 104)	1			1									1
Sahte Para (TCK 197)	2			2									
Silahla Ateş Etm. Sur. Gen. Güv. Teh. Sok. (TCK 170/1-c)	2			2									
Taksirle Yaralama (TCK 89)	67			4					49	1	15		
Tehdit (TCK 106)	17			13			3		6	5	4	1	
Trafik Güv. Teh. Sokmak (TCK 179)	3			3									
Uyuşturucu Madde (TCK 188-191)	10			5			4		1		1		
Yağma (Gasp) (TCK 148)	8			5	1				3	4	1		
Zehirlenme	12								5		7		
Bilişim Yol. Dolandırıcılık (158/1-f)	1								1				
Takibi Gereken Tasnif Dışı	1						1						
Genel Toplam	368	7		164	1		32		149	37	107	8	

Tablo 8

Niğde ili 2016 çocuk şube verilerine bakılarak; çocukların işledikleri suçlar tabloda yer almaktadır. 6136 sayılı kanun mevzuatı; Madde 15-(Değişik madde: 12/06/1979 - 2249/10 md.)

Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak 4 üncü maddede yazılı olan bıçak veya diğer aletleri veya benzerlerini satanlar, satmaya aracılık edenler, satın alanlar, taşıyanlar veya bulunduranlar hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis ve üç bin liradan on bin liraya kadar adli para cezası hükmolunur. Bu Kanunun 4 üncü maddesine göre yapımına izin verilen bıçakları veya diğer aletleri veya benzerlerini kullanma amacı dışında satanlar, satmaya aracılık edenler, satın alanlar, taşıyanlar veya bulunduranlar hakkında birinci fıkradaki; o bıçak veya diğer aletlerin veya benzerlerinin sayı ve nitelik bakımından vahim olması halinde de ikinci fıkradaki cezalar hükmolunur. Niğde ili çocuk şube verilerine bakarsak; Niğde ilinde 12-18 yaş arasında 9 kişi bu suç içerisinde yer almıştır. Açıktan hırsızlık: aleni şekilde hırsızlık yapmadır. Niğde ilinde bu sayı toplamda 17' dir. 7 kişisi 12-18 yaşında olan erkek çocuğu bulunuyor. 8 kişi 18 yaşının altında erkek çocuğu mağdur yer alıyor. 18 yaş altında kız çocuğu mağdur sayısı ise; 4 kişidir. Niğde ilinde tabloda ki verilere bakarak; 61 kişi intihara teşebbüs den yer alıyor. İntihara teşebbüs kanunda; 5237 sayılı Türk ceza kanunu 84 maddesine göre;Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

7.Araştırmanın Sonuçları

Araştırmanın bu bölümünde ortaya attığımız bu varsayımlar elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda değerlendirilip yorumlanmıştır. Endüstrileşme, düzensiz kentleşme, sosyal tabakalar arasında eğitim, gelir ve diğer insani ihtiyaçlar bakımından artan farklılaşma-yoksullaşan sosyal kesimlerde ağırlıklı olmak üzere çocuk suçluluğunu arttırmıştır. Bu nedenle çocuk suçluluğuna kentsel bir olgu olarak bakılabilir. Çocuklar henüz kişilik gelişimini tamamlamadıkları, yaptıkları işin sorumluluğunun bilincinde tam olmadıkları için

hukuk açısından yetişkinlerden daha farklı yaptırımlarla karşılaşır. Çocuk suçları daha çok belirli bir ihtiyacın tatminine yönelik suçlardır (Bal, 2016, s. 131). Çocuk suçluluğu çok nedenli toplumsal bir sorundur. Bunlardan birincisi ve en önemlisi çocuğun dünyaya gelmesinden ve onun en önemli gelişim evresi olan ergenlik döneminde çocukların aileleri tarafından onlara iyi bir düzenle bakılması gerekiyor. İlk sosyalizasyon sürecinin yaşandığı ailede veya yakın akrabalarda suç modelleri varsa bu gelişim döneminde çocuk da bunları model alarak kendini bir model içerisine sokar. İkincisi, anne-babaların eğitim seviyesine göre çocukların suç işleme şekilleri de değişir. Yeterli eğitime sahip olmayan anne-babalar çocuklarına iyi ve yeterli bir eğitim veremezler. Ailelerde genellikle eğitim düzeyi düşüklüğü ile ekonomik yetersizlik paralel gelişmektedir. Eğitim kurumları çocukların ikincil sosyalizasyon çevresini oluşturmaktadır. Çocuk okulda yanlış arkadaş çevresi içinde bulunduğu zaman okul çocuk için zararlı bir yer olmaktadır. Daha sonra çocuk okuldan aldığı modeller ile okuldan uzaklaşmaya başlar ve okulu bırakır. Bu çalışmada suçluluğa etki eden sosyolojik nedenler tespit edilmeye çalışılarak çözüm önerileri sunulmaktadır. Araştırma neden-sonuç ilişkisi kurmayı amaçlayan “betimleyici” niteliğindedir. Bu nedenle kurulan temel ve alt varsayımların test edilmesi gerekmektedir. Bu bölümde her bir varsayım araştırma verilerinin sonuçlarına göre değerlendirilecektir.

7.1.Varsayımların Değerlendirilmesi

1) Çocuk suçluluğunda çocukların eğitim durumlarının suç işlemelerine etkisi olduğu varsayılmıştır. Okul döneminde bulunan çocukların okullarında ki akran gruplarından etkilenmesi çok büyük bir olasılıktır. Araştırma sonucunda görülüyor ki ergen çağının verdiği bir dönemle çocukların akran gruplarını örnek almaları lise ortamlarının suç işlemelerine açık olması durumuyla suç işleme oranları daha fazladır. Eğitilmiş olan kişilerin hem suç çeşitleri hem de oranları değişmektedir.

2) Bölge şartlarının suç işleme oranlarına etkisi olduğu varsayılmıştır. Niğde ili için yapılan çalışmada diğer büyük kentlere göre suç oranları ve çeşitleri değişmektedir. Niğde'nin muhafazakâr bir toplum yapısının olması dışarıdan göç olayının az olmasına rağmen suç işleme oranları yüksektir.

3) Ekonomi ve aile durumları çocukların suç işlemesine etkisi olduğu varsayılmıştır. Ekonomik durumu düşük olan ailelerin çocukları suç işleme veya suça sürüklenmesi daha yüksektir. Dışarıda ki kişilere özenme onları model almak için çocuklar suça karışır. Anne-baba ile çocuk arasında yeterli iletişimin olmaması çocuğun suç işlemesinde etkilidir. Çocuğun psiko-sosyal gelişiminde anne-babayla kurduğu iletişimin niteliği önemlidir. Anne kız çocuk, baba da erkek çocuk için bir modeldir. Modelin tutumu yetişkin adayının kişiliğinin oluşmasına etki eder. Bu yüzden anne ve babaların çocukları ile yeterli zaman geçirmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- BAL, H. (2004). *Çocuk Suçluluğu*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
 BAL, Hüseyin. (2016). *Suç Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez.
 Demirbaş, Tamer (2001). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yay.
 Dönmezer, Sulhi (1994). *Kriminoloji*, İstanbul: Beta Yay. (8. Baskı)
 Gölcüklü, F. (1962). *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma*, Ankara: Sevinç Matbaası.
 GÖLCÜKLÜ, F. (1963). *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- KANER, S. (1992). “Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:2, Ankara.
- ÖZBAY, ÖZDEN. (2018). “Suç Teorilerine Giriş”. Dilek Ofset Matbaacılık.
- ÖZKAN, Ö. (1994). *Hukuki ve Sosyolojik Açından Ülkemizde Çocuk ve Çocuk Suçluluğu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevük, H.Y. (1998). *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul: Beta Basım.
- Malik, H.A. (1931). *Türkiye’de Suçlu Çocuk, Hakimiyeti*. Ankara: Milliye Matbaası.
- Sulhi DÖNMEZER. (1994). *Kriminoloji*. Sekizinci Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım. s.46.
- UNICEF, International Child Development Centre, JuvenileJustice, Florence, USA 1998’den aktaran, AKALIN, a.g.e., s.3-4.
- T.C.K. Kanun No. 5237 MADDE 31, Kabul Tarihi: 26.9.2004
- Türkiye İstatistik Kurumu
- <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/7217/253628.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
- https://tr.wikisource.org/wiki/%C3%87ocuk_Haklar%C4%B1_Bildirgesi
- <http://www.tabancatufek.com/forum2/showthread.php?tid=11869>
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21544>
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21547>
- <https://prezi.com/-ktbdvhuvibe/suca-itilmis-cocuklar/>

**AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLERE GÖRE
TÜRKİYE’DE PAMUĞUN ULUSLARARASI REKABET ANALİZİ:
2000-2009 ve 2010-2016 DÖNEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**AN ANALYSIS OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF
TURKISH COTTON IN ACCORDANCE WITH REVEALED
COMPARATIVE ADVANTAGES: 2000-2009 AND 2010-2016 PERIOD**

**ВЫЯВЛЕНО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО
КОНКУРЕНТНЫЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНЫМ ХЛОПКОМ В
ТУРЦИИ: СРАВНЕНИЕ ПЕРИОДА 2000-2009 И 2010-2016 ГГ**

Arzu KILIÇ*

ÖZ

Bu çalışmada dünya genelinde pamuk üreten ülkelerin ve Türkiye'nin üretim, tüketim ve dış ticaretlerindeki gelişmeler incelenmiştir. Esas olarak Türkiye'de üretilen pamuğun 2000-2017 yılları arasında uluslararası ticaretteki rekabetçi konumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca Dünya ve Türkiye'de pamuğun rekabetini etkileyen faktörlerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında pamuk üretimi, tüketimi ve dış ticaretinde önemli paylara sahip ülkeler belirlenmiştir. Analizde kullanmak amacıyla TUIK, Comtrade ve Trademap gibi web sitelerden ilgili ülkelerin dış ticaret verileri toplanmıştır. Ülkelerin rekabet konumunu belirlemek için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) analizi yapılmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RC) analizi sonucuna göre; 2000-2009 döneminde, Avustralya, ABD, Yunanistan ve Brezilya karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülke iken, 2010-2016 yıllarında ise Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüğe (RC) sahip ülkeler ise Avustralya, Hindistan, Pakistan, Yunanistan, ABD ve Brezilya'nın olduğu tespit edilmiştir. Her iki dönem itibarıyla Türkiye'nin pamukta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pamuk, Pamuk Dış Ticareti, Dış Ticaret, Rekabet, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi

ABSTRACT

In this study, worldwide cotton-producing countries, and Turkey's production, consumption and developments in foreign trade were examined. We aimed to determine the competitive position of cotton produced in Turkey in international trade mainly between the years 2000-2017. Besides, in this study we tried to determine the factors affecting the competitiveness of the cotton in the world and Turkey. Within the scope of the study, countries with significant shares in cotton production, consumption and foreign trade have been identified. Foreign trade data of related countries were collected from web sites such as TURKSTAT, Comtrade and Trademap for use in analysis. An Analysis of Explanatory Comparative Advantages (BAT) was conducted to determine the competitive position of countries. According to the results of the RC analysis, Australia, the United States, Greece and Brazil have comparative advantages in the period 2000-2009, while the countries with Explanatory Comparative Advantage (RC) in 2010-2016 are Australia, India, Pakistan,

Greece, USA and Brazil. It has been determined that Turkey does not have a comparative advantage in cotton production in both periods.¹

Keywords: Cotton, Cotton Foreign Trade, Foreign Trade, Competition Explanatory Comparative Advantage Analysis

АННОТАЦИЯ

В этом исследовании изучались во всем мире страны, производящие хлопок, и производство, потребление и развитие Турции во внешней торговле. В основном между 2000-2017 годами хлопок, произведенный в Турции, направлен на определение конкурентной позиции в международной торговле. Кроме того, в этом исследовании попытались определить, каковы факторы, влияющие на конкурентоспособность хлопка в мире и Турции. В рамках исследования были определены страны со значительными долями в производстве хлопка, потреблении и внешней торговле. Данные внешней торговли смежных стран были собраны с веб-сайтов, таких как TURKSTAT, Comtrade и Trademap для использования в анализе. Для определения конкурентной позиции стран был проведен анализ объяснительных сравнительных преимуществ (НИМ). Согласно результатам анализа РС, Австралия, Соединенные Штаты, Греция и Бразилия имеют сравнительные преимущества в период 2000-2009 годов

и в то время как страны с Объяснительным сравнительным преимуществом (РС) в 2010-2016 годах - Австралия, Индия, Пакистан, Греция, США и Бразилия. Было установлено, что наша страна не имеет сравнительного преимущества по сравнению с хлопком в оба периода

Ключевые слова; Хлопок, хлопок Внешняя торговля, Внешняя торговля, конкуренция Пояснительные сравнительные преимущества Анализ

1.GİRİŞ

Pamuk bitkisel yağ ve yem sanayisinden, tekstil ve konfeksiyon sanayisine değin kullanım alanlarının çeşitliliğiyle tarıma dayalı sanayinin önemli hammaddelerinden biridir. Pamuk, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin istihdamından sanayisine kadar çeşitli katma değerler yaratan bir üründür. Tekstil ve konfeksiyon sektörü Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olup, toplam ihracat gelirinin %35-40'ını karşılamaktadır. Sektör özellikle katma değerli ürün, istihdam, yatırım ve ihracat açısından Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Pamuk tarımı ve pamuğa bağlı sanayi sektörlerinde çalışan kişi sayısı yaklaşık 500 bin kişi olup, 2,5 milyon kişiye doğrudan, 10 milyon kişiye de dolaylı olarak istihdam olanağı sağlamaktadır (Anonim, 2007). Türkiye'nin gerçekleşen tekstil ürünleri dış ticaretinde 2002 yılından 2012 yılına kadarki 10 yıllık döneminde ihracat yaklaşık 2,5 kat artarak 5,5 milyar dolardan 13 milyar dolara yükselmiştir. Aynı dönemde ithalat yaklaşık 2 kat artışla 2,5 milyar dolardan 5,4 milyar dolara yükselmiştir. 2002 yılında ithalatının ihracatı içindeki payı %45'den 2012 yılında %41'e düşmüştür (Anonim,2012).

¹ * Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İİBF, arzukilic@ardahan.edu.tr

**Bu makale Arzu Kılıç'ın (2013) "*Türkiye'de Pamuğun Uluslararası Rekabet Analizi Ve Rekabet Koşullarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*" başlıklı doktora tezinden derlenmiştir

DOI: 10.17498/kdeniz.390148

1974 yılında “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)” tarafından hazırlanan “Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA)” kapsamında kotalar dâhilinde ve gönüllü ihracat kısıtlamaları ile yürütülen tekstil ticareti uygulaması ilk başlarda piyasa yapısını düzenleyen geçici bir uygulama olarak tanımlansa da uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. 1995-2005 yılları arasında Dünya Ticaret Örgütü’nün yaptığı düzenlemeler ile oluşan piyasa yapısını bozan ve ticareti kısıtlayan bu uygulama kademeli olarak kaldırılmış ve 2005 yılında sona ermiştir. Tüm ülkeler için yeni piyasa koşulları yaratan bu düzenlemeler ile sektörde ticaretin yönü ve şeklini belirleyen kotalar kalkmış ve koruma çalışmaları sadece gümrük vergileriyle yapılabilir hale getirilmiştir. 2005 yılından sonra dünya pamuk, iplik ve dokuma sektöründe önemli pazar payına sahip ülkelerin sıralamalarında ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Günümüzde Uzakdoğu ülkeleri bu üç ürün (pamuk, iplik ve dokuma) grubunda hem ithalat hem de ihracatta ilk sıralarda yer almaktadır.

Uluslararası Pamuk İstişare Komitesi’nin 2012–2016 arası 5 yıllık dönemin verileri incelendiğinde; dünyada ortalama 33,4 milyon hektar alanda pamuk ekimi yapıldığı ve bu ekimden ortalama 25,8 milyon ton lif pamuk elde edildiği görülmektedir. Dünyada pamuk üretim alanının uzun yıllardır en geniş olduğu ülke Çin’dir. Son yıllardaki üretim artışıyla Hindistan Çin’i geride bırakmıştır. 2016/17 sezonu tahminlerine göre dünyada en çok pamuk üreten ilk 5 ülke sırasıyla; Hindistan, Çin, ABD, Pakistan ve Brezilya olmuştur. Tüketimde ise ilk beş sırayı, Çin, Hindistan, Pakistan, Türkiye ve Bangladeş almıştır. Uluslararası Pamuk İstişare Komitesi (ICAC)’nin verilerine göre, içinde bulunduğumuz sezonda Türkiye’nin, pamuk ekim alanı yönünden Dünyada dokuzuncu, birim alandan elde edilen lif pamuk verimi yönünden beşinci, pamuk üretim miktarı yönünden sekizinci; pamuk tüketimi ve pamuk ithalatı yönünden dördüncü, ülke olduğu tahmin edilmektedir. (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2017, 1). Türkiye pamuk ve pamuklu sektörü birçok sorunla mücadele ederek üretime devam ederken dünya ticaretinde birçok ülkeyle rekabet etmektedir. Çalışmanın amacı, ülkemiz pamuk sektörünün dış ticarete karşılaştırmalı üstünlük konumunun belirlenmesidir. Bu kapsamda dünya genelinde pamuk ticaretinde önemli paya sahip ülkelere karşı Türkiye’nin rekabet konumunu belirlemek için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler analizinde Balassa ve Vollrath endeksleri kullanılarak 2000-2009 ve 2010-2016 yılları arasındaki rekabetçi durumundaki değişim ölçülmeye çalışılmıştır.

1.1. Dünyada ve Türkiye’de Pamuk

Dünya’da genel olarak nüfus, refah ve eğitim seviyesinin artmasına bağlı olarak, pamuk tüketiminin 1980-1989 yıllarını kapsayan dönemde hızla arttığı ve 1980 yılında 14 milyon ton olan pamuk tüketiminin 1989 yılında %31 oranında artışla 18 milyon tona ulaştığı görülmektedir. 1989 yılından itibaren ise artış eğiliminin gerilediği hatta bazı yıllarda bir önceki yıla oranla pamuk lif tüketiminin azaldığı görülmektedir. 1997 yılından itibaren ise doğaya dönüş, çevre koruma bilincinin artması ve dünyada pamuk fiyatlarının düşmesine bağlı olarak dünya lif tüketiminin arttığı görülmektedir (Nacak, 2004,9).

Dünya genelinde pamuk ekim alanı, üretim miktarı, verimi, ihracatı, ithalatı ve tüketimi gibi verilere göre sıralamalar yapıldığında ülkeler ve sıralamaları doğal olarak değişim göstermektedir. Bu çalışmada ülkelerin üretim, ihracat ve ithalat durumlarına göre sıralamaları incelenmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere 2005-2016 döneminde dünya pamuk bilançosuna genel olarak baktığımızda pamuk üretiminde 2008-2010 döneminde bir önceki dönemlere göre yaklaşık %10-12 oranında azalma gerçekleşmiştir. Bu dönemde dünya pamuk tüketiminde de belirgin düşüşler yaşanmıştır. Bu dönem içerisinde gerçekleşen düşüşlerin nedenlerine örnek olarak; Yaşanan küresel ekonomik kriz, ekonomik

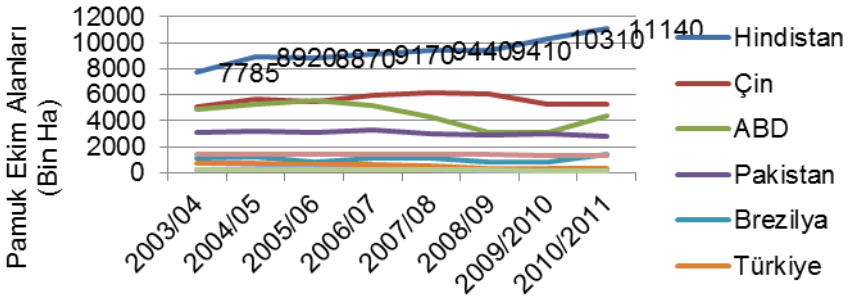
büyümedeki yavaşlama, kimyasal elyafa yönelik artan talep nedeniyle pamuklu ürünlere olan talebi azaltması, dünyadaki önemli üretici ülkelerde yaşanan kuraklık/ sel gibi olumsuz iklim koşulları verilebilir. Bu eğilim 2010-2011 dönemine kadar devam etmiştir. 2011-2012 döneminde üretim bir önceki döneme göre %6 artarak 27 milyon ton olmuştur. 2011/12 sezonunda 22.8 milyon ton ile son on yılın en düşük seviyelerine gerileyen dünya pamuk tüketimi, 2012/13 sezonundan başlayarak sınırlı bir artış eğilimi kazanmış ve 2014/15 itibariyle 24.47 milyon ton olmuştur; ne var ki, geçen sezon itibariyle bu artma eğilimi tekrar tersine dönmüş ve tüketim üç yüz bin ton azalarak 24.17 ton'a gerilemiştir; 2016/17 sezonunda bu azalmanın durması ve tüketimin 24.2 milyon ton seviyelerinde olması beklenmektedir. Buna göre, 5 yıl süren "Arz Fazlası Üretim" dönemlerinden sonra, geçen sezon ilki kez yaşanan "Arz Eksiği Üretim" dönemi bu sezonda da varlığını sürdürmektedir. (Ulusal Pamuk Konseyi 2016,3)

Tablo.1. 2005-2016 Dünya Pamuk Bilançosu (Bin Ton)

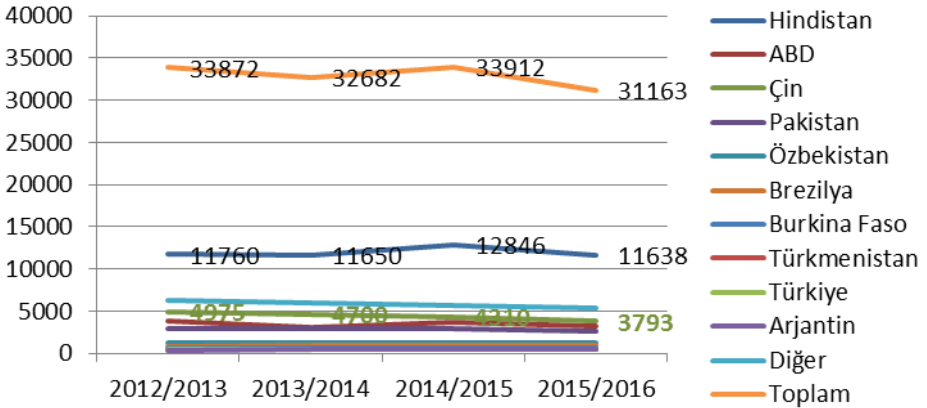
Bilanço	Yıllar										
	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16
B. Stoku	13.19	13.44	13.68	13.47	13.39	10.15	10.66	14.60	17.74	20.20	21.43
Üretim	25.33	26.59	26.03	23.34	22.24	25.32	27.02	26.69	25.81	25.37	21.03
Tüketim	25.43	26.97	26.88	23.95	25.83	24.83	22.44	23.29	23.35	24.14	24.17
Bitiş Stoku	13.44	13.68	13.47	13.39	10.15	10.66	15.02	17.74	20.20	21.43	19.10

Kaynak: Cotton USDA(2012), ICAC (2016)

Dünya genelinde birçok ülkede pamuk üretimi yapılmaktadır. Ancak pamuk üretiminde önemli paya sahip olan ülkeler Çin, ABD, Hindistan, Pakistan, Özbekistan, Brezilya ve Türkiye'dir. Çin, Hindistan, ABD ve Pakistan aynı zamanda en önemli pamuk kullanıcılarıdır. Şekil 1'de yer alan verilere göre, dünya genelinde Hindistan 2000-2011 ve 2012-2016 döneminde ortalama 11.500 bin ha alanla pamuk ekim alanında sahip olduğu görülmektedir. Hindistan'ı sırasıyla Çin, ABD, Pakistan, Özbekistan ve Brezilya izlemektedir. Türkiye'de ise ekim alanları yıllar bazında azalan bir seyir izlemektedir.

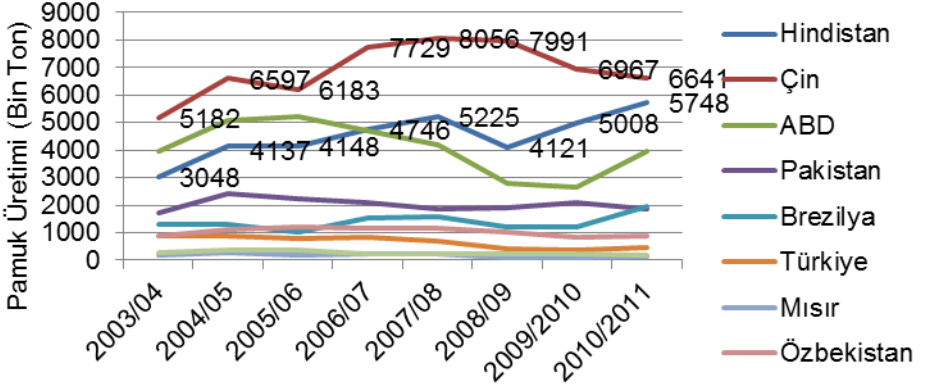

Şekil.1. 2000-2011 Yıllarında Dünya Genelindeki Önemli Pamuk Üreticisi Ülkelerin Ekim Alanları (Bin Ha) Kaynak: <http://faostat.fao.org>

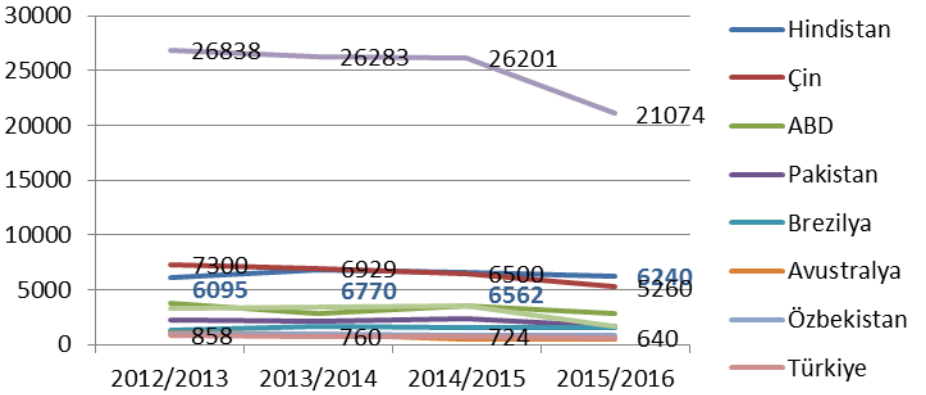

Şekil.2. 2012-2016 Yıllarında Dünya Genelindeki Önemli Pamuk Üreticisi Ülkelerin Ekim Alanları (Bin Ha) Kaynak: Gümrük ve Tic. Bak.2017

Ekim alanlarındaki düşüşe paralel üretim miktarlarında da düşüş gözlenmektedir. Üretimdeki azalış nedeni olarak unsurlar olarak, alternatif ürünlerin (özellikle tahıllar ve yağlı tohumlar) üreticiler tarafından tercih edilmesi, piyasa fiyatı ve üretim maliyetleri gösterilebilir. Ayrıca pamuğun stratejik ürün olması ve uluslararası piyasalarda alternatif ürünlerin fiyat ve maliyet konusundaki hareketlerinin yönünün pamuk üretimini doğrudan etkileme gücüne sahip olması da eklenebilir. 2010/2011 döneminde üretim miktarlarına göre Çin 6.6 milyon ton ile ilk sırada yer alırken, ABD, Hindistan, Pakistan, Brezilya, Özbekistan ve Türkiye diğer ülkelere göre ön sıralarda yer almaktadır. Ancak 2012-2017 döneminde pamuk üretiminde Hindistan'ın Çin'in önüne geçtiğini görmekteyiz. (Şekil 3,4).

Şekil 3. 2000-2011 Yıllarında Ki Dünya Genelinde Önemli Pamuk Üreten Ülkelerin Üretim Miktarları (Bin Ton) Kaynak:
<http://faostat.fao.org>

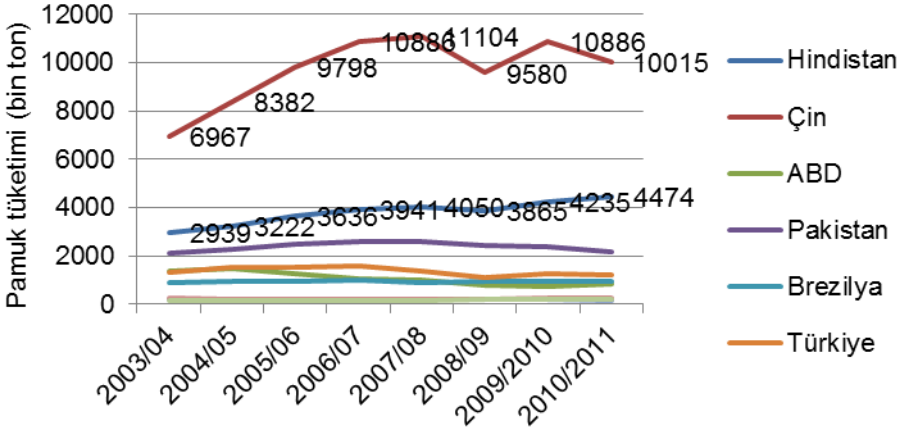

Şekil 4. 2012-2016 Yıllarında Dünya Genelinde Önemli Pamuk Üreten Ülkelerin Üretim Miktarları (Bin Ton) Kaynak: Gümrük ve Tic. Bak.2017

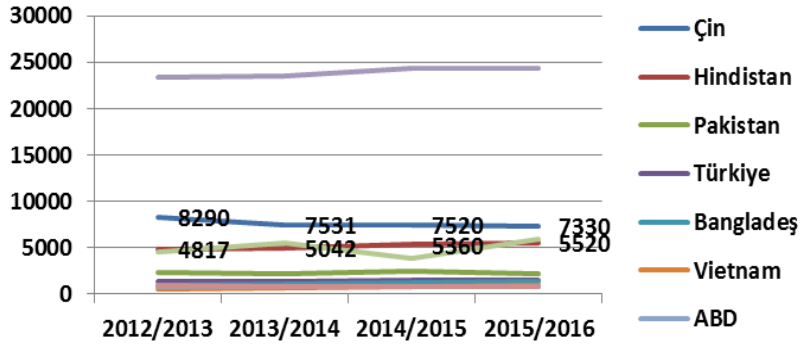
Şekil 5' ve Şekil 6'da görüldüğü gibi dünyada en çok pamuk tüketen ülkeler, üretim ve işleme kapasitesine sahip olanlardır. Çin, Hindistan, ABD, Pakistan, Türkiye ve Brezilya bu alanda üst sıralarda yer almaktadır. 2008'de baş gösteren ekonomik kriz etkisiyle gerileme gösteren pamuk tüketimi başta Çin olmak üzere Hindistan'ın da tüketimini arttırma eğilimi göstermesiyle birlikte 2009'dan sonra canlanma göstermiştir. 2010/2011 döneminde Çin yaklaşık olarak 10 milyon ton pamuk tüketmiştir.

2012-2016 döneminde dünya pamuk tüketimi 23-24 milyon ton seviyelerinde seyretmiş olup 2016/17 sezonunda tüketimin 24,1 milyon ton olacağı tahmin edilmiştir. Dünya pamuk tüketiminden en büyük payı 7,4 milyon ton ile (% 30 pay) Çin almaktadır. Bu ülkeyi Hindistan ve Pakistan izlemektedir. Türkiye ise tahmini olarak 1,45 milyon tonluk

tüketim değeri ile en çok pamuk kullanan 4'üncü ülkedir (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017, 4)

Şekil 5. 2003-2011 Yıllarında Dünya Genelinde Önemli Pamuk Tüketen Ülkelerin Tüketim Miktarları (Bin Ton) Kaynak: <http://faostat.fao.org>

Şekil 6. 2012-2016 Yıllarında Dünya Genelinde Önemli Pamuk Tüketen Ülkelerin Tüketim Miktarları (Bin Ton) Kaynak Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017

1.2. Dünya Pamuk Ticareti ve Önemi

Dünya ticaretinde önemli bir hammadde ve endüstriyel ürün olan pamuğun önemi tartışılmazdır. Kullanım alanının çokluğu ve stratejik öneme sahip bir ürün olması ticaret yapısında hareketliliğe neden olmaktadır. Genel olarak dünya ekonomisinde yaşanan her türlü olaydan etkilenmesinin yanı sıra önemli üretici ve tüketici ülkelerin izledikleri politikalardan da bire bir etkilenmektedir. Özellikle fiyat değişikliklerine karşı çok hassas olan pamuk ticaretinin yönü ve hacmi bu faktöre bağlı olarak sıklıkla değişmektedir.

Tablo 2. 2005-2017 Döneminde Dünya Lif Pamuk İhracatı (Bin Ton)

Ülke	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17*
ABD	3281	2833	2973	2896	2221	3130	2308	2836	2293	2449	2290	2615
Hindistan	751	960	1530	425	1406	1100	1213	1685	2014	914	980	891
Avustralya	628	465	265	230	348	545	860	1305	1037	520	550	849
Brezilya	429	283	486	600	610	435	880	938	485	851	820	677
Özbekistan	1020	980	887	560	788	600	532	653	650	550	530	480
Diğer	2425	1542	1492	1145	775	1259	1891	2567	2513	2524	2250	2219
Toplam	9732	8101	8356	6456	6753	7625	7787	9984	8992	7808	7420	7731

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017

2008 yılında yaşanan kriz nedeniyle dünya genelinde ihracat rakamlarında 2007 yılına göre yaklaşık olarak %1 oranında bir gerileme yaşanmıştır. 2009 yılında görülen toparlanma süreci sınırlı bir artışa neden olmuştur. Özellikle 2009/2010 döneminde dünya pamuk stoklarında yaşanan azalma, Pakistan'da yaşanan sel felaketi, Hindistan'ın pamuk ihracatını kısıtlamaya yönelik aldığı kararlar pamuk ipliği piyasasının daha fazla pamuk talep etmesine neden olmuş pamuk fiyatları yükselmiş ve bütün bu gelişmeler dünya pamuk ihracatının artmasına neden olmuştur. Ayrıca tüm gelişmeler pamuk üreten ülkelerde sonraki sezon için pamuk ekim alanlarının artmasına, dolayısıyla üretim miktarının da artmasına neden olmuştur. Dünyada en çok pamuk ihracatı yapan 5 ülkenin yer aldığı Tablo 2'de de görüldüğü üzere 2016/17 sezonunda dünya lif pamuk ihracatının 7,7 milyon ton seviyelerinde olacağı tahmin edilmektedir. Dünya ihracatında ilk sırayı yaklaşık 2,6 milyon ton ve % 30 pay ile ABD almaktadır. Bu ülkeyi Hindistan, Brezilya, Avustralya ve Özbekistan izlemektedir. Dünya ihracatının %70'i bu ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017,8)

Tablo 3. 2005-2017 Döneminde Dünya Lif Pamuk İthalatı(Bin Ton)

Ülke	5/06	6/07	7/08	8/09	9/10	0/11	1/12	2/13	3/14	4/15	5/16
Bangladeş	80	40	10	25	52	43	32	31	87	177	040
Vietnam	53	24	50	50	73	50	10	29	91	34	56
Çin	200	306	511	520	660	609	677	426	075	804	180
Türkiye	44	73	11	35	00	50	01	04	32	00	20
Endonezya	26	90	95	30	58	20	29	83	51	28	82
Diğer	208	378	251	829	137	661	088	344	180	172	252
Toplam	610	142	136	474	753	705	787	709	740	781	550

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017

Tablo 3'e göre Dünya pamuk ithalatında 2008 yılında yaşanan kriz etkisini 2009'da yoğun bir şekilde göstermiştir. Çin'in 2009 yılında gerçekleştirdiği ithalat 2008 yılına göre

% 22'lik bir azalış göstermiştir. Çin'deki bu gerileme pamuk piyasası ve pamuğa dayalı yan sektörlerin tümünde daralmaların yaşanmasına neden olmuştur. Yine Tablo 3'de görüleceği üzere pamuk ithalatı gelişmiş ülkelerden az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Gelişen piyasalar olarak tanımlanan bu ülkelerin tekstil ve hizmet maliyetlerine dayalı izledikleri politikalar sonucunda, gelişmiş ülkeler bu ülkelerde yatırımlar yapmakta ve maliyet avantajından yararlanarak uluslararası ticarete rekabet etmektedirler. Bu tercihler sonucunda bu ülkelerde özellikle son on yılda pamuk üretimi ve kullanımı da önemli düzeyde artmaktadır

Dünya pamuk ithalatı incelendiğinde, 2011 yılı itibariyle 7,4 milyar kg ithalat gerçekleşmiştir. Dünyanın bir numaralı pamuk ithalatçısı Çin'dir. 2011 yılı itibariyle 3,5 milyar kg ithalat gerçekleştirerek dünya ithalatında %48 paya sahip olmuştur. Dünya ithalatında Çin'in bu denli paya sahip olmasındaki en önemli unsur pamuk ipliği kullanımındaki artıştır. Tekstil ve konfeksiyon sektörünün gösterdiği büyümeye paralel olarak pamuk ipliği ihtiyacı artmakta ve dolayısıyla daha fazla hammaddeye olan talebini ithalatla karşılamak zorunda kalmaktadır. Çin'den sonra ikinci sırada Türkiye gelmektedir. ICAC verilerine göre 2016/17 sezonunda dünya pamuk ithalatının 7,7 milyon ton seviyelerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde dünya ithalatından en büyük payı, Bangladeş'in alacağı tahmin edilmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Vietnam, Çin ve Türkiye izlemektedir. Türkiye'de, yıllar itibariyle pamuk üretimindeki azalışa ve tekstil sektöründe yaşanan genişlemeye paralel olarak tüketimdeki artış iç üretim ile karşılanamadığından, pamuk ithalat miktarı artmış ve net pamuk ihracatçısı olan Türkiye 1990'lı yıllarla birlikte net pamuk ithalatçısı ülkelere biri arasına girmiştir. Dünya pamuk ithalatının yaklaşık % 12'si Türkiye tarafından yapılmaktadır. Genel itibariyle dünya ithalatının yaklaşık % 60'ı Türkiye'nin de içinde yer aldığı bu dört ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2017,8)

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Pamuk ve Tekstil Sektörüyle İlgili Çalışmalar

Hui ve Couvillon (1996), "Japonya'nın ham pamuk pazarındaki rekabeti: ABD'li pamuk ihracatçılarına olan etkisi" başlıklı çalışmada; Amerika Birleşik Devletlerinin 1980'li yıllardan 1996 yılına kadar olan süreçte Japonya'ya gerçekleştirdiği ihracatın genel seyri analiz edilmiştir. Japonya ABD'nin en büyük ham pamuk pazarıdır. Japon pamuk endüstrisi tamamen ham pamuk ithalatına bağlıdır. Ancak Japon pazarına son yıllarda Avustralya, Çin, Pakistan, Mısır, Sudan, Meksika, Hindistan gibi ciddi rakipler yönelmeye başlamıştır. Japon yeninin yükselişi ve yeni rakiplerin fiyat politikaları sonucunda ABD'nin bu pazarı kaybetmemek için izlemesi gereken politikalar çalışmada genel olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Şengül ve Erkan (1999), GAP alanında pamuk üretimi ve tekstil sanayi arasındaki yapısal ilişkileri ortaya koydukları çalışmalarında, GAP bölgesinde pamuk üretim sektörüyle tekstil sanayi sektörlerinin yapısal özelliklerini birbirleriyle olan yapısal ilişkileri input-output analiziyle belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla GAP bölgesinde pamuk yetiştiren 72 tarım işletmesiyle, Tekstil sanayi sektörlerindeki 103 işletmeye anket çalışması uygulanmıştır. Elde edilen veriler input-output analiziyle değerlendirilmiş ve pamuk- tekstil sanayi sektörleri arasındaki yapısal ilişkiler belirlenmiştir.

Özmen (2000), "Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti Ve Uluslar Arası Piyasalardaki Gelişmelerin Türk Pamuk Ve Pamuklu Dokuma Sektörü Açısından Değerlendirilmesi" Başlıklı Çalışmada, pamuğun Türkiye ve Dünyadaki genel durumu öncelikle incelenmiştir.

Ardından Türkiye'nin ve dünyanın önemli pamuk ihracatçısı ülkelerindeki ticari hareketleri belirlenmiş yıllar aralığında incelenerek karşılaştırma yapılmıştır.

Sayın ve ark (2002), "Türkiye'de Pamuktan Tekstile Uzanan Süreçte İzlenen Politikalar, Dış Pazar Rekabet Olanakları Ve Ülkeye Yansımaları" başlıklı çalışmalarında; başta tekstil olmak üzere birçok sektöre de hammadde olarak kullanılan pamuğun, dünyadaki ve Türkiye'deki üretimi, pamuk ipliği ve pamuklu dokumadaki kullanımı, dış ticaretteki payı ve yıllar itibariyle gösterdiği değişimi, dünyada ve Türkiye'de pamuk fiyatlarının izlediği seyri, ülkemizde pamuk destekleme politikalarını analiz etmişlerdir. Daha sonra uluslar arası pamuklu ürünler piyasasında rekabet olanaklarının dışsal etkenlerini ve Türkiye'nin yer aldığı pozisyonu, maliyet, GATT anlaşmasının etkileri, Gümrük Birliğinin etkileri kapsamında inceleyerek olası sonuçlar hakkında görüşlerini aktarmışlardır.

Karaca (2002), "Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sektörlerine İlişkin Düzenlemeleri İçeren Uluslararası Anlaşmalar" başlıklı çalışmada, Dünya Ticaret Örgütü Tekstil ve Giyim Anlaşması ve Tarım Anlaşmasının sektör ve ülkeler üzerindeki uluslararası etkileri incelenmiştir. Çalışmada her iki anlaşmanın özellikle gelişmiş ülkelerin lehine, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin aleyhine yarattığı sonuçlar incelenmiştir. Ayrıca Dünya Ticaret Örgütü tarafından uluslararası ticarete getirilen düzenlemelerin içeriği detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Baffes (2006), "Pamuk ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Gelişme üzerindeki etkileri" başlıklı çalışmada, Dünyadaki pamuğun üçte ikisinin gelişmekte olan ülkeler tarafından üretildiği belirtilmiştir. Son yıllarda Çin ve Hindistan'ın son 40 yılda ki üretim büyümesinde önemli bir hacme ulaştığı ardından Yunanistan, Pakistan ve Türkiye'nin ciddi gelişmeler kaydettiği belirtilmiştir. Dünya ticaretinde pamuğun hissesinin küçük ancak az gelişmiş ülkeler arasındaki nakit para akışının çok önemli olduğu bir örnekle verilmiştir. Yazar Batı Afrika pamuk üreticisi için pamuğun 2001-2003 yılları arasında toplam ticari ihracatın %20-44, Özbekistan'ın %32, Tacikistan'ın %15 ve Türkmenistan'ın %12 civarında nakit akışı oluşturduğunu aktarmıştır. Çalışmada ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pamuk endüstrilerini koruma politikalarını, farkları ve bunların sonuçlarını da analiz etmiştir.

Pan ve ark (2007), "Serbest Ticaret Dünyasında Pamuk" başlıklı çalışmada, önemli pamuk üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin uyguladıkları destekler ve vergi tarifelerdeki değişikliklerin pamuk piyasasına ve ticaretine etkisini ölçmek için bir model geliştirilmiştir. Model dünya pamuk pazarındaki liberalizasyon çalışmalarının sonuçlarını ölçmede değişik tekil karakterler kullanmıştır. Özellikle ham pamuk ve bunu kullanan tekstil işletmelerinin taleplerinin ülkelerin uyguladıkları destek ve vergi tarifelerinden ne şekilde etkilendiklerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Analiz sonucunda önemli ihracat genişlemesinin pamuk üretim yetenekleri küçük ve yerel desteklere sahip ülkelerde görüleceğini (Brezilya, Avustralya, Özbekistan ve Batı ve merkez Afrika) ve Amerika'nın bu süreçte yerel fiyatları desteklemesine rağmen dünya pamuk fiyatlarının düşmesi sonucunda ihracatında azalma olacağı yönündeki bulgulara ulaşılmıştır.

2.2.Rekabet Analizi ile İlgili Çalışmalar

Akgüngör ve ark (1999), araştırmada, Türkiye'nin meyve-sebze işleme sanayi ihracat kapsamında yüksek paya sahip olan domates, üzüm ve turunçgil ürünlerinin Avrupa Birliğine üye rakip ülkeler karşısındaki pazar payını ve rekabet gücünü belirlemeye çalışmıştır. Türkiye'nin en yakın rakiplerini belirlemek amacıyla ihracat benzerlik indeksi kullanılmıştır. İndekste yer alan veriler, "Açıklanabilir Karşılaştırmalı Üstünlükler" (AKÜ) ve "Karşılaştırmalı İhracat Performansı" (KİP) metodlarıyla hesaplanmıştır. Ayrıca

Türkiye'nin rakip ülkeler karşısındaki pazar payını kıyaslayabilmek amacıyla, tahmin amaçlı ekonometrik model kurulmuştur. Modelde bağımlı değişken Türkiye'nin pazar payı, bağımsız değişkenler ise Türkiye'nin rakip ülkelerden yaptığı ithalatta ödediği fiyatların oranı ve reel satın alma gücüne göre hesaplanmış olan ABD dolar kurunun, Türk Lirası olarak değerinin yıllık yüzde değişimidir.

Banse ve ark (1999), “Macaristan tarım-gıda sektörünün rekabet edebilirliği ve reform” başlıklı çalışmada 1990–1997 döneminde Avrupa Birliği için önemli olan tarım sektöründe Macaristan tarım üreticilerinin fiyat bazlı rekabet edebilirliği incelenmiştir. Bu dönemler arasında, tarım üreticilerinin fiyat bazlı rekabet edebilirlik gücünü ölçmek için, yerel, uluslararası ve AB pazarlarındaki bir takım faktörler incelemeye esas alınmıştır. Ölçümde, yerel kaynak maliyeti, sosyal fiyatlar, özel kaynakların maliyet oranları alınmış ve bu değerler yerel, uluslararası ve AB üyeleri içindeki verilerle karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak AB ve Macaristan arasındaki karşılıklı rekabet edebilirlik ölçülerek tahmin edilmiştir.

Drescher ve Maurer (1999), “Avrupa Mandıra (Sütçülük) Endüstrisinde Rekabet” başlıklı çalışmada Avrupa Birliği ortak pazarında faaliyet gösteren süt üretimi, süt işleme ve gıda işleme sektörleri ile Alman mandıra endüstrisini “Açıklanabilir Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksinin” kullanarak rekabet gücü ölçülmüştür. Analizler sonucu Alman mandıra sektörünün taze süt, süt tozu, kısmen suyu alınmış süt ürünlerinde uluslararası rekabet avantajına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Hatırlı ve ark (2003), “Tekstil ve Konfeksiyon İhracatında Türkiye'nin Rekabet Durumu” başlıklı çalışmalarında, öncelikle dünya tekstil ve konfeksiyon dış ticaretini düzenleyen genel anlaşmalar incelenmiş, daha sonra ise “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” indeksi ile rekabet gücü ölçümü yapılmıştır. Analiz sonucunda tekstil ve konfeksiyonda Türkiye'nin rakipleri olan AB, Çin, Hindistan ve diğer ülkelerle rekabete etki eden faktörler incelenmiştir. Rekabet gücüne ilişkin temel faktörler olarak; işgücü maliyetleri, işgücü verimliliği, hammadde ve enerji maliyetleri ve genel anlamda tekstil ve konfeksiyon sektörünün durumu açıklanmıştır.

Dulpçu ve Gün (2003), “Isparta İli İhracat Tekstil Sektörü Firmalarının Rekabet Gücü Sorunları- Yenilik ve Yerel İşbirliği Temelli Bir Analiz” başlıklı çalışmada, Isparta ilinde faaliyet gösteren firmalara yönelik işletme içi ve dışı rekabet faktör durumlarını, sorunlarını ve bunlara karşılık yenilik bazlı önlemlerini neler olduğunu belirlemeye yönelik anket yapılmıştır. Anket sonuçlarının yorumlanması sonucunda firmaların rekabet faktörlerini gösteren matris oluşturulmuştur. Matrise göre fiyat faktörlerinden döviz kuru politikaları, hammadde fiyatları, enerji fiyatları, işgücü maliyetleri önemli düzeyde rekabeti etkileyen faktörlerdir. Fiyat dışı olarak ürün fiyatı, dış pazarlara ilişkin bilgi düzeyi, organizasyon yapısının eksikliği, satış sonrası hizmetlerin yetersizliği gibi faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca işletmelerin yerel işbirliğinden yararlanma konusunda isteksiz olduğu belirlenmiştir.

Yücel (2010), “Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü ve Çin Tehdidi” başlıklı çalışmada; Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün Çin karşısındaki rekabet gücünü ölçmüştür. Araştırma sonucuna göre Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektöründe rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak, tekstil ve hazır giyim sektöründe Çin'in Türkiye'ye göre daha rekabetçi avantaja sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada Balassa indeksi ile birlikte Vollrath tarafından geliştirilen indeksler kullanılmıştır

Şahinli (2011), “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi: Türkiye Pamuk Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama” başlıklı çalışmada; Türkiye pamuk sektörünün

uluslararası alandaki rekabet gücü tüm alt gruplar itibariyle ortaya çıkarılmıştır. Çalışma 2001-2009 yıllarına ilişkin veriler kullanılarak, Türkiye'nin ihracat oranlarının yüksek olduğu endüstriyel ürünler arasında yer alan pamuk ve pamuk ürünleri için yapılmıştır. Bu amaç dâhilinde, pamuk sektöründeki tüm alt ürün çeşitlerine ait Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (AKÜ) hesaplanmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksine göre; 52, 5208, 5205, 5209, 5211, 5210, 5206, 5202, 5204, 5207 kodlu ürünlerde Türkiye'nin pamuk ve pamuk ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmüştür. Ancak 5201, 5212 ve 5203 kodlu ürünlerde, yıllar bazında değişkenlik gösteren rekabet üstünlükleri tespit edilmiştir.

Altıntaş ve Akpolat (2013), “Tekstil Sektöründe Avrupa Birliği İle Türkiye Arasındaki Rekabet Analizi,” başlıklı çalışmada; Türkiye'nin tekstil sektöründe AB ülkeleri karşısındaki rekabet gücü analiz edilmiştir. Araştırmada 2004-2011 dönemini kapsamaktadır. Balassa, Vollrath indeksleri ve İhracat Karşılaştırmalı Performansı (KİP) indeksi yardımıyla Türk tekstil sektörünün rekabet düzeyi incelenmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye'nin tekstil sektöründe AB ülkeleri karşısında rekabet avantajına sahip olduğu belirlenmiştir

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışma kapsamında, açıklanabilir karşılaştırmalı üstünlüklerin ölçülebilmesi TUIK, Trademap, Comtrade web sitelerinden HS Kod 52 (Pamuk)'ye göre dünya genelinde önemli düzeyde pamuk üreten ve ihraç eden ülkeler incelenmiş, pamuk dış ticaretlerine ilişkin veriler alınmıştır. İnceleme sonucunda pamuk, ihracat ve ithalat hacimlerine göre ABD, Almanya, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan, Hong Kong, Japonya, İtalya, Meksika, Pakistan, Türkiye ve Yunanistan'ın verileri hesaplama esas alınmıştır. Araştırma kapsamında 2000–2009 ve 2010-2016 yılları arasındaki ticaret hareketleri incelenmiştir. 2000-2009 döneminin seçilmesine neden olan faktörler kısaca şunlardır. Tekstil ve hazır giyim sektörünü çok derinden etkileyen ve biçimlendiren DTÖ'nün hazırladığı Tekstil ve Giyim anlaşması bu dönemde gerçekleştirilmiş ve ticaretin serbestleşmesi için miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. 2010-2016 dönemi ise belirtilen faktörlerin etkilerinin geçen zaman sürecinde uluslar arası rekabetin durumunu ölçmek ve ülkelerin bu dönemler arasındaki değişimlerini belirlemek için analize dâhil edilmiştir. Açıklanabilir karşılaştırmalı üstünlükler endeksi hesaplamasında Balassa ve Vollrath indeksleri kullanılmıştır .

3.1.Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi

Uluslararası ticarete ülkelerin rekabetçi konumlarını ölçmeye yönelik birçok endeks bulunmaktadır. Ancak literatür çalışmalarında sıklıkla kullanılan hesaplama yöntemi “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” endeksidir. Yürütülen bu çalışmada pamuk dış ticaretini gerçekleştiren ülkelerin rekabet konumlarını belirlemek için bu endeks kullanılmıştır.

3.1.1Balassa Endeksi

Balassa, ülkeler tarafından sıklıkla başvuru alan tarifeler ve miktar sınırlamalarının dışında fiyat dışı faktörler ve göreceli maliyetlerin de ülkeler arası farklılıkları tanımlamada kullanılabileceğini belirtmiştir. Bu durumun ticaret yapan ülkeler arasındaki açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerin kaynağı olabileceğine işaret etmiştir. Ayrıca, ticarete konu olan mallar açısından kalite farklılıkları, iyi niyet, müşteri hizmetleri, bakım onarım imkânlarının mevcudiyeti ve standardizasyon gibi fiyat dışı değişkenler uluslararası ticaret biçimleri açısından önemli olmaktadır (Hinlopen ve Marrewijk, 2004).

Fiyat ve fiyat dışı değişkenlerin ve ülke ve ürünün sayıca çok olması karşılaştırmalı üstünlüğün ölçülmesinde bir takım zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle hesaplamada ticaret sonrası verilerin kullanılması önerilmektedir. Ticari istatistikler ticaret sonrası durumu yansıtmaktadır. Balassa doğru bir karşılaştırmalı üstünlüğün ticaret sonrası verilerin izlenebilmesiyle yapılabileceğini kabul etmiştir (Bahta ve Jooste, 2002).

Balassa endeksin karşılaştırmalı avantajın kaynaklarının altını çizerek belirlemekten ziyade, bir ülkenin açıklanmış karşılaştırmalı avantaja sahip olup olmadığını saptamaya çalışmaktadır (İmer 2006). Ayrıca endeks, ülkelerin ihracat ürünleri kapsamında sahip oldukları nispi faktör yoğunlukları ve verimliliklerindeki değişiminde incelenmesine imkân verir (Batra veKhan, 2005).

Balassa tarafından geliştirilen endeks aşağıdaki gibidir (Fertö ve Hubbard, 2002).

$$RCA = \left(X_{ij} / X_{it} \right) / \left(X_{nj} / X_{nt} \right) \quad (1)$$

Eşitlikte yer alan “X” ihracatı, “i” ülkeyi, “j” ürün ya da endüstri, “n” bir ülke veya ülke grubunu ifade eder ki, buradan eşitliğin bileşenleri aşağıdaki gibi tanımlanır;

X_{ij} = “i” ülkesinin “j” ürünündeki ihracat değeri

X_{it} = “i” ülkesinin ürünlerdeki toplam ihracat değeri

X_{nj} = ülke veya ülke grubunun “j” ürüründeki ihracat değeri

X_{nt} = ülke veya ülke grubunun tüm ürünlerdeki toplam ihracat değeri

Endeksin hesaplama sonucuna göre $RCA_j > 1$ ise ülke veya ülke grubu ilgili malda ya da endüstride karşılaştırmalı üstünlüğe, $RCA_j < 1$ ise ülke veya ülke grubu ilgili malda ya da endüstride karşılaştırmalı dezavantaja sahiptir. Balassa, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesinde kullandığı AKÜ endeksi bileşenlerine daha sonra “dünya ihracat payı” ve “ithalat payı”nı da ekleyerek yeniden oluşturmuştur (Altay, 2008).

$$RCAB2 = \left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right) / \left(\frac{X_{wj}}{X_{wt}} \right) \quad \text{ve} \quad RCAB3 = \left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right) / \left(\frac{M_{ij}}{M_{it}} \right) \quad (2)$$

Burada “W” dünya ihracat payını, “M” ise ithalat payını ifade etmektedir. RCAB3 endeksi, aynı hedef pazara yönelen benzer ülkeler arasında ihracat performanslarını kıyaslamaya dayalı olarak rekabet gücünü ölçmekten çok, ülkenin ilgili ürünlerinin üretiminde referans alınan ülke ya da ülkeler karşısında karşılaştırmalı üstünlük avantajına sahip olup olmadığını belirler (Altay, 2006).

Bir başka deyişle, RCAB3 > 1 ise, ilgili sektörün ya da ürünün ekonomik performansının dünyadakinden yüksek, RCAB3 < 1 ise düşük olduğunu göstermektedir (Kök ve Çobanoğlu, 2005).

3.2.2. Vollrath Endeksi

Vollrath çalışmasında, Balassa’nın endeksinde ihracatı esas aldığı ve ithalat düzeyini ve etkisini ihmal ettiği belirtmiş ve eleştirilerini bu yönde gerçekleştirmiştir. Altay ve Gürpınar’ın (2008)’in belirttiğine göre, Vollrath (1991) Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerin hesaplanabilmesinde üç alternatif yöntem ileri sürmüştür (Altay ve Gürpınar, 2008).

Bunlar;

Nispi Ticaret Avantajı (Relative Trade Advantage RTA); ihracat ve ithalat verileriyle açıklanabilmektedir.

Nispi İhracat Avantajı (Relative Export Advantage RXA); Balassa endeksinde denk sayılır.

Nispi İthalat Avantajı (Relative Import Advantage RMA); Balassa endeksine benzer sayılır.

Kısaca Vollrath nispi ticaret avantajını, nispi ihracat avantajı ile nispi ithalat avantajı arasındaki fark olarak tanımlamıştır (Fertö ve Hubbard, 2002).

Bu açıklamaların formüle edilmesi halinde Vollrath endeksi aşağıdaki gibidir.

$$RTA = RXA - RMA \quad (3)$$

$$RTA = RCAB = \left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right) / \left(\frac{X_{nj}}{X_{nt}} \right) \quad (\text{Balassa Endeksi}) \quad (4)$$

$$RMA = \left(\frac{M_{ij}}{M_{it}} \right) / \left(\frac{M_{nj}}{M_{nt}} \right) \quad (5)$$

$$RTA = \left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right) - \left(\frac{M_{ij}}{M_{it}} \right) \quad (6)$$

Formüllerde yer alan indislerden, “X” ihracatı, “M” ithalatı, “i” ülke, “j” ürün ya da endüstri, “n” bir ülke veya ülke grubunu, “t” ilgili ülke veya ülke grubunun toplam ihracat veya ithalat değerini ifade eder.

X_{ij} = “i” ülkesinin “j” ürünündeki ihracat değeri

X_{it} = “i” ülkesinin ürünlerdeki toplam ihracat değeri

X_{nj} = ülke veya ülke grubunun/dünyanın “j” ürünündeki ihracat değeri

X_{nt} = ülke veya ülke grubunun/ dünyanın tüm ürünlerdeki toplam ihracat değeri

M_{ij} = “i” ülkesinin “j” ürünündeki ithalat değeri

M_{it} = “i” ülkesinin ürünlerdeki toplam ithalat değeri

M_{nj} = ülke veya ülke grubunun/dünyanın “j” ürünündeki ithalat değeri

M_{nt} = ülke veya ülke grubunun/dünyanın tüm ürünlerdeki toplam ithalat değerini ifade eder.

Vollrath’ın Balassa endeksine yönelik yaptığı bir diğer eleştiri ise çifte hesaplama sorununun ihmal edilmesidir. Bu sorunu çözmek amacıyla Vollrath endeksinde hesaplama adımında şu uygulamayı esas almıştır. X_{it} ’de yer alan “i” ülkesinin toplam ihracatı içinden “j” ürün ihracatını, X_{nj} ’de yer alan “j” ürünündeki dünya ihracatından ilgili ülkenin “j” ürün ihracatını çıkartmıştır. Aynı şekilde X_{nt} ’de toplam dünya ihracatından dünyadaki toplam “j” ürünü ihracatını ve ilgili “j” ürünü hariç toplam ihracatın çıkartılması halinde çifte hesaplama sorunun çözüleceğini belirtmiştir. Böylece Vollrath, endeks değerini ürün ve ilgili ülkelere ait gerçekleşen ticaret verilerinin çifte hesaplanması sorununu çözmüştür. Bu durum aşağıdaki gibi formüle edilmiştir (Li ve Bender, 2002).

$$RXA = \left(\frac{\frac{X_{ij}}{X_{it} - X_{ij}}}{X_{in} - X_{nij}}}{(X_{nt} - X_{nj}) - (X_{it} - X_{ij})} \right) \quad (7)$$

Vollrath'ın geliştirdiği ikinci ölçümü, Nispi İhracat Avantajı olarak da tanımlanan RXA'nın logaritmasının alınması esasına dayanır. "LnRXA" nın yanı sıra Nispi İthalat Avantajı olarak tanımlanan RMA'nın logaritmasının alınması (LnRMA) ve bu iki değer arasındaki farkın açıklanmış rekabet endeksi ifade etmesi Vollrath'ın geliştirdiği üçüncü ölçümdür. Vollrath'a göre açıklanmış üstünlük aşağıdaki gibidir ve ölçüm sonucunda RTA, LnRXA ve RC'nin pozitif değerleri bir üstünlük avantajını göstermektedir (Fertö ve Hubbard, 2002).

$$\text{Açıklanmış Üstünlük (RC)} = \text{LnRXA} - \text{LnRMA} \quad (8)$$

Endekslerin sahip olduğu en önemli sorun, hükümetler tarafından özellikle tarım gibi karşılaştırmalı üstünlükler bakımından önde gelen sektörlerle yönelik müdahaleci politikaların uygulanması sonucunda ülkelerin ticari yapıları ve ticari verilerinde bozulmalarda görülmektedir. Logaritmik dönüşümün yapılma amacı da bahsedilen bu bozulmaların meydana getirdiği endeks değerlerinde yaşanan asimetri sorununu çözmektir (Fertö ve Hubbard, 2002).

Bu açıdan Vollrath'ın kullanım açısından en uygun endeksi "Ln RXA" endeksidir. Zira bu endeks hem asimetri sorununu aşması hem de benzer faktör yoğunluğuna sahip rakip ülkelerin aynı hedef pazarda ihracat performanslarına bağlı olarak rekabet güçlerinin kıyaslanmasına olanak tanımasıyla geniş kullanım alanı bulunmasına neden olmaktadır (Altay, 2006).

Vollrath, RC indeksinin, arz ve talep dengesini içerdiği için daha tercih edilebilir bir endeks olduğunu belirtmektedir. Çünkü RC endeksi, bir ülke veya malın karşılaştırmalı üstünlüğünü daha iyi yansıtmaktadır. Ayrıca Vollrath, RTA'nın belirli bir mal grubunun ya da endüstrinin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünde, ihracat ve ithalatın üstünlüklerinin görece katkısını ölçme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiştir. Vollrath'a göre bu üç indeks birlikte ele alındığında RXA endeksi pratikte daha yaygın kullanılmaktadır (Çakmak, 2005).

Burada şunu belirtmek gerekir ki RC endeksi, iki yanlı ticaretin ülkeler arasında söz konusu olmadığı durumda hesaplama yapma zorluğuna sahiptir. Buradan özetle, bu çalışmada aşağıda yer alan endekslerin kullanılması uygun görülmüştür.

$$RXA = \left(\frac{X_{ij}}{X_{in}} \right) / \left(\frac{X_{it}}{X_{nt}} \right), \quad \text{Ln RXA} = \ln((X_{ij}/X_{in}) / (X_{it}/X_{nt})) \quad (10)$$

$$RMA = \left(\frac{M_{ij}}{M_{in}} \right) / \left(\frac{M_{nj}}{M_{nt}} \right), \quad \text{Ln RMA} = \ln((M_{ij}/M_{in}) / (M_{nj}/M_{nt})) \quad (11)$$

$$RTA((X_{ij}/X_{it}) / (X_{nj}/X_{nt})) - ((M_{ij}/M_{it}) / (M_{nj}/M_{nt})) \quad (12)$$

$$RC = \text{LnRXA} - \text{LnRMA} \quad (13)$$

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Türkiye Pamuklu Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlüğü

Türkiye pamuğunun uluslararası rekabette üstünlüğünü belirlemek amacıyla dünya genelinde pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu dokuma ihracat ve ithalatını düzenli olarak ve yüksek hacimlerde gerçekleştiren 14 ülke seçilmiştir. Karşılaştırmalı üstünlük analizine konu olan veriler Birleşmiş Milletlere ait ticaret istatistikleri veri bankası olan Comtrade, TÜİK ve Trademap web sitelerinden derlenmiştir. Seçilen 14 ülke (ABD, Almanya, Avustralya, Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, Hindistan, Hong Kong, Japonya, İtalya, Meksika, Pakistan, Türkiye, Yunanistan) pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu dokuma ürünlerinde dünya geneline ve birbirlerine karşılıklı olarak ticaret gerçekleştirmektedir. Araştırmaya konu olan veriler 2000-2009 ve 2010-2016 dönemini kapsamaktadır. Bu ülkelerin bu yıllar arasında gerçekleştirdikleri pamuk ürünleri ve her bir ülkenin ulusal bazda ki ihracat ve ithalatları ile dünya bazında gerçekleştirilen pamuk ürünleri ve dünyanın toplam ürün ihracat ve ithalatları derlenerek araştırmada hesaplamaya esas alınan “Açıklanabilir Karşılaştırmalı Üstünlükler” (AKÜ) Endeksi, Vollrath’ın Rekabet Gücü indeksine göre analiz edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklere ilişkin sonuçlar aşağıdaki gibidir.

4.1.1. 2000-2009 ve 2010-2016 Dönemlerinde Pamuk Sektöründe ki Karşılaştırmalı Üstünlükleri

Dünya pamuk ticaretinde bu ülkelerin pamuk ve toplam ürünlerinin ihracat ve ithalatlarının, dünyanın pamuk ve toplam ürün ihracat ve ithalatıyla karşılaştırması gerçek rekabetçi konumlarını belirlemede daha doğru olmaktadır. Bu kapsamda pamuk ticaretini gerçekleştiren 14 ülkeye ait Nispi Ticaret Avantajı (RTA), Nispi İhracat Avantajı (Ln RXA) ve Ülke veya Malın Karşılaştırmalı Üstünlüğü (RC) değerleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.’e göre 2000-2010 yılları arasında Dünya geneline ve karşılıklı olarak birbirlerine pamuk ihracında ve ithalinde bulunan ülkelerin değerleri mevcut durumu doğrular niteliktedir. Nispi ticaret avantajını gösteren RTA değerlerine göre (RTA>0), en yüksek nispi avantaja sahip olan ülke 24 ile Yunanistan’dır. Ardından 8,6 ile Avustralya, 4,5 ile ABD, 3,1 ile Brezilya ve 3 ile Hindistan’dır. Geçmişte ihracatçı yapısı olan ülkemizin ise -6 gibi bir değerle nispi ticaret avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Yine dünyanın en büyük ithalatçısı olan Çin ise -2,85 gibi değerle oldukça yüksek bir dezavantaja sahip bir ülke görünümü sunmaktadır.

Tablo 4. Pamuk Nispi Ticaret Avantajı (RTA) (2000-2009)

Ülkeler	009	008	007	006	005	004	003	002	001	000	Ortalama
ABD	,95	,62	,43	,39	,96	,73	,66	,51	,09	,64	4,49
Almanya	0,10	0,10	0,1	0,07	0,10	0,13	0,18	0,25	0,27	0,26	-0,16
Avustralya	,08	,99	,44	,48	,15	,36	,32	2,2	6,7	4,6	8,64
Brezilya	,54	,88	,07	,99	,75	,53	,14	,53	,51	,11	3,10
Çin	3,35	4,00	4,19	6,08	4,84	4,49	2,31	,07	0,06	,79	-2,85
Endonezya	12,1	11,7	11,8	9,51	9,43	11,2	17,2	21,8	26,7	17,5	-14,9
Hindistan	7,65	11,8	9,75	9,04	2,62	0,76	-3,42	-4,51	-0,26	-3,95	2,95

H.Kong	-0,31	-0,26	-0,33	-0,25	-0,21	-0,17	-0,31	-0,31	-0,28	-0,31	-0,27
Japonya	-0,32	-0,58	-0,39	-0,36	-0,46	-0,50	-0,64	-0,77	-0,77	-0,8	-0,56
İtalya	-0,36	-0,38	-0,51	-0,53	-0,71	-0,80	-0,99	-1,41	-1,40	-1,54	-0,86
Meksika	-2,35	-1,81	-1,51	-1,59	-1,74	-2,02	-2,66	-2,44	-2,21	-2,21	-2,05
Pakistan	-4,75	-23,3	-22,9	-4,76	-9,92	-16,9	-12,9	-10,4	-1,56	17,44	-9,01
Türkiye	-9,22	-4,32	-6,32	-4,72	-6,11	-4,85	-5,34	-7,09	-6,89	-7,58	-6,24
Yunanistan	31,4	19,9	13,78	23,72	21,97	22,63	27,9	24,2	26,8	28,89	24,14

Tablo 5.'e göre 2010-2016 yılları arasında ise, Nispi ticaret avantajını gösteren RTA değerlerine göre ($RTA > 0$), en yüksek nispi avantaja sahip olan ülke 7,6 ile Hindistan'dır. Ardından 4,87 ile Pakistan, 4,3 ile Yunanistan, 1,97 ile Avustralya, 1,33 ile Brezilya ve 1,23 ile ABD'dir. Ülkemizin geçen 7 yıllık sürede Nispi Ticaret Avantajında iyileşme gösterdiği ve -6'dan -0,50'ye yükseldiği görülmektedir. Ancak çıkan sonuca göre nispi ticaret avantajına sahip olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Pamuk Nispi Ticaret Avantajı (RTA) (2010-2016)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama
ABD	1,36	1,75	1,30	1,12	1,03	0,98	1,04	1,23
Almanya	-0,07	-0,08	-0,07	-0,08	-0,09	-0,09	-0,10	-0,08
Avustralya	1,05	2,38	2,78	2,51	2,11	1,16	1,83	1,97
Brezilya	0,36	0,69	2,05	0,93	1,45	1,88	1,94	1,33
Çin H.C	-0,03	-0,17	-1,07	-0,56	-0,12	0,03	0,44	-0,21
Endonezya	-3,46	-3,75	-2,86	-2,90	-3,17	-3,27	-3,84	-3,32
Hindistan	7,70	6,33	7,55	8,29	7,68	7,72	6,25	7,36
Hong Kong	0,02	0,17	0,07	0,05	0,12	0,08	-0,01	0,07
Japonya	-0,05	-0,11	-0,01	-0,03	-0,06	-0,08	-0,11	-0,07
İtalya	0,23	0,09	0,16	-0,02	-0,08	-0,08	-0,14	0,02
Meksika	-1,01	-1,03	-0,66	-0,64	-0,75	-0,66	-0,69	-0,78
Pakistan	4,78	4,58	5,28	4,84	5,10	4,83	4,64	4,87
Türkiye	-1,91	-0,36	0,20	-0,22	-0,66	-0,12	-0,43	-0,50
Yunanistan	5,79	3,26	4,68	3,76	3,47	3,43	3,82	4,03

Tablo 6.'ya göre 2000-2009 yıllarında, ürün ihracatının ülkenin ve dünyanın genel ihracatına göre avantajını ölçen Nispi İhracat avantajı ($\ln RXA > 1$) değerlerine göre 3,168 ile Yunanistan yine ilk sırada yer almaktadır. Ardından 2,376 ile Pakistan, 2,022 ile Avustralya, 1,480 ile ABD ve 1,166 ile Brezilya avantajlı durumdaki ülkelerdir. Ülkemizin hesaplama sonucu aldığı değer ise 0,802 dir.

Tablo 6. Pamuk Nispi İhracat Avantajı (LN RXA) (2000-2009)

Ülkeler	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	Ortalama
ABD	1,603	1,73	1,696	1,687	1,605	1,558	1,546	1,265	1,136	0,98	1,48
Almanya	-2,81	-2,86	-3,14	-2,84	-2,49	-2,56	-2,52	-2,21	-2,11	-2,18	-2,57
Avustralya	1,406	1,096	1,491	2,012	2,097	1,997	2,12	2,506	2,815	2,682	2,02
Brezilya	1,914	1,667	1,451	1,123	1,463	1,767	0,962	0,633	1,061	-0,38	1,17
Çin H.C	-3,70	-3,08	-3,17	-3,42	-4,28	-3,63	-1,19	-0,38	-1,15	0,258	-2,38
Endonezya	-0,89	-0,85	-0,87	-0,85	-0,69	-0,83	-0,74	-0,78	-0,99	-0,86	-0,83
Hindistan	2,166	2,607	2,321	2,294	1,329	0,916	0,011	-1,485	-1,053	0,144	0,92
Hong Kong	-1,43	-2,03	-1,58	-1,45	-1,95	-2,02	-2,01	-2,19	-1,54	-1,70	-1,79
Japonya	-5,06	-5,14	-5,32	-5,32	-5,28	-5,09	-5,10	-4,92	-4,91	-4,79	-5,09
İtalya	-2,09	-1,98	-2,33	-2,45	-2,62	-2,39	-1,78	-1,57	-1,73	-1,82	-2,08
Meksika	-0,96	-0,76	-0,99	-1,19	-1,08	-1,29	-1,79	-1,64	-1,39	-1,14	-1,22
Pakistan	2,93	2,49	2,06	2,12	2,20	2,17	1,95	2,26	2,428	3,16	2,38
Türkiye	0,57	0,73	0,79	0,73	0,46	0,65	1,18	0,89	0,96	1,01	0,80
Yunanistan	3,45	3,00	2,63	3,17	3,09	3,12	3,34	3,19	3,29	3,37	3,17

Tablo 7.'ye göre 2010-2016 yıllarında, Ürün ihracatının ülkenin ve dünyanın genel ihracatına göre avantajını ölçen Nispi İhracat avantajı (Ln RXA >1) değerlerine göre 2,06 ile Hindistan ilk sırada yer almaktadır. Ardından 1,67 ile Pakistan, 1,49 ile Yunanistan ve 1,23 ile Türkiye avantajlı durumdaki ülkelerdir. Ülkemizin hesaplama sonucu aldığı değer ise 0,802 dir. 2000-2009 döneminde Nispi İhracat Avantajı değeri 0,80 olan Türkiye 2010-2016 döneminde gerçekleştirilen başarılı politikalar sonucunda Nispi İhracat Avantajını arttırmıştır.

Tablo 7. Pamuk Nispi İhracat Avantajı (LN RXA) (2010-2016)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama
ABD	0,42	0,64	0,37	0,23	0,17	0,13	0,17	0,30
Almanya	-1,28	-1,26	-1,36	-1,45	-1,41	-1,52	-1,52	-1,40
Avustralya	01,17	0,92	1,06	0,96	0,80	0,24	0,67	0,69
Brezilya	0,24	0,58	0,93	0,31	0,68	0,79	0,82	0,62
Çin H.C	0,76	0,73	0,67	0,73	0,72	0,70	0,77	0,73
Endonezya	0,20	0,02	0,01	0,17	0,41	0,46	0,49	0,25
Hindistan	2,09	1,89	2,08	2,17	2,10	2,11	1,99	2,06
Hong Kong	0,94	0,70	0,60	0,52	0,43	0,30	0,09	0,51
Japonya	-1,49	-1,41	-1,41	-1,44	-1,38	-1,35	-1,41	-1,41

İtalya	0,25	0,16	0,07	-0,02	0,03	-0,07	-0,06	0,05
Meksika	-1,52	-1,25	-1,19	-1,32	-1,62	-1,61	-1,68	-1,46
Pakistan	1,58	1,64	1,75	1,71	1,72	1,67	1,64	1,67
Türkiye	1,19	1,29	1,15	1,20	1,25	1,23	1,30	1,23
Yunanistan	1,83	1,32	1,62	1,43	1,37	1,36	1,47	1,49

Tablo 8'e göre 2000-2009 yıllarında, Karşılaştırmalı üstünlüğü temsil eden RC değerine göre (RC>0), pamuk dış ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkeler sırasıyla şunlardır. 8,116 ile Avustralya, 5,369 ile ABD, 4,934 ile Yunanistan, 1,085 ile Brezilya ve 0,470 ile Hindistan. Ülkemiz -1,324 değeri ile karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir.

Tablo 8. Pamuk Karşılaştırmalı Üstünlüğü (RC) (2000-2009)

Ülkeler	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	Ortalama
ABD	5,779	5,5	5,55	6,035	5,614	5,555	5,249	4,863	4,906	4,641	5,37
Almanya	-0,99	-1,03	-1,20	-0,84	-0,81	-1,00	-1,17	-1,19	-1,16	-1,20	-1,06
Avustralya	8,82	9,62	8,65	9,40	8,71	7,45	6,97	7,31	7,36	6,83	8,12
Brezilya	3,319	2,535	1,273	1,041	2,023	1,488	0,055	0,331	0,738	-1,94	1,09
Çin H.C	-4,92	-4,48	-4,62	-5,23	-5,86	-5,14	-2,15	0,119	-0,17	0,950	-3,15
Endonezya	-3,41	-3,34	-3,36	-3,14	-2,98	-3,27	-3,61	-3,88	-4,29	-3,74	-3,51
Hindistan	2,089	2,054	3,147	2,424	1,187	0,362	-1,47	-3,04	-0,55	-1,48	0,47
Hong Kong	-0,84	-1,09	-0,96	-0,74	-0,92	-0,83	-1,19	-1,31	-0,83	-0,99	-0,97
Japonya	-3,95	-4,61	-4,38	-4,30	-4,51	-4,41	-4,66	-4,67	-4,66	-4,58	-4,47
İtalya	-1,37	-1,33	-1,82	-1,97	-2,37	-2,28	-1,93	-2,05	-2,19	-2,35	-1,97
Meksika	-1,97	-1,59	-1,62	-1,83	-1,81	-2,12	-2,83	-2,61	-2,28	-2,07	-2,07
Pakistan	-0,22	-1,07	-1,37	-0,45	-0,74	-1,07	-1,04	-0,731	-0,13	1,356	-0,55
Türkiye	-1,82	-1,12	-1,35	-1,18	-1,57	-1,26	-0,97	-1,357	-1,29	-1,323	-1,32
Yunanistan	5,06	4,77	4,29	5,34	4,82	5,34	4,71	5,30	5,20	4,50	4,93

Tablo 9'e göre 2010-2016 yıllarında, Karşılaştırmalı üstünlüğü temsil eden RC değerine göre (RC>0), pamuk dış ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkeler sırasıyla şunlardır. 2,84 ile Avustralya, 2,78 ile Hindistan, 2,59 Pakistan, 2,25 ile Yunanistan, 2,17 ile ABD, 1,25 ile Brezilya karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Ülkemiz -0,12 değeri ile karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir.

Tablo 9. Pamuk Karşılaştırmalı Üstünlüğü (RC) (2010-2016)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama
ABD	2,23	2,51	2,26	2,15	2,02	1,99	2,04	2,17
Almanya	-0,23	-0,25	-0,25	-0,32	-0,33	-0,36	-0,39	-0,30
Avustralya	2,20	3,01	3,26	3,25	2,97	2,42	2,77	2,84
Brezilya	0,33	0,48	1,67	1,15	1,34	1,92	1,91	1,25
Çin H.C	-0,01	-0,08	-0,43	-0,23	-0,06	0,01	0,22	-0,08
Endonezya	-1,34	-1,54	-1,34	-1,23	-1,13	-1,12	-1,20	-1,27
Hindistan	3,07	3,19	2,84	2,89	2,72	2,79	1,92	2,78
Hong Kong	0,01	0,08	0,03	0,02	0,08	0,06	-0,01	0,04

Japonya	-0,21	-0,38	-0,06	-0,15	-0,22	-0,26	-0,39	-0,24
İtalya	0,19	0,08	0,16	-0,02	-0,08	-0,08	-0,14	0,01
Meksika	-1,72	-,153	-,15	-1,23	-1,58	-1,46	-1,54	-1,46
Pakistan	4,34	2,22	2,52	2,05	2,38	2,38	2,25	2,59
Türkiye	-0,45	-0,09	0,06	-0,06	-0,17	-0,03	-0,1	-0,12
Yunanistan	2,56	2,04	2,61	2,27	2,10	2,09	2,05	2,25

4.1.2. SONUÇ

Türkiye’de 1980’lerden sonra ihracatta önemli itici güce sahip olan tekstil ve konfeksiyon sektörünün büyümesine paralel büyüme gösteren pamuk üretimi yanlış politikalar ve uluslararası düzenlemelerin getirdiği koşullar nedeniyle sektörün ihtiyaç duyduğu kalite ve miktarda ilerleme sağlayamamıştır.

Katma değerli ürünler yaratarak dünya piyasasında yüksek karlılıklara ulaşan tekstil ve konfeksiyon sektörünün ihtiyacı olan nitelikteki pamuğu daha düşük fiyat ve maliyetlerle ithal edilmeye başlanmasıyla birlikte pamuk üretiminde ve ihracatında da belirgin azalışlar yaşanmıştır. Küresel piyasada pamuk fiyatlarının ve talebin hareketine göre üretim stratejisi geliştiren çiftçiler ürün alternatiflerini artırarak pamuk üretiminden vaz geçerek üretim faaliyetlerine devam etmektedirler.

Pazarı hızla büyüyen tekstil ve konfeksiyon sektörü ihtiyaç duyduğu pamuk talebini artan ithalatla karşılamaktadır. Bu durum ise dışa bağımlı bir sektör yaratmaktadır. Türkiye için stratejik bir öneme sahip olan pamuk, ihracata katkısı başta olmak üzere istihdamdan kendisine bağlı işleyen yan sektörler kadar geniş bir etki alanına sahiptir. Pamuk ekim alanı ve üretiminde yaşanan gerileme çok çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler analizi 2000-2009 ve 2010-2016 yılları itibarıyla gerçekleştirilen ticaret rakamları esas alınarak ve HS Kod 52 (Pamuk)’da yer alan pamuğa ait koda göre sınıflandırılarak hesaplanmıştır. Analizde pamuk üç farklı rekabet göstergesiyle konumlandırılmıştır. Bunlar Nispi Ticaret avantajı (RTA>0), Nispi İhracat avantajı (Ln RXA>1) ve Karşılaştırmalı Üstünlüktür (RC>0).

HS Kod 52 kodlu pamuk için gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre 2000-2009 döneminde, Nispi ticaret avantajına(RTA) sahip ülkeler Yunanistan, Avustralya, ABD, Brezilya ve Hindistan’dır. Ülkemizin bu analizde aldığı değer -6,24 tür. Nispi ihracat avantajına (LN (RXA)) sahip ülkeler Yunanistan, Pakistan, Avustralya, ABD ve Brezilya’dır. Ülkemizin bu analizde aldığı değer 0,802 dir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüğe (RC) sahip ülkeler ise Avustralya, ABD, Yunanistan ve Brezilya’dır. Ülkemiz bu analizde aldığı sonuç (-1,324) itibarıyla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. 2010-2016 yıllarında ise üç farklı rekabet göstergesinde ülkeler sıralaması değişiklik göstermiştir. Nispi Ticaret Avantajına (RTA) sahip ülkeler Hindistan, Pakistan, Yunanistan, Avustralya, Brezilya ve ABD’dir. Türkiye yıllar içerisinde iyileşme göstermiştir. 2000-2009 döneminde analiz değeri -6,24 iken 2010-2016 döneminde -0,50 olmuştur. Nispi İhracat Avantajına (LN(RXA)) sahip ülkeler Hindistan, Pakistan, Yunanistan ve Türkiye’dir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüğe (RC) sahip ülkeler ise Avustralya, Hindistan, Pakistan, Yunanistan, ABD ve Brezilya’dır. Ülkemiz bu analizde aldığı sonuç (-0,12) itibarıyla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı belirlenmiştir.

Pamuk sektörü ve piyasası birçok unsurdan etkilenmektedir. Bu nedenle ülkelerin rekabetçi durumları yıllar içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. 2000-2016 yılları içerisinde değişim yaratan ve pamuk piyasasına ilişkin unsurları şu şekilde sıralanabilir.

- Öncelikle pamuk kullanımının ana sektörü olan tekstil sektöründeki her türlü değişimler (tekstil ürünü üretimi, tüketimi, rekabeti, pazarlanması vb.)

- Pamuk piyasalarında gerek üretici gerekse de sanayici açısından en önemli sorun fiyat oluşumudur. Tekstil ve konfeksiyon sanayi uluslararası ticaret ortamında giderek güçlenen rekabetçi ortamda dünya fiyatlarından girdi temin etmek istemektedir. Aynı şekilde üretici de pamuğunu dünya fiyatlarından satmak istemektedir. Pamuk dış piyasa fiyatlarının oluşmasında en önemli etken, dünya pamuk üretimini elinde bulunduran ülkelerin (Çin, Hindistan, ABD gibi) üretim miktarları ile stoklarıdır. Pamuğun yanı sıra yün, tiftik, sentetik iplik gibi dokuma sanayine yönelik diğer liflerin üretim miktar ve fiyatları da pamuk fiyatları için önemli rol oynamaktadır. (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017,27).

- Ülkelerarası anlaşmalar, ülkelerin diğer ülkelere karşı dış ticaret dengelerin kurulmasında aldıkları tedbirler fiyatları etkileyebilmektedir. Bunun dışında pamuk fiyatlarının belirlenmesinde rol oynayan önemli bir faktör de doların diğer ülke paraları karşısındaki değeridir.

- Pamuk ile ilgili üretici ülkelerin destekleme politikaları. Pamuk önemi nedeniyle dünyada üretici ülkeler tarafından özel olarak desteklenen bir ürün olup ICAC verilerine göre son yıllarda devlet desteklemeleri yüksek seviyelere ulaşmıştır. Pamuk üretimi hükümetlerce; fiyat desteği, doğrudan gelir desteği, gümrük önlemleri ve sigorta destekleri gibi pek çok farklı araçla desteklenmektedir. 2015/16 sezonu verilerine göre dünyada pamuğa en çok doğrudan destek veren ülke 5,3 milyar dolarlık destek ile Çin olurken, 1,10 milyar dolar ile ABD 2. olmuştur. Türkiye'nin 2015/16 sezonunda fark ödemesi desteği kapsamında pamuk için verdiği destek tutarı sertifikalı tohum kullananlara 0,75 kr/Kg (0,21 dolar), toplam destek miktarı ise 381 milyon dolar olmuştur. Bu rakamla Türkiye ilgili dönemde pamuğa en çok doğrudan destek veren 3. ülke olmuştur. (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017,28).

- Tekstil Sektöründe kullanılan alternatif hammaddeler. Polyester ile rekabet pamuğun en büyük rekabet tehdidini oluşturmaktadır. Tekstil sektöründe dünya genelinde polyester kullanım eğilimi artmaktadır.

- Pamuk üretiminde yüksek maliyet ve üretimde iklim koşullarının etkili olması. ICAC tarafından yayınlanan "Ham Pamuk Üretim Maliyeti" adlı rapora göre dünya ortalama pamuk üretim maliyeti (toprak maliyeti hariç) 1,16 \$/Kg (Lif pamuk) olarak hesaplanmıştır. (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2017,29). Son yıllarda yaşanan iklim değişiklikleri, su kaynaklarının azalması, karlı alternatif ürünlere üreticilerin yönelmesi gibi faktörler pamuk rekabetinde önemli bir unsurdur.

Ülkemizde üretilen pamuğun rekabetçi yapısını güçlendirmek için öneriler şu şekilde sıralanabilir. Öncelikle pamuk ve pamuktan elde edilen ürünlerin stratejik ürün olarak kabul edilmeli, buna göre koruma, geliştirme ve destekleme politikaları belirlenebilir. Tekstil sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelik ve kalitede pamuk üretimi yapılması teşvik edilmelidir. Pamuk piyasası ve fiyat koşullarına göre üreticinin pamuğa alternatif olan yağlı tohumların ekimine yönelmesini engelleyecek şekilde üretici modelleri geliştirilmeli ve bu üreticiler ayrıcalıklı politikalarla desteklenmelidir. İç piyasada pamuk üreticisini korumaya yönelik gümrük vergileri düzenlenmelidir. Pamuk üretiminde, hasatında ve saklanmasında teknolojik yeniliklerin kullanılması yaygınlaştırmalıdır. Pamuk fiyatlarının belirleyicisi olan

üretim maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla uluslararası piyasada ki destekleme modelleri ve oranları incelenmeli ve ülkemizde ki üreticilerin beklentilerini karşılayabileceği bir rakama ulaştırılmalıdır. Üretilen pamuğun dünya piyasalarına pazarlanması için kooperatif, üretici birlikleri bilinçlendirilmeli ve bu alanda desteklenmeli, ayrıca bu ürüne özgü uluslararası satış pazarlama için aracı kurumlar oluşturulmalıdır. Dış ticarete yönelik destekler içerisinde pamuk üreticisinden çırçırıcısına kadar teşvikler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altay, B., Gürpınar, K., (2008). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Bazı Rekabet Gücü Endeksleri; Türk Mobilya Sektörü Üzerine Bir Uygulama, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi C.X, S.I 2008, 1-18.
- Altay,H.,(2006).Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi 1995-2007, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Haziran 2006, 1-203.
- Altıntaş, N., Akpolat, A.G. (2013). Tekstil Sektöründe Avrupa Birliği İle Türkiye Arasındaki Rekabet Analizi, KAÜ İ.İ.B.F. Dergisi, 4(6), 33-42.
- Akgüngör, S., Barbaraos, F. ve Kumral, N., (1999). Sustainable Competitiveness of the Turkish Fruit and Vegetable Industry Research. Grant From; Agricultural Economics Research Institute, January-December 1999.
- Anonim, (2007). Pamuğun Ekonomik Önemi, Hasadı, Depolanması Ve Lif Standartları. Tugeyp Tarım Müzesi Ve Yayın Geliştirme Projesi, Tarımsal Üretim Geliştirme- Yönlendirme Yayın Programı
- Anonoim, (2012) 2011-2012 İhracat Durum Özet Raporu Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 06 Haziran 2012)
- Bahta,S.T., Jooste,A., (2002). The Effect on Internationalisation on the Beef and Maize Sub-Sectors: The Relevance of Revealed Comparative Advantage Measures, Agrekon 44:4 Mayıs 2010, 452-464 (www.informaworld.com)
- Banse, M., Morton, M., Hartel, J., Hughes, G., Köckler, J., Möllma, T. and Munch, W., (1999). Reform and Competitiveness of the CEEC Agri-Food Sector. Mact-Most 9 Kluwer Academic Publishers, 307– 318.
- Batra,A., Khan,Z., (2005). Revealed Comparative Advantage; An Analysis for India and China , Indian Council for Research on International Economic Relations, Working Paper, N:168, New Delhi, 2005, 23-32
- Çakmak, Ö., (2005). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama. Ege Akademik Bakış dergisi, 5(1-2), 8-15.
- Drescher,K., Maurer,O., (1999). Competitiveness in the European Dairy Industries, Agribusiness, Vol.15, February 1999, 163-177 (www.wiley.com).
- Dulphu, A.M., Gün, K., (2003). Isparta İli İhracatçı Tekstil Sektörü Firmalarının Rekabet Gücü Sorunları- Yenilik ve Yerel İşbirliği Temelli Bir Analiz, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi C.8,S.2, 2003, 193-211.
- Fertö, I., Hubbard, J.L., (2002). Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in Hungarian Agri-Food Sector, Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, Discussion Papers Mt-Dp 2002, 1-18.

- Hatırlı, A., Demircan, V., Özkan, B., (2003). Tekstil ve Konfeksiyon İhracatında Türkiye'nin Rekabet Durumu, Türkiye VI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri, Antalya 24-24 Nisan 2003, 115-123.
- Hinloopen, J ., Marrewijk,C.V.,(2004) Dynamics of Chinese Comparative Advantage, Tinbergen Institute Discussion Paper No:T1 2004-034/2, Rotterdam.
- Hui, J., Couvillon, C.W., (1996). Empirical Investigation of Competition in Japan's Raw Cotton Market; Implications for US Cotton Exports, Agribusiness Vol.12 I.2 March-April 1996, 175-181 (www.wiley.com).
- İmer, H., (2006). Avrupa Birliği İle Entegrasyon Sürecinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Rekabet Gücü ve Gelişme Olanakları", Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi
- Karaca, A.,(2002). Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sektörlerine İlişkin Düzenlemeleri İçeren Uluslararası Anlaşmalar; Dünya Ticaret Örgütü Tekstil Giyim ve Tarım Anlaşması, Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri TKB-TEAE-Diyarbakır Ticaret Borsası 28-29 Nisan 2002, 39-48.
- Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2017), 2016 Yılı Pamuk Raporu, https://koop.gtb.gov.tr/data/58e5f65f1a79f54dd851b45f/2016%20Pamuk%20Raporu_29_03.pdf (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2017)
- Kök, R. ve Çobanoğlu, O., (2005). Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği, 1989-2001. İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Bilgesel Yayıncılık, 20 (228): 68-81.
- Lı,K.W ve Bender,S., (2002) The Gain and Loss of Comparative Advantage in Manufactured Exports among Regions, Yale University Economic Growth Center, Discussion paper, No 853.
- Nacak, İ. P. (2004). Türkiye'nin Pamuk Dış Ticaretinin Yapısı ve Bunu Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. İzmir Ticaret Borsası Yayınları, Yayın no:83.
- Özmen, F., (2000). Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti ve Uluslararası Piyasalardaki Gelişmelerin Türk Pamuk ve Pamuklu Dokuma Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Ulusal Pamuk Konseyi (2016) Pamuk Sektör Raporu, http://www.upk.org.tr/User_Files/kitaplik/resim.pdf (Erişim Tarihi:3 Aralık 2017)
- Sayın, C., Taşçıoğlu, Y. ve Mencet, M.N., (2002). Türkiye'de Pamuktan Tekstile Uzanan Süreçte İzlenen Politikalar, Dış Pazar Rekabet Olanakları ve Ülkeye Yansımaları. Türkiye V. Pamuk, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu, 28-29 Nisan 2002, Diyarbakır
- Şahinli, M.,(2011) Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi: Türkiye Pamuk Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11(21): 227-240
- Şengül, H. ve Erkan, O., (1999). GAP Alanında Pamuk Üretimi ve Tekstil Sanayi Arasındaki Yapısal İlişkiler. Journal of Agriculture and Forestry 23:483-491
- Yücel, Y. (2010). Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü ve Çin Tehdidi, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 29(2), 227-250.
- Tablo ve Şekiller İçin Veri Alınan Web Siteleri (Erişim Tarihleri : 2011-2012 ve Aralık 2017)**
- <https://cottonusa.org>
- <https://comtrade.un.org/>
- <http://www.fao.org/faostat/>
- <https://www.icac.org/>
- <https://www.trademapp.org/>
- <http://www.tuik.gov.tr>

1990 VE 2000 SENELERİ ARASINDA TV REKLAMLARINDA ERKEK KİMLİĞİNİN SUNUMU

REPRESENTATION OF MEN'S IDENTITY IN TELEVISION ADVERTISEMENTS BETWEEN 1990 - 2000 YEARS

МУЖСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В ТЕЛЕВИЗИОННЫХ РЕКЛАМАХ С 1990 ПО 2000 ГОДЫ

Hakan YÜKSEL*

ÖZ

1990'lı yıllardan itibaren hızlı bir değişim döngüsü içerisine dahil olan dünya, globalleşme olarak kabul edilen bu süreçle birlikte ekonomik ve sosyal yaşamı doğrudan etki altına almaya başlamıştır. Büyük sermaye sahiplerinin dahil olduğu bu küresel döngüde medya alanı da etkiyi hissetmiş ve geleneksel medya araçları için dönüşüm ve teknolojiye entegrasyon durumu kaçınılmaz olmuştur. Nitekim televizyon ve radyo mecralarında özel yayıncılığa geçilmesi sunulan içerikleri değiştirdiği gibi yeni iletişim teknolojileriyle beraber biçimsel formatlarda da değişime gidilmiştir. İçerik olarak izleyiciye sunulan program yapımlarının gerek yapımçı gerekse mevcut televizyon kanalı açısından maddi bağlamda ayakta kalabilmesini sağlayan bir tür olarak ise reklamcılık olgusu ön plana çıkmıştır. Bu olguyu mühim konuma getiren kapital sürecin de etkisiyle reklamcılık alanı televizyon akışı için vazgeçilmez bir unsura dönüşmüştür. Böylece sunum biçimi olarak erkek ve kadın imgeleri ele alınarak hedef kitle profiline göre bir anlayış belirlenmiştir. Zira mevcut çalışmamızda erkek odaklı bir reklamcılık analizi ele alınmış ve on yıllık bir süreç irdelenmiştir. Reklamcılık alanında toplumsal cinsiyet sunumu ele alınırken erkek kimliğinin nasıl temsil edildiğinin incelendiği bu çalışmada 1990 ve 2000 yılları arasındaki televizyon reklamlarının metinsel ve kurgusal bakış açısı tartışılmıştır. Bu bağlamda genel tarama modelinin uygulandığı literatür kısmında televizyon reklamcılığı, medya ve kimlik olguları kavramsal çerçevede araştırılmıştır. Analiz kısmında ise iki televizyon reklamı incelenerek erkek kimliğinin nasıl inşa edildiğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Televizyon Reklamcılığı, Kimlik, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

The world, which has undergone a the cycle of rapid change since the 1990s, has begun to directly influence economic and social life with a process called globalization. In this global cycle, where large capital owners are involved, the media phenomenon is felt to be ineffective and the integration of technology and traditional media tools has become inevitable. As a matter of fact, switching to private broadcasting on television and radio has changed the content presented and formal formats with new communication technologies. Advertisement has been the forefront of the program as a type of program productions that enable the producers to survive in material context with respect to the existing television

* Hakan Yüksel, Öğ. Gör., Kafkas Üniv Radyo TV Programcılığı hakanyuksel25@gmail.com
DOI: 10.17498/kdeniz.446351

channel. The advertising industry has become an indispensable element in the flow of television due to the influence of the capital process, which has brought this phenomenon to an important position. Thus, a mentality was determined according to the target audience profile by taking male and female images as a presentation style. In our current study, a male-focused advertising analysis was dealt with and a ten-year process was examined. At this study, how male identity is represented as a gender image in advertising field is discussed from textual and fictive viewpoint of television advertisements between years 1990 and 2000. In this regard, at literature part, general screening model is implemented which is surveyed within notional frame to television advertising, media and identity facts. In the analysis part, two television commercials were examined and it was aimed to evaluate how the male identity was constructed.

Keywords: Television Advertising, Identity, Social Gender

АННОТАЦИЯ

С начала 1990-х годов мир начал быстро изменяться. Этот процесс и процесс глобализации прямо повлиял на экономическую и социальную жизнь. В этом глобальном цикле, где задействованы крупные владельцы капитала, медиа-пространство также оказалось под значительным влиянием и для традиционных средств массовой информации стало неизбежным интеграция с новейшей технологией. Таким образом, в телевидении и радио изменился подход к вещанию. Наряду с этим, изменились коммуникационные технологии и форматы самого вещания. Реклама стала одним из основных доходов для существования канала и его программ. Влияние капитала превратило рекламу в незаменимый элемент телевидения. Таким образом, мужские и женские образы определялись в соответствии с профилем целевой аудитории. В нашем исследовании анализируется тема рекламы, ориентированная на мужчин и рассматривается десятилетний период этого процесса с 1990 по 2000 гг. Основываясь на специфическую литературу, телевизионная реклама, средства массовой информации и случаи идентичности были исследованы в концептуальных рамках. В части анализа были рассмотрены две телевизионные ролики. В нём был показан процесс рекламирования мужской идентичности.

Ключевые слова: Телевизионная реклама, идентификация, гендер.

GİRİŞ

Medya ortamının ekonomik bağlamda tam merkezinde yer alan reklamcılık sektörü değişim sürecini hızlı bir biçimde özümseyerek reklam içeriklerini magazinsel boyuta taşıyıp kitleye aktarmaya başlamıştır. Dolayısıyla reklamlardaki erkek ve kadın temsili inşa edilirken geçmiş dönemlerde olduğu gibi belli ve kalıplaşmış sınırlara bağlı kalınmayıp yenilikçi ve değişken içerikler tercih edilmiştir. Ayrıca toplumun beklentisi ikinci plana atılarak reklam içeriklerinde kurgusal formatlara geçilmiş ve ekonomik beklentiler ilk planda tutulmuştur. Bu doğrultuda gerek erkek kimliğinin temsilinde gerekse kadın modelinin sunumunda reklamın ekonomik yönü önem arz ettiği için toplumsal gerçekliklerden ziyade kitleyi etkileyebilecek kurgusal bir dünya oluşturulmaya başlanmıştır. Kitleyi etkileme noktasında en etkin medya aracının televizyon alanı olduğu değerlendirilerek reklamcılık sektörü genel anlamda bu mecraya yönelmiş ve mali bakımdan oldukça pahalı bir ortam olmasına rağmen televizyon reklamcılığı öne çıkarılmıştır.

İlgili perspektif çerçevesinde ilerleyen bu çalışmada da reklamın en etkin olarak sunulduğu televizyon mecrası ele alınmış ve alanyazın kısmında reklamlardaki erkek temsilinin televizyon reklamcılığındaki boyutu değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeyi verilerle neticelendirmek için çalışma kapsamında içerik analizi uygulanmış ve 1990'lı yılların iki reklam filmi analiz edilerek erkek temsilinin nasıl inşa edildiği tartışılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde gerek eril kimliğin ekranlardaki sunum şekli öne çıkarılmış gerekse benzer bağlamda kadın kimliğinden ayrılan yönleri anlaşılır vaziyete gelmiştir. Dolayısıyla mevcut çalışma 2000 ve sonrası yıllarda izleyici ile buluşan reklam içerikleri analiz edildiğinde geçmiş döneme ait kaynak niteliği taşıma açısından ve içerik sürdürülebilirliği bağlamında önemli bir dayanak niteliği taşımıştır.

1. Televizyon Reklamcılığı

Hem görsel hem de işitsel yetisi dolayısıyla kitle iletişim araçları içerisinde özgün bir durumda bulunan ve bu niteliğiyle izleyiciyi uzun süreli biçimde tarafına çekerek onların davranışsal biçimlerini doğrudan etkileyebilen bir yapıya sahip durumdaki televizyon, kitleler üzerinde oldukça güçlü bir konumdadır. Bunun yanı sıra nitelik olarak her şarta uygun biçimde kitlelerin beklentilerine cevap verebilen durumuyla diğer medya organlarına kıyasla daha fazla tercih edilen televizyon aynı zamanda dijital teknolojiler ve uydu yayıncılığının gelişmesiyle beraber sayıca çoğalan kanalların da etkisiyle reklam pastasında önemli bir yer teşkil etmekte ve böylece reklam alanındaki gücüyle izleyiciyi daha fazla etkilemektedir (Taşyürek, 2010:29).

Geleneksel medya araçları içerisinde görsel ve işitsel özellikleri niteliğiyle yer aldığı her dönemde vazgeçilmez bir araç olan televizyon, yeni medya alanına da uyum sağlamakta güçlük çekmemiş ve teknolojik alana kolayca uyum sağlamıştır. Dolayısıyla televizyon dünyasında yaşanan bu gelişmeler reklam sektörü için televizyonu değişilmez bir ortam durumuna getirip kitlelere ulaşma noktasında da televizyonun bu çekici ve cezbedici nitelikleri reklamla olan ilişkisini sürekli hale ulaştırmıştır. Tarih boyunca farklı alanlarda temsil edilen ve giderek değişip gelişen ve bulunduğu çağa uyum sağlayabilen çok yönlü bir reklam olgusundan bahsetmek mümkündür. Teknoloji alanında yaşanan ilerlemeler ile ilişkin bir durum olan bu değişim süreci yeni medya araçlarıyla birlikte reklamcılığı da entegre sürecine dahil etmiştir. Nitekim tarihsel süreçte medya araçlarının en eskisi konumundaki gazeteler kapsamında yer edinen reklamsal faaliyetler daha sonra geleneksel medya araçlarının diğer organları olan radyo, dergi ve televizyonlarda yerini almıştır. Bahsettiğimiz bu entegre süreciyle birlikte ise yeni medya araçlarında görülmeye başlayan reklamlar başta internet olmak üzere medyanın teknolojik dönüşümündeki yerini almıştır. Böylece gerek broşür, ilan, billboard, pankart ve afişler aracılığıyla gerekse diğer medya kanalları aracılığıyla kitlelere ulaşarak ilerleme kaydeden bir reklam alanı doğmuştur (Apak ve Kasap, 2014:819).

Literatürde birçok farklı tanımı bulunan reklam kavramını açıklayabilecek özellikler şu başlıklar altında sıralayabiliriz (Kocabaş ve Elden, 2004:16):

1. Reklam; hizmet bedeli olarak değerlendirildiğinde belli bir maliyet karşılığında gerçekleşen bir olgudur.

2. Amacı kitleyi etkilemek olan reklam, aynı zamanda bir kitle iletişimi olarak kabul edilmektedir.

3. Esas olarak hedef kitleyi ikna edebilmek mantalitesiyle hareket eden reklam, bununla birlikte tüketiciyi bilgilendirme misyonu da üstlenmektedir.

4. Bir piramit mantığıyla değerlendirildiğinde reklam, reklamı veren şahıs veya kuruluşlardan kitlenin bir parçası olan tüketici konumundaki bireye kadar uzanan bir ileti silsilesidir.

Bu özellikleriyle birlikte toplum ile tüketim kültürü arasındaki etkileşimi farklı sektörler bağlamında ileten ve bu doğrultuda ortaya çıkabilecek etkileşim boşluğunu dolduran bir mesaj aktarımı olan reklamcılık, kitlenin yaşam tarzını doğrudan etkileyebilen ve yönlendirebilen önemli bir olgu olarak kabul edilmektedir. Nitekim hayatımızı şekillendiren bu olgu farklı iletişim kanallarıyla her ortamda karşımıza çıkmakta ve tercihlerimizi önemli ölçüde etkilemektedir (Williamson, 2001:11).

Aynı zamanda hız döngüsünün önem teşkil ettiği ve sürekli olarak değişen ve gelişen küresel dünyada yaşamın her alanında ve her ortamda reklam ile karşılaşmak mümkündür. Öyle ki kitle iletişim araçlarının yanı sıra sokaklardaki elektrik direğinden ağaç gövdesine yapıştırılan ilâna, toplu ulaşım araçlarındaki tanıtım afişinden restorandaki broşüre kadar çeşitli mecralarda bu durum yaşanabilmektedir. Dolayısıyla bu sıklıkta etkileşimin yaşandığı reklam faktörünün kitleleri doğrudan etkileme niteliğine ve niceliğine sahip olduğunu göz ardı etmek mümkün değildir. Nitekim tüketim sektörünün önemli bir dayanağı durumundaki reklamlar sahip olduğu bu geniş ağıyla tüketiciyi etkilemeyi başarmaktadır. Böylece bu unsurlar çerçevesinde değerlendirildiğinde tüketimi arttırabilme yetisiyle etki potansiyelini kanıtlamakta ve ikna kabiliyetini göstermektedir (Özdemir, 2010:104).

Alıcıya ulaşma bağlamında da simgesel bir temsili niteleyen reklam alanı değişen ve aşama kaydeden yapısıyla kitleye sunulmaktadır (Lull, 2001:24). Sunulan reklam içerikleri ele alındığında televizyon reklamları daha etkin yapısıyla bu platformun en güçlü medya aracı olduğunu kabul ettirmektedir. Bu yapısıyla televizyon reklamlarını farklı kılan unsurlardan birisi mesajın hareketli görüntülerle aktarılmasıdır. Dolayısıyla bu hareketli görüntüler harmanlanarak iletinin etki hacmi geliştirilebilmekte ve metinsel aktarım yerine görsel sunuma ağırlık verilmesi tercih edilmektedir (Bilgin, 2000:108).

Bununla birlikte konvansiyonel ve yeni medya araçlarının da reklamcılık sektörü için çok önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu medya alanları reklamcılık bağlamında avantajlarının yanı sıra bazı noktalarda dezavantaj da barındırmaktadır. Örneğin geçmişte olduğu gibi günümüzde de vazgeçilmez bir kitle iletişim aracı olan televizyon, hem görsel hem işitsel özellikleriyle birlikte teknolojik çağa uyum sağlayan niteliklere de sahip olarak kitleyi sürekli cezp etmekte ve kaybetmemektedir. Dijital sürece entegrasyon noktasında başarılı olan ve bu niteliğiyle izleyiciyi elinde tutan televizyon mecrası özellikle de çok geniş kitlelere hitap ettiği için reklamcılık sektörü bağlamında en önemli medya aracı konumunda bulunmaktadır. Bununla birlikte geniş kitlelere reklamı ulaştırabilen televizyon aracı dolayısıyla ekonomik olarak da ciddi bir külfeti gerektirmektedir. İşte tam bu noktada reklamcılık açısından zorlu bir süreç başlamakta ve oldukça pahalı olan reklam maliyetlerini karşılamak için büyük çaba sarf edilmektedir. Ayrıca reyting ve süre bağlamında değerlendirilen reklamlar, süre arttıkça maliyet de arttığı için olabildiğince kısa tutularak izleyiciye sunulmak zorunda bırakılmakta ve bunun sonucunda reklamda verilmek istenen iletinin algılanabilmesi güçleşmektedir. Yani kapsamlı kitlelere etkin bir biçimde ulaşma noktasında önemli bir avantaj teşkil eden televizyon mecrası mali açıdan oldukça pahalı bir alan olduğu için reklamcılık bağlamında hem fiyat hem de süre açısından olumsuz bir durumu ortaya çıkarmaktadır (Sabuncuoğlu, 2006:42).

Zira ideolojik ve ekonomik olmak üzere iki temel unsuru içeren reklamcılık sektörü bu yapısıyla toplumsal tutum ve sorumluluklara gerek kadın profili gerekse erkek profili üzerinden yarar sağlamakta ve bununla birlikte mali boyut noktasında tüketici sınıfına

ürünleri lanse ederek küresel sermayeye dahil olmaktadır (Demir, 2006:286). Böylece ekonomik yönünün haricinde kitle psikolojisini de önemseydiğini ve gereken rolü üstlenemediğini kanıtlamaktadır.

Bütün bu yapıları bağlamında nitelik ve misyon olarak hedef kitleyi cezpt etme gayreti sarf eden reklam alanının özel amaçları da mevcuttur. Bu amaçları şu başlıklar altında sıralamak mümkündür (Elden, 2004:26):

- Bireysel olarak erişilemeyen durumlarda medyatik yetisini ortaya koyarak her ortamdaki kişilere ulaşabilmek,
- Bu doğrultuda bireysel satışlara da doğrudan destek sağlayabilmek,
- Reklamı ulaştırma noktasında aracı konumunda bulunan kişi veya kurumlar ile olan ilişkileri geliştirerek niteliği ve devamlılığı gerçekleştirebilmek,
- Kitlesel rağbeti sağlamak için medya araçlarının da etkisiyle yeni pazarlara girerek tüketici potansiyelini genişletebilmek,
- Tüm bu amaçlar ile birlikte ön yargılarla mücadele ederek kurumun prestijini koruyabilmek amacı güdülmektedir.

Nitekim reklam olgusunu bir tanıtım aracı olarak sınırlandırmak ve sadece bu çerçeve içerisinde değerlendirmek yeterli değildir. Diğer kitle iletişim organları gibi reklam da erkek ve kadın kimliği temsilinde öncü durumda kabul edilebilir. Öyle ki kimliğin sunumunda ve değişkenliğinde bir dayanak vazifesi gören reklamlar toplumu temsil etme bağlamında bir dağıtım ve değerlendirme mekanizması rolünü de üstlenmektedir (Yavuz, 2000:47).

2. Medya Ve Kimlik

Modernizmin ötesi olarak kabul edilen postmodernizm akımı küreselleşmeyle birlikte kitleler üzerinde etkin dönüşümlere yol açmıştır. Oluşan bu dönüşüm kimlik olgusu üzerinde de doğrudan etki göstermiş ve bu doğrultuda küreselleşme bağlamındaki birçok etken kimliklerin oluşumlarında öne çıkmıştır. Geleneksel ve yeni medya araçlarıyla birlikte büyük bir gücü temsil eden medya alanı da kimliklerin tartışılmasında önemli bir yer teşkil eden etkenler arasında yer almaktadır. Nitekim farklı kimlik yansımaları medya araçları aracılığıyla tespit ve tenkit durumuna açık durumda bulunmaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet hususunda medya araçlarındaki kimlik temsilinin sunumu önem arz etmekte ve izlenen bakış açısının bilimsel platformlarda sıklıkla değerlendirilmektedir.

Medya yazılı ve görsel basın içeriklerini kapsayan bir kavram olarak konvansiyonel medya araçlarını bünyesi altında toplamaktadır. Gazete, dergi, radyo ve televizyon medya kapsamındaki kitle iletişim araçları olarak öne çıkmaktadır. Bununla beraber internet gibi yeni medya araçları da medya alanında yer almaktadır (Nalçaoğlu, 2003:44). Kimlik kavramı ise bireyin özgünlüğünün dışa vurulması yani diğer bireylerden farkını ortaya koyarak toplum içerisindeki konumunun belirlenmesini sağlayan bir olguyu temsil etmektedir (Owens, 2006:207). Nitekim bu özgünlükle birlikte birey, kimliği içselleştirerek kendi değer ve yargılarıyla kitle içerisindeki oluşumunu tamamlamaktadır.

Bununla birlikte kimlik olgusu; sosyal kimlik ve kişisel kimlik olarak iki kategoride değerlendirildiğinde ırk, dil, din ve siyasi aidiyet gibi başlıklar sosyal kimliği oluştururken fiziki, psikolojik ve zihinsel özellikler ile beraber şahsi tercihler kişisel kimliği kapsamaktadır (Turner,2010:18). Dolayısıyla bireyler sosyal kimliğiyle toplum içerisindeki statüsünü dengelerken kişisel kimliğiyle öznel kabiliyetlerini dışa vurarak tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir.

Kişisel kimliğin biçimlendirilmesi hususunda medya araçlarının sunumu önemli derecede etki etmektedir. Zira yeni bir rol model arayışında olan bireyler medyadaki kimlik

temsillerini önemsemekte ve sunulan bu temsilleri medyanın büyüğü ortamı neticesinde benimseyebilmektedir. Bu doğrultuda kişisel ve sosyal kimlik özellikleri bireylerin model arayışı bağlamında model içeriğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla sosyal öğrenme kuramında da değinilen model alma süreci medyanın kimlik arayışındaki gözlem ve beklentilere etki etmesini ve böylece bireyin model seçimi noktasında hafızada yer alan medyatik kimlikleri kullanıma çıkarmasını ele almaktadır. Neticede kişisel kimliği biçimlendiren bu süreçle beraber kimlik ve model seçimi bağlamında medya ile toplumun etkileşimi sağlanmaktadır (Varol, 2014:308).

Toplumsal süreç içerisinde şekillenen ve oluşumunu tamamlayan kimlik, aynı zamanda toplumsal yapı üzerindeki etki gücüyle bireysel bilinci ve sosyal değerleri etkileyip dönüştürebilmektedir (Berger ve Luckmann, 2008:250). Yine bu noktada da medya organlarındaki kimlik sunumlarının ve bu sunumların hedef kitle üzerindeki vasfının büyük önem teşkil ettiğini belirtmek mümkündür. Öyle ki belirli sembolik sistemler ve algılama pratikleri içeren medya alanı bireye kimlik temsili hususunda öznellik hissi yaşatmaktadır. Bu öznel durum bireyin benliğinin farkında olmasına katkı sağlamakla birlikte kitle içerisindeki konumunun da ayırımında olmasına yardım etmektedir. Dolayısıyla medyanın etkisiyle oluşan bu sembolik sistemler kimliğin oluşum sürecinde doğrudan belirleyici olmaktadır ve bununla birlikte bireyin toplum içerisindeki kimlik arayışında, kendi rolünü belirleme bağlamındaki düşünce ve beklentilerine cevap bulması kolaylaştırılmaktadır (Woodward, 1997:14 Akt: Varol,2014).

Medyadaki kimlik sunumunda bireylerin çeşitli kimlikler altında temsil edilmesi kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleşmekte ve bireylerin medyadaki temsili onlara yönelik algıyı da etkilemektedir. Nitekim gerek medya ortamında gerekse gerçek hayatta oluşan bu algı medyanın sunum gücünü gösterdiği gibi kimliğin temsil alanının ne kadar önemli olduğunu da öne çıkarmaktadır (Burton, 1995:111). Örneğin ilgiyle takip edilen bir televizyon dizisinde rol model olarak görülen bir karakterin sunduğu kimliğin dışına çıkarak farklı bir kimliğe bürünmesi, o modele olan algıyı ve bakış açısını değiştirdiği gibi temsil ettiği kimliğin de sorgulanmasına zemin hazırlamaktadır.

Nitekim geleneksel ve yeni medya araçlarının kitle üzerinde oldukça etkili bir gücü bulunmakta ve sunum içeriklerindeki karakterler ve kimlikler kitleleri ciddi derecede etkilemektedir. Bunun yanı sıra medya araçlarında paylaşılan temsillerin belli bir fikir ve kesimi temsil etme durumu da söz konusu olduğunda sunulan kimliğe olan bağlılık ve beklenti bir kat daha artmaktadır. Böylece ekrandaki ya da herhangi bir medya ortamındaki kimlik sunumunun etkisi bireyin gerçek yaşamını doğrudan etkilemekte ve taklitten de öte bir durum ortaya çıkmaktadır. Medyadaki bu temsilleri özümseyen ve kendi yaşamıyla harmanlayarak modelin tarzına uygun bir tarzı oluşturan birey, bu kimlik özelliklerine entegre olmaya çalışmaktadır. Neticede kendi benliği dışına çıkarak medyadaki temsillerin yaşadığı gibi yaşamaya gayret gösterip bilinçaltındaki sanal dünyayı realiteye dönüştürdüğünü düşünmektedir (Varol, 2014:309). Hâlbuki kimlik esas olarak bir öz duruş ve öz benliktir. Yani bir insanı diğer insanlardan ayırt eden özellikleri kapsayan ve bu özellikler ile birlikte hayattaki rolünü benimsemesini sağlayan içeriklerdir.

Kimlik kavramıyla ilgili literatürde birçok içerik yer almaktadır. Kemal Karpat'a göre; *"kimlik, kişinin içinde yaşadığı çeşitli gruplarla olan ilişkilerini ve bu gruplara olan ödev, hak ve bağlılık derecelerini tayin etmektedir. Bu hak ve bağlılıklar, kişinin ve toplulukların varlıklarını savunmalarını ve gelişmelerini sağladığı için her şeyden evvel kişiler arası beraberlik ve bilhassa dayanışma amacı güderler."* (Karpat, 1987:23) Ancak Karpat'ın kimlik ile ilgili bu tespiti medyadaki modeller bağlamında değerlendirildiğinde

dayanışmadan ziyade yalnızca etkileme ve benimsetme mantalitesinin var olduğu görülmektedir. Öyle ki etkilenen kitle kendisine model seçtiği temsilleri özümseyerek sanal bir hayata hapsolmaktadır. Ve böylece esas niteliğinden uzaklaşan kimlik olgusu medya ortamında farklı kalıp yargılara aktarımını sürdürmektedir.

“Kimlik, zamanın akışına göre özne veya objeyi etkileyebilecek değişikliklerin dışında kalan sabit işaret noktalarının korunması ve sürekliliği kavramına bağlıdır. İkinci olarak kimlik, ayırt etme gücü için zorunlu bütünleştirici tutarlılığı, birliği ve ayrılmış bir durumda varoluşu sağlayan bir sınırlandırmaya da uygundur. Nihayet kimlik, iki öge arasında mümkün ilişkilerden biridir ve ancak bu ilişki sayesinde iki öge arasında var olan ve özdeş olarak tanınmayı sağlayan mutlak benzerlik saptanabilir.” (Bilgin, 1994:229)

Bireyin kişisel ya da kitlesel kimlik arayışı, küresel dünyada sağlam bir dayanak arayışı olarak nitelendirilebildiği gibi kimliği etkileyen yan faktörlerden sıyrılmayı da gerekli kılmaktadır. Bizi özgün kılan kimlik olgusu bu arayış sürecinde birey ve bireyin dünyasını anlamlı hale getirmektedir (Harwey, 1999:337). Bireyin dünyası çeşitli stereotipleri barındırdığı için kendi çizgisini seçen bireyler bu çeşitlilik arasında kimlik bunalımından çıkarak özümseydiği modeli kendi benliğine uyarlayıp toplum içerisindeki temsilini gerçekleştirmektedir. Böylece öz duruşuyla ve özgün karakteriyle bir birey, medya gibi yan faktörlere rağmen esas kimliğini öne çıkarmayı başarabilmektedir.

3. Reklamcılık Alanında Erkek Kimliğinin Temsili

Etki alanı olarak oldukça güçlü olan, her ortamda erişilebildiği gibi her kesime de hitap eden, yeni medyaya entegre olduğu için konvansiyonel medya kadar yeni medya alanının da güçlü bir organı olan ve özellikle de kitleleri yönlendirme bağlamında medyanın öncü kollarından biri olan televizyon mecrası reklamcılık sektörü için vazgeçilmez bir alanı teşkil etmektedir (Dündar, 2012:127). Bu sebeple toplumsal cinsiyet bağlamındaki kimlik inşası reklam bağlamında genel olarak televizyon aracılığıyla kitleye ulaştırılmaktadır. Ve gerek erkek gerekse kadın figürünün sunumu televizyon reklamlarında daha fazla incelenmekte ve tartışılmaktadır. Televizyonu reklam için önemli kılan başlıca etmen izleyici üzerindeki vazgeçilmez cazibesi olarak kabul edilmektedir. Çünkü her ne kadar sunulan öğelerin belli bir kısmı gerçekdışı ve kurgusal olsa bile izleyici bu durumu dahi benimsemekte güçlük çekmemekte ve toplumsal alan ile bağdaştırmaya çalışmaktadır (Uslu, 2000:13). Reklam sunumlarında da öncü hedef izleyiciyi cezp etmek olduğu için reklam ve televizyon ilişkisi kaçınılmaz hale gelmekte ve mali olarak pahalı olsa bile hedefe ulaşma noktasında televizyon, reklam sektörü için büyük bir önem teşkil etmektedir.

Medya araçları toplumsal cinsiyet olgusunu çeşitli sunumlarında farklı temsillerle dışa vurmaktadır. Reklamlar da bu dışavurumun küçük ama etkili bir parçasını teşkil etmekte ve gerek erkek profilini gerekse kadın profilini içeriğinde etkin bir biçimde işlemektedir. Bu içerik bağlamında en sık tercih edilen modeller ise erkeğin aile reisi kadının da ev hanımı olduğu durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim toplumsal yaşamın beklentileri noktasında erkeğe evine bakmakla yükümlü olan sorumlu bir eş ve baba imajı yüklenirken kadına ise genel olarak mutfak işleri ve çocuk ihtiyaçlarında öncü olan bir eş ve anne modeli biçilmektedir (Özdemir, 2010:103). Reklam içeriklerinde öne çıkarılan bu durum esas olarak televizyon ve sinemada daha fazla ele alınmakta ve her ne kadar son yıllarda bu imajın dışına çıkılsa da erkek ve kadının temsil nitelikleri bu çizgide sürmeye devam etmektedir. Reklamlarda aile ve çocuk ilişkisi bağlamında erkek ve kadın modeli farklı olarak aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra kadın ve çocuk ilişkisi ele alındığında genelde çocuğun sunumu bebek veya küçük çocuk olarak temsil edilirken erkek ve çocuk ilişkisinde ise durum biraz daha farklılaşmaktadır. Yaşça daha büyük çocukların tercih

edildiği bu reklamlarda baba rolünde karşımıza çıkan erkek kimliği genellikle çocuklarına bir şeyler öğretirken ve onlarla spor yaparken gösterilmektedir (Kaufman, 1999:439). Bu noktada da kadına şefkatli bir anne rolünün erkeğe ise öğretici ve kudretli bir baba rolünün biçildiği ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal algının erkek ve kadına attığı imaj, reklamlar aracılığıyla sunulurken aynı zamanda toplumsal cinsiyetin temsili bağlamında bireylerin kimlikleri de inşa edilmektedir. Reklam içeriklerindeki temsillerin ortaya çıkarılması da bu kimliklerin aktarılmasıyla bağlantılı olup kitlelere erkek ve kadın modelinin rol bağlamındaki çeşitli biçimleri sunulmaktadır. Zira tüketici olarak algılanan kadın ve erkek profili bu sunumlar neticesinde toplumun öngördüğü imajı sergilemek durumunda kalmaktadır (Timisi, 2004:36). Dolayısıyla temel amacı hedef kitleyi etkilemek olan reklamcılık sektöründe toplumun güncel nabızı takip edilerek çağa uygun kimlik inşasına önem verilmekte ve bu doğrultuda beklentileri karşılayabilecek sunumlarla erkeksi ve kadınsı modeller içerikte kullanılmaktadır. Küresel dünyada her alanda olduğu gibi değişen ve gelişen medya organları da bu içerikleri sunma noktasında teknolojinin imkânlarını kullanarak erkek ve kadın temsilini kitleye en etkin biçimde aktarmaktadır. Bu doğrultuda toplumu iyi takip eden reklam sektörünün ehil kişileri erkek ve kadın sunumunu en doğru ve en etkin bir biçimde yapabilmek için sosyal kimliği temsil eden tutum, davranış, inanç ve fikirleri değerlendirmekte ve bu bağlamda içerik oluşturularak sunum gerçekleştirilmektedir (Sabuncuoğlu, 2006:133). Her ne kadar medya organları kitleyi etkileme ve yönlendirme hususunda başarılı olsa da toplumun mantalitesine aykırı olan içerik sunumları önemli bir kaos oluşturabileceği için kitleyi dizginleyecek aktarımların ve kimlik temsillerinin paylaşımı, gerekli bir hamle olarak kabul edilmektedir. Bu hamle gerçekleştirirken de özellikle inanç ve geleneklerin esas alınması büyük önem teşkil etmektedir.

Medyanın en etkin araçlarından birisi olan televizyon ekranlarındaki reklam sunumlarında her dönemde olduğu gibi erkek temsili ele alınırken güç teması ön plana çıkarılmaktadır. Nitekim reklam içeriklerinde mahrem odası, spor alanları ve iş yerleri başta olmak üzere çeşitli ortamlarda eril gücün vurgulandığı görülmektedir (Deana, 2002:1). Bu algının temelinde toplumun erkek kimliğine biçtiği güç simgesinin var olduğunu söylemek mümkündür. Son yıllarda erkek sunumunda daha entelektüel ve zarif bir erkek imajı verilmeye çalışılsa da genel olarak güç ve sorumluluk temaları erkek profiliyle özdeşleşmektedir. Ve bu durum her ülkede, her toplumda bu şekilde değerlendirilmektedir. Nitekim televizyonun özel yayıncılık ile birlikte çok etkin olduğu yıllarda televizyon reklamlarında erkek temsili ele alınırken gücü simgeleyen niteliklere yer verilmesi adeta izleyiciye bu niteliklerin sıklıkla hatırlatılması durumunu ortaya çıkarmıştır (Roland, 1986:202). İlk yıllarda olduğu gibi bu imajın sıklıkla vurgulandığı söylenese de toplum bağlamında bu durum özüksendiği ve içselleştirildiği için reklam içeriklerinde erkek ve güç olguları harmanlanmaya devam etmektedir.

Reklamlarda erkek temsili ele alınırken güç simgesinin yanı sıra erkeğe farklı roller ve fikirler de biçilmektedir. Bunlardan birisi erkeğin duyarsız ve bencil tavrının öne çıkarılmasıdır. Örneğin teknoloji ürünleri ve otomobil reklamlarında erkek yalnızca kendi dünyasına çekilmiş ve ürüne odaklanmış olarak sunulur. Dolayısıyla çevreyle olan iletişiminden soyutlanarak kendi tutkularına yöneldiği bir imaj durumu ortaya çıkarılır (Vigorito, 1998:2). Bu kapsamda değerlendirildiğinde bir önceki temsillerin aksine sorumluluktan ve aile ilişkilerinden uzak bir erkek modeli ortaya çıkarılmakta ve eril özelliklerden ziyade ürüne odaklanması amaçlanmaktadır. Böylece reklam içeriğinde tutku metaforu öne çıkarılarak toplumsal cinsiyet algısı ikinci plana itilmektedir. Ve ayrıca

küreselleşen dünyada erkek kimliğinin temsili özellikle iş dünyasında öne çıktığı için güçlü devletlerle baş edecek kadar küresel anlamda söz sahibi olan büyük şirketlerde erkeğin sunumu etkin ve güven veren bir bakış açısıyla paylaşılmaktadır. Bu erkek modeli uluslar arası iş erkeklığı olarak kabul edilebilecek bir hegemonik erkeklik durumunu teşkil etmekte ve bu doğrultuda kapitalizmin hem iş dünyasındaki hem de medya alanındaki uzantısı olarak yeni bir erkek imajı oluşmaktadır (Connell ve Wood, 2005:48). Yeni bir erkek kimliği inşa eden bu imaj özellikle kurum reklamlarında izleyiciye sunulmakta ve kapitalizmin izleri bu reklamlarda hissedilmektedir.

Öte yandan ekranlardaki reklam sunumlarında kadın temsiline ne yazık ki cinsel bir obje olarak sunulmasına sıklıkla rastlanmaktadır. Toplum algısı önemsenmeden hedefe yönelik olarak kullanılan bu temsil mantığı kısmen de olsa erkek kimliğinin sunumunda da görülebilmektedir. Dolayısıyla reklamlarda çıplak olarak gösterilen erkek modeli genel olarak yine çıplak olan kadın modeliyle birlikte aktarılmaktadır (Uğur ve Şimşek, 2004:557). Bununla birlikte erkek kimliğinin reklamlarda temsilde güç olgusunun içeriği olarak işinde başarılı ve karizmatik erkek modeli tercih edilmektedir. Para kazanan bir figür imajının sergilendiği bu reklamlarda erkek hep başarılı ve mutlak otoriter olarak yansıtılmaktadır (Roland, 1986:203). Bu reklamlarda eril sunum yapılırken siyah renk imgesi de öne çıkarılmaktadır. Nitekim iletişimde renklerin dili bağlamında siyah renk gücü ve otoriteyi temsil ettiğinden siyah ve erkek ikilisini reklamlarda sıklıkla görmek mümkündür. Özellikle de ofis dekorunda, kıyafette, saatte, çantada ve arabada siyahın gösterişi izleyiciye sunulmakta ve erkek ve güç öğeleri renksel iletişimin de yardımıyla ilişkilendirilmektedir.

Reklamlarda toplumsal cinsiyet sunumu gerçekleştirilirken toplumun tutum ve düşüncelerinden ziyade reklamın etki alanı ve bu etki sonucunda elde edilen nihai veriler önem arz etmektedir. Bu bağlamda kurgusal hamleler devreye girdiği için kitleye ulaştırılan reklam içeriklerinde halkın reel yaşamından farklı bir dünyanın anlatıldığı görülebilmektedir (Browne, 2005:92). Bu farklı dünyadaki cinsiyet temsilleri sanallıktan öteye gidemediği için erkek ve kadın modellerinin yanına üçüncü bir sanal modelin yerleştiğini söylemek mümkündür. Zira tamamen kurgusal olan bu modeller gerçeklik payı taşımadığı için yalnızca ürünün ya da hizmetin pazarlanmasında aracı bir konumu üstlenmekle yetinmektedir. Diğer taraftan medya ortamındaki erkek kimliğinin temsili incelenirken araştırmacılar tarafından erkeklığın reklamlarda ve diğer medya araçlarındaki konumu değerlendirilerek hegemonik erkeklığın görünümü ve inşa süreci analiz edilmiştir (Erdoğan, 2011). Neticede başarılı bir kadın temsiline dahi egemen bir erkek modelinin varlığına dikkat çekilmiş ve reklamlardaki ürün veya hizmetlerin pazarlanması sürecinde hegemonik erkek imajı sıklıkla verilmeye devam etmiştir

Reklamlardaki baskın ve egemen erkek imajı neredeyse yarım asırdan da uzun bir zaman önce dahi yine geleneksel değerler bağlamında yaklaşılarak öne çıkarılmıştır. Nitekim 1950'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde izleyiciye sunulan ödüllü reklamlarda erkeğin temsili daha fazla verilmektedir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde reklamlarda erkeklerin %57 oranında var olduğu ortaya çıkmıştır ve ilginç olan şudur ki kadınlara hitap eden reklam içeriklerinde bile erkek kimliğinin temsili sağlanmıştır (Yüksel 2006:117). Bu bağlamda odaklanması gereken nokta erkek temsiline toplumsal yapının ölçüt alınması ve topluma göre hareket edilmesidir. Günümüzde bu durum kısmen de olsa değişmiştir. Çünkü toplumun yargılarından ziyade reklamın ekonomik olarak başarıya ulaşmış olduğu kistas alınmaktadır. Küresel sermaye gruplarının etkin olduğu medya sektöründe reklam pastasındaki payın oldukça yüksek olduğu düşünüldüğünde gerek reklam

verenler gerekse medya patronları reklam içeriği yerine reklamın elde edeceği mali sonuçlara odaklanmaktadır. Ve böylece reklamcılık sektöründe yaşanan hızlı gelişim ve değişimler tamamen bu amaç doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Medya ortamında önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilen 1990'lı yıllarla birlikte devlet eliyle yürütülen resmi yayıncılığın yerini özel yayıncılık almaya başlamış ve bununla birlikte yeni iletişim teknolojilerinin kullanımına kısmen de olsa artık geçilmeye başlanmıştır. Küresel ticari medya sistemini geliştiren bu süreç geleneksel medyanın hakimiyetini kırarak yeni bir dönüşümü ortaya çıkarmıştır (McChesney, 2003:20). Yaşanan bu dönüşüm ile birlikte kamu yayıncılığındaki disiplinli ortamın aksine reklam sunumlarında daha serbest bir ortam ortaya çıktığından dolayı hem sunum hem de içerik olarak reklam alanında magazinsel bir dönüşüm yaşanmıştır. Nitekim reklamlardaki erkek temsiline özel yayıncılıkla birlikte magazin dünyasının ekranlarda daha fazla tercih ettiği erkek modellerin reklam yüzü olarak kullanılması tercih edilmiştir. Böylece reytingi yüksek erkek profili mantığı ortaya çıkarılarak kitleyi doğrudan etkileme amacı güdülmeye başlanmıştır.

Bununla birlikte medya alanında dünyadaki gelişmelerden sonra Türkiye'de de özellikle 1990'lı yıllarla birlikte televizyon alanında özel yayıncılığa geçilmiş ve böylece içerik olarak magazinleşme dönüşümü yaşanmıştır. Dolayısıyla serbest piyasa ortamında reklam pastasının sunduğu devasa ekonomik getirinin talipleri serbest piyasa zihniyetinin aksine çok daha sınırlı olmuş ve küresel güç sahipleri medya alanında da söz sahibi olduğundan tekelleşme sürecine girilmiştir. Böylece medya ortamı önemli bir güç teşkil etmeye başlamıştır (Mora, 2008:10). Hem dünyada hem Türkiye'de hakim bir güç konumuna erişen medya ortamında reklamların önemi bir kat daha arttığı için bu ekonomik dayanağın daha da ilgi çekici hale getirilmek amacıyla reklam içeriklerindeki sunumlarda gelenekçi anlayışın yerini değişken ve modern bir anlayış almaya başlamıştır. Bu bağlamda yakın tarihe kadar sürekli olarak güçlü ve başarılı bir erkek, bir baba rolüyle reklamlarda temsil edilen erkek kimliği artık bu kalıbın dışına çıkarılarak yeni sunumlarıyla kitleye aktarılmıştır.

4. Televizyon Reklamcılığında Erkek Kimliğinin Temsiline İlişkin İçerik Analizi

4.1 Analizin Amacı ve Kapsamı

Medya sektörünün reklam yayıncılığı bağlamında en etkin araçlarından birisi olan televizyon alanında reklam içeriklerindeki toplumsal cinsiyet sunumları irdelenerek erkek kimliği temsiline nasıl inşa edildiğinin tartışıldığı çalışmada, analiz kısmı için 1990 ve 2000 yılları arasındaki televizyon reklamları ölçüt kabul edilerek erkek kimliğinin nasıl ele alındığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda analizin kapsamını; eril nitelikleri genel anlamda yansıtan ve bu nitelikleri önemli oranda ele alan iki reklam çözümlemesi oluşturmuştur.

4.2 Analizin Modeli ve Yöntemi

Literatür bölümünde genel tarama modelinin uygulandığı çalışmada verilerin değerlendirildiği kısım için içerik analizi tercih edilmiş ve elde edilen bulgular irdelenerek tartışılmıştır.

4.3 Analizin Evreni ve Örneklemi

Reklamlardaki erkek kimliği temsiline televizyon alanındaki sunum sürecini ele alan çalışmada analizin evrenini 1990 ve 2000 yılları arasında yayınlanan televizyon reklam filmleri oluşturmuştur. Analiz kapsamında örneklemi ise yine bu yıllar arasında yayınlanmış olan iki televizyon reklamı temsil etmiştir. Bu reklamlardan ilki 1993 tarihli Ali Desidero

“Derby” tıraş bıçağı reklamıdır. Diğeri de 1995 tarihinde ekranlarda yayınlanan “Renault Clio” otomobil reklamıdır.

4.4 Analizin Bulguları

Çalışmanın içerik analizi kısmında örneklem olarak ele alınan reklamlardan ilki 1993 yılında yayınlanmış olan bir tıraş bıçağı reklamıdır. 58 saniye süreye sahip olan reklamda “Derby – Tek” adlı tıraş bıçağının reklamı Ali Desidero isimli maço olarak kabul edebileceğimiz bir erkek karakterin temsiliyle gerçekleşmiştir.

“Kalite katmerli fiyat yüzde elli sapına kadar derby” sloganıyla ekranlarda boy göstermiş olan “Derby-Tek” tıraş bıçağı reklamı doğrudan erkeklerle yönelik olan bir reklam olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim reklamdaki figüran oyuncular da dahil tüm ekip erkeklerden oluşmakta ve diğeri bir çok reklamın aksine hedef kitle kadar reklam kurgusu da erkekleri kapsamaktadır. Erkek kimliğinin maço tarafına odaklanılan bu reklamda verilen mesaj, ürünün gerek fiyat gerekse kalite olarak özgün olduğunu aktarmaya ilişkindir. Bu özgünlüğü vurgularken ürünün erkekte önemli değişim oluşturacağı imajı aşılınmakta ve diğeri markaların yarı fiyatına olması sebebiyle tercih edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Resim:1 Ali Desidero Reklamı

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=GiN7UDSwZ9Q>

Reklamda dikkat çeken önemli nokta gelenekçi ve yenilikçi yaklaşımı harmanlamış olması durumudur. Öyle ki toplum içerisinde sözü geçen bir “ağabey” modeliyle Ali Desidero isimli karakter, tanıtımı yapılan tıraş bıçağını değerlendirip onaylayan bir üst makam olarak sunulmuş ve etrafındaki erkekler onun tasdikinin akabinde ürünü almayı uygun görmüşlerdir. Bu mantalite, reklam – toplum ilişkisinin tabiatına uygundur ve dünya genelinde televizyonlarda yayınlanan ilk reklamlarda genel olarak bu algı yansıtılmıştır. Reel bir işleyişi aktaran bu algı kurgudan uzak ve gelenekçi bir mizanseneye ortaya koymaktadır. Dolayısıyla reklamda erkek kimliğinin temsili inşa edilirken erkeğin toplum içindeki en doğal hali yansıtılarak hedef kitleye bir nevi samimiyet mesajı verilmiş ve aynı zamanda tıraş olmanın bir değişim faktörü olması vurgulanarak yenilikçi algı ortaya çıkarılmıştır.

Bununla birlikte reklam içeriğinde ürünün fiyatına sıklıkla vurgu yapılmış olması erkeğin ekonomik olarak da gücün simgesi olduğunun aktarılmak istenmesidir. Zira gelenekçi yaklaşımda erkek hem eş hem de baba olarak evin revidir ve paranın kaynağı da odur. Böylece erkeğin toplum içerisinde erkek gibi algılanabilmesinin en önemli dayanağı ekonomik gücüdür. Erkek ve güç olguları arasındaki kilit nokta para olarak kabul edildiği için erkek cebini düşünmek zorundadır. Bu reklamda da “cebini düşün” mesajı verilerek hedef kitleye hitap edilmiştir.

Reklamın esas teması bu noktadan sonra ortaya çıkmaktadır. “Erkek, toplum içerisinde güç ve güven teşkil eden durumunu korumalı ve bunun yanı sıra erkeksi özelliklerinden de taviz vermemelidir ve ayrıca değişim yani yenilik erkeğin gücünden bir şey kaybettirmediği gibi oluşturduğu farklılıkla hem güçlü hem bakımlı erkek imajını sergiler” mesajı sunulmaktadır. Bu bağlamda reklam kurgusunda erkek kimliği inşa edilirken bakımlı ve değişken imajın aslında eril gücün bir dayanağı olduğu düşüncesi özümsemiş ve paylaşılmıştır.

Son olarak tıraş bıçağı içeriğiyle kurgulanan bu televizyon reklamının oyuncusundan hedef kitesine, seslendirmesinden kullanılan müziğine kadar her aşamasında erkek’lik vurgusunun yapılması, sloganında da ifade edildiği gibi sapına kadar bir erkek reklamını ortaya çıkarmış ve izleyiciye sunmuştur.

Örneklem bağlamında ele alınan bir diğer içerik ise “Renault Clio” otomobilinin tanıtımının yapıldığı 46 saniyelik televizyon reklamıdır. Bu reklam filmde de bütün oyuncular erkeklerden oluşmaktadır ve hedef kitle olarak erkekler kadar kadınlar da düşünülmektedir. Nitekim tanıtımı yapılan araç ifade edilirken konforlu olduğuna vurgu yapıldığı esnada pençe gibi kavrama özelliği belirtilerek erkek kitleye, kuğu gibi süzülme niteliği anlatılırken de kadın kitleye hitap etme gayreti güdülmüştür. Bununla birlikte reklam içeriği kurgulanırken keyifli ve güvenilir olma özelliği öne çıkarılarak otomobilin kullanıcılarına aradıkları kombinasyonu sağladığı ve herhangi bir kaygı duymadan kullanabilecekleri mesajı verilmiştir.

Reklam filmi incelendiğinde 18 yaş ve üzeri her kesime hitap edildiği anlaşılmaktadır. Zira hem yaşlı hem de genç oyuncuların birlikte tercih edilmesi bu tespiti doğrulamakta ve reklam sloganındaki “büyüklere ne kaldı” ifadesiyle diğer firmalara ve ekonomik yönden zengin kesimlere gönderme yapılmıştır. Öyle ki reklam içeriğinde erkek kimliği temsil edilirken güçlü bir işadamı profili tercih edilmiş ve konforlu otomobil kullanmanın bu profile sahip kişilerle özdeşleştiği imajı doğmuştur. Reklam ilerledikçe bu profile sahip erkek modelinin bahsedilen aracı umursamaz bir tavırla dinlediği görülmüş ve içinde bulunduğu limuzin tipi araç gösterilerek konfor kıyaslamasında adeta bir ironi yapılmıştır.

Reklamı yapılan aracın toplum içerisinde ekonomik olarak vasat sayılabilecek kesime hitap etmiş olduğu değerlendirildiğinde içerik bağlamında sıklıkla vurgulanan “büyüklerde ne varsa onda da var” ifadesi hedef kitleyi etkileme amacının dışı yansımasıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için erkek kimliği titizlikle kullanılmıştır.

Resim:2 Renault Clio Reklamı

Kaynak: <https://www.izlesene.com/video/renault-clio-vs-limuzin/8409079>

Dolayısıyla zengin ve güçlü erkek tipi kullanılarak aracın gerek yaşamında değişiklik isteyen orta kesimdeki erkeklere gerekse gücün monotonluğundan sıkılmış zengin tabakadaki erkeklere mesaj verdiği görülmektedir. Bu mesaj verilirken aracı kullanan erkek tipinin sürekli olarak gülmesi ve eğlenmesi, erkek izleyicilere mutluluğun değişimde ve yeni konforlarda olduğunu vurgulamak içindir. Zira televizyon reklamlarında erkek kimliği inşa edilirken özellikle futbol ve araba konularında erkeğin adeta kendinden geçtiği ve bireysel düşündüğü kanaati öne çıkarılmaktadır. Toplumsal gözlemler sonucu kurgusal değil gerçek örneklerle dayandırılan bu bakış açısı erkeğin de kendine özgü tutkuları ve beklentileri olabileceğinin göstergesidir.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde gerek örneklem olarak ele aldığımız bu otomobil reklamında gerekse erkek kimliğiyle erkeğe yönelik olan diğer reklamlarda hedef kitleyi temsil eden tüm erkeklere, kendi güçlerinin farkında olmaları ve bu gücü kullanmak için mutlu olmaları gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Hem mutlu olmak hem de etrafına bu mutluluğu yansıtmak için de gerektiğinde tutkularının peşinden gitmesi düşüncesi aşlanmaktadır. Televizyon reklamları bu mesajı aktarmak için çok etkin bir araçtır ve böylece bu reklamlar ile erkeğe değişime açık ol mesajı verilmektedir.

“Renault Clio” reklamında da bu değişimin otomobil ile gerçekleşeceği iletisi aktarılmış ve “yaşanacak otomobiller” sloganıyla bu hedef perçinlenmiştir. Genel bağlamda değerlendirildiğinde reklam içeriğinde erkek kimliği inşa edilirken erkeğin her ne kadar güçlü ve olgun olsa da içerisinde aktif heyecanlar barındırdığı imajı gösterilmiş ve tutkularıyla baş başa kalan erkeğin mutlu olmayı başarabildiği resmedilmiştir.

SONUÇ

Medya çatısı altında televizyon reklamlarındaki erkek kimliğinin nasıl inşa edildiğinin incelendiği bu çalışma neticesinde de ortaya çıkarıldığı gibi özellikle 2000 ve öncesi dönemlerde erkek kimliği, genel olarak otoritenin ve saygınlığın simgesi olmuştur.

Dolayısıyla reklam içeriklerinde erkek kimliğinin sunumu yapılırken aile reisi, iş adamı, toplumda söz sahibi kişi gibi roller biçilerek kurgusal süreç tamamlanmıştır. Bunun yanı sıra kendi hobileri ve tutkularının da var olduğu imajını sergilemek amacıyla reklam içeriklerinde erkek kimliği bu yönüyle temsil edilmiş ve pazarlaması yapılacak olan reklam ürünü ya da hizmeti erkek objesiyle bütünleştirilmiştir. Bu bağlamda analiz kısmında ele alınan otomobil reklamını bu imaj için örnek göstermek mümkündür. Nitekim toplum içerisinde sorumluluk ve fedakarlık özellikleriyle öne çıkarılan erkek kimliği yeri geldiğinde kendi tercihlerini de hayata sürmeli ve mutlulukla bağdaştırılan bu algıyı ertelememelidir mesajı reklam senaryolarında dikkate alınmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda tercih edilen bu reklam içeriklerinde erkek kimliğinin farklı biçimlerde temsil edildiği görülmüştür. Bu dönemin televizyon reklamlarını özgün kılan husus ise kurgudan uzak ve toplumsal gerçeklere dayandırılan bir çizginin izlenmesi olmuştur. Zira 2000 ve sonrası yıllarda küresel güç sahiplerinin medya sektöründe daha etkin olarak öne çıkmasıyla reklam içeriklerinde toplumun profili ikinci plana atılmış ve popüler kültür baz alınarak mali getirisi yüksek kurgular tercih edilmiştir.

Sonuç olarak; globalleşen dünyada medya alanı giderek gelişim gösterdiği gibi özellikle teknolojik bakımdan değişim de yaşamıştır. Kitle iletişim araçlarının en etkin güce sahip organlarından birisi olan televizyon yayıncılığı ise geleneksel medyada olduğu gibi değişim ile birlikte dijitalleşen yeni medya sürecinde de etkinliği ve cazibesini geliştirerek sürdürmeye devam etmiştir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyetin sunumu açısından televizyon reklamcılığının varlığı önemini korumaya devam etmiş ve böylece gerek erkek kimliğinin temsilinde gerekse kadın kimliğinin sunumunda reklam içerikleri televizyon bağlamında yeni medya süreciyle de beraber dönüşümünü kitleye yansıtmıştır. Dönüşüm sürecine entegre olmakta güçlük çekmeyen televizyon yayıncılığı bu aktif ve yaygın durumyla konvansiyonel medya alanında olduğu gibi yeni iletişim teknolojileri alanında da reklamcılık sektörü için önemini sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

- ANTHONY, V. (1998) “*Marketing Masculinity: Gender Identity and Popular Magazines*”, *Sex Roles: A Journal of Research*, July.
- APAK, K. H., KASAP, F. (2014) “*Türk Televizyonlarındaki Gıda Reklamlarında Kadın Ve Erkek İmgesi Üzerine Bir İnceleme*. Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 7 Sayı 34
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (2008) “*Gerçekliğin Sosyal İnşası, Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*”, Çev. Vefa Saygın Öğütle, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- BİLGİN, N. (1994) “*Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*”, İzmir: Ege Yayıncılık.
- BİLGİN, N. (2000). “*İçerik Analizi*”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İzmir.
- BROWNE, K. (2005) “*An Introduction to Sociology*”, Cambridge: Polity Press.
- BURTON, G. (1995). “*Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş*”, Çev. N. Dinç, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- CONNELL, R., WOOD, J. (2005). “*Globalization and Business Masculinities. Men and Masculinities.*”
- DEANA, R. (2002) “*Eroticizing Men: Cultural Influences on Advertising and Male Objectification-I*”, *Sex Roles: A Journal of Research*, February.

- DEMİR, N. K. (2006) “Kültürel Değişimlerin Reklamlarda Kadın ve Erkek Rol-Modellerine Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1.
- DÜNDAR, Ö. Z. (2012) “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Televizyon Reklamlarına Yansımaları” *Ethos: Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Ocak* , 5(1), 121-136.
- ELDEN, M. (2004) “Reklam Yazarlığı”, İletişim Yayınları, İstanbul,
- ERDOĞAN, İ. (2011). “Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil” İstanbul: Kalkedon Y.
- HARWEY, D. (1999). “Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri”. (Çev.: Sungur Savran). İstanbul: Metis.
- KARPAT, K. (1987) “Kimlik Sorusunun Türkiye’deki Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi” Türk Aydın ve Kimlik Sorunu , İstanbul: Bağlam Yayınları.
- KAUFMAN, G. (1999) “The Portrayal of Men’s Family Roles in Television Commercials”, *Sex Roles: A Journal of Research*, Vol. 41.
- KOCABAŞ, F., ELDEN M. (2004) “Reklamcılık- Kavramlar, Kararlar, Kurumlar,” İletişim Yayınları, İstanbul.
- LULL, J. (2001) “Medya, İletişim ve Kültür” Ankara: Vadi Yayınları.
- MCCHESENEY, R. (2003). “Küresel İletişimin Politik Ekonomisi” Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood vd. (Ed.), Kapitalizm ve Enformasyon Çağı, N S Çingra vd. (Çev.), Ankara: Epos Yayınları.
- MORA, N. (2008) “Medya ve Kültürel Kimlik” Uluslararası İnsan Bilimleri Der. Cilt:5 Sayı:1
- NALÇAOĞLU, H. (2003), “Medya ve toplum ilişkisini anlamak üzere bir çerçeve”, Sevda Alankuş (Der.), *Medya ve Toplum*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- OWENS, T. (2006). “Self and Identity”. Delamater, J. (der.). *Handbook of Social Psychology* içinde. New York: Springer, 205-232.
- ÖZDEMİR, M. (2010) “Türkiye’deki Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet ve Sunumu”. *Milli Folklor Yıl 22 Sayı 88*.
- ROLAND, M. (1986). “Advertising the American Dream”, University of California Pres, California, USA.
- SABUNCUOĞLU, A. (2006). “TV Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet” Yüksek Lisans Tezi “Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı”.
- TAŞYÜREK, N. (2013). “Reklam ve Reklamın Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması.”
- TİMİŞİ, N. (2004). “Reklamların Kadınlar Üzerindeki Etkileri:”, “Reklamların İzleyiciler Üzerindeki Etkileri” Paneli, RTÜK Yayın No:10, 1.Baskı, Ankara.
- TURNER, J. (2010). “Towards a Cognitive Redefinition of Social Group.” Tajfel, H. (der.). *Social Identity and Intergroup Relations* içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- UĞUR, İ., ŞİMŞEK, S. (2004). “Kitle İletişim Araçlarındaki Reklamlarda Kadın ve Erkek Objelerin Kullanılması”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 11
- USLU, Z. K. (2000). “Televizyon ve Kadın.” İstanbul: Alfa.
- VAROL, S. F. (2014). “Medyada Yer Alan Temsillerin Kimlik Edinme Sürecindeki Rolü” *International Journal Of Social Science* Number: 26 , P. 301-313, Summer II
- WILLIAMSON, J. (2001). “Reklamların Dili: Reklamlarda Anlam ve İdeoloji” Çev. Ahmet F. Ütopya Yayınları. İstanbul.

WOODWARD, K. (1997). “*Concepts of Identity and Difference*”. Woodward, K.(der.). *Identity and Difference* içinde. Kathryn Woodward. Londra.

YAVUZ, Ş. (2007). “*Reklamları İzlediniz: Reklamların Farklı Okumalarına Dair Bir Çalışma*”. Ankara. Ütopya Yayınevi.

YÜKSEL, A. (2006). “*Otomobil Reklâmlarında Yerleşik Toplumsal Cinsiyet Kalıpları: Türkiye’de Yayınlanan TV Reklâmları Üzerine Bir Çalışma*”, Konya: S.Ü. İletişim Fak. Yayınları, Ocak, C.4, Sayı.2.

İnternet Kaynakları:

<https://www.youtube.com/watch?v=GiN7UDSwZ9Q> Erişim Tarihi: 17.02.2016

<https://www.izlesene.com/video/renault-clio-vs-limuzin/8409079> Erişim Tarihi: 18.02.2016

URFA HALİLÜ'R-RAHMAN CAMİİ HAZİRESİ'NDEKİ MEZAR TAŞLARI

GRAVE STONES IN HALİL'ÜR- RAHMAN MOSQUE CEMETERY IN URFA

НАДГРОБНЫЕ ПАМЯТНИКИ МОГИЛЬНИКА В МЕЧЕТИ ХАЛИЛЬ-РАХМАН В УРФЕ

Gül GÜLER*

ÖZ

Çalışmamızda, Urfa'da bulunan Halilü'r-Rahman Camii Haziresi'ndeki 41 mezar taşı incelenip değerlendirilmiştir. Halilü'r-Rahman Camii Haziresi'ndeki mezar taşları, genellikle 19.ve 20.yüzyıla aittir. Bu haziredeki en erken tarihli mezar, H.1296- M.1878 tarihlidir.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresi'ndeki mezar ve mezar taşlarının çeşitleri-tipleri, üzerlerindeki süslemeleri, başlıkları, yazı tipleri, malzemesi, teknikleri ve tarihleri incelenmiştir.

Haziredeki mezarlar mezar tipine göre incelendiğinde, dikdörtgen gövdeli mezar ve sandık mezar olmak üzere iki farklı tip bulunmaktadır. Ortada bir açıklığı bulunan kapak taşı ve alt kısmı kademeli yapılan dikdörtgen gövdeli mezar tipi, hazirede en çok görülen mezar tipidir.

Haziredeki mezarlar, mezar taşı tipine göre incelendiğinde, yarım silindirik kesitli, yarım ongen prizma, damla şekline benzeyen, dikdörtgen gövdeli ve silindirik gövdeli olmak üzere beş farklı tip görülmektedir. Bir ongen prizmanın ortadan düşey olarak ikiye bölünmesiyle oluşan yarım ongen prizma şeklindeki mezar taşı tipi, hazirede en çok görülen mezar taşı tipidir.

Haziredeki mezarlar, başlık tipine göre incelendiğinde, fes, sarık, kavuk ve silindirik başlık olmak üzere dört farklı başlık bulunmaktadır. Hazirede en çok görülen başlık tipi sarıktır.

Haziredeki mezarlar süsleme tipine göre incelendiğinde, mimari ve geometrik olmak üzere iki tip süsleme görülmektedir. Haziredeki mezar ve mezar taşlarında, süslemenin fazla yapılmadığı görülmektedir.

Haziredeki mezar taşları, Urfa'daki diğer tarihi mezar taşları ile karşılaştırılarak değerlendirmesi yapılmıştır. Değerlendirmeler sonucunda, Halilü'r-Rahman Camii Haziresi'ndeki mezar taşlarının, Urfa ve Osmanlı şehirlerindeki tarihi mezar taşları içerisindeki yeri ve önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Halilü'r-Rahman Camii Haziresi, mezar, mezar taşı

*Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, EBB, gulguler67@hotmail.com.

DOI: 10.17498/kdeniz.442610

ABSTRACT

In this study, 41 grave stones located in Halilü'r-Rahman Camii (Halilü'r-Rahman Mosque) Cemetery in Urfa were analysed. Like many other historical gravestones in Urfa, those located in Halilü'r-Rahman Camii (Halilü'r-Rahman Mosque) Cemetery date also back to the 19th and 20th centuries. The earliest dated gravestone in the cemetery belongs to H. 1296-A.D.1878.

Types, material, ornament, type font, head and dates of all grave stones in Halilü'r-Rahman Camii (Halilü'r-Rahman Mosque) Cemetery were examined and they were also compared with the other historical gravestones in Urfa within this study.

In conclusion, grave tones located in Halilü'r-Rahman Camii (Halilü'r-Rahman Mosque) Cemetery were analysed to examine their place and importance in historical gravestones located in Urfa.

Keywords: Urfa, Halilü'r-Rahman Mosque, Cemetery, Graveyard, Grave, Gravestone

Аннотация

В данной работе дается анализ надгробного памятника кладбища 41 в мечети Халиль-Рахман в Урфе. Надгробные памятники могильника в мечети Халиль-Рахман принадлежат XIX –XX вв. Этот могильник относится к более ранним захоронениям в истории, примерно Н.1296- М.1878. В ходе исследования были выявлены типы гробниц и надгробных памятников, роспись, оформление их верхней части материалы, условия и определены исторические факты захоронений. При тщательном анализе могильника обнаружены два типа гробниц; одна - прямоугольная гробница, а другая - в форме ящика. Наиболее распространенными являются могилы с каменной крышкой, которая закрывает посередине открытое пространство, и нижняя часть постепенно переходит в прямоугольную форму. При осмотре могильников обнаружены пять различных типов гробниц: полуцилиндрический, многоугольный параллелепипед, каплевидный, прямоугольный и цилиндрический. Тип надгробного камня в форме многоугольного параллелепипеда с вертикальным разделением на две части, является распространенным могильником. При исследовании верхней части надгробных памятниках различаются четыре типа: феска, тюрбан, чалма и цилиндр. Следует отметить, что тюрбан является наиболее распространенным типом. Нами были изучены виды орнамента на гробницах, они сооружались с учетом архитектуры и геометрии. Отмечается обилие различных украшений на могильниках. В работе представлен сравнительный анализ исторических надгробий Урфы с другими могильниками. В результате проведенного исследования, определено значимое место могильника мечети Халиль-Рахман при изучении могильников Урфы и городов Османской империи.

Ключевые слова: Урфа, могильник мечети Халиль-Рахман, кладбище, надгробные памятники

1.Giriş

Halilü'r-Rahman Camii, şehir merkezinde Gölbaşı Mahallesi'nde, Halilü'r-Rahman Gölü'nün¹ güneybatı kenarında yer almaktadır. H.608-M.1211 yılında inşa edilen camii², mihrap duvarına paralel enine üç sahından oluşan bir plana sahiptir (Alper,1987:12). Avlusu olmayan caminin batı tarafında medresesi, doğu tarafında ise haziresi bulunmaktadır (fot.no.1).

Halilü'r-Rahman Cami'nin doğu tarafında ve harim duvarına bitişik olan hazirede³, bugün 41 tane mezar bulunmaktadır. Haziredeki mezar ve mezar taşlarının günümüze genel olarak sağlam ulaştığı görülmektedir (çiz. no.1, fot.no.1, 2).

Hazirenin kuzey doğu köşesinde, üstü kubbe ile örtülü kare bir mekândan oluşan küçük bir türbe bulunmaktadır⁴. Hazirenin kuzey batı köşesinde de, altı ayak üzerine oturan ve üstü iki küçük kubbe ile örtülü dikdörtgen bir türbe yer almaktadır⁵.

Çalışmamız kapsamında Halilü'r-Rahman Camii Haziresinde bulunan tarihi mezar taşlarının tespiti, envanteri, mezar tipi, mezar taşı tipi, üzerlerinde bulunan süsleme çeşitleri, yazı tipleri, malzeme, kullanılan teknikler, mezarların tarihi ve Urfa ve Osmanlı'nın diğer şehirlerindeki tarihi mezar taşları ile benzerlik ve farklılıklarının incelenip değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresinde, mezar ve mezar taşlarının tespit edilebilmesi için, öncelikle haziredeki mezarlar belli bir sistemle numaralandırılmıştır. Her bir mezara numara verilirken, haziredeki mezarların bugünkü durumu ve İslam dininin ölü gömmeye ilgili kuralları esas alınmıştır. İslam dininde Müslümanlar mezara gömülürken, mezarda baş kısmı batıya, ayak kısmı doğuya ve yüz güneye gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Bu sebeple hazire, kuzeyden başlayarak güneye doğru ve ölümlerin gömülüş yönüne göre doğudan batıya doğru tek tek numaralandırılmıştır. Vaziyet planı çizilerek, haziredeki mezar numaraları bu plana işlenmiştir (çiz.no.1). Çalışmanın bütününde bu numaralar esas alınarak mezar taşlarının tespit ve tasnifleri yapılmıştır. Haziredeki mezar ve mezar taşlarının hepsi en detaylı şekilde fotoğraflanmış, rölöveleri alınmış ve hepsinin çizimleri yapılmıştır. Mezar taşlarının üzerinde bulunan yazılar okunmuş ve günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Hazirede bulunan bütün mezarların kataloğu yapılmıştır. Her bir mezar için hazırlanan katalogda, mezar gövdesi tipleri, mezar baş ve ayak taşı tipleri, başlık tipleri, süsleme tipleri, üzerlerindeki yazıları, malzeme ve teknik özellikleri verilerek, mezarda yatan kişilerin ölüm tarihleri, cinsiyetleri, meslekleri ve mezara kaç gömü olduğu ortaya konmuştur.

¹ Halilü'r-Rahman Gölü, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atıldığında düştüğü yer olarak bilinen Balıklıgöl ismiyle de geçen yerdir.

² Camii, güneydoğu köşesinde yer alan minaresindeki kitabeye göre Eyyubiler Döneminde, Melik Eşref Muzafferiddin Musa Döneminde Abdul Munim El Baba tarafından yaptırılmıştır.

³ Urfa tarihi camii hazirelerinde bulunan mezar taşları, tarafımızdan 2011-2012 yılları arasında Proje no 110K106 "Tarihi Urfa Camilerinin Hazirelerindeki Mezar Taşları" adlı bir Tübitak projesi ile çalışılmıştır. Desteğinden dolayı Tübitak'a teşekkür ederiz. Proje kapsamında, Halilü'r-Rahman Camii'de dahil olmak üzere Ulu Camii, Yusuf Paşa Camii, Hekim Dede Camii, Mevlid-i Halil (Dergâh) Camii hazireleri incelenmiş ve ilk defa bu hazirelerdeki mezarların tespit ve envanterleri tam ve doğru olarak yapılmış ve Çağdaş Osmanlı mezarlarıyla değerlendirilmesi yapılmıştır.

⁴ Türbenin içinde tek bir mezar vardır. 3 nolu mezarın baş ve ayak taşında hiçbir yazı bulunmadığı için mezarın kime ait olduğu ve tarihi tespit edilememiştir.

⁵ Baldaken tipte yapılmış türbenin iki ayağı caminin doğu duvarına gömülmüştür. Türbenin içinde 29, 30, 36, 37 nolu dört mezar bulunmaktadır.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezar taşlarının değerlendirilmesi aşamasında, hazire kendi içerisinde, mezar gövdesi tipi, mezar taşı- baş ve ayak taşı tipi, başlık tipleri, süsleme tipleri, kullanılan malzeme ve teknikleri, tarih ve yüzyılları, mezarda yatanların cinsiyeti, meslek ve unvanları, akrabalık ilişkileri, yazı türü ve tiplerine göre tasnif edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda, Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezar taşları, Urfâ'daki diğer hazire ve müstakil mezarlıklardaki tarihi mezar taşları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu tespit ve tasnifler sonucunda, Halilü'r-Rahman Camii Haziresinde bugün toplam 41 mezar bulunduğu, mezar ve mezar taşlarının günümüze genel olarak sağlam kaldığı tespit edilmiştir. Haziredeki mezarlardan bir kısmının baş ve ayak taşlarında bazı tahribatların olduğu görülmektedir⁶.

2. Mezar Taşlarının Tipolojik Olarak İncelenmesi

Haziredeki mezarlar, mezar tipine göre incelendiğinde, dikdörtgen gövdeli mezar ve sandık mezar olmak üzere iki farklı tip bulunmaktadır⁷.

Haziredeki dikdörtgen gövdeli mezarların üç farklı şekilde yapılmış olduğu görülmektedir. Birinci grupta, mezar gövdesi dikdörtgen tek bir taştan oluşmaktadır ve taşın iki ucunda baş ve ayak taşı yer almaktadır (fot.no.2). İkinci grupta, mezar gövdesi iki kademedan meydana gelmiştir, mezarın alttaki kaide kısmı biraz daha geniş üstteki kapak kısmı ise daha dar yapılmıştır (fot.no.3). Üçüncü gruptaki mezar gövdesi üç kademedan oluşmaktadır ve aşağıdan yukarıya doğru daralarak kademeli olarak yapılmıştır (fot.no.2).

Haziredeki 40 mezar, dikdörtgen gövdeli mezar tipindedir ve bunlardan 2 tanesi tek gövdeli, 25 tanesi iki kademeli, 10 tanesi de üç kademeli yapılmıştır.

Sandık gövdeli mezar, üzerinde dikdörtgen bir kapak taşı yer alan lahit şeklinde yapılmıştır. Bu tipin tek şekli vardır. Dikdörtgen lahit şeklindeki mezarın üstünde, dikdörtgen bir kapak taşı ve bunun iki ucunda baş ve ayak taşı bulunmaktadır. Haziredeki 1 mezar, sandık mezar tipindedir (fot.no.4).

Mezar tipleri ve mezar numaraları;

Mezar tipleri	Mezar Numaraları	Toplam
Dikdörtgen gövdeli mezar	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40.	40
Sandık mezar	3.	1

Hazirede mezar tipi olarak en çok **dikdörtgen gövdeli mezar** görülmektedir. Genellikle ortada bir açıklığı bulunan kapak taşı ve alt kısmı kademeli yapılan bu tip, haziredeki 41 mezardan 40 tanesinde görülmektedir.

Haziredeki mezarlar, mezar taşı tipine göre incelendiğinde, yarım ongen prizma, yarım silindirik kesitli, dikdörtgen gövdeli, damla şekline benzeyen ve silindirik gövdeli olmak üzere beş farklı tip görülmektedir.

Yarım ongen prizma şeklinde yapılmış mezar taşları, ongen prizmanın ortadan dikey

⁶ Mezarlardan üç tanesinin ayak taşının (22,23,24 numaralı mezarlar) ve bir tanesinin de baş taşının (31 numaralı mezar) kırık olduğu görülmektedir. Bu hazirenin aile mezarlığı olması sebebiyle günümüzde hala gömü yapıldığı, bu yüzden de haziredeki mezarlarda zaman zaman tahribatlar olduğu görülmektedir.

⁷ İnsan bedeninin öldükten sonra yatırılarak gömülebilmesi için dar uzun bir dikdörtgen alan gerektiğinden, mezar gövdelerinin tamamı dikdörtgendir.

olarak ikiye bölünmesiyle meydana gelmiştir. Bu tipteki mezar taşlarından hazirede, yarım ongen prizma şeklinde, sivri kemerli-başlıklı ve yarım ongen prizma şeklinde, sivri kemerli-başlıksız olmak üzere iki tipi bulunmaktadır. Hazirede 14 tane baş, 14 tane de ayak taşında, yarım ongen prizma şeklinde mezar taşı vardır (fot.no.5).

Yarım silindirik kesitli mezar taşları, silindirik gövdenin tam ortadan dikey olarak ikiye bölünmesiyle oluşmuştur. Bu tipteki mezar taşlarından hazirede, yarım silindirik gövdeli, sivri kemerli-başlıklı ve yarım silindirik gövdeli, sivri kemerli-başlıksız olmak üzere iki tipi bulunmaktadır (fot.no.3). Hazirede 10 tane baş, 9 tane ayak taşı, yarım silindirik kesitli mezar taşı tipinde yapılmıştır.

Dikdörtgen yatay kesitli mezar taşları, dikdörtgen yatay kesitli-sivri kemerli, şekilde yapılmıştır (fot.no.6). Hazirede 7 tane baş, 5 tane ayak taşı, dikdörtgen gövdeli mezar taşı şeklinde yapılmıştır.

Dikdörtgen yatay kesitli damla formuna benzeyen mezar taşı tipi, oval şeklinde yapılmıştır (fot.no.7). Hazirede 4 tane baş, 4 tane de ayak taşı bu şekilde yapılmıştır.

Silindirik gövde şeklinde yapılmış mezar taşı, mezarların 2 tanesinin baş taşı, 2 tanesinin de ayak taşında görülmektedir (fot.no.8).

Mezar taşı tipleri ve mezar numaraları;

Mezar taşı tipleri	Mezar Numaraları	Toplam
Yarım ongen prizma	Baş taşı: 5, 6, 10, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 28, 35, 39, 41 Ayak taşı: 5, 6, 10, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 28, 35,39, 41	Baş: 14 Ayak: 14
Yarım silindirik kesitli	Baş taşı:3, 4, 7, 8, 12, 24, 29, 30, 31, 37. Ayak taşı: 4, 7, 8, 12, 24, 29, 30, 31, 37.	Baş:10 Ayak: 9
Dikdörtgen gövdeli	Baş taşı:9, 13, 15, 19, 25, 26, 27 Ayak taşı:27, 32, 34, 38,40.	Baş: 7 Ayak: 5
Damla formuna benzeyen	Baş taşı:11, 20, 33, 36. Ayak taşı:11, 20,33, 36.	Baş: 4 Ayak: 4
Silindirik gövde	Baş taşı: 1, 2. Ayak taşı: 1, 2.	Baş: 2 Ayak: 2

Haziredeki mezar taşlarının hemen hepsinde baş ve ayak taşı bulunmaktadır. **Yarım ongen prizma** şeklindeki mezar taşı tipinin hazirede, en çok kullanılan tip olduğu görülmektedir. Bir ongen prizmanın ortadan düşey olarak ikiye bölünmesiyle oluşan mezar taşı haziredeki 14 baş, 14 ayak taşında bulunmaktadır.

Haziredeki Mezarlar, Başlık Tipine Göre İncelendiğinde, sarık, kavuk, fes ve silindirik başlık olmak üzere dört farklı başlık yer almaktadır. Başlıklar erkek mezar taşlarındadır, kadın mezar taşlarında başlık bulunmamaktadır.

Mezar taşlarında sarık şeklindeki başlıklar, dairevi ve uzun olmak üzere iki farklı tipte yapılmıştır. 5 baş taşında sarık tipi başlık vardır (res.no.5,10).

Kavuk şeklindeki başlıklarda, kavuk-sarık karması tip görülmektedir. 3 baş taşında kavuk tipi başlık yer almaktadır (fot.no.11).

Fes şeklindeki başlıklar, Mahmudî fes tipinde, yukarıdan aşağıya doğru düz olarak yapılmışlardır. 3 baş taşında fes tipi başlık görülmektedir (res.no.9).

Başlık tipleri ve mezar numaraları;

Başlık Tipleri	Mezar Numaraları	Toplam
Sarı	3, 16, 21, 28, 41	3
Kavuk	17, 23, 29	5
Fes	6, 8, 39	3

Haziredeki başlıklı mezar taşlarının tamamı erkek mezar taşlarıdır, kadın mezar taşlarında başlık bulunmamaktadır. Hazirede en çok görülen başlık tipi *sarı* ve 5 başlıkta görülmektedir.

Haziredeki Mezarlar Süsleme Tipine Göre İncelendiğinde, geometrik ve mimari olmak üzere iki tip süsleme vardır.

Geometrik süslemede, örgü kompozisyonu, baklava dilimi motifi (fot.no.7), ok ucu motifi (fot.no.7), dış kompozisyonu (fot.no.12), mezar taşlarının 3 tanesinde, mimari süslemede, silme düzenlemesi (fot.no.3,4,7) mezar taşlarının 6 tanesinde, kabara (fot.no.4) 1 tane mezar taşında görülmektedir.

Süslemeler ve mezar numaraları;

Süslemeler	Mezar Numaraları	Toplam
Geometrik (örgü kompozisyonu, baklava dilimi motifi, ok ucu motifi, dış kompozisyonu)	11, 14, 36	3
Mimari(silme, kabara)	3, 4, 7, 24, 29, 31, 37.	7

Haziredeki mezar ve mezar taşlarında, süslemenin fazla yapılmadığı görülmektedir. Üzerinde süsleme bulunan taşlarda ise süsleme, basit birer geometrik motif veya mimari süsleme olarak yer almaktadır.

3.Haziredeki Mezarlar Cinsiyet ve Gömü Sayısı Bakımından İncelendiğinde, Mezarlardan 22 tanesinde toplam 30 erkek, 21 tanesinde de toplam 27 kadın gömülmüştür. Haziredeki mezarların bazılarında birden fazla gömü olduğu için ölü sayıları ile mezar sayıları arasında farklılıkların meydana geldiği görülmektedir.

Cinsiyet ve mezar numaraları;

Cinsiyet	Mezar Numaraları	Toplam
Kadın	4, 5, 7, 10, 11 ,12, 14, 15, 18, 20, 22, 23, 25, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38	21
Erkek	5, 6, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27,28,29,33, 36, 39 ,40	22

Haziredeki mezarlardan bazılarında aynı mezara farklı tarihlerde ikinci, üçüncü ölünün gömüldüğü tespit edilmiştir. Hazirede tek gömü 22 mezarda, iki gömü 11 mezarda, üç gömü 2 mezarda yapılmıştır.

Urfa'daki hazirelerde, aynı mezara aynı aileden farklı kimselerin belli bir zaman geçtikten sonra gömülmesi, yaygın olarak görülen bir özelliktir. Mezarlarda birden fazla gömünün yapıldığı, taşların genellikle arka, bazen de yan yüzlerindeki diğer kişi veya kişilere ait kimlik bilgilerinden okunmaktadır.

Haziredeki gömü sayıları ve mezar numaraları;

Gömü sayısı	Mezar Numaraları	Toplam
Tek gömü	4, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 17, 19, 21, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40.	22
İki gömü	6, 12, 13, 14, 18, 22, 23, 24, 26, 30, 37.	11
Üç gömü	5, 11	2

4.Hazirede Aynı Mezarda Yatan Kişilerin Akrabalık Durumları İncelendiğinde, haziredeki 1 tane mezarda, aynı mezara değişik tarihlerde, baba-evladın gömüldüğü tespit edilmiştir.

Hazirede aynı mezarlarda yatan kişilerin akrabalık-yakınlık durumları;

Akrabalık durumları	Baba-Oğul
Mezar numarası	11

5.Halil'ür-Rahman Camii Haziresindeki Mezarlarda Yatan Kişilerin Meslek ve Unvanları İncelendiğinde, mezarların 3 tanesinde şeyh unvanına sahip dini kimlikli kişilerin yattığı görülmektedir. Mezar taşlarında herhangi bir meslek adı bulunmamaktadır. Hazirenin bulunduğu camii ile hazirede yatan kişiler arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde ise Halilü'r-Rahman Camii haziresinde, camide görev almış imam, müezzin gibi kişiler tespit edilememiştir⁸.

Meslekler veya unvanlar ve mezar numaraları

Meslekler veya Unvanlar	Şeyh
Mezar Numaraları	8, 16, 33

6.Haziredeki Mezarlar Tarihlerine Göre İncelendiğinde, Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezarların 19.yüzyıl sonu ve çoğunlukla 20.yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. 19.yüzyıla ait 4 mezar, 20.yüzyıla ait 36 mezar bulunmaktadır. Haziredeki en erken tarihli mezar, H.1296- M.1878 tarihlidir. 24 numaralı mezarda Hacı Muhammed Ağa oğlu Bekir Efendi yatmaktadır.

Hazirede tarihi belirlenebilen mezarlar ve tarihleri;

Tarihler	19.yüzyıl	20.yüzyıl
Mezar numaraları	14, 16,18,24	4, 5, 6, 7, 8, 9,10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 ,36, 37, 38, 39, 40.

7.Mezarları Malzeme Olarak İncelediğimizde, mezarlarda bu bölgeye ait olan ve nahit taşı adı verilen taş kullanılmıştır. Haziredeki mezar taşlarında bulunan yazıların ve süslemelerin alçak kabartma tekniğinde yapıldığı görülmektedir.

8.Mezar taşlarındaki yazılar incelendiğinde, mezar taşlarında, celi sülüs, talik, celi talik, rika ve yeni yazı olmak üzere beş farklı yazı tipi kullanılmıştır. Haziredeki mezar

⁸ Hazirede 29 numaralı mezarda yatan ve halk arasında Buluntu Hoca diye tanınan Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi, Halilü'r-Rahman Cami'nin yanındaki Medresede ders vermiş bir hocadır.

taşlarından, 20 tanesi celi sülüs, 3 tanesi talik, 1 tanesi celi talik, 1 tanesi rika ve 21 tanesi Latin harfleriyle yeni yazı ile yazılmıştır.

Yazı tipleri ve mezar numaraları;

Yazı tipleri	Celi Sülüs	Talik	Celi Talik	Rika	Yeni yazı
Mezar numaraları	4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 31, 33, 36, 41.	6,30,35	14	11	4, 7, 8, 9,10, 13, 15, 17, 19, 20, 25, 26, 27, 29, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40

Mezar taşlarındaki yazılar genellikle yatay dikdörtgen çerçeveler içerisinde, bir satır şeklinde yazılmıştır. Yazıların bir kısmı da altıgen çerçeveler içerisinde yer almıştır.

Mezar taşlarındaki yazılarda genellikle, başlangıç ifadesi (serlevha) bulunmaktadır. Haziredeki mezar taşlarının 36 tanesinde “başlangıç ifadesi” (serlevha) vardır⁹.

Başlangıç ifadelerinden 28 tanesinde “*El-Fatiha*”, 1 tanesinde “*Haza-kabru'l-merhum*”(Bu, merhum/ merhume...kabridir), 1 tanesinde “*Hüve'l-Hayyü'l-Baki*”(Allah hay ve bakidir), 1 tanesinde “*Lâ ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah*”, 1 tanesinde “*Lillahi'l-Fatiha*”(Allah için Fatiha), 4 tanesinde “*RızâenLillahi'l-Fatiha*”(Allah rızası için Fatiha), yazılıdır.

Mezar taşlarında bulunan yazılardaki ifadeler;

Başlangıç İfadesi (Serlevha)	Mezar numaraları
El-Fatiha	4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40
Hazakabru'l-merhum	41
Hüve'l-Hayyü'l-Baki	24
Lâ ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah	27
Lillahi'l-Fatiha	6
RızâenLillahi'l-Fatiha	5, 14, 16, 18

Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki, mezarlar, mezar taşları, başlıklar, süslemeler ve yazıların tipleri, tarihlerine göre değerlendirildiğinde, çoğunlukla 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl gibi kısa bir zaman dilimine ait olduğu görülmektedir.

9.Karşılaştırma ve Değerlendirme

Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki Mezar Taşlarını, Urfa'daki Diğer Tarihi Mezar Taşlarıyla Karşılaştırdığımızda; Urfa şehir merkezindeki tarihi camilerden, Ulu Camii-12.yüzyıl (Güler,2005:169), Halilü'r-Rahman Camii-13.yüzyıl (Alper,1987:12), Hekim Dede Camii-16.yüzyıl, Yusuf Paşa Camii-18.yüzyıl (Alper,1987:32) ve Mevlid-i Halil (Dergâh) Camii'nde (Alper,1987:44) birer hazire bulunmaktadır.

Tarihi müstakil mezarlık alanlarından günümüze ulaşanlar, Bediüzaman Mezarlığı, Harrankapı Mezarlığı ve Çift Kubbe Mezarlığıdır. Müstakil mezarlıklarda bu mezarlıkların tamamını kapsayan detaylı bir envanter çalışması bulunmamaktadır (Çal, 2008;Karaş,2012).

Urfa'daki tarihi mezarlıklar ve mezar taşları incelendiğinde, mezar gövdelerinde en çok dikdörtgen gövdeli mezar tiplerinin yapıldığı, baş ve ayak taşlarında yarım ongen prizma ve yarım silindirik gövdeli mezar taşı tiplerinin yer aldığı, mezar taşlarında

⁹ Serlevha, mezar taşlarının baş kısmında Arapça veya Osmanlıca olarak Allah'ın kuvvet ve kudreti ile bekasına işaret eden, daima var ve baki olanın ancak Allah olduğunu ifade eden kısa bir cümledir.

süslemenin fazla yapılmadığı, mezarların baş ve ayak taşlarında yazının yoğun olarak yer aldığı, mezarların büyük bir kısmında birden fazla gömü yapıldığı, mezarların genellikle 19.yüzyıl ve 20 yüzyıla ait olduğu, malzeme olarak nahit taşının kullanıldığı görülmektedir.

Bu sebeplerden dolayı, Halilü'r-Rahman Camii haziresindeki mezar taşları ile Urfa'daki tarihi mezar taşları arasında, mezar gövdesi tipi, mezar taşı- baş ve ayak taşı tipi, başlık tipi, süsleme ve yazı tipleri, malzeme, yazı ve süsleme tekniği, aynı mezara birden fazla gömü ve dönem olarak genel bir benzerliğin olduğu görülmektedir.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki Mezar Taşlarını, Aynı Dönem Osmanlı Mezar Taşlarıyla Karşılaştırdığımızda; Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezar taşlarının 19.yüzyıl ve 20.yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı dönemindeki mezar taşlarının da genellikle 19. yüzyıla ait olduğu görülmektedir (Çal,2008:1996). Haziredeki mezar taşları tarih olarak Türkiye'nin diğer şehirlerindeki Osmanlı mezar taşlarıyla benzerlik göstermektedir.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresinde, birkaç kademedan oluşan dikdörtgen gövdeli ve üstünde kapak taşı bulunan lahit biçiminde yapılmış mezar gövdesi tipi, Osmanlı'nın diğer bölgelerindeki mezar gövdesi tipleriyle benzerdir.

Haziredeki mezar taşlarının büyük bir kısmında, düşey dikdörtgen bir gövdenin üstte sivri bir kemerle bittiği görülmektedir. Bu tipte, yapılan baş ve ayak taşları Osmanlılarda sık kullanılan bir biçim olarak karşımıza çıkmaktadır (Laqueur,1997). Mezar taşlarında başlık olarak görülen sarık, kavuk, fes gibi başlık tipleri Osmanlı mezar taşlarındaki başlık tiplerine benzerlik göstermektedir. Ancak bu başlıklar yapılış kalitesi bakımından daha az kaliteli yapılmışlardır.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezar taşlarında bulunan süsleme, Osmanlı mezar taşlarındaki süslemeye göre daha az yapılmış ve basit geometrik motiflerden oluşmuştur.

Haziredeki baş ve ayak taşlarında yazının yoğun olarak kullanılması, Osmanlıya ait olan aynı dönemde yapılmış baş ve ayak taşlarıyla farklılık göstermektedir. Özellikle geç dönem Osmanlı mezarlarının ayak taşlarında genellikle yazı yer almamıştır.

Haziredeki mezar taşlarında malzeme olarak bu bölgeye ait bir taş kullanılmıştır¹⁰. Osmanlı'nın diğer merkezlerindeki¹¹ mezar taşlarında, mermer malzeme kullanılmış ve birinci sınıf bir teknikle yazı ve süsleme yapılmıştır. Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezar taşlarında yazı ve süslemenin bu merkezlere göre daha ikinci sınıf bir işçilikle yapıldığı görülmektedir.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresinde, Urfa'daki diğer tarihi mezarlıklardaki mezarların çoğunda olduğu gibi, aynı mezara birden fazla gömünün yapıldığı yaygın bir özellik olarak görülmektedir. Osmanlı Dönemi mezarlarında aynı mezara birden fazla gömü yapılması nadir görülen bir özelliktir.

SONUÇ

Halilü'r-Rahman Camii Haziresinde 19. yüzyıl ve 20. yüzyıla tarihlenen toplam 41 mezar bulunmaktadır. Haziredeki en erken tarihli mezar, H.1296- M.1878 tarihli, Hacı Muhammed Ağa oğlu Bekir Efendi'ye aittir.

¹⁰ Nahit taşı adı verilen bu taş Urfa'nın etrafındaki taş ocaklarından çıkarılmaktadır. Urfa'daki mimari eserlerde de bu taşın kullanıldığı görülmektedir.

¹¹ Özellikle İstanbul, Edirne, Bursa gibi merkezlerde mezar taşlarında mermer kullanımı yoğundur.

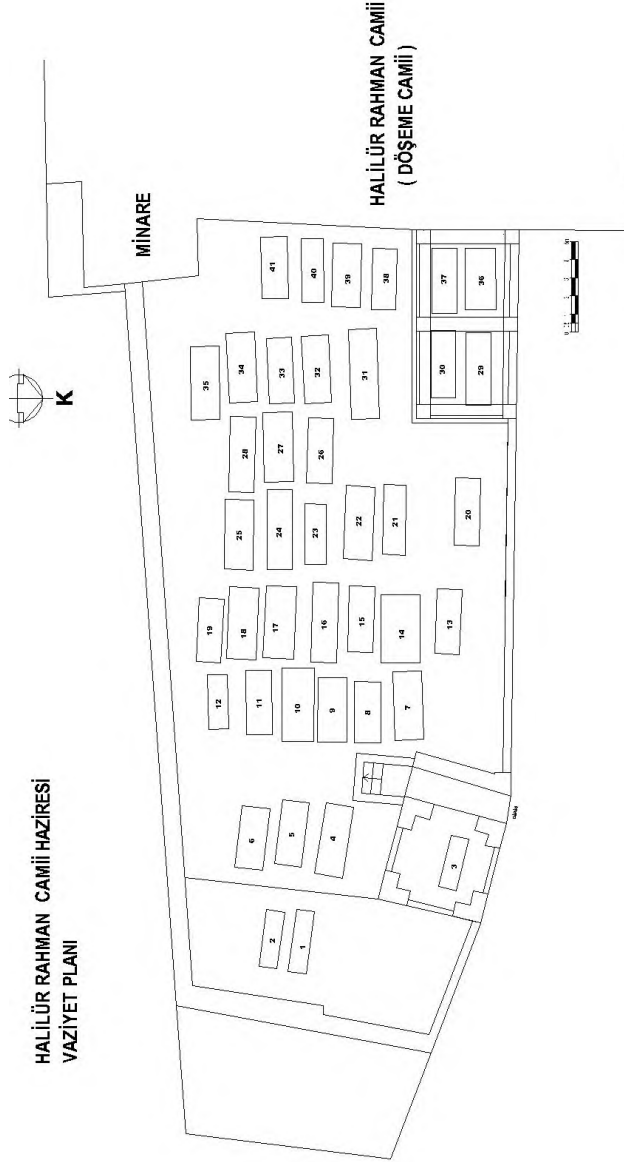
Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki mezar taşları, Urfa'daki diğer hazireler ve müstakil mezarlıklarda bulunan tarihi mezar taşları ile mezar gövde tipleri, mezar taşı tipleri, başlık tipleri, dönem ve tarihleri, malzemesi, yazı ve süsleme tipleri, aynı mezara birden fazla gömü yapılması gibi özellikleriyle genel bir benzerlik göstermektedir.

Halilü'r-Rahman Camii Haziresindeki, mezar gövde tipleri, mezar taşı-baş ve ayak taşı tipleri, başlık tipleri, tarih ve dönemleri, yazı tipleri ve süsleme çeşitleri, Osmanlı'nın diğer merkezlerindeki mezar ve mezar taşlarının temel özelliklerine genel hatlarıyla benzemektedir. Fakat haziredeki mezar taşlarının üzerinde yazıya daha çok yer verilmesi, süslemenin daha az yapılması, malzeme olarak nahit taşı kullanımı ve aynı mezara birden fazla gömünün yapılması, Urfa'daki mezar taşlarında buranın sahip olduğu farklı bazı özellikler olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- ALPER, M. (1987). *Urfa'nın Mekânsal Yapısı Türk İslam Mimarisindeki Yeri ve Önemi*, (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- ATASOY, N. (2000). *Derviş Çeyizi Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- BAKIRCI, N. (2005). *Mevlevi Mezar Taşları*. İstanbul.
- ÇAL, H. (2008). Urfa Şehri Mezar, Mezar Taşları, 15. *Türk Tarih Kongresi 11-15 Eylül, 2006 Kongreye Sunulan Bildiriler*, 4. 4 kısım, Ankara.
- ÇAL, H. ve ÇAL, Ö. (2008). *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*. Ankara: Kastamonu Belediyesi,
- ÇAL, H. ve İLTAR, G. (2011). *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara.
- GÜLER, G. (2014). Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları, *Sufi Araştırmaları*, 5 (9): 63-99.
- GÜLER, G. (2015). Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 20, Konya, 171-190.
- GÜLER, G. (2016). Urfa Mevlid-i Halil Camii Haziresindeki Mezar Taşları, *Vakıflar Dergisi*, 46, Ankara, 141-158.
- GÜLER, G. (2015). Urfa Yusuf Paşa Camii Haziresindeki Mezar Taşları, *I. Uluslararası İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa*, 306-324.
- GÜLER, G. (2017). Urfa Hekim Dede Camii Haziresindeki Mezar Taşları, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, Kars, 497- 515.
- GÜLER, M. (2005). *12.Yüzyıl Anadolu Türk Camileri*, (Doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- GRAMMONT,B-LAQUEUR H-VATİN H. (1990). Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları, Uygulanan Yöntemler ve Bilgisayarda Yapılabilecek İşlemler, *Erdem*, 6,16, Ankara, 210-214.
- KARA, H. ve DANIŞIK, Ş. (2005). *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Konya.
- KARAKAŞ, M. (2012). *Şanlıurfa Mezar Taşları*. Konya.
- KARAMAĞARALI, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- LAQUEUR, H. (1997). *Huve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. İstanbul.
- MERMUTLU, B. ve ÖCALAN,H.B. (2011). *Bursa Hazireleri*. Bursa: Bursa Belediyesi.
- MERMUTLU,B. ve ÖCALAN,H.B. (2012). *Emir Sultan Mezarlığı*. Bursa: Bursa Belediyesi.
- ÖZCAN, A. (2007). *Fatih Külliyesi II Hazire*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi.
- PEKTAŞ, K. (2001). *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Ankara.
- TUNÇEL, G. (1997). *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- TURAN, A.N. (2005). *XVI. yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, Şanlıurfa: Şirkav yayınları*.

Çizim 1. Vaziyet Planı

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Halilü'r-Rahman Camii ve haziresi

Fotoğraf 2. Halilü'r-Rahman Camii- haziresi genel

Fotoğraf 3 (4 numaralı mezar)

Fotoğraf 4 (3 numaralı mezar)

Fotoğraf 5 (41 numaralı mezar)

Fotoğraf 6 (27 numaralı mezar)

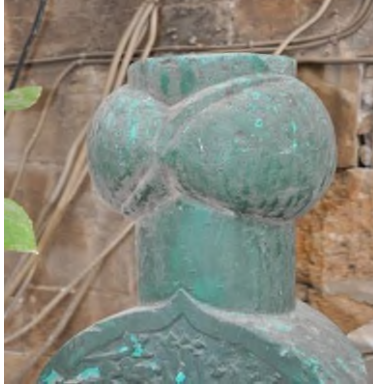
Fotoğraf 7 (11 numaralı mezar)

Fotoğraf 8 (1 ve 2 numaralı mezarlar)

Fotoğraf 9 (6 numaralı mezar)

Fotoğraf 10 (41 numaralı mezar)

Fotoğraf 11 (23 nolu mezar)

Fotoğraf 12 (36 nolu mezar)

**EXCLUDED BY INCLUSION: THE TURK IN
SHAKESPEARE'S PLAYS**

**МАРГИНАЛИЗИРОВАН ПУТЁМ ИНКЛЮЗИИ :ОБРАЗ
ТУРКА В ПЬЕСАХ ШЕКПИРА**

**DAHİL EDİLEREK DIŞLANMIŞ: SHAKESPEARE'İN
TİYATRO OYUNLARINDA TÜRK**

Mustafa ŞAHİNER*

ABSTRACT

Reference to the Turk was a common practice in early modern plays. There were, in fact, a large number of plays dealing with the Turks by major playwrights of the period such as Shakespeare, Marlowe, Greene, Peele and Dekker. Apparently, the Turk was a safe subject to write about for the book market as it guaranteed sales. Thus, in a way, they were included in the lives of the theatre audience as well as the rest of the nation that knew about the Turk through broadside ballads. However, this inclusion of the Turk in the lives of the English nation did not necessarily mean that they were well received. Most of the works dealing with Turks drew a negative picture of the Turk as strong and menacing enemy whose religion was a threat to Christianity. Although recent scholarship has shown multi-dimensional readings of Shakespeare's plays, his approach cannot be held separate from the common notion of the Turk prevalent among the playwrights of the period as well as the English nation as a whole. This paper aims to analyse the inclusion of Turkish race as well as references to them in some of Shakespeare's plays to understand to what extent they are actually excluded from the English society as the other.

Keywords: Shakespeare, Turk, Early Modern Drama, History Plays, Shakespearean Turk

ÖZ

Erken modern dönem İngiliz tiyatro oyunlarında Türklerden bahsetmek oldukça sıradan bir hal almıştır. Shakespeare, Marlowe, Greene, Peele ve Dekker gibi bir çok önemli tiyatro yazarı Türklerle ilgili eserler üretmişlerdir. Görünen o ki, Türklerle ilgili eserler üretmek satış garantisi olduğu için kitap piyasasında güvenli bir konu olmuştur. Bu şekilde de, sokak balatları sayesinde sıradan halkın hayatına girmiş olan Türkler tiyatro izleyicilerinde hayatına dahil edilmiş oldular. Elbette Türkler'in edebiyat aracılığı ile İngiliz halkının hayatına dahil edilmeleri, onlar hakkında pozitif bir bakış açısına sahip olmaları anlamına gelmiyordu. Üretilen eserlerin çoğu Türkleri dinleriyle Hıristiyanlığa tehdit oluşturan güçlü ve kötülük dolu bir düşman şeklinde göstermektedir. Her ne kadar son dönem çalışmalar Shakespeare'in eserlerinin çok katmanlı okunabileceğini göstermiş olsalar da, o'nun yaklaşımını da dönemin klişeleşmiş ve yaygın Türk algısından farklı görmek mümkün değildir. Bu makalenin amacı Shakespeare'in oyunlarında ortaya çıkan

*Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, sahinermustafa@gmail.com.

DOI: 10.17498/kdeniz.447576

referansların analizleri sonucunda Türkler'in İngiliz toplumunda ne derece dışlanarak ötekileştirildiğini irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Shakespeare, Türk, Erken Modern Tiyatro, Tarih Oyunları, Shakespeare'in Türkü

АННОТАЦИЯ

Турки упоминаются в ранних современных английских пьесах и оно стало довольно обычным явлением. Многие известные писатели пьес, такие как Шекспир, Марлоу, Грин, Пил и Деккер в своих произведениях описывали турков. Произведения, включая в себе вопросы по поводу турков, гарантированно продавались на книжном рынке. Таким образом, тема турков, которая вошла в обычную жизнь людей через уличные продажи, была включена в жизнь театральной аудитории. Конечно, включение турок в жизнь британцев через литературу не означало, что они должны были иметь позитивный взгляд по поводу них. В большинстве произведений, касающихся вопросу турков, показан сильный и злой враг, который угрожает христианству своей религией. Хотя, недавние исследования показали, что произведения Шекспира можно читать с разных точек зрения, всё таки, подход не отличается от широко распространенного стереотипа турка того времени. Цель этой статьи, на основе пьес Шекспира, проанализировать как турки маргинализированы в английском обществе того периода.

Ключевые слова: Шекспир, Турки, ранний современный театр, исторические пьесы, песнь Шекспира

A ghost haunted the early modern England, a ghost that was both feared and anticipated in his symbolic presence and physical absence, the ghost of the Turk¹². Although a distant yet potential enemy, Turks were introduced to English nation through sermons, ballads and theatrical activities as well as other forms of writings. They were included in the social and cultural lives of people in order to be differentiated and thus excluded. The theory of inclusion/exclusion holds that “any instance of differentiation and demarcation entails forms of inclusion and exclusion” (Bohn, 2009, p. 42). Elaborating on Luhmann’s theory¹³, Bohn argues that regimes of inclusion and exclusion are historically varying and strictly related to societal mode of differentiation (p. 46), and the modes of differentiation are rules for repeating differences. The premodern Europe used:

Excommunication, bans, infamy and dishonorability, damnation, dehumanization through labeling or stigmatizing, formation of ghettos, formation of lower-ranking ethnic classes, lack of rights, politics of settlement, nostrification or waiving of nostrification, privileging or disprivileging conferment of a status, corporations, protection by the king (Königsschutz), hospitality, positions with direct access to the monarch (Immediatstellungen), denial of the status as person, expulsion of strangers, galley-slavery,

¹² This is a reference to Jerry Brotton’s very first line in his article “Shakespeare’s Turks and the spectre of ambivalence in the History Plays” (2014) that reads “A spectre haunts Shakespeare – the spectre of the Turk.”

¹³ For Luhmann’s theory of Inclusion and Exclusion, see Luhmann, Niklas “Inklusion und Exklusion”, in Luhmann, Niklas (1995), *Soziologische Aufklärung. Vol. 6. Die Soziologie und der Mensch*. Opladen: Westdt. Verl., pp. 237-265. There is no English translation of this book, hence this paper relies basically on Bohn’s personal translation.

death penalty, banishment from the city or country, outlawry, deportation, and many others as modes of exclusion (p. 50).

The Jews, for example, during the middle ages in Europe, were included into the urban area yet excluded from all political and religious affairs (p. 49). Giving the example of Jews in Europe, Bohn proceeds to claim that when one conceives inclusion and exclusion “as a structure of differentiation in an historical type of society, this is not without consequence for the theory of differentiation itself,” since in this case, “if conditions for inclusion specify the form of the social order and the excluded embody the opposite eventuality, exclusions carry a constitutive reference to this order” (p. 51). In our case then, if we take the figurative presence of the Turk on London stages that are differentiated and thus excluded through dehumanization and labelling, we may also claim that their exclusion reinforces nationalistic feelings among the English nation. So it may further be argued that the Turks’ exclusion by inclusion “carry a constitutive reference” to the social order in early modern England.

Bohn also mentions the “realms of exclusion” in the “form of institutions of including exclusion or in the form of social space” which will exhibit symbolism to be examined by sociological research” (p. 52). It has become a well-known fact that reference to the Turk was a common practice in early modern plays. There were, in fact, a large number of plays dealing with the Turks by major playwrights of the period such as Marlowe’s *Tamburlane Parts I and II*, and *The Jew of Malta*; Robert Greene’s *Alphonsus, King of Aragon and Selimus*, George Peele’s *Battle of Alcazar and Soliman and Perseda*; Thomas Dekker’s *Lust’s Dominion*, Thomas Goffe’s *Couragous Turk*, and *The Raging Turk*; and Robert Daborne’s *A Christian Turned Turk*. All these plays had no problems attracting large number of audiences. Apparently, the Turk was also a safe subject to write about in the book market as it guaranteed sales. Thus, in a way, through representations on stages Turks were included in the lives of the theatre audience as well as the rest of the nation that already had relative knowledge of them through sermons in the churches and broadside ballads on the streets. However, this inclusion of the Turk in the lives of the English nation did not necessarily mean that they were well received. Most of the works dealing with Turks drew a negative picture of the Turk as strong and menacing enemy whose power was a threat to all Christendom and whose religion was a threat to Christianity in general. Theatres in this case, as the realms of exclusion by inclusion, played a significant role in the creation of a negative image of Turks.

Compared with his contemporaries, however, Shakespeare’s position in the handling of Turks requires a completely different approach. Contrary to the above mentioned playwrights who brought Turkish characters onto the stage, there are no Turks in Shakespeare’s plays. It is extremely interesting why Shakespeare did not use any Turkish characters while his fellow playwrights were bombarding the stages with them. The answer may lie in the fact that Shakespeare was not straightforward with the themes and messages in his plays. As recent scholarship has shown, ambiguity lies at the heart of his plays, especially his histories, which makes possible multi-dimensional readings of them. Even earlier famous critics like Willliam Hazlitt, A. P. Rossiter and Norman Rabkin saw Shakespeare’ history plays ambiguous, denying the plays a single, unifying end. They point to dramatic ambiguities and ironies in the history plays that continuously challenge their “pretensions to martial valour and celebrations of dynastic or national unity. These plays are defined by doubleness, multivalency and what Rossiter famously called Shakespeare’s ‘two-eyedness’” (Brotton, p. 522). More recent critical works such as Matthew Dimmock’s *New*

Turkes: Dramatising Islam and the Ottomans in Early Modern England, Daniel Vitkus' *Turning Turk: English Theatre and the Multicultural Mediterranean* and Linda McJannet's, *The Sultan Speaks: Dialogue in English Plays and Histories about the Ottoman Turks* focus on re-readings of early modern plays and point to multiple meanings that exist. For Mark Hutchings the references to Turks could be "best understood as inward-looking, in the direction of the world of the play, rather than gesturing outwards to a hostile foreign power present only as an abstraction" (p. 165). In this perspective this paper aims to analyse the absent presence of the Turk in Shakespeare's history plays in order to attempt to understand their ambivalence.

In at least sixteen of Shakespeare's plays, the Turk is referred to. Around a third of these appear in history plays. Jerry Brotton claims that the audience simultaneously loved and dreaded Turks. "Whatever the religious or political anxieties created by the spectre of the Turk, the Elizabethan audience wanted to see them on stage" (p. 525). It would only be appropriate if Shakespeare's histories and other plays are dealt with separately in two groups regarding references to Turks. The references to Turks in Shakespeare's other plays are either stock words or phrases used as fit for the situations, hence we will be focusing on the history plays where the Turk plays a relatively more significant role without even being there.

The first mention of the Turk is in *Henry VI Part I*, when Sir William Lucy asks for the dead body of valiant Talbot after a list of honorary titles he attributes to him. Joan answers: Here is a silly stately style indeed! / The Turk that two and fifty kingdoms hath / Writes not so tedious style as this (IV, vii, 73-75). John W. Draper assumes Joan's words to be a reference to Sultan Murad III's threatening proclamation against the German Emperor Rudolph which apparently took place a few months before Shakespeare revised this play (p. 526). Regardless of the possible references, which includes the common practice of Turkish Sultans whose addresses started with a long list of honorary titles they held, her comparison implies a respected and feared Turk. But perhaps what is more important is that it also shows Shakespeare's knowledge of Turkish Sultan's letters which always carried a long list of titles attributed to the Sultan. The reference in this case is rather obvious and straightforward: Lord Talbot was a courageous and respected commander who won many battles in France, but Joan of Arc illustrates the absurdity of stately attributions to him by comparing Sir William Lucy's address to that of a Sultan. Of course the point being made here is anachronistic, and it is Shakespeare rather than the Joan of 1453, who is bringing on stage the contemporary knowledge of the Turks. The year 1453 was the year Turks conquered Constantinople, and the reference to 'two and fifty kingdoms' would be used in the description of the Turk much later (Hutchings, p. 160).

However, the next play that includes Turks requires a detailed look. In *Richard III*, the Machiavellian Richard who is the Duke of Gloucester and the Duke of Buckingham plot and kill Lord Hastings for his devilish advancement to English throne. When the Mayor sees the amputated head of Hastings, Richard, in order to defend his act, blames Hastings for treason, which is a lie. Richard says: What, think you we are Turks or infidels? / Or that we would, against the form of law, / Proceed thus rashly to the villain's death, / But that the extreme peril of the case, / The peace of England and our person's safety, / Enforced us to this execution (III, v, 40-45). The Elizabethan audience knew quite well from the historiographical works that Richard III was one of the most evil kings England had. Edward Hall's and Raphael Holinshed's histories, no matter how biased they were, already depicted Richard III as a mean character in the public opinion. Brotton claims that "the

spectre of Islam and the Turk are used for a variety of different dramatic purposes. The focus turns primarily on an interest in the establishment of political legitimacy around the struggles over the English crown” (pp. 527-528). So, a comparison of the Turk and Richard works not only to strengthen the public hatred of the Turks but also makes sure that Tudor legitimacy stays on by blaming Richard for the evil deeds. This kind of representation of the Turk, then, “appears to be designed to introduce an ironic perspective, the historically-jarring comparison all too readily supplying the tools of critique for those (then and now) sceptical of straightforward hagiographies of English monarchs” (Hutchings, pp. 156-157). Richard’s question, ‘think you we are Turks or infidels’, would, in fact, be immediately answered as yes, even worse, by the audience who already identified him with Turks.

The next play that refers to Turks is *Richard II*. When Bolingbroke, by force, persuades King Richard II to name him as his heir, the Bishop of Carlisle gives a long speech to prevent any intervention in God’s providence: And if you crown him [Bolingbroke], let me prophesy: / The blood of English shall manure the ground, / And future ages will groan for this foul act; / Peace shall go sleep with Turks and infidels (IV, i, 136-139). Among the Turks as devils incarnate¹⁴, the Bishop assumes, there is chaos, and peace is far from them. Only if Christians lose their true faith will the Turk have peace, as it is the Devil’s ultimate aim to turn true believers against Christian God. The Bishop of Carlisle denounces Bolingbroke’s accession to English throne “as an act of religious and political apostasy, the kind of fratricidal and illegitimate usurpation familiar to Elizabethan audiences exposed to a range of ‘Turkish’ plays throughout the 1590s on precisely these subjects” (Brotton, p. 528). This usurpation of the crown will bring England close to what she dreads to become; ‘Turks and infidels’. This is a typical reference to Turks as infidels and a threat to Christianity and Christian lands. But what happens is that Bolingbroke actually does intervene and become the next king, and the audience already knows it.

We find the next reference to Turk appearing as a dualism in *Henry IV, Part I*, when Falstaff claims at the Battle of Shrewsbury that he had killed Henry Percy: “O Hal, I prithee, give me leave to breath a while. / Turk Gregory never did such deeds in arms as I have / done this day. I have paid Percy, / I have made him sure” (V.iii, 45–48). This is a typical and indeed very familiar protestant action of conflating Catholic and Turk. We know from history that the Catholic Pope was considered as the Devils head and Turks its body¹⁵. So the conflation of the two is some invincible evil capable of the most dreadful actions. “Falstaff evokes either Pope Gregory VII or, more anachronistically Pope Gregory XIII, infamous among Protestant polemicists for his celebration of the St Bartholomew’s Day Massacre (Brotton, p. 529). Considering the context of this scene Brotton finds the conflation of the Turk and Pope even more complex, he asks:

Are Henry’s forces a more righteous and ferocious version of Turkishness, or simply an extension of it? Has the Marlovian bombast of Percy been defeated by Christian righteousness, or Turkish valour? It is of course a comical revelation of Falstaff’s self-

¹⁴ For a thorough discussion of Turks being seen as devils incarnate, see my earlier article on *Selimus* and *Richard III*: Şahiner, Mustafa (2012). “Hellish Discourses: Shakespeare’s *Richard III* and Greene’s *Selimus*”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29, (2), 157-166.

¹⁵ For a detailed analyses of protestant concept regarding the conflation of Turk and the Catholic Pope, see Şahiner, Mustafa (2016). *Yüce Türk’ten Zalim Türk’e: Erken Modern Dönem İngilteresi’nde Türk Algısı*. Ankara: Siyasal Yayınevi, s., 50-60.

aggrandisement, but it is a peculiarly undecidable moment that is only intensified in the second part of the Henriad. (529)

In the *Second Part of King Henry IV*, we have another reference to Turk in the form of a comparison between Turkish Sultans and English kings. When Henry becomes the king, namely Henry V, following his father's death, he assures his sad and fearful brothers that, "Brothers, you mix your sadness with some fear: / This is the English not the Turkish court; / Not Amurath, an Amurath succeeds, / But Harry Harry" (V, ii, 46-49). This refers to the Ottoman tradition of killing siblings when the son of the Sultan becomes the new sultan. The critics have generally tended to believe that the above lines were a common reference to Turkish tyranny (Hillman, pp. 161-162). The ambiguity lingers. King Henry V claims that English court is not like the Turkish Seraglio but the truth, as known to both his brothers and Shakespeare's audience, is that his father Henry IV usurped the crown from Richard II. An act considered as one of the biggest sins against God in Christianity. So how can the two courts be different when they are so much the same? It is obvious that Shakespeare is pointing to the similarities between the two courts of England and the Ottoman Empire by creating an ironical situation. After all, usurping the crown and killing a king is not that different from killing siblings to reach the crown.

Perhaps, one of the most intriguing references to Turks is found in *Henry V*. After he conquers France, Henry V, the most heroic king of England, woos the French Princess Katherine whom he actually marries later: "Shall not thou / and I, between Saint Dennis and Saint George, / compound a boy, half-French half English, / that shall go to Constantinople and take the / Turk by the beard? Shall we not?" (V. ii. 218-222). For Henry's part, this sounds like a call to holy war which never takes place. But Shakespeare was well aware that Henry V died at least 21 years before Turks conquered Constantinople in 1453. So why does he conflate two different historical periods? Perhaps to show the impossibility of the thing in question. Or perhaps he was criticising his own history because Henry and Katherine's son ruled an England which was full of civil strife ending in civil war as the wars of the roses. After all, the compounded boy did not take the Turk by the beard in Constantinople but he saw the fall of it to Turks. Furthermore, in the epilogue of *Henry V* the Chorus tells us that Henry VI even lost what his father conquered in France, "they lost France and made his England bleed" (414). The absent presence of the Turk in this case seems to serve Shakespeare's criticism of the English Royalty, the ambiguity is still there.

Another play that problematically includes allusions to Turks is Shakespeare's *Othello*. Many scholars, mostly Turkish, take *Othello* as their reference point for their analyses of Shakespeare's handling or representation of Turks on stage. I tend to disagree with this because there are no Turkish characters in *Othello* but only references to them. Othello himself is a Moor, not a Turk. While the Turks are often mentioned in *Othello*, they never appear as characters. It is either some news of Turkish advances or some comparisons between characters. Iago, at one point, when he is accused of slander, claims that: "Nay, It is true, or else I am a Turk" (II, I, 114). This is a typical reference to Turks as being "false" and "devilish". Since the audience knows Iago to be one of the most despicable characters, it is not surprising to see such a comparison. Even Othello's last words about a Turk he met in Aleppo sound rather meaningless:

..... Set you down this,
And say besides that in Aleppo once,
Where a malignant and turbaned Turk
Beat a Venetian and traduced the state,

I took by th' throat the circumsized dog,
And smoted him thus. [Stabs himself].
(V, ii, 50-55)

Some critics like Jerry Brotton to claim that right before Othello dies, Shakespeare makes him a Turk. But, just because he likens himself to a Turk he killed once, does not mean he is a Turk. It is only the action when he says 'I smoted him thus', I believe, that has an analogy to the past. Besides, Shakespeare knew very well the differences between Turks, moors, Tartars and so on.

To conclude, it is obvious that Shakespeare's approach to Turks is ambiguous compared to the Turkish plays of his contemporaries mentioned at the beginning of this paper. Nevertheless, this does not mean that he had high opinion of the Turks. On the contrary, he probably shared the same negative view of Turks with his contemporaries. The Turks were not a physical threat present at the doors of England, but their presence was felt deeply as a ghost threatening their religion and existence, just like the ghost of the Turk haunting English stages through Shakespeare's plays without even being there. But what is different about Shakespeare is that he seems to have made references to Turks in order to criticise his own time as well as the past history of England. If, then, according to inclusion/exclusion theory, we consider Shakespeare's stage as a realm of exclusion by differentiation, yes, the Turks are excluded by inclusion for the sake of constitutional references to order, but so are some of the English monarchs excluded for the same reason.

WORKS CITED

- BOHN, C. (2009). Inclusion and exclusion: Theories and findings. From exclusion from the community to including exclusion. In A. Gestrich, R. Lutz, & H. Uerlings (Eds.), *Strangers and Poor People. Changing Patterns of Inclusion and Exclusion in Europe and the Mediterranean World from Classical Antiquity to the Present Day* (pp. 35-54). Frankfurt: Peter Lang.
- BROTTON, J. (2014). Shakespeare's Turks and the Spectre of Ambivalence in the History Plays. *Textual Practice*, 521-538. doi:DOI: 10.1080/0950236X.2013.816103
- DIMMOCK, M. (2005). *New Turks: Dramatising Islam and the Ottomans in Early Modern England*. Aldershot: Ashgate.
- DRAPER, J. W. (1956). Shakespeare and the Turk. *The Journal of English and Germanic Philology*, 55(4), 523-532.
- HAZLITT, W. (1817). *Characters of Shakespeare's Plays*. London: Wiley and Putnam.
- HILLMAN, R. (1991). "Not Amurath, an Amurath Succeeds": Playing Doubles in Shakespeare's "Henriad". *English Literary Renaissance*, 21(2), 161-189.
- HUTCHINGS, M. (2017). *Turks, Repertories and the Early Modern English Stage*. London: Macmillan.
- LUHMANN, N. (1995). Inklusion und Exklusion. N. Luhmann içinde, *Soziologische Aufklärung 6: Die Soziologie und der Mensch* (s. 237-265). Opladen: Westdeutscher Verlag.
- MCJANNET, L. (2008). *The Sultan Speaks: Dialogues in English Plays and Histories about the Ottoman Turks*. London: Palgrave.

- RABKIN, N. (1977). Rabbits, Ducks and Henry V. *Shakespeare Quarterly*, 28(3), 279-296.
- ROSSITER, A. P. (1961). Ambivalence: The Dialectic of the Histories. In G. Storey (Ed.), *Angels with Horns: Fifteen Lectures on Shakespeare*. London: Longman.
- ŞAHİNER, M. (2012). Hellish Discourses: Shakespeare's Richard III and Greene's Selimus. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(2), 157-166.
- ŞAHİNER, M. (2016). *Yüce Türk'ten Zalim Türk'e: Erken Modern Dönem İngilteresi'nde Türk Algısı*. Ankara: Siyasal.
- SHAKESPEARE, W. (1905). Othello, the Moor of Venice. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 943-976). London: Oxford University Press.
- SHAKESPEARE, W. (1905). The First Part of King Henry IV. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 409-437). London: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (1905). The First Part of King Henry VI. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 502-530). London: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (1905). The Life of King Henry V. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 470-501). London: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (1905). The Second Part of King Henry IV. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 438-469). London: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (1905). The Tragedy of King Richard II. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 381-408). London: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (1905). The Tragedy of King Richard III. In W. J. Craig (Ed.), *The Oxford Shakespeare: The Complete Works* (pp. 596-634). London: Oxford University Press.
- Vitkus, D. (2002). *Turning Turk: English Theatre and the Multicultural Mediterranean*. London: Palgrave.

MERSİN İLİ KÖY SEYİRLİK OYUNLARINDAN DEVE BOTLATMASI VE ÂŞUK-MÂŞUK OYUNU*

THEATRICAL VILLAGE PLAYS NAMED “CAMEL BIRTH” AND “LOVER-BELOVED” IN MERSIN

ТЕАТРАЛИЗОВАННЫЕ ИГРЫ СЕЛ МЕРСИНСКОГО РЕГИОНА “ВЕРБЛЮЖЬИ САПОГИ” И “АШУК-МАШУК”

Nilgün ÇIBLAK COŞKUN**

ÖZ

Günümüzde köy seyirlik oyunu çıkartma geleneği, eskiye oranla zayıflamış olsa da bazı illerimizde hâlâ canlılığını korumaktadır. Güney illerinden Mersin, söz konusu geleneğin yaşatıldığı şehirlerden biridir. Özellikle geçimini tarım ürünleriyle ya da hayvancılıkla sağlayan köylüler, yoğun olarak kış aylarında çeşitli seyirlik oyunlar çıkartmaktadır. Bu oyunlar arasında "deve botlatması" ile âşuk-mâşuk oyunu" hem içeriği, yapısı ve işlevi hem de köy ortamının dışında şenlik ve festival gibi eğlence ortamlarında da icra edilmesi açısından dikkati çekmektedir.

Bu makalede, Mersin ilinde yaptığımız alan araştırması sonucunda sözlü kültür ortamından gözlem ve görüşme yöntemiyle tespit ettiğimiz "deve botlatması" ve "âşuk-mâşuk oyunu"; oynanma zamanı ve yeri, oynanma nedeni ile oyuncu kadrosu açısından ele alınıp incelenmiştir. Oyunların biçim, içerik ve yapı özelliklerinin yanı sıra icra ortamına dair özellikleri de belirlenmiştir. Ayrıca geçmişten günümüze bütün canlılığıyla kültürümüzde yer edinmiş bu oyunların, sosyokültürel hayattaki önemi ve işlevleri konusuna değinilmiştir. İncelememizde hem deve botlatması hem de âşuk-mâşuk oyununun, kent ortamına taşınarak yöresel festivallerde arka arkaya icra edildiği tespit edilmiştir. İcra ortamındaki bu değişim oyunların içeriğini de etkilemiştir, ancak bu durum seyirlik oyunların gelenekteki eğlenme ve eğlendirme işlevini değiştirmemiştir. Oyunlar, içerik bakımından yöre insanının hayata bakışı, yaşamı, doğadaki olaylar karşısındaki düşünceleri ya da inanışları açısından da önemli ipuçlarını bünyesinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köy seyirlik oyunları, ritüel kökenli oyunlar, deve botlatması, âşuk-mâşuk oyunu, Mersin.

* KTB Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından, 20-22 Kasım 2017 tarihleri arasında Ordu'da düzenlenen 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunulan bildiri metninin makale haline dönüştürülmüş şeklidir.

** Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: nilciblak@gmail.com.

DOI: 10.17498/kdeniz.440184

ABSTRACT

Today, the tradition of village theatrical plays, though not strongly performed as in old days, in some of our provinces still retain its vitality. Mersin, one of the southern fountains, is one of the provinces where this tradition is kept alive. The villagers, especially those who provide their subsistence with agricultural products or animal husbandry, produce a variety of theatrical plays during winter. Among these plays, the "camel birth" and "lover-beloved" attract attention in terms of its content, structure and function as well as being performed in entertainment environments such as local festivals and festivals outside the village environment.

In this report, as a result of the field research we conducted in Mersin province, we have examined "camel birth" and "lover-beloved" plays by observation and interview methods from the oral culture medium; the time and place of plays have been examined as regards stage and cast. In addition to the form, content and structure of the plays, the characteristics of the execution environment are also examined in detail. In addition, these plays, which have held a significant place in our culture from the past to the present day, have been analysed in terms of the sociocultural aspects and functions. In our review, it has been determined that both "camel birth" and "lover-beloved" were performed in urban areas and in successive festivals. This change in the environment has also influenced the content of the plays, but this has not changed their entertainment and recreational functions. The games have important clues in terms of their content related to the community's views on life, their lifestyles, ideas or beliefs in the events in the nature.

Keywords: Theatrical Village Plays, Origin of Ritual Plays, Animal Imitation, Camel Birth, Lover-Beloved, Mersin

АННОТАЦИЯ

На сегодняшний день, по сравнению с прошлым, традиции сельских смотровых игр более ослаблены. Однако, некоторые из этих игр все ещё сохраняют свою жизнеспособность. В Мерсине, в одном из южных регионов, сохранились традиции вышеуказанных игр. Они проводятся в деревнях в основном зимой. Кроме сельского пространства, игры "Верблюжки сапоги" и "Ашык-машык" театрализируются и на разных фестивалях.

В этой статье исследуются две театрализованные игры - "Верблюжки сапоги" и "Ашык-машык" из Мерсинской провинции, которые были выявлены в результате полевых исследований. Они были определены методом наблюдения и записи из среды деревенской культуры. В статье анализируется время и место проведения этих игр, состав игроков и территория для установления сцены. Кроме этого, эти игры, как часть нашей культуры, были рассталкованы с точки зрения социокультурных аспектов и определены её функций. Вышеуказанные две игры частично изменились после театрализования их в городской среде. Однако, они не потеряли зрителя и свою основную функцию. В них изображается характер местного населения.

Ключевые слова: Сельские театрализованные игры, ритуальные игры, "Верблюжки сапоги" и "Ашык-машык", Мерсин.

1. Giriş

İnsanoğlu, kadim dönemlerden bu yana yeme-içme, korunma ve barınma içgüdüsi nedeniyle doğa olaylarını yakından gözlemlemiş, çevresindeki değişimleri anlamak,

açıklamak için büyük çaba harcamıştır. Zaman içerisinde toprağı, suyu, havayı, soğuşu, sıcağı, hayvanı, bitkiyi, güneş, ayı, yıldızları tanımaya çalışmış, nedenlerini çözemediğı gece karanlığı, şimşek çakması, yıldırım düşmesi, ay ya da güneş tutulması, mevsim değışiklikleri, fırtına, vahş hayvanların saldırısı vb. olaylar karşısında korku ve endişeye kapılmıştır.

Genel anlamda evrenin ve dünyanın düzeni, işleyişi hakkında yeterli bilgi birikiminin oluşturulmadığı bu ilk dönemlerde insanlar, doğanın her türlü iyiliğı ve kötülüğü yapabileceğine inanmışlardır. Doğadaki oluşumların kendi yaşamlarında olumsuz sonuçlar doğurmasını engellemek için de dini ve büyüsel törenler düzenlemişlerdir. Taklit, eylem ve toplu katılmanın yer aldığı bu törenlerde, doğaya karşı büyüyle korunma düşüncesi ön plandadır.

Günümüzde de Anadolu'nun pek çok köşesinde özellikle kırsal çevrelerde yaşayan, geçimini tarımla ya da hayvancılıkla sağlayan topluluklar arasında, gerek bolluk ve bereketi sağlamak gerekse eğlenmek amacıyla oynanan pek çok oyun, kaynağını söz konusu ilk dönem insanının büyüsel törenlerinden almıştır.

Köy yaşantısının doğa ile sıkı ilişkisi nedeniyle hayvanların üremesi, mahsulün bereketli olması vb. amacıyla oynanan bu oyunlar, köylülerin doğaya bağı pratik takvimleriyle doğru orantılı olarak mevsim geçişlerine ya da hayvanların üreme dönemlerine göre planlanmış ve icra edilmiştir.

Bu oyunları düğünlerde halkı eğlendirmek ya da köy odalarında vakit geçirmek için oynanan oyunlar; baharın gelişini kutlamak ve üremeyi arttırmak, yağmur yağdırmak için oynanan dinî nitelikli taklitli oyunlar; mahsulün bol olduğu yıllarda hasat sonu yapılan oyunlar şeklinde sıralamak mümkündür.

Köken itibariyle ilkel dönem insanının dinî inançlarına, bolluk-bereket törenlerine uzanan köy seyirlik oyunlarını, oynanma zamanı ve içeriğine göre;

1. Belirli bir takvimi olan törensel ya da büyüsel (ritüel) nitelikli oyunlar

2. Kış aylarında kına, nişan, düğün vb. toplantılarda eğlence amaçlı oynanan oyunlar olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür (Artun, 1994: 25).

Ritüel kökenli köy seyirlik oyunlarında şenlik, büyü, bolluk, bereket motifleri içindedir. Taklit, eylem ve toplu katılma, doğaya karşı büyüyle korunma şeklidir. Bu tür seyirlik oyunlarda sürekli bir çatışma vardır (Artun, 1994: 25). Bu çatışmalar; eski ile yeni, iyi ile kötü, bolluk ile kıtlık, yaz ile kış, ak ile kara, güçlüyle zayıfın çatışmasıdır. Çatışmalar ya uzlaştırılarak giderilir ya da bir tarafın, o da daha çok iyi olanın, baskın gelmesiyle sonuçlanır. Anadolu'daki köy seyirlik oyunlarında genellikle ak-kara çatışması işlenmiştir. Karanın temsilcisi genellikle Arap'tır. Bunun yanı sıra bazı yörelerde karayı; kadı, gelin ya da iki kız kardeşten biri de temsil edebilmektedir (Özhan, 1985: 71). Buradaki ak, sürekli iyinin, yazın, gündüzün yani aydınlığın; kara ise kötülüğün, kışın ve gecenin yani karanlığın simgesidir. Bu zıtlıklar, doğanın düzenli değışimiyle yaratılan mitlerin yer aldığı tören ve şenliklerle ilgili inanışları, çeşitli pratikleri yansıması bakımından da önemlidir.

Başlangıçta doğanın canlanması, yeni yılın uğurlu ve bereketli geçmesi, kötülüklerin kovulup iyiliklerin çağırılması içerikli dinî-büyüsel törenlerden kaynaklanan köy seyirlik oyunları, günümüzde dini, tarihi ve sosyokültürel hayattaki gelişmelere bağı olarak amaç ve biçim değıştirmiştir. Zamanla ritüel özellikleri geri plana itilerek eğlence amaçlı törenlerde hoş vakit geçirmek amacıyla oynanır hale gelmiştir. Diğer taraftan kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanımı, günümüz insanını alternatif eğlence araçlarına yönelmiş, köy seyirlik oyunları da bu gelişmelerden olumsuz anlamda etkilenmiştir. Ancak bugün de kırsal çevrelerde, köy seyirlik oyunlarının özellikle kış aylarında, düğünlerde, şenliklerde, dinî ve

milli bayramlarda bolluk ve bereketi sağlamak ve eğlenmek amacıyla oynandığı bilinen bir gerçektir.

Güney illerinden Mersin'de, köy seyirlik oyunu çıkartma geleneği eskiye oranla zayıflamış olsa da hâlâ canlılığını korumaktadır. Özellikle geçimini tarım ürünleriyle ya da hayvancılıkla sağlayan köylüler, yoğun olarak kış aylarında çeşitli seyirlik oyunlar çıkartmaktadırlar. Bu oyunlar arasında "deve botlatması" ile "âşuk-mâşuk oyunu" hem içeriği, yapısı ve işlevi hem de köy ortamının dışında ilçelere taşınarak şenlik ve festival gibi eğlence ortamlarında da icra edilmesi açısından ayrı öneme sahiptir.

Bu makalede, Mersin ilinde yaptığımız alan araştırması sonucunda sözlü kültür ortamından gözlem ve görüşme yöntemiyle derlenen deve botlatması ve âşuk-mâşuk oyunu; oynanma zamanı ve yeri, oynanma nedeni, oyuncu kadrosu açısından ele alınıp incelenmiştir. Oyunların biçim, içerik ve yapı özelliklerinin yanı sıra icra ortamın özellikleri üzerinde de durulmuştur. Ayrıca yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerden yararlanılarak oyunların önceki ve günümüzdeki icra şekilleri üzerine tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Köy meydanında kadın-erkek, yaşlı-çocuk herkesin rahatlıkla izleyebildiği bu oyunlarda, kırsal çevre insanının hayata bakışını, yaşamını, doğadaki olaylar karşısındaki düşüncelerini ya da inanışlarını takip etmek mümkündür. Bu yönüyle çalışmamızda incelemeye alınan oyunların sosyokültürel hayattaki önemi, anlamı ve işlevleri konusuna da değinilmiştir.

2. Mersin'de Oynanan Deve Botlatması ve Âşuk-Mâşuk Oyunu

İnceleme alanı Mersin ilinde özellikle kırsal çevrelerde inanç ya da eğlence amaçlı olup, oynayanların kıyafet değiştirerek, makyaj yaparak kendisinden başka bir varlığı taklit ederek ya da canlandırarak icra ettikleri pek çok seyirlik oyun vardır.

Oyunların yoğun olarak yer aldığı ilçeler ise sırasıyla Mut, Silifke ve Tarsus'tur. Özellikle Mut'un Çamlıca (Beci), Hacıahmetli, Yalnızcabağ, Tekeli, Çömelek ve Çukurbağ köylerinde, bu oyunların daha yaygın olduğu görülmektedir. Bahsedilen yerleşim alanlarında "arap oyunu, değirmen döndürme oyunu, singurdu oyunu, köşker oyunu, saya oyunu, deve botlatması oyunu, âşuk-mâşuk oyunu, çoban oyunu, berber oyunu, deve katarı oyunu, çift sürme oyunu, katır oyunu, küttü oyunu, kızgın taş oyunu vb." (Seyhan, 1966: 4183; And, 1983: 50; Yıldırım, 1987:11-18; Hallaç, 1996: 38-42; Başuğur, 1996: 21-28; Çıblak, 1999:234-245; Özçörekçi, 1998: 98-100) şeklinde sıralayabileceğimiz çeşitli oyun örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmının hayvanların üreme zamanlarında, hasat sonu vb. yılın belirli dönemlerinde bir kısmı da eğlence amaçlı olarak köy meydanlarında ya da evlerin bahçelerinde oynandığı tespit edilmiştir. Oyunların yoğun olarak gelenekte yer aldığı yerleşim alanları ise konar-göçer yaşam tarzını sürdürmüş obalar ya da yakın zamanda yerleşik hayata geçmiş köylerdir. Bu alanlarda yaşayan halkın en önemli geçim kaynağı hayvancılık, tarım ve bağ-bahçe işleridir.

Çalışmamıza konu edindiğimiz deve botlatması ile âşuk-mâşuk oyunu ise Mut ilçesi sınırları içerisindeki Çukurbağ ile Hacıahmetli köylerinden tespit edilmiştir.

Çukurbağ köyü, Mut'un yaklaşık 20 km doğusunda, Mut-Kırobası yolu üzerindedir. Coğrafi konumu dağlık olduğu için ekilecek toprağı kısıtlıdır. Halkın geçim kaynağı ise küçükbaş hayvancılık ile bağ-bahçe işlerine dayanmaktadır. Bahçe işlerinde önceleri bağcılık önde gelirken sonradan elma yetiştiriciliği ön plana çıkmıştır. Köy, çukur bir vadide kurulduğu ve başlangıçta bağcılıkla uğraşıldığı için "Çukurbağ" adını almıştır. Köyün çevresi ormanlık alandan oluşmaktadır.

Hane sayısı 150'ye, nüfusu 700'e yakındır. Köyde iş olanaklarının kısıtlı olması dolayısıyla yaklaşık 100 hane farklı iş bulabilmek amacıyla köyden taşınmak zorunda kalmıştır. Bu sebeple köy nüfusu neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Köyde kalanlar da dar gelirlidir. Köyün bir ilkokulu bulunmakla birlikte öğrenciler taşınmalı sistemle Mut'a gönderilmektedir. Çukurbağ'ın camisi, bir kitaplığı ile iki kahvesi bulunmaktadır. Elektrik ise köye geç dönemde, 1986 yılının şubat ayında, gelmiştir. Köyün en belirgin özelliği gelenek ve görenekler açısından oldukça zengin bir görünüme sahip olmasıdır. Özellikle elektriğin Çukurbağ'a geç gelmesi, köy çevresinin ormanlık olması, insanların sosyokültürel anlamda kendi içine kapanmasına ve kültürel değerlerin köyde geçmişte olduğu gibi yaşatılmasına zemin hazırlamıştır. Köyde deve botlatması oyununun yanında "küttü, kızgın taş, saya gezme" gibi seyirlik oyunların yakın zamanımıza kadar tüm canlılığıyla yaşatıldığı görülmektedir (Yıldırım, 1987:11).

Mut'un Hacıahmetli Köyü de bağlı bulunduğu ilçenin yaklaşık 16 km doğusunda, dağlık bir alanda kurulmuştur. Çukurbağ köyü ile arası yaklaşık 4-5 km'dir. Köylülerin önemli geçim kaynağı, küçükbaş hayvancılıktır. Bununla birlikte Çukurbağ köylüleri gibi içlerinden bazıları bağ-bahçe işleriyle de uğraşmaktadır. Köydeki hane sayısı 130 civarındadır, ancak çalışmak amacıyla pek çok aile köyden ayrılmak durumunda kalmıştır. Köyde ilkokul olmakla birlikte okul çağı gelen çocuklar taşınmalı sistemle Mut'a gitmektedir. Köylülerin deve botlatması oyununun yanı sıra köşker ve arap oyunlarını da oynadıkları tespit edilmiştir.

Yerleşik hayata geçmeden evvel konar-göçer yaşam tarzını sürdürmüş söz konusu iki köyün öne çıkan özellikleri gelenek ve göreneklerine bağlılıklarıdır. Bu köylerden tespit ettiğimiz deve botlatması ve âşuk-mâşuk oyunu, köy sınırlarını aşarak Silifke'deki narenciye ve çeşitli kültür festivallerine de taşınarak icra ortamını genişletmiş, diğer taraftan bu süreçte oyunlarda bazı değişimler de meydana gelmiştir.

2.1. Deve Botlatması (Bortlatması)

Deve botlatması oyununda, konar-göçer yaşam tarzının izleri belirgin şekilde kendini hissettirmektedir. Oyun, içerik bakımından Toroslarda yaşayan konargöçerlerin, göç serüvenini, göç esnasında develerinin yavrulamasını, bu olayın obada yarattığı sevinci anlatır.

Konar-göçer yaşam tarzının vazgeçilmez unsuru konumundaki deve ve onun yavrulaması, bu olayın oba halkı üzerinde yarattığı mutluluk komik ve mizahi yolla işlenmektedir. Mizahi yollu diyaloglarla komik unsuru yakalanırken, hayvanların yavrulamasıyla gelen bereket kutsanmakta, doğaya ve canlıya verilen önem vurgulanmaktadır.

Oyun, hayvan benzetmesine dayalı bir seyirlik oyundur. Ritüel kökenli bu oyunlar, yüzyıllar içinde din dışı bir nitelik kazanmış, biçim ve içerik bakımından değişime uğrayarak insanların belirli zamanlarda eğlenmek ve bereketi arttırmak amacıyla oynadıkları bir oyun haline gelmiştir.

Günümüzde Anadolu'nun pek çok köşesinde vahşi ve evcil hayvanları konu edinen çeşitli seyirlik oyunları vardır. Köy hayatında ya da konar-göçer yaşamında hayvana büyük değer verildiği bilinen bir gerçektir. Köylüler, hayvanları; faydaları, zararları, özellikleri ve geleneğin getirdiği inançların kalıntıları içerisinde çok yakından tanırlar. Bu tanıma, keskin zekâlı, muhakeme ve dikkat kabiliyeti gelişmiş bazı oyuncuların, günün birinde görülmüş ve işitilmiş bir hali tekrarlamalarını kolaylaştırır. Ritüel ve genel şenlik oyunlarında rastlanan hayvanları taklit, muhtemelen bu yolla doğmuştur (Elçin, 1977:65). Hayvan benzetmesine dayalı bu oyunların bir kısmı belirli bir konudan ya da olaylar dizisinden yoksun olup

sadece bir hayvan benzetmesine dayalı iken bir kısmı da ana kahramanı hayvan olan bir olayı sergilemektedir (And, 2003:221). Oyuncular, kurt, koyun, tilki, deve vb. hayvanların kılığına girerek o hayvanı taklit etmektedir. Bu oyunlarda, insanların yanında gerçek hayvanlar da yer alabilir.

İncelemeye aldığımız deve botlatması adlı oyunda, deve kılığına girilerek bu hayvan taklit edilmiştir.

Mersin ve çevresinde deve yavrusuna "boduk"; devenin yavrulama eylemine ise "botlamak" ya da "bortlamak" denilir (Tor, 2004:54;56). Oyun bu hayvanın yavrulama olayı üzerine kurulduğu için söz konusu seyirlik oyuna da "deve botlatması (bortlatması)" adı verilmiştir.

Oyun Zamanı ve Yeri:

Deve botlatması, düğün-dernek, şenlik vb eğlence amaçlı düzenlenen törenlerde, bayramlarda, akşam hava karardıktan sonra, tüm köylünün rahatlıkla izleyebileceği genişçe bir meydana oynanır.

Oyun, yaygın olarak Çukurbağ ile Hacıahmetli köylerinde yaşayan köylüler tarafından oynanmaktadır. Ancak son zamanlarda oyunun bazı ilçelerde düzenlenen tarımsal ya da kültürel içerikli festival ya da şenliklerde, yine söz konusu köyde yaşayan usta oyuncular davet edilerek farklı icra ortamlarında da oynandığı tespit edilmiştir. Özellikle Silifke'deki festivaller, bu oyunun sergilendiği yeni ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oyuncu Kadrosu, Kostümleri ve Makyajı:

Köy seyirlik oyunlarının oyuncu kadrosu, oyunculuğu meslek edinmiş kimseler değildir. Bu kişiler oyunun konusunu, akışımı, içeriğini bilen, taklit yeteneği kuvvetli ve istekli kişilerden oluşmaktadır.

Deve botlatmasında bir deve ve deve yavrusu, yaşlı oba beyi, onun karısı, oğlu, gelini, kızı, ayrıca kaval çalan bir kişi ile deveyi yeden çoban, ayrıca Arap ile şebek adı verilen bir kişi de bulunmaktadır.

Deve ve yavrusu için hayvan yünüyle, çaputlarla biri büyük biri küçük iki deve başlığı hazırlanır ve yaklaşık yarım metrelik kalın bir sopaya bu başlıklar geçirilir. İki kişi deve tüyleriyle ya da küçükbaş hayvanın tüyleriyle hazırlanmış bir kostümün içine girer, elleri ve ayakları kostümün içinde kalır. Birinci kişi büyük deve başlığını bu kostümün içinden tutarak devenin baş ve ön ayaklarını; ikinci kişi de aynı kostüm içinde arka tarafta yer alarak devenin arka ayaklarını oluşturur. Bu kişilerin kostüm içinde kalan başları ise devenin iki hörgücünü meydana getirir. Bu oyuncular, böylelikle büyük deveyi canlandırır.

Bir başka kişi de yine elleri ayakları görünmeyecek şekilde tüylerle hazırlanmış diğer kostümün içine girer, küçük deve başlığını bu kostümün ön tarafından tutarak ve hafif kambur bir vaziyet alarak deve yavrusunu yani "boduk"u canlandırır.

Oyuncuların tamamı erkektir, ancak kadın rolündeki oyuncular kadın kıyafeti giyer, iş önlüğü takar, başlarına yüzlerini de kapatacak şekilde renkli yazmalar bağlar. Oba beyi, yaşlı olduğunu göstermek için çenesine beyaz bir sakal yapıştırır, sakalı var ise un ile bunu beyaza boyar, bir sopa yardımıyla yürür, hem konuşmasıyla hem de tavırlarıyla yaşlı taklidi yapar.

Kaval çalarak obanın en önünde giden kişi ise, sırtında bir tüfek bulundurur. Arap rolündeki kişi, yüzünü isle boyar, sırtına da koyu renkli bir elbise giyer, eline de siyah renkli şişirilmiş bir keçi tulumu alır. Şebek ise yüzü boyalı olmakla birlikte uzun beyaz bir elbise giyer, kolları elbisenin içinde kalır, omuz kısmına uzun bir sopa geçirir, böylelikle sağındaki ve solundakilere bu sopayla çarpar.

Mut'un Hacıahmetli köyünde yaklaşık 20-25 yıl öncesinde gerçekleştirilen derleme çalışmalarında ise bu oyunun farklı oyuncularla ve içerikle biraz daha zenginleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Hacıahmetli'de icra edilen oyunda, yukarıda sıralanan oyunculara ilave olarak bir de zenne ilave edilmiştir. Bu rolü, kadınları ustaca taklit edebilme yeteneğine sahip bir erkek üstlenir. Üzerine bir elbise giyen bu oyuncu, kadınsı hal ve hareketleriyle izleyiciler arasındaki kadınları bile şaşırtabilecek bir taklit yeteneğine sahiptir. Oyun sırasında her müzik çaldığında meydana gelerek kadın gibi oynar. Yüzünü kömür isiyile boyayan Arap ise, tavırlarıyla zekâsı normal olmayan bir tipi canlandırır. Elindeki siyah keçi tulumuyla arada bir güreş tutar. Oyunda ayrıca yaşlı taklidi yapan iki erkek de vardır (Hallaç, 1996:39).

Seyirlik oyunlardaki makyajın önemi büyüktür. Kullanılan malzeme köy yaşamında rahatlıkla bulunabilecek "is, kömür, un, hamur, yün, yapağı vb." gibi basit malzemeler olsa da oyundaki rolleri büyüktür. Öte yandan kostüm gibi makyajın da, oyun sırasında komik bir unsur yaratma gibi işlevi bulunmaktadır.

Ön Hazırlıklar:

Oyun için biri büyük birisi de küçük iki çadır kurulur, oyuncular bu çadırları oyun için gerekli hazırlıklarını tamamlamak için kullanır. Meydanda ateş yakılır. Ateşin diğer tarafına taş yığılarak koyak görüntüsü verilmeye çalışılır.

Oyun sırasında türküler çalmak üzere davulcu ve zurnacı da hazır vaziyettedir.

Oyunun İçeriği:

Büyük çadırın içinden Yörük Beyi ve ailesi çıkar. En önde kavalcı, arkasında bey, daha sonra beyin eşi, oğlu, gelini ve kızı sırtlarında heybelerle yola koyulurlar. Onları deve ve deveyi yeden çoban da eşlik eder. Kavalcı önderliğinde bu temsili göç obası, meydana birkaç tur attıktan sonra oba beyinin konma teklifiyle bir koyağa konup yüklerini indirirler.

I. Mut'un Çukurbağ köyündeki oyunda; göç obası konuktan sonra develerini, otlaması için çayıra bırakır. İçlerinden birisi, deveye bakmaya gider. Genellikle bu kişi, Yörük beyinin gelini ya da kızı olur. Bu arada deve, yerinde duramaz, yavrulayacakmış gibi hareketler edip, acı acı sesler çıkarır. Bunu gören gelin ya da kız, devenin yavrulamaya başladığını bağırarak tüm obaya haber verir. İçlerinden birisi hemen deveyi önceden hazırlanmış çadırın önüne getirir, bu esnada küçük çadırdaki yavru deve yani boduk, seyirciye gösterilmeden büyük devenin ayakları arasından geçirilir, sonrasında başı anne devenin ayakları arasından çıkıyormuş gibi yapılarak doğum anı canlandırılır. Doğumun gerçekleşmesinin ardından obada büyük bir mutluluk yaşanır. Ateşin çevresinde sofraya kurulur, yemek yenilir, oba beyi destek niyetine canlı bir kişiyi kullanarak arkasına yaslanır ve tütününü tütürür.

Oyun süresince oba beyi, kimi zaman karısına kimi zaman da oğluna ya da çevresindekilere mizahi yollu takılır, kendi aralarında oyuncuların yeteneklerine göre doğaçlama konuşmalar geçerek seyirci güldürülür. Bu komik konuşmaların ardından çalgıcılar meydana gelir, "Silifke'nin yoğurdu" türküsünü çalmaya başlar, tüm oyuncular türkü eşliğinde oynayarak şenlik yapılır (K.1, K.2).

Deve botlatması oyunu, yaklaşık 30 yıl kadar önce Çukurbağ köyünde içerik bakımından günümüzdeki şekliyle bazı farklılıklarla icra edildiği tespit edilmiştir. Buna göre oyuna; derici, cüce, iki komşunun yanı sıra tilki postuna bürünerek tilkiyi canlandıran birisi de dahil edilmiştir. Oyunun başında Arap ile derici, meydana toplanmış olan seyircinin üzerine giderek meydanı genişletir. Bu şekilde iki-üç tur meydana dolanırlar. Daha sonra çobanın kavalı eşliğinde deveyi yeden süreççobanı ve oba halkı gelir. Yörük beyinin söylediği bir bozlak eşliğinde, oba halkı deveyle birlikte meydana birkaç tur

döndükten sonra uygun bir yer bulup konaklar. Bu sırada beyin hanımıyla oğlunun arasında, bey ile diğer oyuncular arasında mizahi yollu konuşmalar, takılmalar geçer. Ardından devenin botlaması, bu olayın obada yarattığı sevinç ve olayı kutlama amaçlı şenlik düzenlenmesi gelir. Komşular, hayırlı olsun gelir. Develi türküsü çalınır, oba beyinin kızları kaşıklarını bellerinden çıkarıp coşkuyla meydana oynamaya başlar. Bu sırada derici ile Arap meydana gelir. Derici, elindeki şişirilmiş keçi derisiyle seyircilere vurarak, Arap ise ağzındaki suyu seyircilerin üzerine püskürterek meydanı genişletir. Derici, seyircinin arasına girerek onları ikiye bölüp karanlıkta kaybolur. Bu sırada oba beyi meydana oyuna başlar, Arap ağzına su alıp seyirciye püskürterek meydanı genişletmeye devam eder, sonra seyircileri sağa sola kaçırarak karanlıkta kaybolur. Diğer taraftan oba beyinin kızlarından birisi, koyağa su doldurmaya gider ve bu sırada seyircilerden birisi tarafından kaçırlır. Oba beyi, kızına sahip çıkamadıkları için derici ile Arap'a mizahi konuşmalarla kızar, ardından elindeki değneğiyle onları bir güzel döver ve kızını bulmadan da geri dönmemelerini tembihler. Herkes kızı ararken, derici ile Arap, kızı ve onu kaçıran delikanlıyı bulurlar, ama yine de oba beyine yaranamaz, meydandan kovulurlar. Bu sırada kızı kaçıran delikanlının babası çağrılır, araya obanın önde gelenlerinin girmesiyle kız kaçırma olayı yatıştırılıp olay tatlıya bağlanmaya çalışılır. Bu sırada bir dizi konuşmalarla, takılmalarla komik durum yakalanır. Mutlu sonla ve eğlence ile oyun son bulur (Yıldırım, 1987:11-18)

2. Mut'un Hacıahmetli köyündeki oyunda da göç sırasında devenin yavrulaması ve bu yavrulama olayının obada yarattığı sevinç konu edilir. Oyun, meydana ve bir ateş etrafında oynanır. Oyunun başında zenne, müzikle beraber meydana çıkar ve kadın gibi oynar. Ardından zekâsı kıt bir tipi canlandıran Arap gelir, nereden ele geçirdiği belli olmayan bir tulumla güreş tutar, izleyicileri güldürür. Daha sonra iki yaşlı Yörük oturup sohbet ederken devenin botlamak yani yavrulamak üzere olduğu haberi gelir. Bu haberle birlikte oyun hareketlenir. Aile fertleri doğuma yardım eder. Doğum olayından sonra deve ve boduğu istirahat ederken, komşular çağrılır, onlara ziyafet verilir. Bu arada çalgıcılar da getirilip obada şenlik kurulur. Şenlik sırasında ihtiyar ve karısı da oynar. Oyunlar oynanırken Arap sık sık meydana gelip oyunlara karışır, bunun üzerine meydandan kovalanır ve seyirciler arasına kaçarak izleyiciler arasında bir hareketlilik sağlanır. Arap'ın kovalanma esnasında bir başkası oyuna karışır (Hallaç, 1996:39).

Oyunda, oyuncuların yeteneğine göre irticalen günlük hayatla ilgili çeşitli konular işlenir. Örneğin köy imamının bir davranışı, muhtarın yanlış bir hareketi ya da obadaki zengin ama bir o kadar da pinti bir kişi, hemen orada mizahi bir üslupla alay konusu edilir. Konuşmalarda müstehcenliğe varan ifadeler, argo deyimler, karşılıklı laf atmalar vb. yoğun olarak yer alır. Bu durumdan kimse rahatsızlık duymaz. aksine oyunda en komik bulunan ve gülünen bölümler bu bölümlerdir (Hallaç, 1996:39).

Oyunun en son bölümünde ise karı ile koca arasında doğan boduğa isim verme konusunda bir tartışma çıkar. Burada kadın, kocası kadar kendisinin de söz hakkı olduğunu savunur, tartışma kızışır. Kadın, kocasına söz geçiremeyeceğini anlayınca ortadaki yoğurt kabını kocasının yüzüne geçirir. Koca da su kabağını alıp karısının başında paralar. Böylece oyun güldürücü bir sonla biter (Hallaç, 1996:39).

Oyunun ikinci aşamasında ise Âşık-Mâşuk oyununa geçilir.

2.2. Âşuk-Mâşuk Oyunu

Âşuk-mâşuk oyunu ise, Çukurbağ köyünden tespit edilmiş olup "deve botlatması"nın hemen akabinde oynanan, kadın ile erkeğin birbirlerine karşı hislerini yansıtan, müzikli-danslı ve sözsüz oyunlar arasında yer almaktadır.

Deve botlatması oyununun ikinci aşamasını oluşturan "âşuk-mâşuk oyunu", yörede "cüce oyunu" ya da "kalbur oyunu" olarak da bilinmektedir.

Oyuncu Kadrosu, Kostümleri ve Makyajı:

Oyun, biri kadın kılığına girmiş iki erkek tarafından oynanır. Bunlardan kadın rolündeki âşuk; erkek rolündeki ise mâşuk'u canlandırmaktadır.

Oyuncuların belden yukarısı çıplak olup bedenlerine kömür ile birinin kadın diğerinin ise erkek yüzü çizilir. Oyuncuların kolları başın üzerinde birleştirilerek kafaya içten bir kalbur, kalburun üstüne de bir torba geçirilir. Böylelikle oyuncunun kafa kısmı daha belirgin hale getirilir, karın kısmına çizilen yüz öne çıkartılır. Baş kısmındaki torba, kafaya giyilen bir başlık görünümü verir. Oyuncular, kalça kısımlarına bir ceket geçirirler, ceketin kol içlerine bez doldurarak kol görünümü verirler. Ayak kısımlarına ise yöresel bir şalvar giyerler.

Ön Hazırlıklar:

Oyuncular, müzik eşliğinde meydana oynayacakları için türkülerini çalıp söyleyecek bir ekip de hazır bulunmaktadır. Bu ekibin kullandığı çalgılar arasında davul, kaval mutlaka yer alır.

Oyun:

Oyunda kadını temsil eden âşuk, Silifke yöresinin meşhur türkülerinden "ham çökelek" ile meydana çıkar ve meydana bir süre oynar. Ardından erkeği temsil eden mâşuk ortaya çıkıp âşuk'a eşlik eder. Oyun sırasında çeşitli hareketlerle birbirlerine kur yapan âşuk ve mâşuk, sırasıyla "Silifke'nin yoğurdu", "Timbilli" türkülerini eşliğinde oyunlarına devam ederler.

Oyuncular, karın ve göğüs seviyesinde çizilen bedenlerindeki yüzü, karınlarını farklı şekillerde hareket ettirerek sanki kasılıp büzülen bir insan yüzündeki bütün mimikleri sergilemeye çalışırlar.

Daha sonra mâşuk sahneyi terk eder, bunun üzerine âşuk'un neşesi kaçar ve "Aslan Mustafa" türküsü eşliğinde üzüntüsünü belli eden çeşitli figürler sergiler. Mâşuk'un tekrar meydana gelmesi ile de neşesi yerine gelir. Akabinde karınlarındaki erkek ve kadın yüzlerini birbirlerine değdirerek öpüşme taklidi yapar, böylece birbirlerine olan sevgilerini belli ederler. En son "Leblebici" türküsüyle de meydana terk ederler (K.1).

2.3. Oyunlarda Meydana Gelen Değişim ve Dönüşümler

Köy seyirlik oyunlarının yazılı bir metni ve belirli bir sahnesi yoktur. Oyunların söz konusu özelliği, icra sırasında oyunculara bir esneklik kazandırdığı gibi oynayanların kendi yetenekleri ölçüsünde oyunu zenginleştirmelerine de katkıda bulunmaktadır. Bu eklemeler, oyunun yaşatıldığı çevreyle birleşip uyuşmasını da sağlamaktadır. Oyunların yazılı şekilleri bulunmamakla birlikte oyuncular, yaşadıkları ortamda bu oyunları büyüklerinden izleyerek, görerek, yaşayarak öğrenmişler ve kendi yetenekleri ölçüsünde oyunların özünü bozulmadan yaşatılmasında ve bir sonraki kuşağa aktarılmasında etkili olmuşlardır.

Çalışmamızda Mersin'in Çukurbağ köyü ile Hacıahmetli köylerinde oynanan deve botlatması ile âşuk-mâşuk oyunu, zamanla hem içerik açısından hem de icra ortamı açısından bazı değişimler yaşamıştır. Günümüzde bu oyunlar, köy ortamında eğlence amaçlı oynanmaya devam etmektedir, ancak içerik bakımından eskiye oranla biraz daraltılmıştır. Nitekim deve botlatması oyunu, bundan yaklaşık 30 yıl öncesinde oynandığı şekliyle biraz farklıdır. Eskiden oynanan oyunda, oba beyi, eşi, çocukları, çoban, kavalcı vb. gibi oyuncu kadrosuna ilave olarak Arap, derici, cüce ve obadan başka kişiler, hatta bazı seyirciler de

oyuna dâhil edilmiştir. Bu oyuncular, kimi zaman ellerindeki keçi tulumuyla seyircilere vurarak ya da ağızlarına aldıkları suyu seyircilerin üstüne püskürterek seyirciyle doğrudan iletişim ve temas halinde olmuşlardır. Hatta seyircilerden birisinin, oba beyinin kızını kaçıarak oyuna doğrudan katıldığı görülmektedir. Öte yandan yine eskiden oynanan oyunlarda oyuncuların, kendi aralarındaki diyaloglarda, doğal köy yaşamına uygun örneklerin, yaşanmış olayların, yöresel ifadelerin, hatta argonun kullanıldığı, taklit unsurunun yanı sıra yoğun olarak söz yoluyla da mizah unsurunun yakalandığı dikkati çekmektedir. Günümüzde oyuncu diyalogları ise daha sınırlı tutulmuş, müstehcen ya da argo kullanımı azaltılmış, komik unsur daha yüzeysel diyaloglarla sağlanmaya çalışılmıştır.

İncelemeye aldığımız deve botlatması ile âşuk-mâşuk oyunu, icra ortamı açısından da bazı değişimler yaşamıştır. Oyunlar, kendi doğal köy ortamının dışına çıkartılarak daha farklı yerleşim birimlerine de taşınmıştır. Nitekim Mersin'in Silifke ilçesinde düzenlenen bazı şenlik ve festivallerde icra edilmeye başlanmıştır. Bu yeni icra ortamındaki oyuncular, kendi köylerinde de bu oyunları çıkartan ve şenlik için ilçeye davet edilmiş olan doğal oyuncu kadrosudur. Ancak, oyuncuların yine köylülerden oluşmasına karşılık icra ortamındaki seyirci profilinin farklı olması, oyuncuların köylülerin isteği üzerine değil de yerel kurum ve kuruluşların daveti ve desteği ile bu oyunu çıkartmaları, davet edildikleri toplantının içeriği vb. sebepler oyunda bazı değişiklikler meydana getirmiştir.

Bu tür etkinliklerde de deve botlatması ve âşuk-mâşuk oyunu, akşam vakti icra edilmiştir. Oyundaki oyuncu kadrosu, gelenekte olduğu gibi oba beyi, hanımı, çocukları, çoban gibi çekirdek kadronun yanında Arap ve şebek adı verilen oyuncu da bulunmaktadır. Oyunun içeriği de köydekiyle aynıdır. Oyun, gelenekteki şekliyle ilerlemekle birlikte Arap ve şebek adı verilen oyuncunun hal ve hareketleriyle asıl komik unsurun yakalanmaya çalışıldığı görülmektedir. Arap elindeki keçi tulumuyla arada bir seyircilere vurmaktadır. Şebek, yüzünü isle boyamış, üzerine iki kolunu içine alacak şekilde beyaz bir elbise giymiş, kol hizasına da bir sopa geçirmiştir. Oyun sırasında, omuzlarındaki bu sopa yardımıyla sağında ve solunda bulunan seyircilere rastgele çarpmaktadır. Bu sırada seyirciler arasında kaçışma, gülüşme unsuruyla bir hareket meydana getirilmekte, bu yolla seyirci de oyuna dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Ancak köy ortamından farklı olarak seyirciler arasında çocukların daha fazla olduğu, bu kitlenin yetişkinlere oranla oyunlara daha bir ilgi duyduğu gözlenmiştir.

Deve botlatması oyununun hemen arkasından çıkartılan âşuk-mâşuk oyunu ise, gelenekte olduğu gibi Silifke türküleriyle icra edilmektedir, ancak türkülere eşlik eden çalgıların zenginleştirildiği, davul ve kavalın yanında klarnet, keman, kabak kemane, saz gibi müzik aletlerinin de oyun sırasında çalındığı görülmektedir. Ayrıca oyuncuların kostümlerinin, makyajlarının daha titiz hazırlandığı, hatta âşuk ve mâşuk için ilçede hazır kostümlerin satıldığı ve oyuncuların da bunları giyerek oyunu icra ettikleri görülmektedir.

Köy seyirlik oyunlarında, mizahi unsurlar ön plandadır. Oyunlardaki mizah öğeleri, ele alınan konunun işlenişinde, oyuncuların hal ve hareketlerinde, taklit yeteneklerinde, konuşmalarında kendini göstermektedir. Bunun yanı sıra kullanılan makyaj ve kostüm de komik bir görünüm yaratması dolayısıyla mizahın oluşumunda etkilidir. Bu malzemeler amatörce hazırlanmaları ve kimi zaman abartılı olmaları yönüyle seyircinin dikkatini çekmekte ve onları ayrıca eğlendirmektedir. Bu açıdan hem deve botlatması hem de âşuk-mâşuk oyunundaki makyaj ve kostüm de komik bir görünüm sergilemektedir. Ancak oyunların kent ortamına taşınmasıyla, özellikle âşuk-mâşuk oyununda profesyonelce hazırlanmış ve satışı yapılabilen kostümlerin kullanılması, kostümlerin söz konusu bu özelliğini geri plana itmiştir.

Gelenekte seyirlik oyun olarak icra edilen âşuk-mâşuk oyunu, günümüzde "Silifke halk oyunları" arasına da dâhil edilmiştir. Nitekim yöresel halk oyunları ekibi, bu oyunu çeşitli şenlik ya da kültür etkinliklerinde, Silifke halk oyunları arasına almış ve yöresel türküler eşliğinde oynamaya başlamıştır (K.1, K.2, K.3). Bu da geleneksel seyirlik oyunların farklı icra ortamlarında, oynanma nedeni ve işlevi değiştirilerek yeni bir görünüme kavuşturulabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

3. Oyunların Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri

Dünya genelinde milletler, sınırları belirlenmiş coğrafi alanlarda farklı dilleri konuşmaları, farklı kültürlerle sahip olmalarıyla birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak bu farklılık içinde insanların benzer olaylar karşısında benzer şeyleri hissetmeleri ve düşünmeleriyle de çoğu zaman birbirlerine yaklaştıkları, birbirlerine benzedikleri görülmektedir. Bu birleşmeyi, sanatın çeşitli dallarında görmek mümkündür. Öyle ki sanatın her dalı, kullandığı malzeme, teknik ya da ifade şekli açısından farklı özelliklere sahip olsa da özünde insanı anlatmakta, insanın duygu ve düşüncesini yansıtmaktadır.

Sanat dalları içerisinde şiir dille, musiki sesle, mimari taşla, resim renkle insanın kendisini ifade çabasıdır. Ancak burada üzerinde durulması gereken bir husus vardır ki o da insanın, sanatın söz konusu çeşitli dallarında kendisini kendisinden olmayan bir malzemeyle ifade etmesidir. Bu bakımdan gerek sanat olsun gerekse düşünce biçimi olsun insana dokunamaz, insanın kendisiyle yüz yüze gelemez. İnsanın kendisini kendisine has bir dille anlatması ancak oyunla mümkündür. Oyun ise, duygu ve düşüncenin hareketle ifade biçimidir. Hareket kadar insanın kendisine ait, hatta doğrudan doğruya kendisi olan bir başka vasıta yok gibidir. İnsanın kişisel özelliklerinin bir toplum içinde geliştiği göz önünde bulundurulduğunda, oyunun temel unsurunu teşkil eden ölçü ve figürlerin, ferdin içinde doğup büyüdüğü toplumla sıkı sıkıya bağlı olduğu kolaylıkla anlaşılacaktır (Tanyol, 1961: 2489). Bu bakımdan köy seyirlik oyunları, içinde yaşatıldığı toplumun inanışları, dünya görüşü, doğayı algılayışı, yaşamı, örf ve âdetleri vb. konularda pek çok ipucunu içerisinde barındırması açısından da işlevseldir.

İncelemeye aldığımız deve botlatması ile âşuk-mâşuk oyunu da, doğa ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan konar-göçer yaşamının temel öğelerini yansıtmaktadır. Oyuncuların oba beyi, çoban, kavalcı vb. şeklinde sıralayabileceğimiz Yörükler arasında rastlanan kişilerden seçilmesi; hayvan benzetmecesine dayalı deve botlatması oyununda deve ile yavrusunun canlandırılması, devenin yavrulmasıyla gelen bereketin, üremenin oba halkı üzerinde yarattığı sevincin işlenmesi ve bu olayın şenlik olarak kutlanması; öte yandan âşuk-mâşuk oyununda da şişirilmiş siyah keçi tulumunun kullanılması; her iki oyundaki kılık-kıyafet, kostüm ve makyajla ilgili ayrıntılar, ayrıca oyuncuların kendi aralarındaki diyalogları, kullandıkları argo ve müstehcen ibareler bize yüzyıllardır Toroslarda konar-göçer bir yaşam tarzı sürdürmüş olan obaların hayatlarını yansıtmaktadır.

Tarihi süreç içerisinde sözlü kültür ortamında yaşatılmış, kırsal çevrede yaşayan insanların doğayla ilgili korkularını, algılarını, düşünce tarzını gözler önüne sermiş bu oyunlar, genel anlamda eski inançlarla, yerli Anadolu kültürünün harmanlanması sonucunda yeni bir kisyeye bürünmüştür. Bu oyunlarda kadim dönemlerden itibaren insanoğlunun düşünsel ve inançsal alanlardaki gelişimini takip etmek, bilinçaltında yatanları geleneğe nasıl döktüklerini tespit etmek mümkündür.

Bilindiği üzere köy seyirlik oyunları, anlatımcı görsel oyunların iki ana ögesi olan oyuncu ve seyirci ile birlikte oluşur. Sanat kaygısından çok toplum ve inanç açısından işlevseldir. İlk önceleri köylü, kendi yaşantısının daha verimli olması için zorunlu ve bilinçli olarak bu oyunlara katılmış, ancak daha sonraları doğanın çözümlenmesi sonucu bu

zorunluluk ortadan kalkmış ve oyun, ortaya çıkış nedeni unutulmuş bir eğlence aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Karadağ, 1978:9).

Çalışma konumuzu oluşturan deve botlatması ve âşuk-mâşuk oyunu da günümüzde eğlenmek, hoşça vakit geçirmek amacıyla oynanmaktadır. Ancak oyunların eğlenme, eğlendirme işlevinin dışında, diğer ritüel kökenli oyunlarda ya da farklı törenlerde olduğu gibi, başka işlevleri de mevcuttur. Oyun aracılığıyla toplum bireylerinin, topluma özgü örf, âdet, gelenek ve göreneklere uygun bir yaşam sürdürmeleri açısından eğitilmeleri; bireyler arasındaki birlik ve beraberlik duygularının pekiştirilmesi, dayanışmanın sağlanması; toplum ilişkilerinin sürdürülerek geleneklerin korunup yaşatılmasına katkı sağlanması vb. bu işlevler arasındadır.

SONUÇ

Köy seyirlik oyunları ülkemizde değişik yörelerde birbirinden farklı şekillerde oynanmaktadır. Kadim dönemlerde insanoğlunun dini inançları temelinde gerçekleştirilen bu törenler, zaman içerisinde herkesin isteyerek katıldığı toplu törenler haline dönüşmüştür. Özellikle bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte insanoğlunun yaşadığı çevreyi anlamlandırması, buna bağlı olarak ilkel dönem insanı tarafından sır kabul edilen şeylerin gerçek sebeplerinin ortaya çıkartılması inanç kaynaklı oyunların işlevlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Kırsal çevrelerde yıl ve mevsim değişikliklerinde, hasat sonrasında bolluk ve bereket içerikli olup inanç temelli köy seyirlik oyunları hâlâ yaşatılmaktadır. Ancak bu çalışmada incelemeye aldığımız "deve botlatması" ve "âşuk-mâşuk oyunu", kökeni dini inançlara, ritüel törenlere dayanmakla birlikte zamanla inanç özelliğini kaybetmiş ve eğlenme amacıyla oynanır hale gelmiş seyirlik oyunlardandır.

Bu oyunların geleneksel anlamda icra edildiği ortamlar aslında, Mersin ilindeki doğal köy ortamlarıdır. Ancak her iki oyunun köy ortamının dışında kasabalara da taşınarak şenlik ve festival gibi yerel kurum ve kuruluşların düzenlediği kültür organizasyonlarında da sergilendiği görülmektedir. Bu yeni icra ortamı ise oyunların biçim ve içeriğinde bazı değişimler de meydana getirmiştir. Nitekim köy ortamındaki seyirci, oyuncuların daha evvel tanıdığı, sohbet ettiği eşi, dostu, yakını ve arkadaşı şeklinde sıralayabileceğimiz bir gruptan oluşmaktadır. Ancak kent ortamında, oyuncu açısından bu yakınlık ya da tanışık olma durumu söz konusu değildir. Böyle olunca da oyuncular, oyunu temel çatısı dışında kendi yetenekleri ölçüsünde yarattıkları taklitlerde, diyaloglarda, hatta seyirciyle iletişimde daha dikkatli, daha kontrollü davranmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle oyunun kendi doğal akışı içerisindeki kimi konuşmalar kısaltılmış, argo ve müstehcen ifadeler kaldırılmış, seyirciyle kurulan iletişim sınırlı hale getirilmiştir. Ayrıca şenlik ve festivallerde icra edilen oyunlarda seyirci olarak çocukların daha ön planda olduğu, özellikle âşuk-mâşuk oyununda olduğu üzere kostüm olarak da profesyonelce hazırlanmış kostümlerin tercih edildiği görülmektedir. Hatta âşuk-mâşuk oyununun, Silifke halk oyunları içerisine dâhil edildiği tespit edilmiştir. Bu da seyirlik oyunlardan bazısının zamanla "icracısı, icra nedeni, icra ortamı ve seyircisi" açısından önemli değişimlere uğrayarak kendini zamanın koşullarına göre yenileyebildiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Oyunlar, kent ortamındaki yeni icra ortamlarında da eğlendirme ve hoşça vakit geçirme gibi bilinen işlevlere sahiptir. Bunun yanı sıra oyunların, geçmişten günümüze süregelen kültürel anlamda inanç, tutum ve kurumları koruyucu bir yaptırım gücüne de sahip olduğu görülmektedir. Bir yönüyle yazısız toplumların gerek eğitiminde gerekse kültürel değerlerinin yaşatılıp aktarılmasında ve yaşam biçimlerinin belirlenmesinde etkin rolleri bulunmaktadır. Denilebilir ki köy seyirlik oyunları, mizah unsurlarını kullanarak

halkın yaşamını, inançlarını, değerlerini, dünya görüşünü, örf ve âdetlerini, inançlarını günümüzde de yansıtmaya devam etmektedir.

Kaynak Kişiler:

Kaynak kişiler ile ilgili bilgiler; "adı-soyadı, doğum yılı ve yeri, öğrenim durumu, mesleği ve ikâmeti" sıralamasına göre verilmiştir.

K.1: Lütfi Uğur, 1955, Silifke, ön lisans, emekli öğretmen, Silifke.

K.2: Ali Şahin, 1961, Silifke, lise, ticaret, Taşucu /Silifke.

K.3: Murat Uçtu, 1972, Silifke, lise, halk oyunları öğretmeni, İstanbul.

K.4: Uğur Kaçar, 1977, Silifke, üniversite, gazeteci, Silifke.

KAYNAKÇA

AND, Metin (1983), "Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosunun Özellikle Hayvan Benzetmeceleri Bakımından Asya Kökenleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, III. Cilt, Halk Müziği-Oyun-Eğlence, Ankara: KTB MİFAD Yayınları, s.31-50.

AND, Metin (2003), *Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ARTUN, Erman (1994), "Ritüel Kökenli Trakya ve Balkan Köy Seyirlik Oyunlarında 'Ölme-Dirilme, Kız Kaçırma' Motifleri", *Milli Folklor*, Y.6, C.3, S.22, s.25-29.

BAŞUĞUR, Emine (1996), "İçel-Mut-Yalnızcabağ Köyü'nde Erkekler Tarafından Oynanan Seyirlik Oyunlar ile Diğer Oyunlar", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994*, Ankara: KB HAGEM Yayınları, s.21-28.

ÇIBLAK, Nilgün (1999), "İçel-Mut Çömelek Köyü Köy Seyirlik Oyunlarından Saya Oyunu", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)*, *Bildiriler*, Adana: Adana Valiliği Yayınları, s.234-245.

ELÇİN, Şükrü (1977), *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*, 2. b., Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

HALLAÇ, Aylin (1996), *Mut Yöresi Hacıahmetli Köyü Folklor Araştırması*, Ç.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

KARADAĞ, Nurhan (1978), *Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZÇÖREKÇİ, Nilüfer Zeynep (1998), "Tarsus Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarsus Alan Araştırmaları*, Ankara: KB Yayınları, s.98-100.

ÖZHAN, Mevlüt (1985), "Seyirlik Oyunlarda Ak-Kara Çatışması", *Türk Folkloru Araştırmaları 1985/1*, s.71-80.

SEYHAN, Özcan (1966), "Silifke'de Arap Oyunu", *Türk Folkloru Araştırmaları*, Y.18, C.10, S.206, s.4183-4185.

TANYOL, Cahit (1961), "Türk Kültüründe Oyunun Önemi", *Türk Folklor Araştırmaları*, Y.13, C.7, No.146, Eylül, s.2489-2490.

TOR, Gülseren (2004), *Mersin Ağzı Sözlüğü*, İstanbul: Kebikeç Yayınları.

Yıldırım, İsmet (1987), *"Çukurbağ Köyü ve Bir Köy Seyirlik Oyunu"*, *Folklor*, S.4, s.11-18.

BİZANS TARİHÇİSİ AGATHIAS VE TÜRKLER HAKKINDA VERDİĞİ BİLGİLER

BYZANTINE HISTORIAN AGATHIAS AND HIS INFORMATION PRESENTATION ABOUT TURKS

ВИЗАНТИЙСКИЙ ИСТОРИК АГАФИЙ И ЕГО ИНФОРМАЦИЯ О ТЮРКАХ

Öner TOLAN*

ÖZ

532 yılı civarında doğan, 579 yılından sonra ölen Agathias, eserinde verdiği bilgiler başka kaynaklarda bulunmadığından VI. yüzyıl Bizans tarih yazarlarının en önemlilerinden biridir. Asıl mesleği avukatlık olan ve daha çok şiir sanatına ilgi duyan yazar daha sonraları çevresindekilerin teşviki ile tarih yazmaya karar vermiştir. Beş “kitap” halinde elimize ulaşan “Tarih” adlı eseri 552-559 yılları arasındaki yedi yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu yılların olayları içerisinde Justinianos’un hükümdarlığının son yıllarında yapılan İtalya ve Lazika savaşları anlatılmaktadır. Alanı geniş olmakla birlikte Agathias sadece olayları hikâye etmekle yetinmemiştir: çalışmanın yaklaşık üçte birini konu dışı bilimsel ve kişilere ait açıklamalar oluşturmaktadır. Bunlardan özellikle Franklar ve Perslerin eski tarihlerine ilişkin anlatılar başlı başına bir kaynak vazifesi görmektedir. Her ne kadar Hristiyan olsa da yazım tarzında dini unsurlara pek az yer veren Agathias eserinde Türkler hakkında da olukça önemli bilgiler vermektedir. Agathias’ın bilgi verdiği Türk boyları arasında Hunlar, Avarlar, Onogurlar, Sabirler, Eftalitler, Kutrigurlar ve Utigurlar bulunmaktadır. Bunlar içerisinde özellikle Sabirler ve Kutrigurlar-Utigurlar ile ilgili aktardığı bilgiler Türk tarihi açısından emsalsiz değerdedir. Ayrıca Bizans ordusunda görev yapan Türk asıllı komutanlar hakkında da bilgi veren yazar zaman zaman Türklerin askeri taktikleri ve kültürel yapılarından bahsederek diğer kaynaklarda geçmeyen bilgiler aktarmaktadır. Dolayısıyla Agathias’ın eseri sadece Türk tarihi için değil Avrupa ve İran Tarihi için de çok önemli bir kaynak durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Agathias, Türkler, Hunlar, Avarlar, Onogurlar, Sabirler, Eftalitler, Kutrigurlar, Utigurlar

ABSTRACT

Agathias, born around 532 and died after 579, is one of the most important writers of the Byzantine history because the information given in his work is not found in other sources. The author, who was a lawyer interested in the art of poetry, later on decided to write history with the encouragement of the people around him. His “History”, reached us in five books, covers only seven years between A.D. 552-559. Of the events of these years, it deals almost exclusively with the military campaigns in Italy and Lazica, which took place during the final stages of Justinian’s reign. Agathias’ scale is large, and he does not make do with simple narrative: at least a third of the work is occupied with scholarly or personal

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İBEF, Tarih Bölümü. onertolan@ardahan.edu.tr.

DOI: 10.17498/kdeniz.449408

digressions extraneous to the main theme. Of them, in particular, the stories about the old histories of Frankish and Persian are regarded as an original source. Although being a Christian, Agathias gives little space for religious elements in his writing style, and presents very important information about the Turks in his work. Among the Turkish tribes that Agathias gives information about are Huns, Avars, Onogurs, Sabirs, Ephthalites, Kutrigurs and Utigurs. In these tribes, especially the information related Sabirs and Kutrigurs-Utigurs have unprecedented value in terms of Turkish history. In addition, the author, who also informs us about Turkish commanders in the Byzantine army, sometimes talks about the military tactics and cultural structures of the Turks and gives information that does not exist in other sources. Therefore, the work of Agathias is a very important resource not only for Turkish but also for European and Iranian history.

Keywords: Agathias, Turks, Huns, Avars, Onogurs, Sabirs, Ephthalites, Kutrigurs, Utigurs

АННОТАЦИЯ

Поскольку информация данная в работах Агафия, родившегося приблизительно в 532 году и умершего после 579 года, не была найдена в других источниках, он является одним из самых важных писателей истории Византии VI века. Не смотря на то, что он был юристом по профессии, он очень интересовался поэзией, а после, по просьбе своего окружения решил оставить свои знания об истории в письменном виде. Его работа под названием «Tarih» (История) которая состоит из пяти «книг», охватывает семилетний период между 552-559 годами. На этот промежуток времени приходится война между Италией и Лазики совпавшая по времени с последними годами правления Юстиниана. Агафий не только повествует о данных событиях, около одной трети его работы составляют научные данные и личные исследования о людях, проживавших в те времена. Следует подчеркнуть, что история Франков и Персов изложенная Агафием является значимым источником. Являясь христианином Агафий, скудно пишет о религии в своих работах, но, тем не менее, он дает много важной информации о тюрках. Среди Тюркских племен упомянутых Агафием встречаются гунны, авары, оногуры, савиры, эфталиты, кутригуры и утигуры.

Автор не только повествует о тюркских военачальников, служивших в византийской армии, и также дает информацию о военной тактике, но и всецело о культуре Тюрков, которые не указываются в других источниках.

Ключевые слова: Агафий, Тюрки, Гунны, Авары, Оногуры, Савиры, Эфталиты, Кутригуры, Утигуры

1. Giriş:

Agathias, Hayatı ve Eserleri

Agathias (Αγαθιάς), VI. yüzyıl Bizans tarih yazımında Prokopios, Menander ve Theophylaktos ile devam eden zincirin aradaki önemli bir halkasını oluşturmakta ve kronolojik bir boşluğu doldurmaktadır. Bu vesile ile eseri ve verdiği bilgiler başlı başına bir kaynak durumundadır.

Agathias'ın hayatı hakkındaki bilgilerimizin çoğu bizzat kendi yazdığı eserlerde yer alan kendisi ve ailesi hakkında verdiği bilgilere dayanmaktadır. Buna göre, onun doğum tarihini tam olarak tespit etmek mümkün gözüküyor fakat aşağı yukarı 532 yılı civarında

doğduğu söylenebilir. Çünkü o eserinde, Beyrut’u yıkan ve Mısır’da da hissedilen büyük deprem sırasında İskenderiye’de olduğunu söylüyor. Kos adasının uğramış olduğu tahribatı ise oradan başkente dönüş yolunda bizzat kendisinin gördüğünü ifade etmektedir. Kendisi orada öğrenci olarak bulunuyordu ve muhtemelen, normal hukuk eğitiminin başlangıç aşaması olan retorik öğrenimi için gitmişti. 551 yılında Konstantinopolis’e dönüşü de bu eğitimi başkentte tamamlamak içindi. Şu halde eğitimine başladığında yirmi yaş civarında olması gereken Agathias, bu hesaba göre 532 yılı civarında doğmuş olmalıdır (Cameron, 1970: 1-2).

Agathias kendisi ise kendini şöyle tanıtmaktadır: “*Benim adım Agathias, doğum yerim Myrina, babam Memnonius, uğraş alanım ise mahkemelerdeki davalar ve Roma hukukudur. Myrina¹ adı ile Trakya’daki şehri veya aynı isimle Avrupa veya Afrika’daki başka bir şehri kastetmiyorum. Lydia’dan gelen ve Elaia körfezinin büyük kıvrımına akan Pythicus nehrinin ağzı yakınında uzun zaman önce Aeolianlar tarafından kurulmuş olan Asya’daki şehirden bahsediyorum*” (Agathias, 1975, Preface, 14: 5). Ailesi hakkında çok kısıtlı bilgiye sahibiz. Babası Memnonius, “*Rhetor*” unvanına sahip idi ki o dönemde verildiği şekliyle bu unvan muhtemelen onun Myrina’da taşralı bir avukat olarak görev yaptığını göstermektedir. Annesi Pericleia ise Agathias üç yaşındayken Konstantinopolis’te ölmüştür. Agathias’ın bir kız kardeşinden ve iki erkek kardeşinden bahsedilse de bunların farklı bir anneden doğduğu anlaşılmaktadır.

Büyük bir ihtimalle yazarımızın çocukluk günleri Konstantinopolis’te geçmiştir. İskenderiye’de retorik, Konstantinopolis’te hukuk okumak suretiyle pahalı bir eğitim aldığı görülüyor (Frendo, 1975: IX). Babası, onu eğitim için İskenderiye’ye gönderecek ve masraflarını karşılayacak kadar zengin biri olmalıydı (Cameron, 1970: 4). Meslek hayatının ilk yıllarında İzmir’de *curator civitatis* (kamu binaları ile ilgili) görevinde bulunmuştur. Daha sonra başkentte başarılı bir avukat (*scholastikos*²) olarak çalışmaya başlamıştır (Baldwin, 1991: 35). Mevcut kayıtlardan anlaşıldığına göre geçimini sağlamak için oldukça yoğun bir tempoda çalışmak zorunda kalmıştır.

Agathias’ın doğum tarihi gibi ölüm tarihi de net değildir. Ölümü, İran şahı Hüsrev’in 579 yılındaki ölümünden (eserinde bahsedilen tarihlenebilir son hadise) biraz sonra ve İmparator Maurikios’un 582’de tahta çıkışından önce gerçekleşmiş olmalıdır. Çünkü Agathias eserinde anlattığı son olaylarda, olacıklardan habersiz bir şekilde, geleceğin imparatoru Maurikios’u basitçe “Paul’un oğlu Maurice” olarak nitelendirmiştir (IV, 29, 8). Bu hesaba göre İmparator Justinianos’un 565 yılındaki ölümü sırasında 33 yaş civarında olan Agathias, İmparator II. Justinos’un (565-578) tüm dönemi ve İmparator I. Tiberios Konstantinos’un (578-582) hükümdarlığının bir kısmında yaşamıştır (Frendo, 1975: IX).

Agathias’ın eserleri hakkında bilgiyi de yine kendi yazdıklarından öğreniyoruz. “*Tarihler*” adlı eserinin önsözünde şu bilgiyi vermektedir: “*Benim çocukluktan beri epik şiirlere yatkınlığım vardır ve şiirsel derlemelerin inceliklerinden hoşlanırım, bu nedenle etkileyici temalarla dolu ve aşkla ilgili motiflerle süslenmiş ‘Daphniaca’ adında altılı dizelerden oluşan birkaç kısa parça yazdım. Dahası, henüz bilinmeyen ve sadece bazı insanların rasigele ağzında mırıldandığı son zamanlarda yazılmış günümüze ait nükteli şiirlerin mümkün olduğunca tam bir derlemesini yapma teşebbüsünün memnuniyet verici ve*

¹ Myrina Antik Kenti İzmir-Çanakkale karayolu üzerinde yer alan, İzmir’e bağlı Aliağa İlçesi’nin 3 km kuzeyinde yine aynı karayoluna yakın bir noktada bulunur. Güzelhisar Çayı’nın (antik adıyla Pythikos) denize döküldüğü noktada bulunan Myrina, 12 Aiol yerleşmesinden biridir.

² IV. yüzyıldan sonra özellikle avukatlar ve hatipler tarafından kullanılan unvan.

övgüye değer bir iş olduğunu düşünüyorum. Bunları uygun bir şekilde sınıflandırarak ve düzenleyerek kaydetmeyi planlıyorum” (Agathias, 1975, Preface, 7-8: 4). Bunlardan yukarıda tarif edilen “*Daphniaca*” adlı eser günümüze kadar ulaşmamıştır. Muhtemelen yazar otuz yaşına ulaşmadan önce bu eserini tamamlamıştı. Tarih ile ilgili eserini yazmadan önceki ara dönemde ise genellikle *Cycle* olarak bilinen çağdaş şairlerin nükteli şiirlerinin toplandığı bir derleme çalışması yapmıştır ki Agathias kendisi de bu esere yaklaşık yüz şiirle katkıda bulunmuştur. Bu antoloji II. Justinos döneminin başlarında, muhtemelen de 567’de basılmıştır (Frendo, 1975: IX).

Asıl olgunluk dönemi eseri olan “*Tarihler*” adlı çalışması için Agathias’ın ne bir eğilimi ne de kişisel tecrübesi vardı. Eserinin önsözünden anlaşıldığına göre (Preface, 11-12) yakın çevresinin teşviki ile bu işe girişmişti. Anlaşıldığı kadarıyla oldukça sade olan önceki yaşamı sıkıcı bir durgunluğa sahipti ve bu eseri yazma işi, kendisi için oldukça yoğun çalışma hayatı içinde önemli olayları hatırlayıp geçici bir rahatlama vesilesi olmuştur. Arkadaşlarından birinin (Paul) zengin ve nüfuzlu bir kişi olduğu bilinse de yakın çevresi genelde dar bir şair ve edebiyatçı zümreden oluşuyordu ve dönemin politik veya askeri herhangi bir aktörü ile teması olduğunu iddia edecek herhangi bir kanıtı sahip değildi. Kendisinin de şikâyet ettiği resmi himayeden (patronage) mahrum olması, ilgili çevrelerden dışlandığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Agathias eserini yazmaya II. Justinos’un tahta geçişinden az zaman sonra başlamış olmalıdır. Muhtemelen Tiberius döneminde yazmaya devam ediyordu ve eserindeki bazı imalardan anlaşıldığına göre (IV, 22, 9; V, 25, 5) onu bitirecek kadar uzun yaşamamıştır. Beş “kitap” halinde bize bıraktığı eser yedi yıllık bir dönemi kapsamaktadır (552-559) (Frendo, 1975: X). Bu yılların olayları içerisinde ise öncelikle, Justinianos’un Gotlara ve İran’a karşı sürdürdüğü savaşların son safhasını oluşturan, İtalya ve Lazika’ya yapılan seferlerin askeri süreci anlatılmaktadır. Alanı geniş olmakla birlikte Agathias sadece olayları hikâye etmekle yetinmemiştir: çalışmanın yaklaşık üçte birini konu dışı bilimsel ve kişilere ait açıklamalar oluşturmaktadır. Bunlardan özellikle Franklar ve Perslerin eski tarihlerine ilişkin anlatılar başlı başına bir kaynak vazifesi görmektedir (Cameron, 1970: 30).

Eserde başlıca askeri hadiselerin yanı sıra sosyal ve entelektüel konular da belli oranda yer almaktadır ancak dini meselelerin fazla önemsenmediğini veya atlandığını belirtmek gerekir. Esasen bu durum paganizmden ziyade üslup taklidinden ileri gelmektedir zira bazı karşıt görüşler bulunsada da Agathias’ın tam bir Hristiyan olduğundan şüphe edilemez (Baldwin, 1991: 36). Her ne kadar Prokopios, Agathias’ın bizzat ifade ettiği gibi (Preface, 22; 32), onun model aldığı kişi olsa da o, Prokopios’tan daha çok üsluplarını taklit ettiği Bizans’ın IV.-V. yüzyıl seküler tarihçilerine benzemektedir (Cameron, 1970: 30). Neticede yazarının bir tarihçi olarak kusurlarının bulunmasına rağmen “*Tarihler*” isimli eser tarih araştırmaları için detaylı ve önemli bir kaynak durumundadır. Dolayısıyla denilebilir ki bir tarih anlatıcısı olarak Agathias görevini yerine getirmiştir (Frendo, 1975: X).

Eserin muhtevasına bakacak olursak, Agathias’ın eseri önsöz ve beş kitaptan oluşmaktadır. Önsözde tarihin öneminden, kendisinin ilgi alanlarından ve çevresi tarafından bir tarih eseri yazmaya teşvik edilmesinden bahsettikten sonra kendisi ve ailesi hakkında kısaca bilgi vermektedir. Burada ayrıca dönemin güçlü kişilerine övgü mahiyetinde yazılan tarih eserlerini sert biçimde eleştirdikten sonra kendi eserinin Procopius’un eserinin devamı olduğu belirterek kısaca, nereden başlayacağı anlaşılabilir diye, Procopius’un eserinde anlatılan konuları sıralamaktadır.

Agathias, Birinci Kitabına 552 yılındaki Romalılarla Gotlar arasında yapılan *Mons Lactarius* savaşını anlatarak başlıyor. Yenilen Gotlarla yapılan anlaşmaya geçindikten sonra

Gotların bu defa ittifak için Franklara döndüklerini söylüyor ve bu vesile ile ana konudan ayrılıp Franklar ve onların önceki tarihleri hakkında bilgi veriyor. Romalılara karşı Got-Frank ittifakı münasebetiyle Alamanniler hakkında da bilgiler veren Agathias bundan sonra ana konuya dönerek Narses'in ilerleyişini aktarmaya devam ediyor. İlerleyen kısımda ise Cumae, Lucca gibi şehirlerin kuşatılıp alınması ve diğer küçük yerlerin ele geçirilmesi anlatılmaktadır.

Eserin İkinci Kitabı, Roma civarında olan Narses'in ordusunun durumu ve Güneye doğru ilerleyen Franklar ve Alamannilerden bahisle başlamaktadır. Butilinus ve Leutharis adlı iki kardeş idaresinde iki kola ayrılan bu birlikler İtalya coğrafyasında şiddetli yağma faaliyetlerinde bulduktan sonra geri dönüş yolunda biri (Leutharis), önce Roma ve Hun askerlerinden oluşan bir ordunun saldırısına uğramış sonra da gittiği Venedik civarında veba salgını ile karşılaşmıştır. Sonuçta kendisi ve askerlerinin çoğu telef olmuştur. Diğerisi ise (Butilinus), kuzeye doğru geri dönerken Narses'in ordusu ile karşı karşıya gelmiş ve ağır bir şekilde mağlup edilmiştir. Agathias detaylı olarak aktardığı bu hadiselerden sonra o dönemin büyük deprem ve sel gibi doğal felaketlerinden bahisle İstanbul, Beyrut ve Kos adasının uğradığı yıkımları ayrıntılı biçimde anlatır. Bütün bunların ardından yazar Lazika coğrafyasında sürdürülen İran-Bizans savaşlarına dönmektedir. Burada önce Colchis coğrafyası ve buradaki insanların kökeninden bahsettikten sonra Pers ordusunun bölgedeki işgalleri, Pers komutanının ölümü ve cenaze töreninden bahsetmektedir. Bu vesile ile geniş bir parantez açarak Perslerin eski inançlarını ve önceki tarihlerini anlatmaktadır.

Agathias, eserinin Üçüncü Kitabının başında başkentteki kendi mesleki çalışmaları hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Perslerle sürdürülen Lazika savaşına kaldığı yerden devam etmektedir. Her iki orduda yapılan idari düzenlemeleri anlattıktan sonra Lazika'nın Gürcü kralı ile Romalı komutanlar arasındaki çekişmelerden ve nihayet kralın Perslerle gizli ittifak yaptığı suçlaması ile Romalı komutanlar tarafından öldürülmesinden bahsettikten sonra karşı karşıya gelen iki ordudan Romalıların Onoguris önlerinde ağır şekilde yenilmeleri detaylı olarak anlatılmaktadır. Bu arada imparatorun elçisinin Misimianlar tarafından öldürülmesi ve bu halkın Perslerle işbirliği yapması, Roma ordusundaki Sabirler ve onlara saldıran Dilimnitler hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra Perslerin Phasis (Poti) şehrine gitmesi ve orada iki ordunun çarpışması detaylı olarak anlatılmaktadır.

Eserin Dördüncü Kitabı Lazika Kralının öldürülmesi davasının detaylı anlatımıyla başlar. Burada tanık ifadelerinin uzunca nakledilmesi dikkat çekicidir. Daha sonrasında Romalıların Misimianlara saldırma kararı, Pers ordusunun hareketleri, Pers ordusundaki Sabirlerin kampına Romalıların saldırması, Rhodopolis'in bir Hun komutan tarafından Perslerden alınması gibi hadiseler anlatılır. Bunun ardında Pers ordusunun İberia'ya çekilmesi sonucu Romalıların Misimianlar üzerine harekete geçmeleri ve Misimianların doğrudan savaşmasalar da ağır kayıplar vermeleri, sonrasında imparatora bağlanmaları detaylı olarak anlatılır. Bundan sonra Agathias Pers cephesine geri dönmektedir. Romalıların önünden çekilen ordu komutanının Hüsrev tarafından korkunç şekilde cezalandırılmasından bahsederken yine geniş bir parantez açıp konu dışı olarak Pers tarihinden bahsetmektedir. Hatta bu bahsin bitiminde, verdiği bilgilerin doğru olduğunu ve bizzat Pers kaynaklarından nakledildiğini de belirtmektedir.

Agathias'ın eserinin son bölümü olan Beşinci Kitabında önce Tzani halkının giriştiği isyan hareketi ve bunun bastırılması, 557 yılında İstanbul'da meydana gelen deprem ve sonrasında 558'deki veba salgını anlatılmaktadır. Bunun ardından yazar, Hun boyları hakkında bilgi vermeye başlayarak bunlardan Kutrigurların başkent yakınlarına kadar bütün Trakya arazisine yaptıkları saldırılardan bahsederken sözü bunları durduracak bir Roma

ordusunun niçin bulunmadığına getirerek ihmalkâr idarecileri suçlamaktadır. Bundan sonra Agathias, Kutrigur saldırılarına karşı imparatorun meşhur komutan Belisarius'u görevlendirmesi ve onun Kutrigurlarla yaptığı mücadele ile öteki Hun birliğinin Khersonesos'u kuşatmasını detaylı olarak anlatmaktadır. Ardından imparatorun Utigurları Kutrigurlar üzerine saldırtmak suretiyle bu tehlikeden kurtulmaya çalıştığı vurgulanarak imparatorun bu amaç için Utigurların liderine gönderdiği mektup aynen alıntılanmış ve sonra iki grubun birbiriyle savaşmak suretiyle nasıl yok oldukları anlatılmıştır.

Agathias'ın eserinin günümüze kadar muhtelif baskıları yapılmıştır. Bunlardan ilki B. Vulcanius tarafından "*Agathiae, historici & poetae eximij, De imperio et rebus gestis Iustiniani imperatoris: libri quinque*, Lugduni Batavorum: 1594" adıyla XVI. yüzyılda yapılmış ve daha sonra 1660 ve 1729 yıllarından tekrar basılmıştır. Daha sonra 1828 yılında Niebuhr tarafından, 1864 yılında P. Migne tarafından, 1871 yılında L. Dindorf tarafından ve son olarak 1967 yılında R. Keydell tarafından diğer baskıları Latince çevirileri ile birlikte yapılmıştır. Yine Agathias'ın eserinin M. Cousin tarafından Fransızca, D. Coste tarafından Almanca, M. V. Levcenko tarafından Rusça ve son olarak J. D. Frendo tarafından İngilizce çevirileri yapılmıştır.

2. Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler

Agathias'ın Türkler hakkındaki ilk bahsi, eserinin önsözünde Procopius'un anlattıklarını sıralarken, onun Hunlar hakkında da bilgi verdiğini bildirmesi ile başlar. Bunu şu ifadelerle anlatır: "*Procopius ayrıca ...bu sıralarda Tuna'yı geçen Hunların, Illyria'yi, Tesalya'yi, Avrupa'nın ekseriyetini ve Çanakkale'yi geçerek Asya'nın da bir kısmını tahrip etmek suretiyle Romalıların ülkesine korkunç zarar veren akınlarını anlatmaktadır*"(Agathias, 1975, Preface, 26: 7). Bundan sonraki bahsinde ise Agathias, Birinci Kitabın başında, bir benzerliğe değinerek Türklerin ve Avarların saç uzatma âdeti olduğunu bildiriyor. Anlattığına göre Burgondlarla savaşan Frank krallarından Chlodomer, savaş meydanında öldürülmüş ve cesedi ancak uzun saçlarından tanınmıştı. Bu vesileyle Frank krallarının saç uzatma âdetinden bahsederken Türklerle mukayese yapmaktadır. "*...onlarıntı Türkler ve Avarlarıntı gibi dağınık, kuru, kirli ve göze hoş görünmeyen bir düğümle bağlanmış değildir...*"(Agathias, 1975, I, 3, 4: 11). Bu şekilde bir karşılaştırma yapan Agathias, elbette ki kendileri gibi Hristiyan olan Franklara duyduğu sempatiyi ve düşman gördüğü Türklere duyduğu öfke ve aşağılama hislerini gizleyemese de biz Avarların saçlarını uzattıklarını bu vesile ile bir diğer kaynaktan daha öğrenmiş bulunuyoruz.

Daha sonra Agathias, Narses'in Franklara karşı bir çarpışmasından bahsederken Hunların uyguladığı Türk savaş taktiğini nasıl benimseyip kullandığını anlatır. Ravenna'dan Ariminum'a (Rimini) gelen Narses, burada bir Frank birliği ile karşılaşmıştır. Güçlü kalkanların arkasında dizilmek suretiyle oluşturdukları savunma durumu karşısında Romalı askerlerin yaptıkları saldırı etkisiz kalınca Narses başka bir taktik dener. İşte klasik Türk savaş taktiği olan ve sahte geri çekiliş esasına dayanan bu savaş oyununu Agathias, bizzat Hunlardan öğrenildiğini vurgulayarak şöyle anlatmaktadır: "*I, 22, 1. Durumu değerlendiren ve düşmanın zayıflık vermediğinin farkına varan Narses, çoğunlukla Hunlar tarafından uygulanan bir barbar taktiğine başvurdu. Beraberindekilere, Frankları ağaçlıklardan mümkün olduğunca uzak, açık ovaya çekmek için, atlarını ters yöne çevirmeleri ve korkuyla kaçtırmış gibi geri çekilmeleri emrini verdi. Gerisini ona bırakacaklardı. I, 22, 2. Böylece onlar emri dinlediler ve kaçtılar. Franklar onların kaçışına aldandı ve korkularının gerçek olduğu zannıyla kendilerine güvenerek hemencecik saflarını bozdular, ormandan ayrılıp yakın takibe koyuldular. I, 22, 3. Önce süvariler öne atıldı ve onları piyadelerin en cesur ve atak olanları izledi. Hepsi, bir an önce Narses'i canlı yakalama ve böylece az bir çaba ile*

savaşı kendi istedikleri şekilde sonuçlandırma düşüncesiyle baskıya devam ettiler. **I, 22, 4.** Disiplini tamamen kaybedip tedbiri elden bırakarak çılginca bir sevinç ve ölçsüz bir istek içerisinde düzensiz bir şekilde ilerlediler. Dizginleri kendi atlarına bırakan Romalılar, tıpkı paniğe kapılmış kaçaklar gibi görüntü vererek süratle kaçıyorlardı. Bu şekilde kendi rollerini çok inandırıcı bir şekilde oynadılar. **I, 22, 5.** Barbarlar açık ovada dağılmış ve ormandan iyice uzaklaşmış oldukları bir sırada Romalılar, komutanlarının işareti ile aniden geriye döndüler ve kendilerini takip edenlerle kafa kafaya geldiler. Olayların beklenmedik yönde gelişmesi sonucu oluşan kargaşa ve panik ortamından yararlanan Romalılar her yönden saldırdılar ve düşmanı ezip geçtiler. Kaçakların ve takipçilerin rolleri aniden tersine dönmüştü. **I, 22, 6.** İçinde buldukları tehlikenin farkına varan Frank süvarileri olabildiğince hızlı bir şekilde ormanlık alana doğru geri döndüler ve karargâhlarının güvenliğini sağlamış olmak dahi onları memnun etti. Fakat piyadeler utanç verici bir şekilde katledildi. Beklenmedik felaket karşısında o derece umutsuzca afflamış ve çılginca dönmüşlerdi ki kendilerini kurtarmak için parmaklarını bile oynatamadılar. Tıpkı bir domuz veya sığır sürüsü gibi boğazlanarak acınacak şekilde üst üste yığıldılar. **I, 22, 7.** Onların en cesur adamları bu şekilde katledilince (dokuz yüzden fazla adam vardı) diğerleri, ana kitleden ayrılmanın kendileri için güvenli olmayacağına ikna olmuş bir şekilde geri çekilip kendi liderlerinin yanına döndüler” (Agathias, 1975, I, 22, 1-I, 22, 7: 30-31).

Agathias, eserinin İkinci Kitabının başında İtalya coğrafyasında güneye doğru ilerleyen Frank ve Alamanni istilasından bahsetmektedir. Burada Butilinus ve Leutharis adındaki iki kardeşin idaresindeki barbarlardan Leutheris geri dönme kararı vermiş ve üç bin kişilik bir birliği öncü kuvvet ve keşif kolu olarak önden göndermiştir. İşte bu birlik içinde Hunların da olduğu bir Roma ordusu tarafından bozguna uğratılmıştır. Şöyle ki: **“II, 2, 5.** Artabanus ve Hun Uldak [Οὐλδαχ], sırasıyla bir Roma ve bir Hun ordusunun başında Pisaurum [Pesaro] şehrinde güçlerini birleştirmiş ve Franklar bu yoldan geçerse diye tetikte beklemekteydiler. Düşmanın öncü muhafız birliğinin Ion kıyılarından ilerlediğini görür görmez şehirden hemen çıkıp ani ve düzenli bir saldırı gerçekleştirdiler ve onların çoğunu öldürdüler. Düşmanın diğer bir kısmı hemen sahil kenarından başlayan dik kayalara tırmanmaya çalıştı fakat onlar da tepe üstü düşüp öldüler ve dalgalar tarafından sürüklendiler” (Agathias, 1975, II, 2, 5: 34). Bundan sonra uğradıkları felaketten kurtulan az sayıdaki Frank diğerlerine haber vermiş, onlar da her ne kadar savaş düzeni almışlarsa da Artabanus ve Uldak tarafında savaşmak için bir hareket görmemeleri üzerine daha fazla kayba uğramamak için kuzeye doğru ilerlemeye devam etmişlerdi. Po nehrini geçip Venedik civarına gelip karargâh kurduklarında ise bu defa veba salgını ile karşılaşmışlardı.

Daha sonra Agathias, Romalılarla mücadeleyi sürdüren bir Got birliğinden bahsederken onları idare eden Hun komutanından bahsetmektedir: **“II, 13, 1.** Farklı yerlerde Franklara yardımda bulunmuş yaklaşık yedi bin kişilik bir Got birliği, Romalıların saldırılardan vazgeçmeyeceklerine ve sonunda kendilerine de saldıracaklarına kanaat getirip aceleyle Campsa [belki de bugünkü Conza] kalesine çekildi. **II, 13, 2.** Burası iyi takviye edilmiş oldukça güvenli bir yerdi çünkü her yönden dışa doğru ve tepeye yükselen kayalar sayesinde düşman saldırıları için erişilmez bir hale gelmiş dik bir tepe üzerine konumlanmıştı. Bu Gotlar burada toplanınca kendilerini güvende hissettiler ve Romalılara teslim olma konusunda en ufak bir eğilim göstermediler. Gerçekten onlar eğer biri kendilerine saldırırsa bütün güçleriyle karşı koymayı kafalarına koymuşlardı. **II, 13, 3.** Onları bu şekilde davranmaya teşvik eden liderleri, ne akrabaları ne de yurttaşları olan Ragnaris [Ράγναρις] adlı bir barbardı. Bittorlar/Bitgurlar? [Βίττορες] adında bir Hun boyuna mensuptu. Kendi üstün konumunu becerikliliği ve hırsı ile beraber ne pahasına

olursa olsun kişisel nüfuz kazanma yeteneği ile elde etmişti. O şimdi kendi saygınlığını arttırmak umuduyla düşmanlığı devam ettirmeyi planlıyordu. **II, 13, 4.** Narses derhal bütün gücüyle onların üzerine yürüdü. Fakat ani bir atak yapmak için kaleye yaklaşmak mümkün olmadığından ve elverişsiz bir arazi üzerinde savaşmanın mümkün olmamasından dolayı farklı bir yol denedi. İçeridekilere hiçbir şey götürülmediğinden emin olmak için olası bütün ikmal noktalarını tutarak onları tehlikeli bir işe girişmekten caydırmak maksadıyla [kaledekiler zor durumda kalıncaya kadar] sadece rutin bir kuşatma sürdürmeye koyuldu. **II, 13, 5.** İçeride bol miktarda erzaka sahip oldukları için barbarlar bu taktikten ciddi bir zarar görmediler çünkü kaleyi zapt edilemez bir hale getirmek için bütün levazımı ve değerli şeyleri önceden temin etmişlerdi. **II, 13, 6.** Yine de Romalılar tarafından kuşatılmış olmak onlar için bir rahatsızlık sebebi idi ve belirsiz bir süre için bir yere kapatılmanın ve sınırlanmanın kendileri için onur kırıcı bir durum olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle, belki buldukları yerden uzaklaştırmayı başarabilecekleri umuduyla düşmana sık sık ani hücumlar yapıyorlardı fakat mücadeleleri sonuçsuz kalıyordu. **II, 14, 1.** Kış mevsimi bu hadiselerle geçirildikten sonra Ragnaris, Narses ile şartlar hakkında bir görüşme yapması gerektiğine karar verdi. Görüşme için kendisine izin verilince o, birkaç adamın refakatinde ortaya çıktı ve ikisi tarafsız bölgede buluşarak uzun bir görüşme yaptılar. **II, 14, 2.** Fakat Ragnaris'in kibirli görüntüsü, aşırı övünmesi, ölçsüz taleplerde bulunması ve benimsediği yukarıdan bakan tavır Narses'in kayıtsız şartsız görüşmeyi bitirmesine ve daha fazla üzerinde konuşmadan onu geri göndermesine sebep oldu. **II, 14, 3.** Ancak o, tepeye çıktığı zaman kale duvarından çok uzak olmayan bir yerde iken planının başarısız olmasının kızgınlığıyla sinsice ve ses çıkarmadan geriye dönüp yayını gerdi ve Narses'e doğru bir ok attı. Fakat iskaladı. Ok hedefinden uzağa gitti ve kimseye zarar vermeden yere düştü. **II, 14, 4.** Fakat bu barbar, ihaneti sebebiyle hemen cezalandırıldı. Küstahlığına öfkelenen Narses'in korumaları onu hedef aldılar. Bu zavallı adam ölümcül bir yara aldı, böyle çirkin bir ihanet eylemini yaptığı için bu kaçınılmaz sonu hak etmişti. Adamları onu güçlülük kaleye taşıdılar. **II, 14, 5.** O, iki gün daha bu şekilde kaldıktan sonra delice ihanetine uygun olarak yüz kızartıcı bir şekilde öldü" (Agathias, 1975, II, 13, 1-II, 14, 5: 45-46). İki gün sonraki ölümüyle Hun komutan Ragnaris'in macerası son bulmuş, ardından Gotlar, Romalılara direnemeyeceklerini anlayıp bir anlaşma yaparak teslim olmuşlardır.

Agathias daha sonra Romalılar ve Persler arasında çekişme konusu olan ve eserinde sık geçen Onoguris [Ονώγουρις] şehrinin adı ile ilgili bilgi veriyor: "**III, 5, 6.** Romalılar, Martin'in isteği üzerine, Onoguris'teki Perslere karşı geniş çaplı bir saldırı yapmak amacıyla acele hazırlık yapmaya başladılar. Onoguris bu yerin eski ismi idi ve muhtemelen geçmişte bir Hun boyu olan Onoguriler ile Colchianlar arasında meydana gelen ve ikincilerin galip geldiği bir çarpışmanın neticesinde ortaya çıkmıştı, yörenin sakinleri başarının anısına o yeri bu şekilde isimlendirmişlerdi. **III, 5, 7.** Bugünlerde çoğu insan bu ismi kullanmıyor. Burada din adamı Stephen'e adanmış bir ibadethane bulunur ki söylendiğine göre bu kişi eski zamanlardan beri gönüllü olarak Hristiyanlık esaslarını savunurken hayatını kaybeden ve düşmanları tarafından taşlanarak öldürülen ilk kişidir. Neticede bu yeri onun adıyla bağdaştırmak gelenek haline gelmiştir. Yine de benim, buranın eski ismini kullanmama makul bir itiraz olacağını düşünmüyorum ki zaten böyle bir uygulama tarih yazım tarzı ile uyumlu şekilde uzun süre muhafaza edilmiştir" (Agathias, 1975, III, 5, 6-III, 5, 7: 72).

Agathias, yine eserinin Üçüncü Kitabında, Roma Pers mücadelesi devam ederken bir ara imparatorun elçisinin Misimianlar tarafından öldürülmesini ve cezadan korktukları için bu halkın Perslerle işbirliği yapmasını anlatırken hemen sonrasında Roma ordusunda paralı

asker olarak bulunan Sabirlerden bahsetmektedir: “**III, 17, 5.** Bu sırada Roma ordusunda ağır piyade olarak görev yapan Sabirler [Σάβειροι] (bir Hun topluluğu) adlı bir paralı asker birliği vardı. Sayıları aşağı yukarı iki bin kadardı ve Balmak [Βαλμάχ], Kutilzis [Κούτιλζις], ve İliger [Ιλιγερ] adlarındaki kendi en seçkin liderlerinin komutası altında idiler. Bu Sabirler, Martin’in³ talimatı üzerine, Archaeopolis ovasının yakınında kamp kurmuşlardı ki muhtemelen bu yol üzerinden geçecek olan düşmana mümkün olduğunca büyük zarar vermek suretiyle geçişlerini daha zor ve tehlikeli hale getirmek amaçlanmıştı. **III, 17, 6.** Nachoragan⁴, Sabirlerin görünürde stratejik olarak bu uçta konumlandırıldığını öğrendiği zaman Dilimnit⁵ kuvvetlerinden üç bin kişilik bir birlik seçip Sabirlere karşı gönderdi ve kibirli biri gibi savaşa giderken arkasından pusu kuracak kimse kalmayınca kadar onların hepsini yok edeceğini söyledi....⁶ **III, 18, 1.** Bu Dilimnit birliği akşamüzeri Sabirlere karşı yola çıktı çünkü Sabirler uykuda iken sürpriz bir atak yapmanın ve böylece az bir çaba ile onların tamamını yok etmenin daha iyi olacağını düşündüler. Ve zannederseniz kendilerini felakete götüren tesadüfi karşılaşma olmasaydı umutları boşa çıkmayacaktı. **III, 18, 2.** Fakat şu işe bakın ki amaçlarına ulaşmak için karanlığın perdesi altında yolda giderlerken yalnız gezen bir Kolkhisliye [Colchian] rastladılar. Yakaladıkları bu adamı, kendilerini Sabirlere götüreceği yolu göstermesi için zorladılar. Söylediğine göre bunu yapmaya o da düünden razıydı ve onların başına geçerek yola düştü. Sık ağaçlıklı bir vadiye geldiğinde ise sessizce yere çömeldi ve ortadan kayboldu. Kendini takip edenlerden kurtulmayı başaran bu adam hızlı koşarak onlardan önce Hunların kampına ulaşmaya muvaffak oldu. **III, 18, 3.** Oraya vardığında herkesi müşil müşil uyurken buldu ve ‘Zavallı adamlar’ diye avazı çıktığı kadar bağırdı ‘birazdan hepiniz öleceksiniz’. Bu şekilde onları uyandırır uyandırmaz onlara düşmanın her an orada olabileceğini söyledi. **III, 18, 4.** Onlar telaşla ayağa fırladılar, silahlandılar, etrafi çevrilmiş kamplarından çıktılar ve iki gruba ayrılarak siper aldılar. Hatta girişi korumasız, ağaç ve bezden yapılmış çadırlarını da ayrılmadan önceki gibi aynı durumda bıraktılar. **III, 18, 5.** Arazi hakkında bilgileri olmadığı için Dilimnitler biraz farklı bir yol tuttular fakat yine de gün ağarmadan önce Hun kampına ulaştılar. Aşırı bir özgüvenle hemen kampın içine daldılar. **III, 18, 6.** Düşman ses duyup uyanmasın diye sessizce yaklaşarak görünüşte onları uykuda öldürüyormuş gibi mızraklarını yataklara ve çadırlara sapladılar. **III, 18, 7.** Fakat tam onlar amaçlarına ulaştıklarını düşünmeye başlamışlardı ki Sabirler saklandıkları yerden aniden çıktılar ve iki yandan onlar üzerine saldırdılar. Dilimnitler olayların beklenmedik yönde gelişmesi karşısında tamamen dağıldılar ve kendilerini kendi kapanlarına kısılmış bularak ne yapacaklarını bilemediler. Dar ve sınırlı bir alana kapatıldıkları için kaçmak hiç de kolay değildi. Gece savaşının ve paniğin daha da artırdığı belirsizlik düşmanı da tam olarak seçmeye imkân vermiyordu. **III, 18, 8.** Sonuç, kendilerini savunmak için teşebbüste bile bulunamadıkları tam bir katliam oldu. Sekiz yüz adam öldürülürken geri kalanlar zar zor kendilerini kurtardılar ve sonra yaptıkları şey nereye gideceklerini bilemeden şaşkın bir şekilde dolaşmak oldu. Başladıkları yer ile düşman eline düştükleri yer arasında daireler çizerek dolanıp durdular. **III, 18, 9.** Bu tür bir durum gece boyu devam etti. Şafak söküp ortalık aydınlandığı zaman kurtulanlar hemen geldikleri yolu tanıdılar ve Sabirler

³ Roma ordusu komutanı.

⁴ Pers ordusu komutanı.

⁵ Pers ordusundaki yardımcı birlik.

⁶ Burada Agathias Dilimnite’ler ve onların savaşçılığı hakkında bilgi vermektedir: III, 17, 7-III, 17, 9, s. 87-88.

peşlerinde olmasına rağmen Pers hatlarına doğru koştular” (Agathias, 1975, III, 17, 5-III, 18, 9: 87-88). O sırada geceyi tesadüfen Archaeopolis’te geçiren Roma komutanlarından Babas, gece bu baskının seslerini duymuş fakat harekete geçmemiş, sabahın ilk ışıklarıyla da Dilimnitlerin Sabirler tarafından kovalandığını görmüştü.

Agathias, Romalıların Perslere karşı Phasis/Poti şehri civarında yaptıkları savaş hazırlıklarından bahsederken Elminegeir [Ελμίνγειρος] adında bir Hun komutanının kendi askerleri ile Roma ordusunda yardımcı kuvvet olarak bulunduğunu bir cümle ile söylüyorsa da hakkında başka bir bilgi vermemektedir (Agathias, 1975, III, 21, 6: 91).

Ahghathias, Sabirler hakkındaki bir sonraki bahsinde bu defa onları Pers ordusunda paralı asker olarak zikretmektedir: “**IV, 13, 7.** Pers ordusunda görev yapan Sabir Hunlarından oluşan bir paralı asker birliği vardı. Sabirler kalabalık nüfuslu büyük bir topluluktu. Aşırı derecede savaşçı ve yağmacı idiler. Onlar yabancı ülkelere hücum etme konusunda daima istekli idiler ve para alma ve yağmalama beklentisi, onlar için, çok hızlı bir şekilde yer değiştirerek bazen bir tarafta bazen de diğer tarafta savaşmaları için yeterli bir sebep idi. **IV, 13, 8.** Onlar sıklıkla Perslere karşı Romalılara yardım ederler veya kısa süre içinde taraf değiştirmek suretiyle tam tersini yaparlardı. Perslerle olan önceki çarpışmada bizim tarafımızda savaşmışlardı ve kendilerine saldıran Dilimnitlerden çoğunu bu vesileyle öldürmüşlerdi (daha önce detaylı anlattığım gece savaşı esnasında). **IV, 13, 9.** Bu seferin ardından üzerinde anlaşılmalı ödemeleri yapıldıktan sonra Romalılar tarafından görevleri sonlandırılmıştı. Bunun üzerine onlar da kendi hizmetlerini tam da en son savaşta insanlara sunmuşlardı. Bunu yapanlar belki de başka Sabirler olabilir fakat Sabirlerin hepsi aynıdır ve onlar Pers ordusunda savaşmak için kendi adamları tarafından gönderilmişlerdir. **IV, 14, 1.** Şimdi bu Sabirlerden yaklaşık beş yüz kişi diğer askerlerden uzakta etrafı çevrilmiş açık ordugâhta gecelediler. Maxentius ve Theodorus⁷ bunu öğrenince ve dahası düzensiz ve disiplinsiz bir şekilde yaşadıklarını ve yanlarında silah taşımak gibi bir tedbir de almadıklarını fark edince üç yüz atlı ile derhal onlara karşı harekete geçtiler. **IV, 14, 2.** [Ordugâhı çevreleyen] Duvarın (o kadar alçaktı ki önünde at üzerinde duran bir kişinin yüzü diğer taraftan rahatlıkla görülebilirdi) etrafını çevirip mızrak, taş, ok ve ellerine ne geçtiyse barbarlar üzerine atmaya başladılar. **IV, 14, 3.** Sabirler, saldıranların sayıca kendilerinden çok fazla olduğu ve tamamen gafil avlandıkları düşüncesiyle kendilerini nasıl savunacaklarını bilemediler ve herhangi bir kaçma ihtimali göremediler çünkü etraflarını çeviren duvar içinde kuşatılmışlardı. Onlardan, anlaşılmasız şekilde dikkat çekmeden duvarı aşmayı başaran ve kaçıp yakındaki ağaçlığın çalılırları arasına gizlenen kırk kişi dışındakilerin hepsi katledildi. Romalılar bunları da izlerini takip edip yakalamaya çalıştılar. **IV, 14, 4.** Persler olanların haberini alır almaz Romalılara gereken cezayı vermesi için yaklaşık iki bin kişilik bir süvari birliği gönderdiler” (Agathias, 1975, IV, 13, 7-IV, 14, 4: 115). Agathias bundan sonra Romalıların hepsinin ordugâhlarına geri döndüğünü ve çalılıklar arasına kaçanlardan biri tarafından Maxentius’un yaralanmasının dışında herhangi bir zarar görmediklerini söylüyor. Bunun hemen ardından Rhodopolis şehrini Perslerden geri alan bir Hun komutanından bahsediyor:

“**IV, 15, 1.** Bu arada Germanus’un oğlu Justin, Elminzur [Ελμινζουρ] adında bir Hun olan komutanlarından birini iki bin atlı ile birlikte Nesos’tan Rhodopolis’e gönderdi. Rhodopolis Lazika’da bir şehirdir ve bu sırada Perslerin elinde idi. Mermeroos burayı çok önceden ele geçirmiş ve buraya bir Pers garnizonu yerleştirmişti. Bunun nasıl olduğunun detaylarına girmeyeceğim çünkü bu Procopius tarafından zaten anlatılmıştır. **IV, 15, 2.** Her

⁷ Roma ordusunda ikinci dereceden komutanlar.

neyse, Elminzur oraya vardığı zaman olağanüstü bir şans eseri işi yolunda gitti. Şöyle ki Pers askerleri şehrin dışında bulunuyordu ve şehir sakinleri farklı yerlere dağılmış durumdaydı. **IV, 15, 3.** Sonuçta Elminzur, herhangi bir direnişle karşılaşmadan şehre yürüyüp ele geçirdi. Aynı zamanda çevre bölgeye bir yağmalama harekâtı gerçekleştirdi ve karşılaştığı Pers birliklerini imha etti. Yerel halkın ihanetten ziyade dış düşman korkusuyla Persleri desteklediğinin farkına varınca, güvenliği sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapmak ve onların sadakatini temin etmek için onlardan rehinelere aldıktan sonra evlerinde kalmalarına ve normal hayatlarına devam etmelerine izin verdi. Ve böylece Rhodopolis, kutsal saydığı geleneklerini sürdürmek ve Romaluların imparatoruna bağlı kalmak suretiyle eski statüsüne geri döndü” (Agathias, 1975, IV, 15, 1-IV, 15, 3: 116).

Agathias daha sonra Perslerin eski tarihinden, hükümdarlarından ve hükümdarların dönemlerinin önemli hadiselerinden bahsederken onların doğudaki Türk toplulukları ile olan ilişkilerine de çok kısaca değinmektedir. Bu bahislerden biri I. Firuz’un (459-484) Akhunlara yaptığı sefer ve ölümü hadisesidir: “**IV, 27, 4.** Sonunda Eftalitlere karşı yaptığı bir seferde hayatını kaybetti fakat zannedersem düşmanın gücünden ziyade kendi dikkatsizliği yüzünden öldü. Bütün gerekli önlemleri almış, düşman topraklarında ilerlerken pusulara karşı kendini koruyacak bütün keşif faaliyetlerini yapmış olmasına rağmen ova üzerinde geniş bir alana yayılmış olan bir dizi iyi kamuflle edilmiş çukur ve hendekten oluşan tuzağın tam da içine düştü. Hunlar tarafından taktikle yenilmek suretiyle hükümdarlığının yirmi dördüncü yılında ordusuyla birlikte orada –küçültücü bir son- öldürüldü. Eftalitler gerçekten bir Hun topluluğu idi” (Agathias, 1975, IV, 27, 4: 130). Agathias bunun hemen ardından tahttan indirilip hapse atılan ve hapisten kaçıp Eftalit hükümdarına sığınan I. Kavad’dan (488-496; 499-531) bahsetmektedir: “**IV, 28, 3.** Fakat çok sürmeden Kavad, Procopius’un bize anlattığına göre kendisi uğruna ölümü göze alan eşinin yardımıyla veya başka bir vasıtayla kaçmayı başardı. Hapisten kaçıp Eftalitlerin ülkesine gitti ve onların kralına sığındı. **IV, 28, 4.** Kral onu büyük bir lütufla karşıladı, onu rahat ettirmeyi ve üzüntüsünü teskin etmeyi de ihmal etmedi. Her tür nezaketi gösterdi, maneviyatını arttırmak için cesaretlendirici sözler söyledi, kendi masasında onunla yemek yedi ve kendi kadehinden ona içki içirdi. Pahalı elbiseler giydirdi ve konukseverliğin bütün inceliklerini gösterdi. Çok geçmeden onu kızı ile evlendirdi ve güvenle dönüşünü sağlayacak kadar geniş bir ordu verdikten sonra kendisine karşı olan bütün hareketleri ezmesi ve eski konumunu yeniden ele geçirmesi için onu yurduna geri gönderdi” (Agathias, 1975, IV, 28, 3-IV, 28, 4: 131). Bu şekilde tahtını geri alan I. Kavad 499’dan 531’e kadar tahtta kalacaktı.

Bütün bunların ardından Agathias, Türkler hakkında en geniş bilgileri verdiği Beşinci Kitabında, deprem ve veba gibi doğal felaketlerin hemen ardından Kutrigur ve Utigurlar bahsine şu şekilde giriş yapmaktadır: “**V, 11, 1.** Bahsedilen trajedi, bu fırtınalı dönemin bittiğini göstermiyordu çünkü bunu aynı derecede sarsıcı ve korkutucu olan diğerleri izledi. Bunların ne olduğunu önceki tarihlerine ilişkin bir özet yaptıktan sonra açıklayacağım. **V, 11, 2.** Eski dönemlerde, barbarların geri kalanı Asya’da, Mt. Imaeus yakınlarında yerleşmiş bulunuyor iken, Hunlar, Maeotis⁸ gölünün doğusundaki bölgede Don Nehri’nin kuzeyine doğru olan yerlerde ikamet ediyorlardı. Bütün bu topluluklar İskit veya Hun genel adı ile anılıyordu, oysa belli boyların, Kutrigurlar [Κοτριγούροι], Utigurlar [Ουτιγούροι], Ultizurlar [Ούλιτζουροι], Burugundiler [Βουρούγουνοι] gibi eski gelenekten gelen kökleşmiş kendi özel isimleri vardı. **V, 11, 3.** Onlar, birkaç kuşak sonra, ya sonradan yaygın bir gelenek halini alacak olan dışı bir geyiğin rehberliğini takip ederek veya başka bir

⁸ Azak Denizi.

tesadüfî olay sonucu Avrupa'ya geçtiler ve her nasılsa Maeotis gölüniün Euxine'e⁹ aktığı geçilmesi imkânsız zannedilen noktadan karşıya geçtiler. Orayı geçtiler ve yabancı toprakların her tarafında dolaştılar. Ani ve beklenmedik hücumlarıyla yerli halka, yerlerinden çıkarıp topraklarını işgal etmeye kadar varan hesapsız zayıyat verdiler. **V, 11, 4.** Fakat onların ikameti kısa ömürlü oldu ve sonunda kendilerinden hiçbir iz bırakmadan kaybolup gittiler. Bu gerçeği, İmparator Leo¹⁰ dönemine gelinceye kadar oldukça iyi tanınan ve hesaba katılması gereken bir güç olarak kabul edilen fakat bana göre günümüzde haklarında ne bir şey bildiğimiz ne de bilme ihtimalimiz olan Ultizurlar ve Burugundilerin durumu açıkça göstermektedir. Çünkü onlar ya mahvoldular veya yeryüzünün uzak köşelerine göçtüler. **V, 11, 5.** Yine de veba felaketinin başkente ulaştığı söz konusu yılda bütün diğer Hun kabileleri varlıklarını sürdürüyorlardı ve her ne kadar, en iyi kendilerinin bildiği bazı sebeplerden dolayı, bu dönemde güneye inmeyi ve Tuna'dan uzak olmayan bir noktada ordugâh kurmayı tercih etmiş olsalar da, gerçekten ünlerinin zirvesindeydiler. **V, 11, 6.** Her zaman olduğu gibi, kışın yaklaşmasıyla birlikte nehir önemli ölçüde donmuş ve buz, üzerinden atla geçilebilecek kadar sert bir duruma gelmişti. Bunun üzerine Kutrigurların lideri Zabergan [Ζαβεργάβ], büyük bir süvari gücüyle birlikte donmuş olan suyu geçti ve hiçbir zorlukla karşılaşmadan Romalıların arazisine girdi¹¹. Araziyi terk edilmiş bularak ve önüne engel çıkmadan ilerleyerek bütün Moesia ve İskitya'yı geçti ve Trakya'yı istila etti. **V, 11, 7.** Burada ordusunu, bir kısmını, oradaki korumasız yerleri basıp yağmalamak üzere Yunanistan'a, diğer kısmını da Trakya Khersonesos'una (Gelibolu) göndermek üzere, ikiye ayırdı."

"**V, 12, 1.** Kuzeyden güneye, güneydeki uç noktanın merkezine kadar, Chersonese'in doğu sahilleri Çanakkale Boğazı'na bakmaktadır. Bir uçtan diğer uca sadece kırk stadion¹² uzunluğunda olan dar bir kara parçası, burayı [Gelibolu Yarımadası] ana karaya bağlayıp bir yarımada haline getirmektedir. **V, 12, 2.** Bu kistağın karşısında, bir sahilden diğerine aralıksız devam eden kuvvelendirilmiş bir sur uzanmaktadır. Surun gerisinde Aphrosias, Thescos ve Ciberis şehirleri ile bunlardan uzak bir mesafede, boğazın kenarında, kıyı şeridinin keskin bir dirsek oluşturduğu yerde Sestos şehri bulunmaktadır ki şüphesiz Hero'nun feneri ve sevgilisi Leander'in ölümü hikâyesinde geçtiği için şiirlerde oldukça meşhur olmuş bir yerdir. **V, 12, 3.** Sestos'tan çok uzak olmayan bir mesafede aşırı küçüklüğü, güzellikten yoksunluğu ve genelde sevimsiz görünüşüne rağmen Callipolis¹³ olarak adlandırılan diğer bir küçük şehir bulunur. Çevreleyen kırsal arazi, tarlalar ve dış limanlarla süslenmiş, çok farklı çeşitlilikte ağaçlar serpiştirilmiş, iyi içme sularına sahip akarsular ile hayatın bütün ihtiyaçları için bereketli ürünler veren zengin ve verimli topraklar bağışlanmış bir yerdir. Bu haliyle surlar, herhangi bir düşman saldırısını zorlaştırmak için o kadar çok şehir ve o kadar geniş araziyi kendi sınırları içinde çevrelemektedir. **V, 12, 4.** Aşırı iyimser bir mantıkla hareket eden Zabergan, eğer surları yıkıp arkasındaki bölgeye nüfuz edebilirse sonradan denizi kontrol edebilecek bir pozisyon elde edeceği fikri üzerinde düşünmeye başladı. O, saf bir şekilde, oraya varır varmaz bol miktarda gemi tedarik edebileceğini ve dar boğazın [Çanakkale Boğazı] sakin ve durgun sularından kolayca karşıya geçtikten sonra Asya'ya girebileceğini ve çabucak içindeki

⁹ Muhtemelen Kerç Boğazı.

¹⁰ I. Leo (457-474).

¹¹ 558/559 kış.

¹² Yaklaşık 185 metrelik eski Roma ölçü birimi.

¹³ "Panayır Şehri" = Modern Gelibolu.

gümrük binasıyla birlikte Abydus şehrini yakıp yıkabileceğini hayal ediyordu. V, 12, 5. Böylelikle bu korkunç planın dürtüsüyle, bu görev için yeter sayıda olduğunu düşündüğü bir kuvveti Khersonesos'a gönderdi. Kendisi de yolu üzerindeki arazileri tahrip ederek ve şehirlere saldırarak, geçtiği her yerde yıkım ve kargaşa yaratarak yedi bin atlı ile Konstantinopolis'e yürüdü. V, 12, 6. Onun gerçek güdüsü, barbarların davranışlarını karakterize eden doğuştan gelme şiddet ve açgözlülük olsa da o, düşmanlığını Utigurlara yönlendirerek onları saldırısının bir tür bahanesi olarak kullandı. Utigurlar, Romalılarla son derece samimi şartlarda dostluk ve ittifak ilişkisi olan Sandilk [Σάνδιλχοβ] adında bir Hun tarafından idare ediliyordu. O, imparatorun saygı ve sevgisini kazanmış ve imparatorun ihsanlarından devamlı faydalanan biriydi. V, 12, 7. Öte yandan bu gibi ihsanlardan pay alamayan Kutrigurlar açıkça aşağılanmaya maruz kalıyorlardı. Bu nedenle onlar, kendilerinin de hesaba katılacak ve korkulacak bir güç olduklarını ve saygısızlığa müsaade etmeyeceklerini göstermek amacıyla böyle bir sefer yapmaları gerektiğini düşünmüşlerdi.”

“V, 13, 1. Kendilerine karşı çıkan olmayınca Kutrigurlar acımadan ülkeyi yağmalayıp harap ettiler. Çok miktarda ganimet ve çok sayıda esir aldılar. V, 13, 2. Tutsaklar arasında bulunan iffetli bir yaşam seçmiş birçok soylu kadın acımasızca sürüklenerek götürüldü ve aşırı zevklerin aracı olarak hizmet etmeye zorlanmak suretiyle talihsizliğin en kötüsüne katıldılar. Onların bazıları gençliklerinden beri evlilik ile birlikte maddiyat sevgisini ve dünyevi toplum gailelerini de reddetmişler ve dini nedenlerle evlenmeyip bekâr kalmayı her şeyin üzerinde tutarak ve kendilerini aktif hayattan tamamen çekerek manastırın münzevi hayatına gizlenmişlerdi. Hatta bunlar kapandıkları odalarından zorla çıkarılmışlar ve vahşice tecavüze uğramışlardır. V, 13, 3. Ve birçok bebek bekleyen evli kadın da sürüklenerek götürüldü. Ondan sonra bebeklerin doğum zamanı geldiğinde bu kadınlar, normal bir doğum sonrası mahremiyeti yaşayamaz ve hatta yeni doğmuş bebeği alıp sarmak imkânını da bulamaz bir şekilde ayakta doğum yapmışlardır. V, 13, 4. Her şeye rağmen, zavallı bebekler boş yere ve bunun için dünyaya gelmişler gibi köpek ve kuşlar tarafından parçalanmaya terk edilirken kadınlar acılarını hissetmeye imkân verilmeden çekilip götürüldüler.”

“V, 13, 5. Gerçekten Roma devletinin talihi o derece kötüydü ki bu gaddarlık İmparatorluk Şehri'nin dış mahallelerinde bir avuç barbar tarafından yapılıyordu. Fakat bu onların küstahlıklarının sonu değildi: devam edip zorlukla karşılaşmadan Uzun Surları geçtiler ve içteki tahkimatlara yaklaştılar. Yıpranma ve ihmal Uzun Surların birçok yerinde dağılma ve çökmeye neden olmuştu. Bazı bölümleri de, kendi mülkünü yikan insanların soğukkanlılığıyla işe koyulan barbarların kendisi tarafından yıkıldı. V, 13, 6. Onları durduracak hiçbir şey yoktu. Ne muhafız, ne savunma makineleri, ne de yeterince insan. Hatta domuz veya koyun ağıllarında havlayan bir köpek sesi bile yoktu. V, 13, 7. Roma orduları, önceki imparatorlar tarafından ulaşılmış olan, o istenen seviyede kalmamıştı. Bir zamanlar küçük bir parçası kadar olan bir sayıya gerilemişti ve artık geniş bir imparatorluğun gereklerini karşılamaya uygun değildi. Oysa toplam altı yüz kırk beş bin etkin savaştan bir güç olması gerekirken, bu dönemde sayı sadece yüz elli bine düşmüştü. V, 13, 8. Dahası onların bir kısmı İtalya'da, diğer bir kısmı Afrika'da, İspanya'da, Lazica'da ve İskenderiye ve Mısır Thebes'te üslenmişti. Hatta İran sınırında da az sayıda asker vardı. Barış anlaşmasına riayet nedeniyle burada daha fazlasına gerek yoktu. O zaman, silahlı kuvvetlerdeki eksiltmelerin boyutunun bu denli yüksek olması idarecilerin ihmalinden kaynaklanmaktaydı” (Agathias, 1975, V, 11, 1-V, 13, 8: 146-148).

Agathias, bundan sonra onları durduracak bir Roma ordusunun bulunmamasının nedenlerinden bahseder ve bu durumu imparatorun ihmaline ve ordudaki komutanların suistimallerine bağlar. Bu nedenle Kutrigurların başkente yaklaşmalarının engellenemediğini anlatır: “**V, 14, 5.** İşte tam da bu yüzden İmparatorluk şehri etrafındaki kasabalar da dâhil olmak üzere bütün Trakya terkedilmiş ve korumasız kalmıştı. Dolayısıyla bu yerler barbarlar için kolay bir av haline gelmişti. Barbarların cüretkârlığı o dereceye varmıştı ki başkentten yüz kırk stadion mesafedeki Melantias kasabasına kadar gelip burada kamp kurmuşlardı. Melantias kasabası, kendi yanından geçen ve gittiği yönde kısa bir mesafede Marmara’ya boşalana kadar kuzey doğu yönünde yumuşak kavisler çizerek devam eden Athyras nehrinin üzerinde bulunmaktadır. Bu yüzden buradaki Marmara kıyısında nehrin ağzına konumlanmış bulunan liman da adını nehirden almak suretiyle Athyras olarak adlandırılmaktadır” (Agathias, 1975, V, 14, 5: 149-150). Bunun ardından Agathias, düşmanın bu derece başkente yaklaşmasının halkta yarattığı korku ve panik havasını da detaylı olarak tasvir etmektedir. Savunma için tedbir alınmaya çalışılması fakat askerlerin perişan durumu nedeniyle bir şey yapılamamasını da Agathias eleştiri konusu yapmaktadır. Hemen sonrasında onlara karşı koymak için imparatorun emriyle tecrübeli komutan Belisarius’un görevlendirilmesi, düşmanla çarpışmak için yaptığı hazırlıklar ve askerlerini cesaretlendirmek için yaptığı uzun konuşma aktarıldıktan sonra Belisarius tarafından küçük bir Kutrigur birliğine kurulan pusu şu şekilde anlatılmaktadır: “**V, 19, 3.** Yaklaşık iki bin barbardan oluşan atlı bir birlik aniden geri kalanlardan ayrıldı ve önüne çıkan her şeyi yok edebileceğini düşünerek ve korkunç sesler çıkararak dörtlü ilerlemeye başladı. Keşifçiler düşmanın hemen hemen kendileri ile karşılaşacak kadar yaklaştıkları haberi ile gelir gelmez Belisarius hemen adamlarını sayılarının azlığını en iyi gizleyecek şekilde düzenleyip yola çıkardı. **V, 19, 4.** Yaptığı şey kalkan ve mızraklarla silahlanmış iki bin süvari seçmek ve onları barbarların saldırılarını yapacakları yer olarak düşündüğü ağaçlıklı vadide pusuya yatırmak oldu. Bu askerlere, hareket için işaret verilir verilmez düşmana yanaşık düzende olduğu esnada mızrakları ile saldırma emri verildi. Buradaki amaç onları bir araya toplamak ve oluşan izdihamdan faydalanarak sayı üstünlüklerini kullanmalarına engel olmak idi. **V, 19, 5.** Ayrıca köylülere ve gücü yeten kişilere kendisini takip etmelerini ve bağırıp yüksek sesle gürültü yapmalarını söyledi¹⁴. Kendisi de düşman saldırısının ilk darbesini karşılamak için hazır bir şekilde geri kalan askerlerle birlikte merkezde konum aldı. **V, 19, 6.** Onlar daha da yaklaşıp çoğu pusu alanına girince Belisarius ve adamları onları karşılamak için ilerlediler ve doğrudan saldırdılar. Köylüler ve kalabalığın geri kalanı bağrıışmalarla askerleri teşvik ettiler ve bu iş için getirdikleri tahta parçaları ile gürültü çıkardılar. **V, 19, 7.** İşaret verilir verilmez askerler saklandıkları yerden birden ortaya çıktılar ve her bir yandan yoğun bir ok atışına başladılar. Yaygara ve kargaşa bir savaş için ölçsüz boyuttaydı ve **V, 19, 8.** kendilerini her yandan ok saldırısı altında bulan barbarlar tam da Belisarius’un öngördüğü duruma geldiler. Kendi safları içine kapandılar ve o derece sıkıca bir araya toplandılar ki kendilerini savunamadılar çünkü ok ve yaylarını kullanacak ve atla manevra yapacak kadar boşluk kalmamıştı. Sanki büyük bir ordu ile etrafları kuşatılmış gibi görünüyorlardı. **V, 19, 9.** Onlar gerçekten Roma hatlarının gerisindeki kalabalığın çıkardığı gürültülerden ve düşmanın gerçek sayısını görmeyi engelleyen yükselen toz bulutundan afallamış bir durumda idiler. **V, 19, 10.** Belisarius onların çoğunluğuyla savaşım imha etti ve düzenlerini bozup kaçmaya zorladı. Geri kalanların hepsi üzerlerine gelince barbarlar geri döndüler ve her yöne dağılarak düzensiz

¹⁴ Burada amaç Kutrigurlara sayılarını fazla göstermektir.

bir şekilde kaçıma başladılar. Arkalarını korumak için hiçbir şey yapmadılar ve her bir adam en güvenli olduğunu düşündüğü yöne saptı. **V, 19, 11.** Romalılar, birçoğunu çabucak yakalayabildikleri düzenli ve disiplinli bir takip sürdürdüler. Barbarlar arkalarına bakmaksızın dörtlüye kaçarlarken onlardan çoğu kılıçtan geçirildi. Atları dizginden boşalmış gibi sürekli kamçılanarak durmaksızın ilerliyordu. **V, 19, 12.** Çokça övündükleri yetenekleri bu dehşet anında onları terk etmişti. Çünkü normalde barbarlar geri çekilirken takip edenlere karşı kendilerini etkili biçimde savunurlardı ve bunu geriye dönerek takipçilere ok atmak suretiyle yaparlardı. Oklar hem kendi hızıyla hem de karşıdan gelenin ters hızıyla hedefe çarpar ve etkisi fazla olurdu.”

“**V, 20, 1.** Bu olay üzerine Hunların morali tamamen bozuldu ve kendilerini savunmak için hiçbir şey yapmadılar. Onlardan aşağı yukarı dört yüz kişi hayatını kaybetti. Roma tarafında ise sadece birkaç yaralı dışında ciddi bir kayıp yoktu. **V, 20, 2.** Liderleri Zabergan ve kaçışı idare eden diğerleri rahatlamış bir şekilde karargâhlarına ulaştılar. Ve dahası, onlar hayatlarını, kendilerini takip edenlerin atlarının yorgunluktan tükenmesine borçluydular aksi takdirde tamamen yok edileceklerdi. Bununla birlikte onların, karargâhin kapısından içeri ani girişleri ve paniğe kapılmış halleri askerlerinin geri kalanlarını şaşkınlık ve yakındaki felaketin korkutucu beklentisi içine soktu. Onlar, geleneksel matem tutma biçimlerini göstermek için hançerlerle yanaklarını yaralarken yüksek sesli ve yabani çığlıklar duyulmaktaydı. **V, 20, 3.** Bu arada Romalılar, mevcut koşullarda tamamen şaşkıncı olmasına rağmen komutanlarının bilgeliği ve öngörüsü sayesinde kazandıkları başarının ardından geri çekildiler. Ancak bu felaketten hemen sonra barbarlar, karargâhi dağıtıp *Melantias*’tan korku içinde uzaklaştılar” (Agathias, 1975, V, 19, 3-V, 20, 3: 154-156).

Agathias bundan sonra Belisarius’un imparator tarafından başkente geri çağrılmasını, başarılarının halk üzerindeki etkisini ve onu kiskanınların hakkında karalayıcı dedikodular uydurduklarını anlatıp¹⁵ bu defa diğer bir Hun grubunun Khersonesos’u kuşatmasını anlatmaktadır: “**V, 20, 8.** Hunlar başlangıçta takip ediliyor olma izlenimine kapılarak şaşkınlık içerisinde Uzun Duvar’dan uzaklaştılar. Fakat sonra Belisarius’un geri çağrıldığını ve kendilerine karşı herhangi başka birinin gönderilmediğini fark ettikleri zaman yavaşça geri dönmeye başladılar. **V, 21, 1.** Bu arada Khersonesos’u kuşatan diğer barbar birliği surlara tekrar tekrar saldırı yaptı, merdivenler ve kuşatma makineleri getirdiler, fakat Roma savunmasının azimli direnci sayesinde her defasında geri püskürtüldüler. **V, 21, 2.** Savunmacılar Dorotheus’un oğlu Germanus tarafından idare ediliyorlardı. Oldukça genç olmasına rağmen istisnai kabiliyette bir komutan ve onun yaşı için oldukça fazla olan cesaret ve beceriklilik niteliklerine sahip idi. Kendisi bir *Illyria* kasabası olan *Bederiana*’lı idi. Burası daha sonra İmparator Justinianus’un doğum yeri olmasından dolayı *Prima Iustiniana* olarak yeniden adlandırılmıştı. İmparator, uygun şekilde burayı görkemli kamu binaları ile süslemiş, karanlıktan refah ve zenginliğe yükseltmiş ve kendi adını bağışlamıştı. Bundan başka Germanus imparatorun akrabası idi ve bundan dolayı onun yardımından kişisel bir çıkar temin etti, **V, 21, 3.** sekiz yaşındayken kendisine her tür avantaj sağlanan imparatorluk şehrine getirildi, birinci sınıf okul eğitimi aldı ve sonra Grekçenin yanında Latince öğrenimi de gördüğü yüksekokula gitti. **V, 21, 4.** Olgunluk çağına gelir gelmez Justinian onu, oradaki kuvvetlerin komutanı yaparak Khersonesos’a gönderdi. Çünkü ona gençlik hevesleri için uygun ve faydalı bir açılma fırsatı vermek ve onu, araba yarışları ve onun popüler grupları ile birlikte Hipodromun çalkantılı ortamı içinde çılginca maceralar ile gücünü ve enerjisini boşa harcamaktan

¹⁵ V, 20, 4-V, 20, 7. arasında.

alıkoymak istiyordu. Eğer başka uğraşmaya değer işlerle meşgul edilip dikkatleri başka yöne çevrilmedikçe bu gibi eğlencelerin hepsi onları kolayca cezbeder zihinleri üzerinde son derece rahatsız edici etkiler bırakır. **V, 21, 5.** Bu sırada Hunlar Khersonesos'u kuşattığı zaman genç Germanus onların ataklarını azimle geri püskürttü ve savunmayı idare etmede şaşmaz bir beceri gösterdi. Doğuştan gelen yeteneği ona mevcut durumu ve onunla başa çıkmanın en iyi yolunu sezgisel olarak kavrama gücü vermişti ve o her zaman büyüklerin ve adamları içindeki tecrübeli askerlerin tavsiyelerine kulak verirdi. **V, 21, 6.** Kaleyi kuşatmak veya hücumla ele geçirmek için yapılan bütün teşebbüsler aynı derecede sonuçsuz kalınca barbarlar oldukça cüretkâr ve son derece riskli farklı bir yol benimsediler. O da şu idi ki ya bu yeri çabucak zapt edecekler ya da burayı temelli olarak terk edip evlerine döneceklerdi. **V, 21, 7.** Ve böylece onlar, muazzam miktarda, sert ve kalın olanları müstesna çok uzun kamışlar toplamaya başladılar, onları ipe birbirlerine bağladılar ve böylelikle çok sayıda demet oluşturdular. Karşılıklı her iki uçtan ve ortadan ağaç direkler tutturup demetleri birbirine bağladılar, kalın halatla onların içice sıkışmasını sağladılar, öyle ki onların üç veya daha fazlası, dört kişiyi taşıyacak kadar geniş ve batmadan onları yüzdürecek kadar kalın tek bir kayık meydana getiriyordu. Bu tip kayıklardan yüz elliden fazla sayıda inşa ettiler. **V, 21, 8.** Onları daha fazla denize dayanıklı hale getirmek için öndeki uçlarını, geminin baş kısmı gibi sivri bir şekil oluşturacak biçimde yukarı doğru eğerek bir araya getirdiler ve her iki yanına kürek iskarmozu ve dirsekli çıkıntı tasarlayıp eklediler. **V, 22, 1.** Sonrasında, her şeyi mümkün olan en iyi şekilde sağlama aldıktan sonra onları, Aenus şehrinin etrafını çevreleyen körfezin batı kıyıları yakınlarından gizlice suya indirdiler. **V, 22, 2.** Iskarmozlara sabitlenen çok sayıda kürekle birlikte yaklaşık altı yüz adam onlara bindirildi ve bu ilkel kürek biçimiyle kendilerini az çok ileri doğru ittiler, ağır silahlı ve harekete hazır şekilde denize açıldılar. Onlar, kademeli olarak gittikçe daha ileriye doğru kürek çekmek suretiyle surların derin sulara kadar uzayan kısmını kolaylıkla geçebileceklerini ve o zaman kıyının daha aşağısında, orayı çevreleyen bir surun olmadığı yerde, tam bir güvenle karaya adım atabileceklerini düşündüler. **V, 22, 3.** Germanus, bu planın istihbaratını aldığı ve kamıştan yapılmış kayıklardan oluşan bir donanmanın yolda olduğunu öğrendiği zaman düşmanın ahmaklığıyla dalga geçti fakat aynı zamanda ondan memnun oldu çünkü bu durumun onlardan çok kendisinin işine yarayacağını biliyordu. **V, 22, 4.** Derhal, tüm kadrosunu kürekeçi ve dümenciler ile zırh, kalkan, ok, yay ve baltalı kargı ile silahlanmış adamlardan donattığı, yirmi adet dümenli hafif ve hızlı kayık sevk etti ve onların, surların arkasındaki körfezin girişine görünmez bir şekilde demirlemesini sağladı. **V, 22, 5.** Barbarlar, surların dışı doğru çıkıntı yapan uç kısmını geçtikten sonra sahile doğru birden yönlerini değiştirmeye başladılar ve hedeflerine ulaşacakları umuduyla sevindiler. Tam bu noktada Romalıların kayıkları onlara karşı denize açıldı. Akıntı ile hızlanan Romalılar onlara doğru ilerlediler ve barbarların kamıştan kayıklarına karşı başa baş şiddetle çarpıldılar. **V, 22, 6.** Kayıklar çarpmanın etkisiyle firil firil dönmeye başladı ve bir yandan diğer yana sarsılıp sallanırken mürettebatları üzerinden düştü. Bir kısmı denize atıldı ve boğuldu, diğerleri ne yapacaklarını bilmez bir halde bitkin şekilde suya düştüler. Hatta hala ayakları üzerinde duranlar dalgaların hareketiyle sarsıldılar ki bu dalgalar bir tekne veya bir gemi üzerinde ancak önemsiz bir etki yaratabilirdi fakat bu kamıştan yapılmış kayıklar üzerinde onların aşırı hafifliğinden dolayı muazzam etki yaratıyordu. **V, 22, 7.** Onlar bir an dalganın tepesinde yükseliyor hemen ardından aniden düşüyorlardı. Savaşmak için hiçbir teşebbüste bulunmadılar çünkü belki de yapabildikleri en iyi şey ayakları üzerinde sabit durabilmeyi ümit etmekte. **V, 22, 8.** Barbarlar bu şekilde şaşkın bir durumda iken Romalılar yapabildikleri yerlerden onların hatlarını kırdılar ve kara

savaşında olduğu gibi ağırlıklarını koyarak birçoklarını zorlanmadan denize attılar çünkü onlar kendi kayıklarında ayaklarını basacak sağlam ve emin bir yere sahiptiler. Bazılarını da kuşatıp kılıçlarıyla öldürdüler. **V, 22, 9.** Fakat birçok durumda Romalılar uygun pozisyonda olmamalarına ve baltalı kargularıyla onlara uzanacak kadar yakın olmamalarına rağmen kayıkların bütün yapısı dağılıncaya kadar kamışları bir arada tutan bağları boylu boyunca kesmeyi başardılar. Hunlar birdenbire kendilerini kayıklarından düşerek tortu gibi batıyor şekilde bulurken, birbirinden ayrılan kamışlar her yöne sürüklenerek su üzerinde yüzüyordu. Onlar son ferdine kadar katledildi ve hiçbiri yeniden karayı görecek kadar yaşamadı.”

“**V, 23, 1.** Düşmanın suda yüzen bütün silahlarını toplayan Romalılar önceki yerlerine geri çekildiler ve bu mutlu olayın haberi üzerine bütün ordu sevince boğuldu. Daha sonra elde ettikleri avantajdan faydalanmalarının gerekli olduğuna karar veren ve bütün birliklerin katıldığı bir genel kurul toplandı. **V, 23, 2.** Birkaç gün sonra silahlandılar ve sayıları hala oldukça fazla olan fakat son yıkıcı yenilgiden dolayı hala kendilerine gelemedikleri için moralleri en düşük seviyede bulunan bu kuşatmayı sürdürenlere karşı surlardan dışarı doğru ani bir hücum yaptılar. **V, 23, 3.** Henüz çok genç olan Germanus, gerçekten kendi doğal dürtülerini basturacak kadar olgun değildi, buna karşın güvenlik ve tedbir düşüncesi yerine kolaylıkla gençlik hevesleri ve şöhret tutkusunun etkisi altına girmişti. Bu olay üzerine korkusuzca düşmanla savaşa girmek için acele etti. Emirler vermekten ve adamlarını bir komutan gibi cesaretlendirmekten geri durmadı, fakat sıradan bir asker gibi savaşın en ağır yükünü çekti. Bu aceleciliğinin sonucu olarak okla kalçasından vuruldu ve savaştan çekilmek zorunda kaldı. Fakat durumun aciliyeti ve girişilen teşebbüsün ehemmiyeti onun açısından daha önemliydi ve düşmana ciddi zarar verene ve onlardan çoğunu yok edene kadar çabalamaktan ve diğerlerini de yüreklendirmekten vazgeçmedi.”

“**V, 23, 4.** Bundan sonra savaş sona erdi ve Romalılar geri dönüp surların arkasına konumlandılar fakat oranın üstün güçlere karşı uzun süreli bir mücadeleye girişmek için güvenli ve tedbirli bir yer olmadığı kanısındaydılar. **V, 23, 5.** Kayıkların feci şekilde parçalanmasının getirdiği kayıpların ve Romalıların kendilerine karşı yaptıkları beklenmedik saldırının bir sonucu olarak barbarların morali tamamen bozulmuştu ve onlar hemen Khersonesos çevresini terk edip Zabergan’a ve onun kuvvetlerine katılmak için yola çıktılar. Yenilmiş adamların yeniden birleşmesi nasipmiş. **V, 23, 6.** Yunanistan’a gönderilen Kutrigurlar da bahse değer hiçbir başarı elde edemediler, bir Roma garnizonunun orada bulunmasından dolayı ne Corinth kışağına saldırabildiler ne de Thermopylae’yi geçebildiler. Ve böylece bu grup da, kuşkusuz kendi yurttaşlarına katılmak ve evlerine geri dönmek düşüncesiyle Trakya yönünde yürüyerek geri çekildi. **V, 23, 7.** Fakat Zabergan ve beraberindekiler onlara, Utigurların yaptığı gibi Romalılarından çok miktarda para almadan geri gelmemelerini söylediler. Hatta onlar, eğer akrabaları tarafından derhal fidyeleri ödenmediği takdirde esirleri katledecekleri tehdidinde bulundular. **V, 23, 8.** Bu yüzden imparator, esirlerin fidyelerini ödemek için yeterli miktarda altın gönderdi ve Kutrigurların barış içinde geri çekilmesini sağladı. Geri dönen esirler arasında, kısa süre önce kötü bir şans eseri yakalanmış ve diğerleri gibi mutsuz ve kötü bir duruma düşmüş olan Bacchus’un oğlu General Sergius da vardı. Böylece Kutrigurlar sonunda yağmalamalarına son verdiler ve geri evlerine dönmeye başladılar. Daha sonra Yunanistan’dan gelmiş olan arkadaşları da onlara katıldı.”

“V, 24, 1. Konstantinopolis halkına, üzerinde anlaşılan maddeler¹⁶, korkakça, onursuzca ve alçakça göründü çünkü onlar olayların dayanılmaz şartlarını pasifçe kabul ediyor görünüyordular. Onların alay edişleri, başkentten seslenme mesafesine kadar gelmişken bir anlık tahribatı göğüslemek yerine onlar, sanki bizim onlara yaptığımız bir yanlış telafi edecekmiş gibi altın hediye edilerek ödüllendirilmeleri sebebiyle idi. V, 24, 2. Fakat imparatorun kararı, sonradan anlaşıldığı üzere, daha farklı ve hırslı bir hedefi elde etmeye yönelik idi ki dikkat çekici öngörü ve anlayışının, önceden eleştirenleri bile ikna edecek olumlu etkileri olacaktı. Gerçekten o, barbarlar arasında ihtilaf tohumları ekmek ve onları birbiri ile savaşır hale getirmek için makul olan her tür stratejiyi kullanma kararında idi. Zabergan ve adamları ağır adımlarla ilerlerken o, bu bakış açısıyla derhal, imparatorluğun müttefiki ve [yıllık] para ödediği diğer bir Hun boyunun lideri Sandilk'e bir mektup gönderdi. V, 24, 3. Mektubun içeriği aşağı yukarı şöyle idi.”

“Eğer Kutrigurların bize karşı yaptıkları zorbalıklar hakkında bilgin ver ise ve bunun için hiçbir şey yapmıyorsan bu durumda bizim, senin ihanet etmiş olman ve senin karakterini değerlendirme konusunda yanılmış olmamızdan dolayı hayrete düşecek sebeplerimiz var demektir. Fakat eğer gerçekleri bilmiyorsan hareketin affedilebilir. Ancak senin için geçmiş olaylardan habersiz olduğunu ispatlamak için bu andan itibaren hemen harekete geçip durumu kurtarmaktan başka çıkar yol yok. V, 24, 4. Kutrigurların asıl ilgileri ve gerçekten burada olma sebepleri, bizim mülklerimizi tahrip etmek değildir, fakat hareketleri ile şunu göstermektedirler ki biz size güvenmeyi tercih etmek suretiyle çok daha üstün bir topluluğun taleplerini göz ardı ederek aldatılmış olduk. Gerçekten onlar, birilerinin kendilerini Utigurlarla eşit görmesini hatta onların kendilerinden biraz daha üstün olduğunu iddia etmelerini tahammül edilemez bir durum olarak görmektedirler ve gerçekte ancak karşı konulamaz bir güç olarak görüldükleri zaman memnun olurlar. V, 24, 5. Sonuç olarak onlar bütün Trakya'yı istila ettiler ve hizmetleriniz karşılığı size her yıl ödemekte olduğumuz altınının tamamını alıp götürene kadar da vazgeçemediler. Gerçi biz onları kolayca yok edebilir veya en azından elleri boş olarak uzaklaştırabilirdik ancak sizin hassasiyetinizi sınamak için bunların hiçbirini yapmadık. V, 24, 6. Siz de eğer gerçekten üstün cesaret ve akıllılığa sahip iseniz ve size ait olana başkasının el koymasını hoş görmeye meyilli değilseniz şimdi herhangi bir kayba uğramayacaksınız. Çünkü intikam almak için ve düşmandan galibiyet hakkı olarak, sanki biz onlar aracılığı ile size göndermiş gibi, kendi hakkınız olan parayı almak için mükemmel bir fırsatınız var. V, 24, 7. Fakat eğer onların eliyle bu kadar aşağılanmaya maruz kaldıktan sonra herhangi bir harekette bulunmayarak tamamen korkak ve iradesiz kalmayı tercih ederseniz şundan emin olunuz ki bizim ödeme listemizden silineceksiniz ve biz de cömertliğimizi onlara bağışlamak için hazır olacağız. Böylelikle siz tevazuyu öğrenecek ve elinizden gelenin en iyisini yapacaksınız, çünkü biz büyük bir ihtimalle sizinle yaptığımız ittifak anlaşmasını onlara nakledeceğiz. Gerçekten bizim için, farklı şartlar altında olsa bile, galiplerin dostluğunu kazanacak durumda iken mağlupların aşağılanmasını paylaşmak anlamsız olacaktır.”

“V, 25, 1. Sandilk, çevirmen vasıtasıyla mektubun içeriğini öğrenince derhal beklenen tepkiyi verdi. Birdenbire hiddete kapıldı ve saygısızlıklarından ötürü Kutrigurları hemen cezalandırmak için sabırsızlandı. Çıkarıcı ve gururlu bir barbar zihniyetindeki bir adam için tahmin edilebilir bir tepki. V, 25, 2. Sonunda ordu ile hemencecik yola çıktı ve düşmanın yurduna ani bir atak yaptı. Geride kalanlar hazırlıksız yakalandı ve birçok kadın

¹⁶ İmparatorun altın göndermesi.

ve çocuğu esir aldı. Kutrigurlar Trakya'dan geri dönerken Tuna'yı henüz geçmişlerdi ki o birden karşlarına çıktı ve birçoklarını öldürüp imparatorun aldığı parayı ve bütün ganimetlerini aldı. V, 25, 3. Sonra çok geçmeden kurtulanlar yurtlarına geri döndüler ve Utigurlara karşı savaşa hazırlık için kendi yurttaşlarına katıldılar. Böylelikle bu zamandan itibaren iki topluluk birbiri ile uzun sürecek bir savaşı başlattı ve bunun sonucunda gitgide artan şekilde düşman oldular. V, 25, 4. Bazı durumlarda sadece yağma akınlarıyla yetindiler, diğer bazı durumlarda ise kendilerini zayıflatana kadar savaşma yoluna başvurdular ve sayıları o kadar ciddi oranda düştü ki milli kimliklerini kaybettiler. V, 25, 5. Bu Hun halkının dağınık kalıntıları, diğer halkların yurtlarında köle durumuna düştüler; önceki kötülüklerinin karşılığını ödedikleri için cezaları ağır oldu. Fakat bu iki halkın tamamen yok olması daha sonraki tarihlerde gerçekleşti. Böylece olayların tam bir kronolojik sırasını muhafaza etmek ve bu hadiselerin kendi yerlerinde detaylı anlatımını yapmak için elimden geleni yaptım. V, 25, 6. Kutrigur ve Utigurlar arasındaki ihtilaf daha doruk noktasında iken ne olduğuna dair haber Konstantinopolis'e ulaştı ve imparatorun akıllılığı ve öngörüsü açıkça ve fazlasıyla herkes tarafından görülmüş oldu. Barbarlar birbirini yok ederken o, dahice diplomasisi sayesinde silaha başvurmadan nihai galip haline geldi ve savaşın sonucu her ne ise ondan faydalanmaya çalıştı. Böylelikle sürekli iç karışıklıklara sebep olan bu insanlar Romaluların mülküne bir daha saldırma fikrine kapılamadılar, gerçekten tam bir karanlık içine battılar" (Agathias, 1975, V, 20, 8-V, 25, 6: 157-162).

Agathias'ın Türkler hakkında verdiği bilgiler ile birlikte kitabı da burada son bulmaktadır.

KAYNAKÇA

CAMERON Averil (1970), *Agathias*, Oxford: Oxford University Press.

AGATHĪAS (1975), *The Histories*, Translated with an Introduction and Short Explanatory Notes by Joseph D. Frendo, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, vol. 2A, Walter De Gruyter, Berlin-New York.

FRENDO, Joseph D. (1975), "Introduction", *Agathias, The Histories, Trans. Joseph D. Frendo, Berlin-New York, 1975*, içinde.

BALDWİN, Barry (1991), "Agathias", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 1, ed. Alexander P. Kazhdan, New York, Oxford.

TÜRK İŞLETMELERİ SORUMLU YATIRIM UYGULAMALARININ NERESİNDE?

WHERE ARE THE TURKISH BUSINESSES POSITIONED IN RESPONSIBLE INVESTMENT APPLICATIONS?

ГДЕ ТУРЕЦКИЕ ОПЕРАЦИИ, ОТВЕТСТВЕННЫЕ ЗА ОТВЕТСТВЕННЫЕ ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРИЛОЖЕНИЯ?

Özlem TUNA*
N.Serap VURUR**
İbrahim KILIÇ***

ÖZ

Klasik olarak yatırımlarda getiri, likidite ve güvence olmak üzere üç parametre dikkate alınmaktadır. Ancak sorumlu yatırımlar parasal veya finansal amacın yanında klasik yatırım kavramına dördüncü bir parametreyi de -çevresel, sosyal ve kurumsal yönetimi (ÇSKY)- eklemektedir. Bu bilgi ışığında çalışmayla İSO 500’de yer alan Türk işletmelerinin yatırımlarını, klasik yatırım uygulamalarından farklı bir boyuta taşıyıp taşımadıkları sorgulanmak istenmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya konu olan işletmelerin, yatırım kararlarında çevresel etkileri minimize etme, sosyal performansı artırma ve kurumsal yönetim ilkelerine duyarlı olma düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönelten itici güçler ve engellerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlarla İSO 500’de yer alan, çoğunluğu büyük ölçekli 333 işletme ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler çalışmanın ana taslağına göre frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, korelasyon ve regresyon gibi istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. Analizler sonucunda, işletmelerin sorumlu yatırım uygulamalarına olumlu yaklaştıkları ve bu konudaki en önemli engeli maliyet artışı olarak gördükleri belirlenmiştir. İşletmeler kendilerini sorumlu yatırım yapmaya iten güçleri ise müşteri beklentileri, reklam ve medya olarak belirtmişlerdir. Ayrıca, sorumlu yatırım yapmaya iten güçlerin etki düzeyi ile sorumlu yatırım uygulamaları arasında kuvvetli, pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yapılan regresyon analizi sonucunda politika sahibi olmanın ve itici güçlerin sorumlu yatırım uygulamalarını etkilediği; farklı sektörlerde yer alma ve faaliyet süresininse sorumlu yatırım uygulamaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumlu yatırım, sürdürülebilirlik, çevreci uygulamalar, sosyal uygulamalar, kurumsal yönetim.

* Dr. Öğr. Görv., Afyon Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi. Afyonkarahisar. ozltuna@hotmail.com

**Dr.Öğr.Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, BUBYO Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü. Afyonkarahisar. serapvurur@aku.edu.tr

*** Doç. Dr., Afyon Kocatepe üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Bioistatistik ABD, Afyonkarahisar. kilicibrahim@hotmail.com.

DOI: 10.17498/kdeniz.445884

РЕЗЮМЕ

Классически учитываются три параметра: возврат, ликвидность и уверенность. Однако ответственные инвестиции добавляют четвертый параметр - экологическое, социальное и институциональное управление (ESIU) - к концепции классических инвестиций, помимо финансовых и финансовых целей. Работая в этой информации, хотелось бы задать вопрос о том, проводятся ли инвестиции турецких предприятий в ISO 500 в другом измерении из классических инвестиционных приложений. В этом направлении он попытался определить уровни чувствительности к принципам корпоративного управления и повысить социальную эффективность и свести к минимуму воздействие на окружающую среду в инвестиционных решениях. Кроме того, эти компании пытались определить движущие силы и препятствия для ответственных инвестиционных практик. Для этих целей было проведено обследование с 333 крупными предприятиями в ИСО 500. Данные, полученные из вопросников, подвергались статистическому анализу, таким как частота, процент, среднее арифметическое, стандартное отклонение, корреляция и регрессия в соответствии с основным проектом исследования. В результате проведенных анализов было установлено, что предприятия положительно относятся к ответственным инвестиционным методам и считают их наиболее важным увеличением стоимости препятствий в этом вопросе. Компании определили силы, которые заставляют их отвечать за инвестиции как ожидания клиентов, рекламу и средства массовой информации. Кроме того, существует сильная позитивная взаимосвязь между уровнем воздействия сил, которые делают ответственные инвестиции и ответственной инвестиционной практикой. В результате регрессионного анализа видно, что, будучи владельцем политики и движущими силами, влияют на ответственную инвестиционную практику; происходящих в разных секторах, и продолжительность деятельности не оказала существенного влияния на ответственную инвестиционную практику.

Ключевые слова: ответственные инвестиции, устойчивость, экологическая практика, социальная практика, корпоративное управление.

ABSTRACT

Classically, three parameters are taken into account, namely return, liquidity and security. However, responsible investments add a fourth parameter - environmental, social and institutional governance (ESRF) - to the concept of classical investment, both monetary and financial. In the light of this information, this study intended to discover whether the investments of Turkish enterprises in the ISO 500 have been carried to a different dimension from the classical investment practices. Accordingly, it was sought to determine the level of the enterprises to minimize environmental impacts in investment decisions, to increase social performance and be sensitive to corporate governance principles. In addition, it has been aimed to identify the driving forces directing the enterprises to responsible investment and the obstacles towards these responsible investment practices. For that purpose, questionnaire technique was conducted with 333 large scale enterprises located in ISO 500. The data obtained from the questionnaires were subjected to statistical analyzes such as frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, correlation and regression according to the main draft of the study. As a result of the analyzes, it was determined that the enterprises approached the responsible investment practices positively and regarded the cost increase as the most important obstacle in this subject. On the other hand, it was stated

that the strengths that make businesses responsible investment are the customer expectations, advertising and media. Additionally, it was determined that there is a strong positive relationship between the level of influence of the powers that make responsible investment and the responsible investment applications. As a result of the regression analysis performed, it was ended that being a policy-maker and driving forces influenced responsible investment practices. It was concluded that taking place in different sectors and duration of activity made no significant effect on responsible investment practices.

Keywords: Responsible investment, sustainability, environment applications, social applications, corporate governance.

1. Giriş

Günümüzde zorunluluk olmamakla birlikte çoğu büyük şirket kurumsal sosyal sorumluluk (CSR) performansı ile ilgili raporlar yayınlamaktadır. Yatırımcılara sosyal sorumluluk faaliyetlerine ilişkin bilgi aktarmak istemelerinin nedeni, sorumlu yatırımların şirketin gelecekteki nakit akımlarını etkileyerek, bu bilgilerin yatırımcılar tarafından şirket değerlemesinde kullanılabilir olmasıdır.

Şirketler kadar bireylerin de sorumlu yatırımlara ilgi gösterdiği dikkat çekicidir. Örneğin, Amerika ve Avrupa ülkelerindeki her dokuz kişiden biri yatırım kararlarında sadece finansal performansı değil finansal olmayan sosyal boyutu da dikkate aldıklarını belirtmiştir. (European Fund Asset Management Association, 2008; <https://www.eurosif.org/>) European Fund Asset Management Association'ın 2016 da yayınladığı bir başka rapora göre ise bireylerin ve işletmelerin sorumlu yatırım uygulamalarına ilgisi artış trendindedir. Sorumlu yatırımların yıllık büyüme oranı %120'dir. Benzer şekilde Nakano ve Tsuge (2018) Japonya da yaptıkları bir araştırmada bireylerin giderek artan bir şekilde sorumlu yatırımlarla ilgilendiklerini tespit etmişlerdir. Sonuç olarak, sorumlu yatırım yaklaşımının işletmelerin politikaları ve prensipleri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu çalışmayla çoğunluğu büyük ölçekli ve sektöründe lider Türk işletmelerinin sorumlu yatırım yaklaşımına bakışı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de faaliyet gösteren öncü sanayi işletmelerinin sorumlu yatırım uygulamalarında kullandıkları farklı yönetim araçları ve onları sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendiren faktörler ve engeller belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada giriş bölümünün ardından, literatür taramasına yer verilerek, veri ve uygulamaya ilişkin bilgiler derlendikten sonra elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

2. Literatür

Sorumlu yatırım kavramı, 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde Vietnam Savaşından gelir elde etmek isteyenlere karşı yürütülen, insan hakları kampanyaları ile birlikte adını duyurmaya başlamış, 8 Ağustos 1971'de Dünya Barış Fonu'nun "*Socially Responsible Investing (SRI)*" kurulmasına öncülük etmesi ile tanınır hale gelmiştir (Radu ve Funaru, 2011: 158).

Literatürde sorumlu yatırım kavramı; sosyal sorumlu yatırım (SRI), etik yatırım, sürdürülebilir yatırım, üçlü yatırım, yeşil yatırım gibi çok farklı isimlerle ele alınmalarına rağmen bu farklı isimlerin ortak noktası uzun vadeli değer katkısı üzerine odaklanmalarıdır¹.

Sorumlu yatırım, çevresel, sosyal ve yönetim faktörleri ile pazarın uzun vadeli sağlığı ve istikrarı arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak açıkça kabul eden bir yatırım yaklaşımıdır. Uzun vadeli sürdürülebilir getirisinin elde edilmesi yani sorumlu yatırımın

¹<http://lexicon.ft.com/Term?term=responsible-investment> (Erişim tarihi: 22.11.2017)

istikrarlı, iyi işleyen ve iyi yönetilen sosyal, çevresel ve ekonomik sistemlere bağlı olduğu kabul edilmektedir (CISL, 2104: 7).

Geleneksel olarak, sorumlu yatırımcılar iki stratejiden birine veya ikisine odaklanmışlardır. Bunlardan ilki, varlık sınıflarına yönelik yatırım analizi yapma ve portföy oluşturmada çevre, toplum, diğer toplumsal ve kurumsal yönetim (ESG) kriterlerinin dikkate alınmasıdır. İkincisi ise, halka açık şirketlerin hisselerine sahip olan yatırımcıların, hissedar kararlarını çevresel, sosyal ve etik değerlere göre vermesidir². Yatırımcıların bu kararlarında etkili olan kriterler dışlama (exclusion) ve dahil edilme-olumlu (inclusion-affirmative) kriterleri olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır. En yaygın olan dışlama kriterleri, söz konusu şirketin faaliyet gösterdiği sektöre uygulanır. Örneğin, bu uygulama tütün üreten bir şirketin ürünlerinin sağlık riski taşıması nedeniyle işletmelerin yatırımlarından hariç tutulma şeklinde görülmektedir. Ya da diğer dışlama kriterleri yaygın olarak yatırım yapılacak şirketin ve kurumsal ortaklarının davranışlarına odaklanarak uygulanır. Şirket baskıcı rejimleri destekliorsa, müşterilerinin veya tedarikçilerinin herhangi birinin çocuk emeğini sömürüyorsa, bu şirket genellikle hariç tutulur (Johannesson, 2008: 16). Genel olarak dışlama kriterlerini “*tütün, alkol, silah, kumar, pornografi, baskıcı siyasi rejimlerin desteklenmesi, nükleer enerji, hayvanların test ve refahi, çevresel ve sosyal açıdan tartışmalı projelerin finansmanı, yüksek faizli tüketici kredileri, genetik modifikasyon (gdo), çevresel etki, insan ve işçi hakları suiistimaller, abortif ilaçlar ve embriyonik kök hücreleri içeren araştırmalar*”³ şeklinde sıralamak mümkündür. Olumlu (affirmative) kriterler, şirketlerin, ürünlerin ve hizmetlerin yanı sıra, paydaş gruplarına yönelik çevresel ve sosyal faydaları da içeren eylemlerini kapsar. Sorumlu yatırım uygulamalarına duyarlı işletmeler, *toplum destek programları, çevresel sürdürülebilirlik ve raporlama, insan hakları politikaları, çalışma standartları, paydaş ilişkilerinin geliştirilmesi, rüşvet ve yolsuzluğun önlenmesi, çevreye duyarlı ve organik ürünlerin desteklenmesi, tedarik zincirinde etik değerlerin sağlanması*⁴ konularını yatırım kararlarında öncelikli hale getirirler.

Literatürdeki çalışmalar, Capelle-Blancard ve Monjon’un (2012) çalışmalarında da belirttiği gibi sorumlu yatırımların performansına odaklanmıştır. Bu çalışmalara Dasgupta vd. (2001); Gupta ve Goldar (2005); Takeda ve Tomozawa (2006); Keele and DeHart (2011) örnek verilebilir. Ayrıca performansa odaklanmak yerine uygulama ve prensipleri (Arjaliès, 2010; Bengtsson, 2008; Louche & Lydenberg, 2006; Ertuna, Tükel, 2009; Yanık vd., 2010) merkeze alan çalışmalara da rastlanılmıştır.

Türkiye’ye odaklanan çalışmalara bakıldığında Ertuna ve Tükel (2009) İMKB50 endeksine dahil şirketlerin sosyal sorumluluk açıklamalarını içerik analizi yöntemi ile, KSS seviyelerini etkileyen unsurları ise regresyon yöntemi ile ele almışlardır. Yazarlar, şirketlerin sosyal sorumluluk raporlamalarının çoğunlukla geleneksel amaç ve paydaşlara yönelik faaliyetleri içerdiğini tespit etmişlerdir. Yanık vd. (2010) ise, konuyu kavramsal boyutuyla ele almış, sorumlu yatırım kavramı ve sosyal sorumlu yatırım fonlarını incelemişlerdir.

3. Yöntem

Bu araştırma, Türk işletmelerinin sorumlu yatırım uygulamalarına bakış açısını ortaya koyması bakımından betimsel bir çalışma niteliğindedir. Araştırmanın evrenini

² <https://www.ussif.org/sribasics> (Erişim tarihi: 12.11.2017)

³ <http://www.ftse.com/products/indices/FTSE4Good> (Erişim tarihi: 23.10.2017)

⁴ <http://www.ftse.com/products/indices/FTSE4Good> (Erişim tarihi: 23.10.2017)

İstanbul Sanayi odasına kayıtlı çoğunluğu büyük ölçekli Türkiye'nin en büyük ilk 500 işletmesi oluşturmaktadır. Araştırmada ilk 500 işletmenin tamamına ulaşılması amaçlanmış ve işletme üst düzey yöneticileri tarafından cevaplandırılması sağlanan anketler yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Anketlerin 364 tanesi geri dönmüş eksik, hatalı veriler dikkate alınarak 333'ü değerlendirmeye alınmıştır. Anketlerdeki geri dönüş oranı %67 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak üç bölümden oluşan anket kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde işletmelerin özellikleri (mülkiyet ve faaliyet türü, çalışan sayısı, işletme niteliği gibi) ve yatırım konularındaki genel durumlarını belirlemeye yönelik sorular; ikinci bölümünde 16 maddelik sorumlu yatırım uygulamalarına yönelik ifadeler; üçüncü bölümde ise 13 maddelik işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönelten itici güçlerin belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci ve üçüncü bölümünü oluşturan ölçekler 5'li Likert tipi derecelendirmeye tabi tutulmuş; 1=Hiç; 5=Tam aralığında puanlandırılmıştır. Çalışmada, sorumlu yatırım uygulamalarına yönelik sorular araştırmacılar tarafından FTSE4Good indeks⁵ kriterleri ve ilgili literatür çerçevesinde geliştirilmiş, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. İşletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönelten itici güçlerin belirlenmesine yönelik sorular ise Hahn ve Scheermesser (2006)'in Alman işletmelerinde yaptıkları çalışmalarında kullandıkları ölçekten yararlanılarak hazırlanmıştır. Araştırmada, anket ile edilen veriler SPSS for Windows 18.0 Paket Programıyla analiz edilmiştir. Öncelikle işletmelerin özellikleri ile ilgili veriler frekans ve yüzde dağılımıyla sunulmuştur. Sorumlu yatırımın önündeki engellerin önem düzeyi bakımından dağılımı; sorumlu yatırım uygulamaları, işletme politikaları ve işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına iten nedenlerin sektörlere göre karşılaştırılması verilmiştir.

Ayrıca, sorumlu yatırım yapmaya iten faktörlerin etki düzeyi ile sosyal yatırım uygulama düzeyi arasındaki ilişki için korelasyon; itici güçler ve sorumlu yatırım politikalarına sahip olmanın sorumlu yatırım uygulamalarına etkisini belirlemek içinse regresyon analizleri kullanılmıştır.

4. Bulgular

Araştırma verilerine ilişkin bulgular, işletmelerin özellikleriyle ilgili tanımlayıcı istatistikler, sorumlu yatırım uygulamaları, yatırımın önündeki en önemli engellere ve sorumlu yatırım uygulamalarına yönelten itici güçlere ilişkin istatistikler olmak üzere aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. İşletmelerin özelliklerine göre dağılım tablosu

DEĞİŞKEN	GRUP	Sayı (f)	Yüzde (%)
Mülkiyet türü	Özel (yerli sermaye)	256	76,9
	Türk yabancı ortaklığı	74	22,2
	Tamamen yabancı sahipliği	3	0,9
Faaliyet türü	Sanayi	273	82
	İnşaat	24	7,2
	Ticaret	16	4,8
	Hizmet	20	6
Hizmet süresi	4-7 Yıl	6	1,8

⁵ <http://www.ftse.com/products/indices/FTSE4Good> (Erişim tarihi: 09.01.2017)

	8-11 Yıl	45	13,5
	12-15 Yıl	32	9,6
	16 Yıl ve Üzeri	250	75,1
Çalışan sayısı	10-49 kişi	8	2,4
	50-249 kişi	88	26,4
	250 kişi ve üzeri	237	71,2
İşletmenin niteliği	Ulusal	97	29,1
	Uluslararası (İthalat ihracat Faaliyeti)	203	61,0
	Farklı ülkede yatırım (Çok Uluslu Yatırım)	33	9,9
Sahip olunan kalite yönetim belgeleri	İSO9001/ Diğer KYS		
	İSO 14001	308	92,4
	OHSAS 18001	150	45
	EMAS	122	36,6
	EFQM	74	22,2
	SA8000	74	22,2
	AA1000	72	21,6
	Diğer	73	22
		127	38,1
Farklı işletmelerin hisselerine yatırım	Evet	110	33,0
	Hayır	223	67,0
Yatırım planlarının süresi (1 yıl ve Üzeri)	Evet	318	95,5
	Hayır	15	4,5

Araştırmaya konu olan işletmelerin %77'sinin yerli sermayeli; %82'sinin sanayi sektöründe; %75'inin 16 yıl ve üzerinde faaliyet gösterdiği; %71'inin büyük ölçekli (çalışan sayısı 250 üzeri); %61'nin uluslararası nitelikte; %92'sinin İSO9001/ Diğer KYS belgelerine sahip olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin %67'si farklı işletmelerin hisselerine yatırım yapmadığını belirtirken; işletmelerin %96'sı yatırım planlarının süresinin 1 yıl ve üzerinde olduğunu belirtmiştir. Verilere ilişkin ayrıntılar Tablo 1 de verilmiştir.

İşletmelerin yaklaşık %76'sının şirket içi yatırımlarında etik konuları (temiz teknoloji, alternatif enerji yatırımları, çalışanların şirkete ortaklığı, ayrımcılık vb.) dikkate aldığı belirlenmiştir. Aynı zamanda araştırmaya konu olan işletmelerin %77'sinin şirket dışı yatırımlarında da etik konuları (temiz teknoloji, alternatif enerji yatırımları, çalışanların şirkete ortaklığı, ayrımcılık vb.) dikkate aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklere ilişkin bazı tanıtıcı istatistikler

Faktör	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha	\bar{X}	S.S
Sorumlu yatırım uygulamaları	16	0,838	3,95	0,45
Sorumlu yatırım yapmaya iten nedenler	13	0,849	3,97	0,43

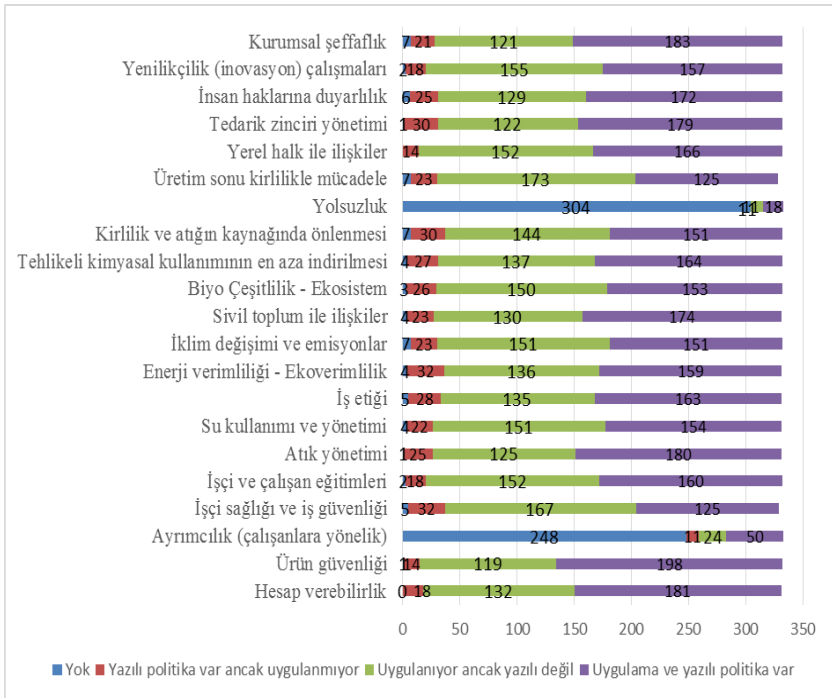
Çalışmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi için Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmış ve bu değerlerin 0,80'den büyük ($0.80 \leq \alpha < 1,00$) yüksek derecede güvenilir olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Sorumlu Yatırımın Önündeki En Önemli Engellere İlişkin Bilgiler

Engeller	Önem Düzeyi			Puan	Önem Sırası
	1	2	3		
Maliyet Artışı	116	111	83	653	1
Yeterli Teşvikin Olmaması	81	101	56	501	2
İhtiyaç Duyulmamış Olması	73	41	92	393	3
Bilgi Eksikliği	42	37	35	235	4
Uygulama Zorluğu	20	38	57	193	5

İşletmeler sorumlu yatırımın önündeki en önemli engeli maliyet artışı olarak görmüş, yeterli teşvikin olmaması ve ihtiyaç duyulmaması bunu takip etmiştir. İşletmelerin sorumlu yatırım uygulamalarını maliyet unsuru olarak görmesi konunun işletmelerce tam olarak anlaşılmadığının göstergesi olabilir.

Grafik 1. Sorumlu yatırım konularına ilişkin şirket politikası

Ankete katılan işletmelerin büyük bir çoğunluğu (%80 ve üzerindeki oranlarla) ürün güvenliği, hesap verebilirlik, iş sağlığı ve iş güvenliği ve müşteri memnuniyeti

konularında uygulama ve yazılı politikalarının olduğunu belirtmişlerdir. İşletmelerin %91'i ise yolsuzluk konusunda herhangi bir şirket politikasının olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4. Sorumlu yatırım yapmaya iten güçlerin etkisi ile sorumlu yatırım uygulamaları arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi

Değişkenler	Uygulama düzeyi
Dış paydaşların etkisi	0,666*
İç paydaşların etkisi	0,644*
Genel Etki düzeyi	0,702*

*p<0.01

İşletmeleri sorumlu yatırım yapmaya iten güçlerin etkisi ile sorumlu yatırım uygulamaları arasında ilişkinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre itici güçler ile sorumlu yatırım uygulamaları arasında kuvvetli ve pozitif yönlü ($r=0,702$) bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç Türkiye de ilk 500'e giren işletmeleri sorumlu yatırım yapmaya iten güçlerin etkisi arttıkça sorumlu yatırım uygulamalarına ilginin de kuvvetli bir şekilde arttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, analiz sonucuna göre dış paydaşların, iç paydaşlara göre işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendirmede daha etkili olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Kullanılan Ölçeklerin Sektörlere Göre Karşılaştırılması

Ölçekler	Sektör	\bar{X}	SS	Anova
Sorumlu yatırım uygulamaları	Sanayi	3,95	0,44	F=2,842 p=0,038*
	İnşaat	3,71	0,48	
	Ticaret	4,09	0,54	
	Hizmet	3,99	0,48	
Politika	Sanayi	3,19	0,33	F=5,911 p= 0,001*
	İnşaat	3,02	0,42	
	Ticaret	3,31	0,35	
	Hizmet	3,44	0,37	
İtici güçler	Sanayi	3,97	0,50	F=3,203 p=0,023*
	İnşaat	3,74	0,43	
	Ticaret	3,99	0,51	
	Hizmet	4,21	0,51	
Şirket içi yatırımlarda etik konuları dikkate alma	Sanayi	3,70	1,22	F=4,052 P=0,008*
	İnşaat	3,21	1,41	
	Ticaret	4,38	0,88	
	Hizmet	4,20	1,00	

*P<0,01

İşletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendiren itici güçler ve şirket içi yatırımlarda etik konuları dikkate alma başlıklarına ilişkin değerlendirmelerin, sektörlere göre karşılaştırmasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Aritmetik ortalama değerlerine göre, ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin diğer sektör işletmelerine göre sorumlu yatırım uygulamalarına ilişkin görüşlerinin daha olumlu olduğu; sorumlu yatırım politikalarına sahip olma ve bu politikaları uygulamada ise hizmet sektörünün diğer sektörlerle göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca, hizmet sektörünün, işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendiren itici güçlerden diğer sektörlerle göre daha çok etkilendiği tespit edilmiştir. Ticaret sektörünün şirket içi yatırımlarda etik konuları dikkate alma hususunda diğer sektörlerle göre daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Sorumlu Yatırım uygulamalarına Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β_j	S(bj)	T	P	R^2	ANOVA
Sabit	0,743	0,159	4,669	0,000	0,574	F=147,924
İtici Güçler	0,448	0,040	11,141	0,000		P=0,000*
Politika	0,462	0,059	7,881	0,000		

p<0.01

Tablo 6'da sunulan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, itici güçler ve sorumlu yatırım politikalarına sahip olmanın sorumlu yatırım uygulamalarına etkisine yönelik regresyon modeli anlamlı bulunmuştur (F=147,924; p<0.01). P değerleri incelendiğinde model üzerinde farklı sektörlerde yer alma, mülkiyet türü ve faaliyet yılı değişkenlerinin anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. İtici güçler (işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendiren faktörler) ve işletmelerin sorumlu yatırım politikalarına sahip olmalarının ise model üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Tablo 6 da ki parametrelere göre oluşturulan model aşağıdaki gibidir:

$$SYU=0.743+0.448I+0.462P$$

Bu model incelendiğinde itici güçlerdeki bir birimlik artışın sorumlu yatırım uygulamalarında 0,448'lik; sorumlu yatırım politikasına sahip olmada ki bir birimlik artışın ise sorumlu yatırım uygulamalarında 0,462'lik artış yaratacağı sonucuna ulaşılmıştır.

5.Sonuç ve Değerlendirme

20. yüzyılın başında kiliselerin din ve maneviyat çerçevesinde alkol, tütün, vb. ürünlerde faaliyet gösteren sektörlerle halkın yatırım yapmaması konusunda yönlendirmesi ile başlayan sorumlu yatırımlar, günümüzde kurumsal yönetim, çevre, iklim değişikliği, insan hakları gibi çok geniş bir kriter serisini göz önüne almaktadır. Yatırım stratejileri, bahsedilen bu ürünlere yatırım yapılmayarak oluşturulabildiği gibi, temiz ve çevre dostu ürünler konusunda faaliyet gösteren şirketlere yatırım yapma, yatırımcıların sahip oldukları sermaye gücü ile ilgilendikleri şirketlerin yönetimlerini etkileme gibi yöntemlerle de oluşturulabilmektedir (TSPAKB, 2010: 35).

Günümüz işletmelerinde, paydaşlar ve yatırımcılar için finansal performansın yanında sürdürülebilirlik performansları yani ekonomik ve toplumsal katkı, çevre duyarlılığı gibi konuların önemi artmakta, hatta yatırım kararları bu unsurların ışığında değerlendirilmektedir.

Başarılı sorumlu yatırım uygulamalarına sahip işletmeler daha iyi kararlar vermekte, riski daha iyi değerlendirmekte ve kaynakları daha verimli bir şekilde yönetmektedir. Bu işletmelerde personelin şirkete bağlılığı, üretkenliği ve işten ayrılma oranları gibi sosyal konularda ise daha etkin uygulamalar gözlenmektedir. Şirket için müşteriler daha değerli hale gelmiş, şirket ile ilgili marka ve müşteri deneyimlerinin önemi artmıştır. Ayrıca güçlü çevresel uygulamalara sahip şirketler daha az dava ile karşılaşırken; yasa ve yönetmeliklere uyum maliyetleri düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, daha verimli kaynak kullanımı ile marka algılarına olumlu katkı sağlamaktadır. (Brownsey, 2017).

Sorumlu yatırımcılar genellikle uzun dönemli yatırım planları olan “sadık” yatırımcılardır. Yanık vd., (2010) sosyal sorumlu yatırımcı için hisse senetlerinin, risk ve getiriyi bir araya getiren bir finansal üründen ziyade bir sahipliğin göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmanın konusu olan işletmelerde de benzer bir durum söz konusu olup, işletmelerin neredeyse tamamının yatırım planlarının 1 yıl ve üzeri olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaya ilişkin veriler genel olarak değerlendirildiğinde, işletmelerin sorumlu yatırım uygulamalarına orta düzeyin üzerinde olumlu yaklaştığı görülmektedir. Sorumlu yatırım uygulamalarına yönelik ifadelerden faaliyette bulunan yerel çevrenin gelişiminin sağlanmasına duyarlılık ($\bar{x}=4,06$); şirket içi ve şirket dışı yatırımlarda, çalışanların şirkete ortaklığını önemseme ($\bar{x}=4,00$) ve yatırım yapılacak işletmenin, adil bir ücretlendirme sistemine sahip olup olmadığının değerlendirilmesi ($\bar{x}=4,00$) diğerlerine göre daha olumlu görüş bildirilen yargılardır. Ayrıca yatırım kararlarında sosyal değerlere uygun olmayan işletmelere yatırımdan kaçınma ($\bar{x}=3,80$); sürdürülebilir tarım, bio-çeşitlilik ve yerel çiftçileri destekleme ($\bar{x}=3,81$) ile tütün ve alkol ürünü üreten ve reklamını yapan işletmelerden kaçınma ($\bar{x}=3,87$) ifadelerinin diğerlerine göre daha az olumlu algılandığı tespit edilmiştir.

Türkiye’de ki işletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına iten nedenlerden müşteri beklentileri ($\bar{x}=4,07$), reklam/ halkla İlişkiler ($\bar{x}=4,05$) ve medya ($\bar{x}=4,01$) diğer faktörlere göre daha etkili görülürken; sivil toplum kuruluşları ($\bar{x}=3,86$), rekabet ($\bar{x}=3,91$), yeni iş fırsatları ve pazar payının artırılması ile uygun finansman ve teşvikler ($\bar{x}=3,95$) diğer ifadelerle göre daha az etkili görülmüştür. Uluslararası çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanmıştır. Örneğin, Cambridge Üniversitesi tarafından 11 global yatırım şirketi ile yapılan bir çalışmada topluma hizmet, gelirin artması ve ekonomik zorunluluk sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendiren faktörler olarak sıralanmıştır (CISL, 2014: 5). ABD SIF Vakfı’nın 2015 yıl sonu itibarıyla ABD Sürdürülebilir, Sorumlu ve Etki Yatırım Trendleri hakkındaki 2016 Raporuna göre ise, kişisel değerler ve hedefler, kurumsal misyon ve müşterilerin beklenti ve talepleri dahil olmak üzere sorumlu yatırımlar için çeşitli motivasyonlar bulunmaktadır. Çalışmamızda elde edilen bulgular dünya literatürünü destekler nitelikte, müşteri beklentilerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Sosyal ve çevresel standartların uygulanmasını izleme ve gerektiğinde bu standartların yerine getirilmesinde zor kullanma görevini üstlenen (Damlamian, 2006: 6) STK’lar sorumlu yatırım uygulamalarının 21. yy başlarında örgütlenmesinde de öncü olmuşlardır (Louche, 2004; Richardson, 2009; Arjalie’s, 2010; TSPAKB, 2010; US-SIF, 2013). İşletmeler sosyal sorumlu yatırımları destekleyerek ve farklı sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine giderek işletme kârlılığı ve hisse değeri ile yakından ilişkili marka imajını olumsuz etkileyen durumların üstesinden gelebilir (Damlamian, 2006: 7). Ancak ülkemizde ki durum dünyada ki uygulamadan farklılık göstermekte ve sivil toplum

kuruluşları (STK) çalışmamız da ankete katılan işletmeler tarafından en az etkili faktörler arasında yer almaktadır.

İşletmeleri sorumlu yatırım yapmaya iten güçlerin etkisi ile sorumlu yatırım uygulamaları arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre itici güçler ile sorumlu yatırım uygulamaları arasında kuvvetli ve pozitif yönlü ($r=0,702$) bir ilişki bulunmuştur. İtici güçlerin etkisi arttıkça sorumlu yatırım uygulamalarına duyarlılığın da arttığı gözlenmektedir. İşletmeleri sorumlu yatırım uygulamalarına yönlendirmede müşteriler, hissedarlar, medya, ticari örgütler, çevresel baskı grupları ve diğer birey ve organizasyonlardan oluşan dış paydaşların daha etkin rol oynadığı tespit edilmiştir. İşletmeye doğrudan desteği olmayan bu aktörler, istek ve beklentilerine uygun davranılmaması durumunda birincil paydaşları etkileyerek işletmenin başarısına olmasına neden olabilmektedir (Garvare ve Johansson, 2010: 739).

Sorumlu yatırım uygulamalarına yönelik yapılan regresyon analizinde ise farklı sektör, mülkiyet türü ve faaliyet süresinin anlamlı bir etkisi bulunmazken, politika sahibi olmanın ve özellikle itici güçlerin sorumlu yatırım uygulamaları üzerinde etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sorumlu yatırım uygulamaları en yaygın olarak ticaret ve hizmet sektörlerinde görülmektedir. Hizmet sektörü işletmelerinin sorumlu yatırımlara yönelten itici güçlerden de diğer sektörlerle göre daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir.

Ülkemiz işletme yöneticileri, sorumlu yatırım uygulamalarını sadece bir maliyet yükü olarak görürken, Oxford Üniversitesi, Deutsche Asset & Wealth, Morgan Stanley Sürdürülebilir Yatırımlar Enstitüsü, TIAA - CREF Varlık Yönetimi ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finansman Girişimi tarafından yapılan çalışmalar da ise güçlü kurumsal sosyal sorumluluk politikaları ve uygulamalarına sahip şirketler yatırım için uygun şirketler olarak görülmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, İSO ilk 500 de yer alan çoğunlu büyük ve orta ölçekli işletmelerin, sorumlu yatırım konularına ilişkin şirket politikalarının varlığına yönelik cevaplarında samimi olmadığı ve sorumlu yatırım konularında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

İşletmelerin kendi aralarında ve diğer kurumlarla (Global Compact, ERTA gb.) geliştirecekleri işbirliği ile yönetsel ve örgütsel bilgi düzeyleri gelişebilecektir. İşletmeler yatırım sürecinde karşılaşılabilecekleri yönetim ve uygulama sorunlarına iç ve dış paydaşları ile geliştirecekleri iletişimle, birlikte çözüm üretebilecektir.

Son olarak, ülkemiz literatüründe sorumlu yatırım konusunu ve konuya yönelik uygulamaları ele alan çalışma sayısının sınırlı olduğu dikkate alındığında, bu konuda daha kapsamlı bir şekilde yapılacak çalışmaların hem literatüre hem de pratiğe önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ARJALİE' S, D.L. (2010). A Social Movement Perspective on Finance: How Socially Responsible Investment Mattered, *Journal of Business Ethics*, Vol. 92:57–78.

ARJALİES D.,(2010). A Social Movement Perspective on Finance: How Socially Responsible Investment Mattered, *Journal of Business Ethics*, 92: 57–78 DOI 10.1007/s10551-010-0634-7

AUER B.R., Schuhmacher F.(2016) Do socially (ir)responsible investments pay? New Evidence Frominternational ESG Data, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 59,51–62.

- BANASİK, E., Barut, M. & Kloot, L. (2010). Socially Responsible Investment: Labour Standards and Environmental, Social and Ethical Disclosures within the SRI Industry, *Australian Accounting Review*, No. 55, Vol. 20, 387-399.
- BENGTSSON, E. (2008). A history of Scandinavian socially responsible investing, *Journal of Business Ethics*, Vol. 82, 969-983.
- BROWNSEY, P. (2017). Responsible investing: Is there a cost?, <https://www.goodreturns.co.nz/article/976505820/responsible-investing-is-there-a-cost.html> (Erişim tarihi: 08.10.2017)
- CAPELLE-BLANCARD, G., MONJON, S. (2012). Trends in the literature on socially responsible investment: Looking for the keys under the lamppost. *Business Ethics: A European Review*, 21(3), 239-250.
- DAMLAMIAN, C. (2006). Corporate-NGO Partnerships for Sustainable Development, College of Arts and Sciences, *CUREJ - College Undergraduate Research Electronic Journal*, University of Pennsylvania.
- DASGUPTA S., LAPLANTE B., MAMINGI N. (2001), Pollution and capital markets in developing countries, *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol. 42, 310-335.
- ERTUNA B., TÜKEL, A (2009). Türkiye’de KSS Uygulamaları: Geleneksel ve Küresel Arasında, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 145-172.
- European Fund Asset Management Association. (2008). Annual asset management report: Facts and figures (first annual report). Retrieved from <http://www.etheorg.gr/files/pdf/9B318B7FD40B4D4F8185E9DFB23564BA.pdf>
- European Sustainable Investment Forum. (2008) European SRI Study 2008. Retrieved from <http://www.eurosif.org/research/eurosif-sri-study/2008>
- GARVARE, R. & JOHANSSON, P. (2010). Management For Sustainability – A Stakeholder Theory, *Total Quality Management & Business Excellence*, Vol. 21, No. 7: 737-744.
- GUPTA S., GOLDAR B. (2005), Do stock markets penalize environment-unfriendly behavior? Evidence from India, *Ecological Economics*, Vol. 52, pp. 81_95. <http://lexicon.ft.com/Term?term=responsible-investment>, Definition of Responsible Investment, (Erişim tarihi:22.11.2017) https://www.ussif.org/files/Publications/2013Annual_Report.pdf. (Erişim tarihi: 12.11.2017) <https://www.ussif.org/sribasics>, SRI Basics, The Forum for Sustainable and Responsible Investment, (Erişim tarihi: 12.11.2017)
- JOHANNESSON, J.N. (2008). Ethical Investments An Analysis of the Performance of Ethical Funds in Europe, the US and Scandinavia, Copenhagen Business School.
- KEELE D. M., DEHART S. (2011). Partners of USEPA Climate Leaders : An Event Study On Stock Performance, *Business Strategy and the Environment*, Vol. 20, pp. 485_497.
- LOUCHE, C. (2004). *Ethical Investment - Processes and mechanisms of institutionalisation in the Netherlands,1990-2002* PhD Dissertation, Erasmus University Rotterdam.
- Louche, C., & Lydenberg, S. (2006). Socially responsible investment: Differences between Europe and the United States (Vlerick Leuven Gent Management School

- Working Paper Series 2006-22). Retrieved from <http://public.vlerick.com/Publications/67642c0d-6aa9-e011-8a89-005056a635ed.pdf>
- NAKANO M. & TSUGE T. (2018). Are People Interested in Corporate Social Responsibility ? Exploring the Possibility of Socially Responsible Investment in Japan
Are People Interested in Corporate Social Responsibility ? Exploring the Possibility of Socially Responsible Investment in Japan, *Konan Economic Papers*, Vol. 58 (3) , 21-45.
- RADU, I. & FUNARU, M. (2011). Socially Responsible Investments In Mutual Funds, *Bulletin Of The Transilvania University Of Braşov*, Vol. 4 (53), No. 1, *Series V: Economic Sciences*, 157-168.
- RICHARDSON, B. J. (2009). Keeping Ethical Investment Ethical: Regulatory Issues for Investing for Sustainability, *Journal of Business Ethics*, Vol. 87: 555–572.
- TAKEDA F., TOMOZAWA T. (2008). A Change In Market Responses to the Environmental Management Ranking In Japa., *Ecological Economics*, Vol. 67, pp. 465-472.
- The Forum for Sustainable and Responsible Investment (US-SIF) (2013). *The Impact Of Sustainable and Responsible Investing*, Washington.
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği (TSPAKB) (2010). *Gündem*, Eylül, Sayı 97.
- University of Cambridge Institute for Sustainability Leadership (CISL) (2014). *The Value Of Responsible Investment: The Moral, Financial and Economic Case for Action*, www.cisl.cam.ac.uk
- YANIK, S., İÇKE, B.T. and AYTÜRK, Y. (2010). Sosyal Sorumlu Yatırım Fonları ve Performans Özellikleri, *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 43.Ekim, pp.109-134.

DENETİM VE ADLİ MUHASEBE ALANINDAKİ ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZ TEKNİĞİ İLE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF STUDIES IN AUDIT AND FORENSIC ACCOUNTING WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS TECHNIQUE

ИССЛЕДОВАНИЕ АУДИТА И УЧЕТНОЙ РАБОТЫ С МЕТОДОМ БИБЛИОМЕТРИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Seyhan ÖZTÜRK* - Cihan YILMAZ**

ÖZ

Dünya çapında yaşanan muhasebe skandallarının ardından denetimin ve onun özelinde adli muhasebe alanının önem kazandığı ve bir adım öne çıktığı ortadadır. Bu konunun ülkemiz ve dünya genelinde giderek artan öneminden hareketle akademik camiada çok sayıda bilimsel yayın yapılmıştır. Yapılan bu çalışmanın amacı da; adli muhasebe ve denetim alanındaki akademik yayınları hem betimlemek hem de değerlendirmektir. Bu amaçla; belli bir zaman ve alanda öne çıkan yayınlar; söz konusu konu başlığı ile ilişkili konular, anahtar kelimeler, yayımlandıkları ülkeler, yayın tarihleri, yayın türü, aldıkları atıflar gibi ölçütler ışığında analiz edilerek; denetim ve adli muhasebe alanındaki uluslararası akademik yayınların bibliyometrisi ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda, 1960 yılından günümüze (2018-Şubat) kadar denetim ve adli muhasebe alanında yapılmış olan SSCI (Social Sciences Citation Index)'da taranan akademik yayınların (makale, bildiri, kitap bölümü, editöryal yayınlar vb.) veri dosyaları VosViewer programında analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar ışığında; son yıllarda bu alana verilen önemin akademik yayın anlamında artış gösterdiği söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: denetim, muhasebe denetimi, adli muhasebe, hile, bibliyometrik analiz tekniği

ABSTRACT

Following the world-wide accounting scandals, auditing and in particular its field “forensic accounting” is important and one step forward. A lot of scientific publications have been made in the academic fields with the increasing importance of this issue in our country and worldwide. The purpose of this study is both to describe and evaluate academic publications in the field of forensic accounting and auditing. For this purpose; given publications at a certain time and place; by analyzing on the basis of such criteria as subject matter, key words, published countries, publication dates, types of publications, citations they receive; bibliometrics of international academic publications in the field of auditing and forensic accounting have been uncovered. Data files of the academic publications (articles,

*. Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, seyhan87ozturk@gmail.com

** . Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, cihanyilmaz@ardahan.edu.tr.

DOI: 10.17498/kdeniz.406270

papers, book chapters, editorial publications, etc.) scanned in SSCI (Social Sciences Citation Index) which was made in the area of auditing and judicial accounting from 1960 to the day of the year (2018-February) were analyzed in the VosViewer program . The results are in the light; it can be said that the importance given to this area in recent years has increased in the sense of academic publications.

Keywords: Auditing, Accounting Auditing, Forensic Accounting, Fraud, Bibliometric Analysis Technique

Автореферат

Следуя всемирным скандалам бухгалтерского учета, аудит и, в частности, его криминалистическая область учета важны и один шаг вперед. В научной мечети было опубликовано множество научных публикаций с растущей важностью этого вопроса в нашей стране и во всем мире. Цель этого исследования: как для описания, так и для оценки академических публикаций в области судебного учета и аудита. Для этой цели; данные публикации в определенное время и в определенном месте; анализируя на основе таких критериев, как предмет, ключевые слова, опубликованные страны, даты публикации, типы публикаций, цитаты, которые они получают; библиобиометрия международных академических публикаций в области аудита и судебно-медицинской экспертизы. В программе VosViewer были проанализированы файлы данных академических публикаций (статьи, статьи, главы книг, редакционные публикации и т. Д.), Отсканированные в SSCI (Индекс цитирования социальных наук), который был сделан в области аудита и судебного учета с 1960 года по день года (2018-19 февраля) , Результаты находятся на свету; можно сказать, что значение, придаваемое этой области в последние годы, возросло в смысле академических публикаций.

Ключевые Слова: аудит, бухгалтерский аудит, судебно-бухгалтерский учет, мошенничество, методика библиометрического анализа.

1. GİRİŞ

Dünyada başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere artık birçok gelişmiş ülkede her alanda olduğu gibi, adli bilimlerde konusunda uzmanlaşmaya gidilerek; “adli muhasebe” adı altında yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır. Muhasebe alanında denetimin bir alt dalı olarak görülen adli muhasebe özellikle işletmelerin finansal faaliyetleri kapsamında gerçekleşmesi muhtemel hileli işlemleri araştırmak, tespit etmek ve önlemek amaçlı kullanılan teknikleri geliştiren bir bilim dalı konumundadır. Doğal olarak bu alanda çalışacak ve ilerleyecek olan bireylerin nitelikli özel bir bilimsel eğitimden geçmesi de bir zorunluluk haline almıştır (Pehlivan ve Dursun, 2012:129).

Adli muhasebe, diğer gelişmiş ülkelerde ülkemize oranla daha eski bir geçmişe sahip olmakla birlikte yaşanan muhasebe ve denetim skandalları, yasadışı para trafiğinin artması ve beyaz yakalı suçlarındaki artış bu alana olan ihtiyacı her geçen gün giderek arttırmaktadır (Kılıç ve Çeviren, 2017: 87). Enron, Worldcom, Global Crossing gibi büyük çaplı şirketlerin yaşamış olduğu söz konusu muhasebe skandalları muhasebe alanının birçok açıdan sorgulanmasına neden olarak; muhasebe meslek mensuplarına olan güvenin sarsılmasına sebep olmuştur. Muhasebe uygulamaları içinde; muhasebe hata ve hileleri en çok dikkat çeken ve araştırılan kavramlar olmuştur. Hatta muhasebe mesleğinin uzmanlık alanının hata ve hilelere daha fazla odaklanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Akın ve Onat, 2015: 34).

Günümüzde işletmelerin sayıca artması ve hacimce büyümesi sonucunda işletme faaliyetlerinin karmaşıklaşması, yapılan işlemlerdeki usulsüzlüklerin sıradan bir personel tarafından ortaya çıkarılmasının zorlaşmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte bilgi teknolojilerinin yaygın bir biçimde kullanılması; bilgisayar güvenlik sistemlerinin hata ve eksiklerini bilen elemanların bulunması; rüşvet, kara para aklama, zimmet gibi suçların artması; hileli işlemlerin ve yolsuzlukların daha da çoğalmasına neden olmuştur. Ayrıca tüm bu olumsuzluklar doğal olarak yatırımların azalması, büyümenin düşmesi, gelir bölüşümünün çarpıklaşması, kamu hizmetlerinin aksaması gibi geniş çaplı olumsuz etkilere neden olmaktadır. Usulsüzlük ve suçların yol açtığı ekonomik ve toplumsal maliyetler oldukça yüksek olmakla birlikte adli muhasebenin de temel odak noktasını oluşturmakta ve bu durum denetim mesleğinin yanında, adli muhasebecilik mesleğini vazgeçilmez kılmaktadır. Çünkü adli muhasebe ve denetim birbirine benzemesine rağmen aralarında farklılıklar bulunan iki ayrı disiplindir (Bekçioğlu, Coşkun ve Gümüş, 2013:2). Sonuç olarak artan rekabet ve gelişen teknolojiye paralel gün olarak geçtikçe giderek karmaşık hale gelen muhasebe hile ve yolsuzlukları karşısında denetim mesleği de kurumsallaşma ve uzmanlaşma sürecine girmiştir. Bu süreçte meydana gelen en önemli gelişme adli muhasebe dalının ortaya çıkması olmuştur. Kısaca hukuk ve muhasebe bilimleri arasında bir köprü görevi üstlenen adli muhasebe daha çok işletmelerde yaşanan hile ve yolsuzlukların tespit edilmesi, önlenmesi ve caydırılması ile hile ve yolsuzluklara ilişkin başlatılan hukuksal süreçte etkin bir rol üstlenmesiyle ön plana çıkmıştır (Çabuk ve Yücel, 2012:27).

Konunun ülkemizde ve dünyada giderek artan öneminden hareketle ulusal ve uluslararası literatürde çok sayıda bilimsel yayın ve çalışma yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında da önce denetim, adli muhasebe kavramları tanımsal bazda incelenerek; sonrasında bu alanda özellikle uluslar arası literatürde yapılmış bilimsel yayınların ne düzeyde olduğunu tespit etmek amacıyla bibliyometrik analiz yapılmıştır. Bu sayede denetim ve adli muhasebe alanında yapılan bilimsel çalışmaların yıllara, ülkelere, aldıkları atıflara, ilgi kuruldıkları kelimeler gibi birçok ölçüt açısından değerlendirmesi ortaya çıkarılmıştır.

2. DENETİM

Denetim kelimesi ve buna benzer kelimeler birçok alanda kullanılmaktadır. Muhasebe biliminde ise belki diğer tüm alanlardan çok daha fazla kullanılmaktadır. Genel anlamda, denetim; iktisadi faaliyet ve olaylara ilişkin iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla objektif şekilde kanıt toplayan ve bu kanıtları değerlendiren sistematik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Başpınar, 2005: 35). Muhasebe denetimi ise; bir işletmeye ait mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun düzenlendiğini tespit etmeye ve sonuçları raporlamaya yönelik yapılan çalışmalardır (Coşkun, 2013: 42).

Denetim kavramı ile ilgili sosyal bilimler alanında birçok farklı tanımlamaya rastlamak mümkündür. Denetim, toplumsal bir olgu olduğundan; başkalarının davranışları hakkında bilgi edinmek isteyen grupların belirlenen ihtiyaçlarına cevap olarak ortaya çıkmıştır (Mahdavi & Daryaei, 2015: 1).

Denetim ile işletmeler bir bütün olarak üçüncü bir göz tarafından incelenmiş olmaktadır. Denetim bir süreci ifade etmekte olup; bu süreçte; işletmenin iç kontrol sistemleri ve muhasebe sistemleri incelenerek, aksaklıkları ve eksiklikleri tespit edilmektedir. Böylece, işletmelerin kendi bünyelerindeki aksaklık ve eksikleri görmeleri sağlanarak, onlara bu yönlerini düzeltme imkânı verilmektedir. Bu sayede de işletmeler sürekli bir gelişme ve ilerleme şansına sahip olmaktadır. Diğer bir ifade ile denetimin,

işletme personeli üzerinde dıştan tespit etme ve yanlış giderme şeklinde gerçekleşen bir eğitim fonksiyonu bulunmaktadır (Başpınar, 2005: 37).

Küreselleşen dünyanın ekonomik şartları içerisinde bir ülkede meydana gelen gelişmeler yalnızca içinde bulunduğu ülkeyi değil, o ülkeyle bağlantılı olan diğer ülkelerin ekonomilerini de etkilemektedir. Örneğin; Amerika Birleşik Devleti'nde bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan küresel etkili skandallardan bazıları olan; Enron, Worldcom, Xerox ve Parmalat vakaları bunların başında gelmektedir. Ülkemizde ise; bazı bankaların dışında ciddi bir skandal yaşanmamıştır. Yaşanan bu ciddi küresel skandallara karşılık farklı çözüm arayışlarına girilmiş ve skandallar bir nebze de olsun kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Muhasebe skandallarının ardından başta ABD olmak üzere çeşitli devletler gerekli önlemler almışlar ve yasal düzenlemeler geliştirmişlerdir. Hatta bu aşamada; muhasebe meslek mensuplarının ve denetçilerin çalışmaları esnasında hile konusuna daha fazla önem vermeleri adına; ilgili taraflar çeşitli mevzuat çalışmaları yapmıştır. Hile ve hile eğitimi üzerine yapılan uluslararası düzenlemelerin başında: Treadway Komisyonu, Denetim Standartları, Uluslar arası Denetim Standartları (ISA), Uluslararası Muhasebeciler Birliği (IFAC), Amerikan Mali Müşavirler Odası Birliği (AICPA) gibi kuruluşlar gelmektedir. İşletmede hata ve hilelerin önlenmesi ve onların ortaya çıkarılması sorumluluğunu, Türk Ticaret Kanunu'na göre seçilen denetçiler, bağımsız dış denetçiler ve tasdikli görevli denetçilerdir. (Erol, 2008:229-233). Ancak mevcut uzmanlık alanları ve hali hazırda olan denetim teknikleriyle yaşanan ciddi olumsuzlukları kontrol altına almak sınırlı kalmaktadır. Bunların yanında günümüz Türkiye'sinde adalet sisteminin önemli bir parçası olan bilirkişilik müessesesinin birçok sorun yaşadığı ve sistemde yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerektiği birçok araştırmacı ve uygulayıcı tarafından kabul edilmektedir (Çankaya, dinç ve çoban, 2014: 71). Bu noktada adli muhasebenin alt dallarını oluşturan hile denetçiliği, uzman tanıklık ve dava desteği alanları bu eksikliği gidermek üzere önem kazanmıştır.

Sonuç olarak iş hayatında muhasebecilerin hukuk bilgisine, hukukçuların da muhasebe bilgisine olan gereksinimleri gündeme gelmektedir. Yaşanan iş anlaşmazlıklarından, adliyeye intikal edenlerde yargıcın bilgisi dışında uzmanlık alanı bilgisine ihtiyaç duyulması durumunda, ihtiyaç duyulan bilgiye bilirkişiler aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bu tür gelişmeler karşısında Amerika ve Avrupa'da uzun yıllardır uygulanmakta olan "adli muhasebecilik meslek mensupları dava aşamasında ve dava öncesinde ilgili taraflara bilgi sağlamak adına incelemeler yapmakta ve bu sayede bilgi ve tecrübe noksanlığından kaynaklanabilecek yanlış karar almanın önüne geçilebilmektedir. Yine aynı şekilde sorunlu olan, fakat adliyeye intikal etmeyen, iş çevreleri ve işletme yönetimi tarafından incelenerek açıklığa kavuşturulması istenen konularda da yine adli muhasebeci desteğine başvurulabilmektedir (Akyel, 2016: 96).

3. ADLİ MUHASEBE

Adli kelimesi Türkçe' de adaletle ilgili olan, adaletle ilişkili olay, nesne, olgu, husus veya kavram anlamlarına gelmektedir (Gülten, 2010: 312). Bu kelime latince "forum" kelimesinden türemiş olmakla birlikte daha geniş bir ifade ile bilimsel bilgilerin yasal konulara uygulanmasını ifade etmektedir. Adli muhasebe de; muhasebe, denetim, risk analizi, sayısal yöntemler, araştırma teknikleri gibi alanlardaki özel bilimsel ve matematiksel becerileri bir araya getirmektedir (Myers, 2016:1).

Adli muhasebe henüz yeni bir kavram olmasından dolayı tüm dünyada standart sayılabilen, geçerli bir adli muhasebe tanımı oldukça zor olmaktadır (Dağdeviren ve Mirza, 2017: 211). Genel anlamda adli muhasebe genel kabul görmüş muhasebe standartları çerçevesinde mahkemeye intikal etmiş finansal olayların uzman kişi ya da kurumlarca;

hukuk ve muhasebe açısından tekrar yorumlanarak gerçeğe en yakın şekilde sonuçlanmasını sağlayan bir bilim alanıdır. Bu bağlamda adli muhasebe kişiler ve kurumlar arasındaki hukuksal sorunları çözümlenmek adına mevcut kanıtları toplayarak çözülmemiş sorunların finansal yetenek ve araştırmacılık ile çözüme kavuşturulmasını ifade etmektedir (Pamukçu, 2017:229).

Adli muhasebeyi adli olayların sadece hukuk bilgisiyle çözümü olarak tanımlamak eksik kalmaktadır. Her finansal belge gerçeği yansıtmıyor olabilir bu nedenle mali anlaşmazlıklar yaşanan olayların uzman kişiler tarafından çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu noktada; mali olayların gerçek yüzünü ortaya çıkarmak için çeşitli araştırma tekniklerini kullanarak dikkatli ve metodolojik bir çalışma yapmak gerekmektedir (Gülten ve Kocaer, 2010: 11-12). Bu noktada adli muhasebe meslek mensuplarının yaptığı işi; denetçi ve özel araştırmacı faaliyetlerinin bir birleşimi şeklinde tanımlanmak yanlış olmamaktadır. Dolayısıyla hukuk, finans, muhasebe, sayısal yöntemler, araştırma teknikleri gibi çok çeşitli bilgi ve becerilere hâkim olmak onlar için elzem bir surum olmaktadır. Bunların yanında örgütsel davranış, uygulamalı psikoloji bilgi ve becerilerine de sahip olmaları esastır. Daha çok beyaz yakalıların işledikleri suçlar üzerine odaklanmakla birlikte devlet istihdamı dışında adli muhasebecilerden faydalananlar arasında; bankalar, sigorta şirketleri gibi finansal araçlar yanında boşanma avukatları da bulunmaktadır (Gray, 2008:115).

En geniş kapsamda muhasebe, denetleme ve inceleme becerilerinin bütünü olarak ifade edilen adli muhasebecilik uzmanlık sahasının oluşumunda aşağıda sayılan nedenler etkili olmuştur (Pazarçeviren, 2005:3):

- Ticari işlemlerin giderek karmaşıklaşması sonucu, bireyler ve kurumların artan oranda mahkemeye başvurmaları.
- Toplumda; birey ve kurumlarla devlet arasındaki ilişkilerin giderek sorun doğurma yönünde artış göstermesi.
- İşletmelerde çalışanların yaptıkları yolsuzlukların yüksek düzeylere ulaşması nedeniyle yolsuzlukların ortaya çıkarılıp önlenmesinin de zor bir hal alması.
- Artan sayıda ve büyük tutarlarda işletme başarısızlıkları yaşanması.
- Avukatlar ve mahkemelerin karşılaştıkları olaylarda daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duymaları.

Adli muhasebe kavramı Türkiye için yeni bir kavram olup, esas kaynağını Amerika Birleşik Devletleri uygulamalarından almaktadır. Adli muhasebe çalışma konuları dikkate alındığında; muhasebesel analiz ağırlıklı olmak üzere dava desteği, bilirkişi (uzman) tanıklığı ve hile araştırmacılığı ile ilgili üç ana çalışma konusu ön plana çıkmaktadır. Adli muhasebenin dava desteği; sadece mahkemelere yazılı görüş bildirmeyi değil; avukatlara dayanak oluşturacak teknik yardımları da yapmayı kapsamaktadır. Hatta daha da ileri giderek avukatla henüz sözleşme imzalamamış, bir vekâlet ilişkisi kurmamış olan mağdura bilgi sağlamayı da dava desteği içerisinde değerlendirmek gerekir. Uzman tanıklığı çalışma alanında ise mahkemede konu ile ilgili sözlü görüş bildirmek söz konusudur. Hile, yolsuzluk, suiistimal araştırmacılığında ise adli muhasebe daha çok denetim biliminin alanına girmektedir. Ancak klasik bir denetçinin kullandığı denetim tekniklerine ek olarak adli muhasebeye ait özel teknikler de kullanılmaktadır (Gülten, 2010: 312-313).

4. BİBLİYOMETRİK ANALİZ TEKNİĞİ

Niceliksel metotların bilgi kaynaklarına uygulanması işlemi olarak tanımlanabilecek olan bibliyometri konusundaki ilk çalışmalar 1920 öncesine dayanmaktaysa da; bibliyometri kavramı 1969 yılında Pritchard tarafından, “kitaplar ve iletişim ortamlarına istatistiksel ve

matematiksel yöntemlerin uygulanması” şeklinde tanımlanmıştır (Pritchard, 1969: 348). Bibliyometrik araştırmalar, belgelerin ya da yayınların belirli özelliklerinin analiz edilmesi ve bilimsel iletişime ilişkin çeşitli bulguların elde edilmesi esasına dayanmaktadır (Temizkan vd., 2015: 395, Al ve Coştur, 2007: 144). Bilimsel iletişim üzerinde bilimsel iletişimin yapısına yönelik araştırmalar için yöntemler sunan bibliyometri, bilimsel yayınların çeşitli unsurlarının sayısal analizler ve istatistikler yardımıyla incelenmesi ile ilgilenmektedir (Borgman ve Furner, 2002: 4).

Bibliyometrik analiz; bilimsel çalışmaların, yazar, konu, atıf yapılan yazar, atıf yapılan kaynaklar gibi verilerin istatistiksel olarak incelenmesi ile ilgilenmekte, elde edilen istatistiksel sonuçlar doğrultusunda belirli bir disipline ait genel yapının ortaya konmasını mümkün kılmaktadır (Zan, 2012: 15, Martinez vd., 2015: 258).

Bir alanda yapılmış yayınların farklı yöntemlerle analiz edilmesine ve bilimsel amaçlı çalışmaların değerlendirilmesine olanak sağlayan doküman incelemesine dayalı çalışmalar bibliyometrik araştırma olarak ifade edilmektedir (Coşkun vd., 2014: 381).

5. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZ

Bibliyometrik analiz çalışmaları, değerlendirici ve betimleyici çalışmalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Osareh, 1996: 151). Bibliyometrik analizler, belirli bir yılda yayımlanan makale sayısının belirlenmesi şeklinde tanımlayıcı nitelikte olabileceği gibi, bir makalenin kendisinden sonra gelen araştırmaları ne şekilde etkilediğini ortaya koymak için atıf analizi yapılması yönünde değerlendirici nitelikte de olabilmektedir (McBurney ve Novak, 2002: 108). Bibliyometrik çalışmalar, bilimsel yayınların etkinliğini açıkça ortaya koyduğundan dolayı, söz konusu literatürün ya da yayının kullanım durumu hakkında araştırmacının fikir sahibi olmasını sağlayacaktır (Atılğan vd., 2008: 394).

Bu çalışma, hem yayınların performans analizini yapmayı amaçlayan değerlendirici çalışmaları, hem de adli muhasebe ve denetim alanında yapılmış olan akademik yayınları betimleyici çalışmaları içermektedir. Böylelikle; yayınlar arasında yapılan atıf analizi ile ortaya konulan ilişkinin sonucunda belli bir zamanda ya da belli bir alanda öne çıkan yayınları ve konuları, hem de söz konusu konu başlığı ile ilişkili konular, anahtar kelimeler, yayımlandıkları ülkeler, yayın tarihleri gibi veriler analiz edilmiştir.

5.1. Verilerin Toplanması

Bibliyometrik analiz ve/veya bilimsel haritalama analizi yapmak için kullanılan birçok veri tabanı ve bu veri tabanlarına yönelik olarak geliştirilen birçok analiz programı mevcuttur. Çalışmada, temel olarak bibliyometrik ağların analizinde kullanılmak üzere üretilmiş Java tabanlı çalışan program olan “VOSViewer” programı kullanılmıştır. Programda özel etiketleme algoritmaları ve metin madenciliği teknikleri kullanılmaktadır. VOSViewer, ortak atıf ağlarını temel alarak yayınların, yazarların ya da dergilerin haritalarını veya birlikte görünme sıklıklarını kullanarak ağlardaki sözcüklerin haritalarını oluşturabilmektedir.

Web tabanlı online bibliyografik veri tabanları ISI, Web of Science(WOS), Scopus, CiteSeer, Google Scholar ya da NLM ve MEDLINE vb. olarak bibliyografik araştırma için ortak veri kaynaklarıdır (Cobo, 2015: 43). Web of Science, belli bir disiplinin zaman içerisindeki gelişimini ortaya çıkarmaya dönük bibliyometrik analiz için nispeten daha uygun veri sağlamaktadır (Tabak vd., 2016: 120). WOS’tan indirilen bilimsel yayın veri dosyaları bibliyometrik analiz için geliştirilmiş olan VOSViewer ve SCIMAT gibi yazılımlarda kullanılmaya uygun olarak yapılandırılmıştır. Bu nedenle, çalışmanın web tabanlı online veri tabanını olarak Web of Science seçilmiştir. Sosyal bilimler alanındaki en prestijli dergilerin tarandığı, tüm bilim dünyası tarafından kullanılan ve akademik

yükselmelerde kabul gören atıf indeksinin web ortamında kullanıcıların araştırmasına sunulmuş hali olan Web of Science bünyesindeki adli muhasebe ve denetim alanında yapılmış olan makaleler, kongre kitapçıklarındaki bildiriler, kritikler, editör yazıları ve kitap bölümleri araştırmanın veri setini oluşturmaktadır.

Web of Science veri tabanında 1960 yılı sonrası bilimsel çalışmalara ulaşılabilmektedir. Çalışmada, 1960 yılından günümüze (2018-Şubat) kadar denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanında yapılmış olan SSCI (Social Sciences Citation Index)'da taranan akademik yayınların(makale, bildiri, kitap bölümü, editöryal yayınlar vb.) veri dosyaları VosViewer programında analiz edilmiştir.

Web of Science'a erişim sağlandıktan sonra, uygulamada kullanılacak ilgili yayınların veri dosyaları için arama kısmına konu başlığı seçeneği ile birlikte "Denetim Muhasebesi" ve "Adli Muhasebe" kavramlarının İngilizce karşılıkları olan "Auditing Accounting" ve "Forensic Accounting" yazılarak arama yapılmıştır. Bu alanlar ile ilgili yapılmış olan çalışmaların tam sonucunu bulabilmek için arama kısmına " *TS = (auditing account* OR forensic account*)* " yazılmıştır. Her iki konu başlığına da account* yazılmasının sebebi, çalışmanın başlığında sadece muhasebe kelimesinin geçmediği, muhasebesi, muhasebecilik, muhasebeciliği gibi başlıkların geçtiği çalışmalara da erişim sağlayıp, bibliyometrik analizin en doğru şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Arama kısmında başlığa "OR" ifadesinin yazılmasının sebebi ise; hem denetim muhasebesi alanındaki bilimsel yayınlara ulaşmak hem de adli muhasebe alanındaki çalışmaların sayısını net bir şekilde belirleyebilmektir.

Arama başlığın yazılmasının ardından arama yapıldığında; başlığında denetim muhasebesi ve/veya adli muhasebe geçen 1960 yılından günümüze kadar yapılmış olan çalışmaların sayısının toplam "7418" olduğu görülmüştür. Bu sayının içinde hem sosyal bilimler, hem fen bilimleri hem de tıp alanındaki bilimsel çalışmalar vardır. Araştırmanın konusunu oluşturan kavramların ilgili olduğu "Business Finance (İşletme Finansmanı), Management (Yönetim), Business (İşletme), Economics (Ekonomi) ve Ethics (Etik)" ana başlıkları seçilmiş ve analizde kullanılacak çalışma sayısı "2599" olarak hesaplanmıştır.

Bibliyometrik analize tabi tutulan 2599 çalışmanın çalışma konularına göre dağılımı Tablo1'de gösterilmektedir.

Tablo1. Denetim Muhasebesi ve Adli Muhasebe Alanındaki Çalışmaların Alan Başlıklarına Göre Dağılımı (1960-2018 Şubat)

Çalışmanın Alanı	Çalışma Sayısı
İşletme Finansmanı	1774
Yönetim	519
İşletme	453
Ekonomi	439
Etik	121
Toplam	2599

En çok yayının işletme finansmanı ile ilgili alanda yapıldığı, bunu yönetim, işletme, ekonomi ve etik çalışma alanlarının takip ettiği görülmektedir. Konu başlıklarına göre listelenen çalışma sayısının 2599'dan fazla olmasının nedeni, bazı çalışmaların söz konusu çalışma alanlarından birden fazlası ile ilgili olmasından kaynaklanmaktadır.

5.2. Verilerin Analizi

Bibliyometrik analize konu olan denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanında yapılmış olan 2599 bilimsel çalışmanın içeriklerine göre dağılımı Tablo 2.'de gösterildiği gibidir. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmını (%75.5) makalelerin oluşturduğu, 1960 yılından günümüze kadar 50 adet kitap bölümünün bilime kazandırıldığı görülmektedir.

Tablo 2. Analize Konu Olan Çalışmaların İçeriklerine Göre Dağılımı

Çalışmanın İçeriği	Çalışma Sayısı	Yüzdesi
Makale	1963	75.5
Bildiri/Tebliğ	446	17,2
Kritik	76	2,9
Editöryal Başyazı	64	2,5
Kitap Bölümü	50	1,9
Toplam	2599	100

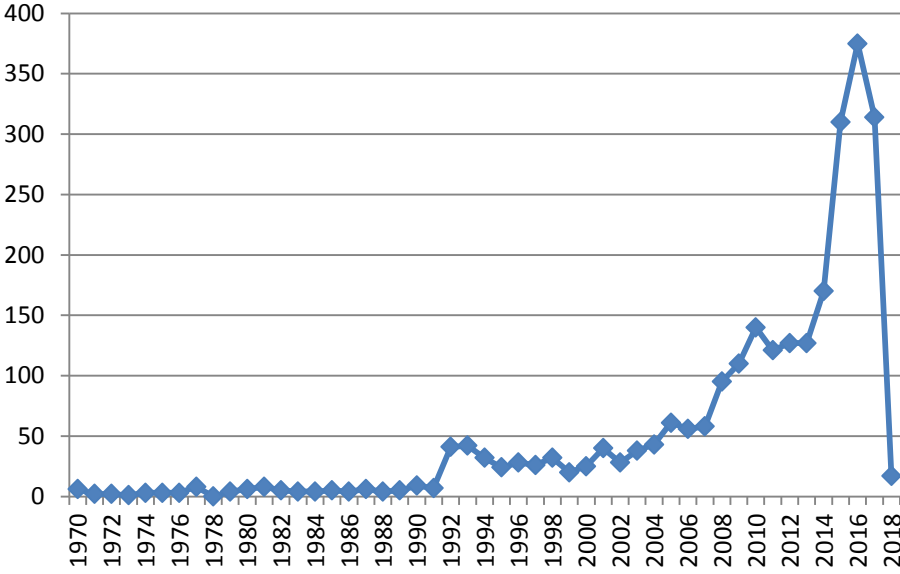
Denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanında yapılmış olan çalışmaların 1127 tanesinin Amerika Birleşik Devletleri'nde üretildiği, toplam 2599 çalışmanın sadece 17 tanesinin Türkiye'deki bilim insanlarınca ortaya konduğu belirlenmiştir. Tablo 3.'de bu alanda yapılmış olan yayınların üretildiği ilk 20 ülkenin sıralaması ve Türkiye'nin görünümü gösterilmektedir.

Tablo 3. Analize Konu Olan Çalışmaların Üretildiği İlk 20 Ülke ve Türkiye

Ülke	Yayın Sayısı	Ülke	Yayın Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	1127	Hollanda	49
Avustralya	214	Fransa	48
İngiltere	194	İskoçya	45
Çin	184	Slovakya	41
Kanada	176	Tayvan	41
Romanya	96	Singapur	39
İspanya	71	İtalya	37
Yeni Zelanda	61	Brezilya	31
Almanya	56	Güney Afrika	31
Malezya	55	İsveç	30
		Türkiye	17

Denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanında yapılmış olan çalışmaların ülkelere göre dağılımına ek olarak hangi dillerde üretildiğine bakıldığında; çalışmaların tamamına yakınının(2457 adet yayın-toplam yayın içindeki payı % 94.5) İngilizce dilinde yazıldığı, Slovakça olarak yayımlanan 34, İspanyolca 26, Portekizce 23 ve Almanca olarak yapılan çalışma sayısının 22 olduğu belirlenmiştir

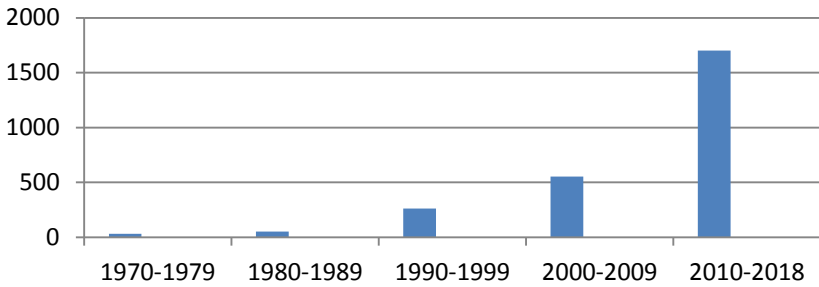
1960 yılından günümüze kadar yapılmış olan çalışmalar analiz edildiğinde denetim ve adli muhasebe alanında yapılmış olan ilk çalışmanın 1970 yılına dayandığı ve 2018 yılında henüz Şubat ayı olmasına rağmen bu alanla ilgili 17 çalışmanın bilime kazandırıldığı görülmektedir. Grafik 1.'de denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanında yapılmış olan çalışmaların yıllara göre dağılımı ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Grafik 1. Denetim Muhasebesi ve Adli Muhasebe Alanındaki Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

1970 yılında yapılmış olan 6 çalışma ile başlayan denetim ve adli muhasebe alanındaki bilimsel çalışmalar yıllar itibariyle artış göstermiş, özellikle 1992 yılında yapılmış olan 41 adet çalışma sonrası artış trendini hızlandırmış ve 2016 yılında yapılmış olan 375 adet çalışma ile en yüksek rakamına ulaşmıştır.

Yapılan çalışmaların yıllara göre göstermiş olduğu dağılımın analizini daha ayrıntılı yapabilmek için yayımlanan bilimsel çalışmaların 10'ar yıllık dilimler halinde gösteriminin daha net çıkarımlarda bulunmaya olanak sağlayacağı düşünülerek Grafik 2. hazırlanmıştır.

Grafik 2. Denetim Muhasebesi ve Adli Muhasebe Alanındaki Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı (10'ar Yıllık)

1990'ların başından itibaren denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanına olan ilginin arttığı, denetim muhasebesi alanındaki çalışmalara 2000'li yıllardan sonra adli muhasebe alanındaki çalışmalarında eklenmesiyle birlikte 2010 yılından günümüze kadar

söz konusu alanlar ile ilgili 1701 çalışmanın yayımlandığı görülmektedir. 1970-1990 yılları arasında üretilen toplam çalışma sayısının sadece 83 olduğu, 1990-1999 yılları arasında toplam 261 çalışmanın üretildiği, bu sayının 2000-2009 yılları arasında ise 554 olduğu belirlenmiştir.

Bibliyometrik analizin en önemli çıktılarından birisi de, analize konu olan çalışma alanı ile ilgili yapılmış yayınların atıf analizidir. Denetim ve adli muhasebe alanında yayımlanmış olan çalışmaların atıf analizi yapılırken; ilk olarak yıllara göre çalışmaların almış olduğu atıf sayıları belirlenmiş, daha sonra yayınların almış olduğu toplam atıf sayısı ile h-indeks değeri ve ortalama atıf sayısı ayrı ayrı hesaplanarak analiz edilmiştir. Tablo 4.'de söz konusu çalışmaların yıllara göre almış oldukları atıf sayıları gösterilmektedir.

Tablo 4. Yıllara Göre Atıf Sayıları

Yıl	Toplam Atıf	Yıl	Toplam Atıf	Yıl	Toplam Atıf
1972	1	1993	26	2007	1035
1979	1	1994	51	2008	1564
1981	2	1995	83	2009	1849
1982	1	1996	68	2010	2183
1983	1	1997	107	2011	2796
1984	6	1998	101	2012	3060
1985	5	1999	165	2013	3749
1986	7	2000	172	2014	4104
1987	7	2001	210	2015	5046
1988	6	2002	221	2016	5500
1989	15	2003	321	2017	6010
1990	14	2004	350	2018(Henüz)	419
1991	16	2005	749		
1992	26	2006	818		

Denetim ve adli muhasebe alanında yapılan çalışmaların 1990 yılından itibaren büyük bir ivme kazanarak sayılarının ciddi oranda artmasına paralel olarak bu çalışmalara yapılmış olan atıfların sayısının da artması son derece normal bir sonuçtur. Özellikle 1994 yılından sonra söz konusu alanlarda yayımlanan eserlere yapılan atıf sayısının her yıl düzenli olarak arttığı ve en çok yayının yapıldığı 2016-2017 yıllarında zirve yaptığı görülmektedir. Bu durum denetim ve adli muhasebe çalışma alanının güncelliğini koruduğunu ve özgün eser bırakmaya müsait konu başlıkları olduğunu göstermektedir.

Söz konusu çalışma alanları ile ilişkili yayınların "h-indeks" değerinin "93" olduğu hesaplanmıştır. Türkçe literatürde h-sayısı, h-faktörü, h-değeri, h-göstergesi gibi farklı isimlerle nitelendirilen h-endeksinin ortaya çıkışı 2005 yılına dayanmaktadır. Bir fizik profesörü olan Jorge E. Hirsch tarafından ortaya konulan h-indeksi, yayın faaliyeti ile atıf etkinliğinin birlikte ölçmeye çalışan ve bilim insanlarını akademik açıdan değerlendiren bir göstergedir (Al, 2008: 266). Kısaca, bir araştırmacının kaç yayınının o yayın sayısı ve daha üzerinde atıf aldığı gösteren genel kabul görmüş önemli bir analiz ölçütüdür. Analiz sonucunda çıkan 93 h-indeks değeri, söz konusu alanlarda çalışma yapan bilim insanlarının ortalama 93 eserinin 93 ve üzeri atıf aldığını göstermektedir. Bu rakam söz konusu alanda

yapılan çalışmaların ve çalışmayı yapan araştırmacıların diğer araştırmacılar tarafından yol gösterici bulunduğunu ve eserlerinde yer verdiklerini göstermektedir.

Çalışmaların almış olduğu toplam atıf sayısı ve yazarların kendilerine yapmış oldukları atıflar düşüldüğünde çıkan sonuçlar Tablo 5.'deki şekilde hesaplanmıştır.

Tablo 5. Denetim ve Adli Muhasebe Alanında Yapılmış Olan Çalışmaların Atıf Analizi

Toplam Atıf Sayısı	Yazarların Kendilerine Yapmış Oldukları Atıflar Düşüldükten Sonra Kalan Atıf Sayısı (without self citations)	Makalelerin Almış Olduğu Toplam Atıf Sayısı	Yazarların Kendilerine Yapmış Oldukları Atıflar Düşüldükten Sonra Kalan Atıf Sayısı (without self citations)	Her Yıl Yapılan Ortalama Atıf	H-İndeks Değeri	Her Yayına Yapılan Ortalama Atıf Sayısı
0865	33490	19834	18368	869.5	3	15.72

Yapılan incelemeler sonucunda; denetim ve adli muhasebe alanında yapılmış olan her bir yayının ortalama "15.72" atıf aldığı hesaplanmıştır. Bu rakam da tıpkı gayet yüksek olan h-İndeks değeri gibi söz konusu çalışma alanına olan ilgiyi göstermektedir.

Yapılmış olan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler, çalışma hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayan ve benzer alanda yapılmış olan çalışmalara erişimi kolaylaştıran önemli bir unsurdur. Bilimsel çalışmaların bibliyometrik analizi ile ilgili en önemli hususlardan biri de çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin neler olduğu ve bu kelimeler arasında ortaya çıkan etkileşimlerin nasıl kümelendiği hususudur. Anahtar kelimelerin kullanılış sayılarına ek olarak, hangi kelimeler ile tekrarlandığının ve hangi kelimeler ile bilimsel çalışmalarda kullanıldığının bilinmesi, bibliyometrik analizi yapılan konu başlıklarının çalışma sahaları ve özgünlükleri hakkında araştırmacılara önemli bilgiler sağlamaktadır. Tablo 4.'de denetim muhasebesi ve adli muhasebe alanında yapılmış olan çalışmalarda kullanılmış olan anahtar kelimeler sıralanmıştır. 2599 çalışmada kullanılan çok sayıda anahtar kelime arasından 10'un üzerinde tekrar edilen kelimelerin listelenmesinin yeterli ve daha anlamlı olacağı düşünülmüştür.

Tablo 6. Analize Konu Olan Çalışmalarda Kullanılan Anahtar Kelimeler (10 ve üzeri)

Anahtar Kelime	Kullanılma Sayısı	Anahtar Kelime	Kullanılma Sayısı	Anahtar Kelime	Kullanılma Sayısı
Denetim	687	Adli Muhasebe	35	Finansal Krizler	18
Kurumsal Yönetim	212	Yönetim	35	Denetim Yönergeleri	17
İç Denetim	136	Denetim Riski	34	Denetçi Sorumluluğu	16
Denetim Kalitesi	126	Dış Denetim	30	Kontrol	16
Denetçi	126	Standartlar	30	Güven	16
Muhasebe	109	İfşa	29	E-Ticaret	15
Denetleme	103	Uyum	28	Finans	15
Dolandırıcılık-Hile	97	Kalite	28	Finansal Sistem	15
İç Denetleme	85	Sürdürülebilir Gelişme	28	Dolandırıcılık Tespiti	15

Denetim Standartları	82	Kamu Gözetim Kurumu(PCAOB)	27	Bilgi Sistemleri	15
Finansal Raporlama	81	Risk Değerlendirmesi	27	Bilgi Teknolojileri	15
Denetim Ücretleri	73	Bağımsızlık	25	Muhasebe Firmaları	14
Yönetmelik	68	Eğitim	24	Denetim Görüşü	14
Etik	65	Vergi Kaçırma	24	Muhasebe Araştırması	13
İç Kontrol	65	Güvence	23	Sürekli Denetim	13
Hesap Verebilirlik	60	Kurumsal Sosyal Sorumluluk	23	Dış Kaynaklar	13
Risk Yönetimi	52	IFRS	23	Finansal Tablolar	12
Varlık Yönetimi	50	Risk	23	Kamu Muhasebesi	12
ABD	45	Analitik İşlemler	22	Türkiye	12
Bağımsız Denetçi	44	Denetim Planı	20	Yönetim Muhasebesi	12
Çin	43	Muhasebe Eğitimi	19	Uluslar arası Muhasebe	11
Denetim Kurulu	42	Denetim Raporu	19	İş Etiği	11
Rüşvet	39	Yüksek Öğrenim	19	Denetçi Ücreti	11
Maddiyat	36	Kamu Sektörü	19		
Muhasebe Standartları	35	Bankalar	18		

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde; çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelimenin denetim (auditing) olduğu görülmektedir. Denetim ve denetleme ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülen dolandırıcılık-hile (fraud) kelimesinin de çalışmalarda en çok kullanılan sekizinci anahtar kelime olduğu belirlenmiştir. Analizi yapılan bir diğer konu başlığı olan ve ülkemizde de kendisine yeni yeni çalışma alanı bulan adli muhasebe (forensic accounting) kavramının 2599 çalışma içinde sadece 35 kez geçtiği görülmektedir. Bu durum, adli muhasebenin denetim muhasebesine göre daha yeni bir alan olduğunu ve bu konuya ilgi duyan araştırmacıların özgün çalışmalarına daha kolay uygulama alanı bulabileceklerini göstermektedir. Denetim ve adli muhasebe alanının muhasebe hilelerini ve yolsuzluklarını önlemedeki önemi göz önüne alındığında, değerlendirme alanı etik konusu olan birçok çalışmanın ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Dolayısıyla “etik” kelimesinin söz konusu çalışmalar içinde 65 kez kullanılması da bu açıdan değerlendirildiğinde son derece doğaldır.

Anahtar kelimelerin daha ayrıntılı bibliyometrik analizi yapıldığında; analiz programına girilen veriler ışığında anahtar kelimelerin birbirleriyle ilişkili olan toplam on dört(14) kümeye(cluster) ayrıldığı tespit edilmiştir. Çalışmalarda en çok kullanılan 263

anahtar kelime etkileşim içinde bulunduğu kelimeler ile birlikte sıralanmış ve çalışma ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülen kelime gruplarının yer aldığı küme sayısı altıya indirgenmiştir.

Anahtar kelimelerden oluşan kelime kümeleri ve kümelerde geçen başlıca kelimeler Tablo 7.'de gösterildiği şekildedir.

Tablo 7. Kelime Kümeleri

Kelime Kümeleri	Birinci Küme (Cluster 1)	İkinci Küme (Cluster 2)	Üçüncü Küme (Cluster 3)		Dördüncü Küme (Cluster 4)	Beşinci Küme (Cluster 5)	Altıncı Küme (Cluster 6)
Etkileşim Kelimeleri	Hesap verebilirlik	Muhasebe Tahminleri	Muhasebe Tarihi	Denetim Raporları	Muhasebe Hileleri	Adli Muhasebe	
	Muhasebe	Muhasebe Etiği	İş Etiği	Finansal Performans	Muhasebe Kalitesi	Benford Yasası	
	Muhasebe Eğitimi	Muhasebe Bilgi Sistemi	Dış Denetçiler	IFRS Adaptasyonu	Muhasebe Araştırması	Denetim Fikri	
	Denetim	Denetim Yargısı			Denetim Ücreti	Firma Performansı	
	Denetim Riski	Finansal Tablo Hileleri			Gerçeğe Uygun Değer		
	Finansal Tablolar	Hile					
	İç Denetim	Hile Tespiti					
	İç Kontrol						

Anahtar kelimelerin yer aldığı kümeler incelendiğinde; “denetim” kavramının diğer anahtar kelimelerle en çok etkileşim içinde bulunduğu belirlenen birinci kümede yer aldığı, adli muhasebe kavramının ise; denetim muhasebesine göre çok daha yeni bir çalışma konusu olduğu için en son küme olan altıncı kümede yer aldığı belirlenmiştir. Anahtar kelimelerin çalışmalarda kullanılma sayıları incelendiğinde, adli muhasebenin otuz beş(35) defa, denetim kelimesinin ise; altı yüz seksen yedi(687) defa tekrar ettiği göz önüne alındığında denetim kavramının daha çok kelimeyle etkileşim içinde olmasının ve birinci küme içinde yer almasının son derece normal olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan analiz neticesinde, anahtar kelimeler arasında diğer kelimeler ile en çok etkileşim içerisinde olan kavramın “denetim” olduğu belirlenmiştir. Denetim kavramının en çok etkileşim içerisinde olduğu ve çalışmalarda birlikte değerlendirildiği başlıca kelimelerin şunlar olduğu anlaşılmıştır: muhasebe eğitimi, muhasebe bilgi sistemi, raporlama, hesap verebilirlik, mali tablo, finansal raporlama, hile, muhasebe araştırması, finansal muhasebe.

Çalışmanın bir diğer konu başlığını oluşturan adli muhasebe kavramının ise denetleme, denetim ve denetim muhasebesine kıyasla çok daha az kelime ile etkileşim içinde bulunduğu, bu kelimelerin ise; denetim ve dolandırıcılık-hile olduğu yapılan analiz sonucu belirlenmiştir.

Denetim ve adli muhasebe dışında, çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler ile en çok etkileşim sağlayan kavramın “etik” olduğu ve bu kavramın; muhasebe eğitimi, dolandırıcılık, hile, denetleme, iş etiği, iç denetim, kurumsal sosyal sorumluluk kelimeleri ile etkileşim içerisinde olduğu yapılan analiz sonucu belirlenmiştir.

6. SONUÇ

Hem mahkemeye intikal etmiş bazı davaların çözümünde hem de muhasebe hata ve hile olaylarının yaşandığı durumlarda denetimin ötesinde duyulan ihtiyaca cevap veren adli muhasebe alanı her geçen gün küreselleşen dünyada artan öneme sahiptir. Bu doğrultuda uluslar arası akademik literatürde bu konu çok sayıda bilimsel çalışmaya da konu olmaktadır. Yapılan bu çalışmanın amacı da; söz konusu denetim ve adli muhasebe alanındaki bilimsel yayınların bibliyometrik özellikleri itibariyle incelemektir. Çalışmada elde edilen bulgular aşağıdaki gibi sayılabilmektedir:

- Bibliyometrik özellikler çerçevesinde toplamda 2599 çalışmaya ulaşılmıştır.
- 1960 ve 2018 yılı şubat ayı zaman diliminde denetim ve adli muhasebe ile ilgili çalışmalar en fazla işletme finansmanı alanında yapılmıştır.
- Bu alanda en fazla makale ve onun yanında tebliğ (bildiri) çalışmaları yapılmıştır.
- Bu konular Dünya genelindeki ülkeler içinde en fazla ABD ve sonra Avustralya’da ilgi görmüş ve çalışılmıştır.
- Yapılan çalışmalar yıllar itibariyle incelendiğinde adet olarak en fazla çalışma 2016 yılında yapılmıştır.
- Özellikle 2010-2018 yılları arasında denetim ve adli muhasebe alanlarına duyulan ilgiye gözle görülür bir artış söz konusu olmuştur.
- Bu alanla ilgili çalışmalara yapılan atıf sayısı 194 yılı itibariyle düzenli olarak artış gösteren bir seyre sahiptir.
- Yine bu alandaki çalışmalarda en fazla kullanılan anahtar kelimeler “denetim”, “hile”, “adli muhasebe” kavramları olmuştur.

Bu veriler ışığında adli muhasebenin ve denetimin giderek artan farkında lığının gereken değeri bulabilmesi adına; üniversitelerin eğitim programlarına ilgili derslerin konulması, akademik yada diğer alan meslek mensuplarının konu ile ilgili çalışmalara daha fazla odaklanması, ilgili meslek odalarının bu konuda eğitimler vermesi sunulabilecek öneriler arasındadır.

KAYNAKÇA

- AKIN, O. ve ONAT, O. K. (2015). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebecilik Kavramına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi”. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, ss: 33-51.
- AKYEL, N. (2016). “Adli Muhasebe Çerçevesinde Hukuk Eğitiminde Muhasebe Derslerinin Önemi”, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, ss:95-108.
- AL, U. ve COŞTUR, R.. (2007). ““Türk Psikoloji Dergisi’nin Bibliyometrik Profili”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 21(2), ss. 142-163.
- AL, U. (2008). “Bilimsel Yayınların Değerlendirilmesi: h endeksi ve Türkiye’nin Performansı”, *Bilgi Dünyası Dergisi*, 2008, 9(2), ss. 263-285.
- ATILGAN, D, ATAKAN, C. ve BULUT, B. (2008), “Türkçe Kütüphanecilik Dergilerinin Atıf Analizi”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 22(4), ss. 392-413.
- BAŞPINAR, A. (2005).” Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, 148, 35-62.
- BEKÇİOĞLU, S., COŞKUN, A., ve GÜMÜŞ, U. T. (2013). “İşletmelerde Hile Ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Temmuz, sayı: 59, ss:1-16.

- BORGMAN, CRİSTİNE. L. (2002), “Scholarly Communication and Bibliometrics”, *Annual Review of Information Science and Technology*, (36), ss. 3-72.
- COŞKUN, A. (2013), “Adli Muhasebe de Farkındalık; Türkiye de ki Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir araştırma”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- COŞKUN, İ., DÜNDAR, Ş., ve PARLAK, C. (2014), “Türkiye’de Özel Eğitim Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi(2008-2013)”, *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), ss. 375-396.
- ÇABUK, A. ve YÜCEL, E. (2012) “Adli Muhasebecilik Mesleği Ve Türkiye’de Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan.
- ÇANKAYA, F. ENGİN D., ve ÇOBAN, Y. (2014).” Adli Muhasebede Uzman Tanıklık Mesleği: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 70-94.
- DAĞDEVİREN, İ. E. ve MİRZA, Ş. (2017). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeye İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Ege Bölgesinde Bir Araştırma”, *Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Dergisi (Muvu)/Journal Of Accounting & Taxation Studies (Jats)*, 10(2), ss:209-234.
- EROL, M. (2008), “İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata Ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler”, *Süleyman Demirel Ün. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt:13, Sayı:1, S.229-237.
- GRAY, D. (2008), “Forensic Accounting And Auditing: Compared And Contrasted To Traditional Accounting And Auditing”, *American Journal of Business Education*, Fourth Quarter, Volume 1, Number 2.
- GÜLTEN S. ve KOCAER İ. (2011), “Adli Muhasebe Uygulamaları”, Ankara Ofset, Ankara.
- GÜLTEN, S. (2010), “Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:68 • Sayı: 2010/3
- KILLI, M. ve ÇEVİREN, S.M. (2017). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebe Farkındalıkları: Mersin İlinde Bir Araştırma”. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Mart, Cilt:19, Sayı:1, ss:87-108.
- MAHDAVİ, G.H. ve DARYAEİ, A.A. (2015). “Giddens’ Structuration Theory, Corporate Governance And Audit Marketing”. *Ludus Vitalis*, 11(1), p:1-7.
- MARTİNEZ, M. ANGELES, C, MANUEL J., HERRERA, M.ve HERRERA V.E. (2015), “Analyzing the Scientific Evolution of Social Work Using Science Mapping”, *Research on Social Work Practice*, 25(2): ss. 257-277.
- MCBURNEY, M.. K. & NOVAK, P.. L. (2002). “What is bibliometrics and why should you care?”, *Proceedings of the Professional Communication Conference 17-20 Sept. 2002*, (ss. 108– 114). Portland.
- MYERS, K. (2016). “Forensic Accounting”, Hâmtad 2016-02-11 frân, <http://www.forensicaccounting.com/three.htm>.
- OSAREH, F. (1996), “Bibliometrics, Citation Analysis and Co-citation Analysis: A Review of Literature I”, *Libri*, 46(3): ss. 149-158.
- PAMUKÇU, A. (2017). “Adli Muhasebe Ve Bağımsız Denetim Sürecine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 48, Temmuz, ss. 227-244.
- PAZARÇEVİREN, S.Y. (2005). “Adli Muhasebecilik Mesleği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), ss:1-19.

- PEHLİVAN, A.ve DURSUN, A. (2012). “Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitime Yönelik Bir Araştırma” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 129-141.
- PRITCHARD, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25 (4), ss. 348-349.
- TABAK, A. BARBAK, A., ÖZTÜRK, T., (2016), “Kamu Politikası Disiplininin Kavramsal Gelişimini Bibliyometri Kullanarak Anlamak Mümkün mü?: 1980-2014 Döneminin Bilimsel Haritalama Analizi”, *EUL Journal of Social Science*, VII(II), ss. 117-143.
- TEMİZKAN, P., ÇİÇEK, D. & OZDEMİR, C. (2015). “Bibliometric Profile of Articles Published on Health Tourism(Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili)”, *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 394-415.
- ZAN, B.U. (2012), “Türkiye’de Bilim Dallarında Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz Çalışması”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi , Ankara.

THE MEASUREMENT OF CONSUMPTION AND SAVING HABITS OF THE CHILDREN BETWEEN THE AGES OF 6-10: THE CASE OF ESKİŞEHİR

6-10 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARIN TÜKETİM VE TASARRUF ALIŞKANLIKLARININ ÖLÇÜLMESİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

ИЗМЕРЕНИЕ ПОТРЕБЛЕНИЯ И СОХРАНЕНИЯ ПРИВЛЕЧЕНИЙ ДЕТЕЙ МЕЖДУ ВОЗРАСТАМИ 6-10: СЛУЧАЙ ESKİŞEHİR

Serpil ALTINIRMAK* - İlkey
BADURLAR** - Mehmet
YILDIRIM*** Orkun ŞEN**** - Ahmet
AYTEKİN***** Basil OKOTH*****
Çağlar KARAMAŞA*****

ABSTRACT

Consumption impacts individuals' decisions and the society in which they live positively or negatively as a result of consumption requirement. As each individual in the society has to consume, the concept of consumption affects the decisions and the society in which individuals live positively or negatively. As an individual develops, his/her decisions as a consumer continues to change. Therefore, while consumers are making decisions, they should be conscious about the responsibilities which the consumption decisions bring about. While trying to survive, consumers should act carefully in consuming indispensable materials which are also used by other people or living beings. The factors affecting consumption behavior includes; different personalities in which different behaviours and characters emerged at different ages and therefore purchased products and services are different, psychological factors that the satisfaction and perception concepts are high and the social environment in which consumer is involved can be listed under three headings as the social factors that effect decision making process. The basic point considered in economic growth and development of countries is to increase the amount of savings. It is quite important to raise the saving consciousness and to encourage people to gain this in early

This study is a part of Anadolu University Research Project number 1601E006.

* Assoc.Prof.Dr., Anadolu University Eskişehir Vocational School (saltinirmak@anadolu.edu.tr)

** Assis.Prof.Dr., Anadolu University Eskişehir Vocational School (ioner@anadolu.edu.tr)

*** Assis. Prof.Dr., Bozok University School of Physical Education and Sports (myildirim@bozok.edu.tr)

**** Lecturer, Anadolu University Faculty of Business (orkuns@anadolu.edu.tr)

***** Research Assistant, Anadolu University Faculty of Economics and Administrative Sciences (ahmetaytekin@anadolu.edu.tr)

***** PhD. Candidate, Anadolu University Graduate School of Social Sciences (basils.okoth@gmail.com)

***** Research Assistant, Anadolu University Faculty of Business (ckaramasa@anadolu.edu.tr)

DOI: 10.17498/kdeniz.426273

ages. When evaluated in terms of children, from the prenatal stage to the educational stage, is included in the family budget. Also, since it is easier to influence and direct the children than adults, as children grow up, the effects on the family budget are improving. In this study, it was aimed to detect saving and consumption preferences of the children between the ages of 6-10 via "Consumption and Saving Scale" obtained by applying focus group and pilot studies.

Keywords: Consumption, Saving, Students' Preferences

ÖZ

Tüketim, toplumdaki her bireyin tüketme zorunluluğu nedeni ile bireylerin kararlarını ve içinde yaşadığı toplumu olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanoğlu geliştikçe, tüketicisi olarak aldığı kararlar da sürekli olarak değişmektedir. Bu nedenle, tüketiciler tüketim kararını alırken bu kararların kendilerine yüklediği sorumluluğun bilincinde olmalıdırlar. Tüketicisi olarak bireyler, yaşamlarını devam ettirmeye çalışırken diğer insan ve canlıların kullandığı vazgeçilmez olan maddelerin tüketiminde dikkatli davranmalıdır. Tüketim davranışını etkileyen faktörler arasında; farklı yaş dönemlerinde farklı davranışların ve farklı karakterlerin ortaya çıktığı dolayısıyla satın alacakları ürün ve hizmetin farklı olduğu kişisel faktörler, tatmin ve algılama kavramlarının öneminin yüksek olduğu psikolojik faktörler ve tüketicinin içinde bulunduğu sosyal çevrenin karar alma sürecine etkisinin ele alındığı sosyal faktörler olarak üç başlık altında sıralanabilir. Ülkelerin ekonomik büyümesinde ve kalkınmasında temel unsur tasarrufların artırılmasıdır. Tasarruf bilincinin artırılması ve özellikle bu bilincin erken yaşlarda kazandırılması çok önemlidir. Çocuklar açısından değerlendirildiğinde; doğum öncesi aşamasından eğitim aşamasına kadar birçok etmen ile aile bütçesine dahil olmaktadır. Ayrıca çocukları yetişkinlere göre etkilemek ve yönlendirmek daha kolay olduğundan, çocukların büyüdükçe aile bütçesine etkileri artan yönde bir gelişim göstermektedir. Bu çalışmada, 6-10 yaş aralığındaki çocukların tasarruf ve tüketim tercihlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Odak grup ve pilot çalışmaları yapılarak oluşturulan "Tasarruf ve Tüketim Ölçeği" kullanılarak çocukların tasarruf ve tüketim tercihleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Tasarruf, Öğrenci Tercihleri

АННОТАЦИЯ

Потребление влияет на решения людей и общество, в котором они живут положительно или отрицательно в результате потребления. Поскольку каждый человек в обществе должен потреблять, концепция потребления положительно или отрицательно влияет на решения и общество, в котором люди живут. По мере того как люди взрослеют, их решения как потребителей также продолжают меняться. Поэтому потребители должны осознавать ответственность, возложенную на них потребительскими решениями, которые они принимают. В то время как в процессе получения средств к существованию отдельные потребители должны быть осознанными и действовать ответственно в отношении предметов первой необходимости, используемых другими людьми или живыми существами. Некоторые факторы, влияющие на поведение потребителей, включают персональные факторы, обусловленные врожденными характеристиками возрастных различий, которые приводят к различию в потребляемой разнице и услугах; психологические факторы, которые ценят концепции удовлетворения и восприятия; и социальные факторы, определяемые социальной средой, в которой живут потребители. Рост сбережений

рассматривается как основной фактор экономического роста и развития стран. Мастерство концепции роста особенно в раннем возрасте весьма важно. Цель этого исследования состояла в том, чтобы определить сберегательные и потребительские предпочтения детей в возрасте от 6 до 10 лет с использованием «Шкалы потребления и экономии», разработанной в рамках фокус-группы и пилотных исследований.

Ключевые слова: потребление, сбережение, предпочтения студентов

1. Introduction

One of the most obvious results of economic development and industrialization is the widespread and increasingly diversified consumption habits. As disposable income level increases, the budget that individuals spend on consuming also increases, and what is more, satisfaction and happiness obtained by consumption constitute an utmost importance in the lives of individuals. Today, consumption behavior has gradually become more individualized with regard to objective and subjective criteria. Consumption decisions are individualized within social classes, and with this individualization, consumption gives benefits to individuals in hedonic meaning. Hedonic consumption refers to behaviours related to affective and fantasy aspect of consumption behaviors, and is expressed as a pleasure from consumption (Babin, Darden, & Griffin 1994:646). In this case, today's consumers not only aim to benefit from the products and services they consume, but they also aim to provide hedonic benefits, and they manage the decision-making processes according to both objective and subjective criteria.

Consumption affects the decisions of the individual and the society they live in either positively or negatively because of consumption necessity of every person in the society. As humankind develop, the decisions they take as consumers are constantly changing. For this reason, when consumers make a decision to consume, they should be aware of the responsibility that these decisions impose upon them because today's world goes through a very rapid process of change. The problem in this process is the increasingly depletion of resources and inability to know how to use these resources. Individuals, as consumers, should be careful in consuming the indispensable materials used by humans and other creatures when they continue their lives. Even if saving in the strict sense is perceived as saving money or raising money by reducing expenditures; in a broad sense, it means to be careful in consuming resources, to use resources only as much as necessary and to consume resources carefully.

The main factor in the economic growth and development of the countries is to increase the savings. It is very important to increase the saving consciousness and especially to make people gain this consciousness at an early age. Savings awareness can be augmented with the right consumption habits to be gained at early ages. The children's education and raising awareness is important for creating a society composed of conscious consumers and saving individuals. Children should be taught the importance of basics of earning money, saving money and avoiding consumption behaviors at early ages because they play a role in consumption directly or indirectly and continue to have this role in their adulthood. Therefore, a designation of children's preferences in consumption is a necessity.

Today, children as consumers have much higher knowledge level, and access to information is much easier. Children, who are consumers, receive news and information mostly via the Internet and media. The amount of money today's children have and their chance of doing shopping is very high due to the change in consumption culture. Also, in today's conditions, children are in an important position at the point of consumption. This

situation can be easily understood from television channels established for children and changes in the consumer sector.

Ward (1974: 2) adopted the concept of "consumer socialization", which would be a pioneer concept leading children to be treated as consumers. The socialization of children with a consumer role has been described by Ward as "the process of obtaining the knowledge, skills and attitudes of young people with regards to their functions in marketplace as consumers". Since the 1980s, the concept of "socialization of consumers" has been the subject of many conceptual and applied studies in the fields of psychology, communication, advertising, industry and especially marketing. Meanwhile, young children were also investigated (Ward, Klees, & Wackman, 1990: 801-802). Economists point out the importance of shaped preferences and rooted behaviours during childhood. By understanding the concepts of saving and consumption, childhood experiences are expected to direct adult preferences. Children in their purchasing decisions influence the families, which are trying to help children socialize as consumers. Children's impact ratings show an alteration with respect to product, family characteristics, gender and other factors.

1.1.Children in Consumption Society

In the 21st century, childhood phenomenon develops as a part of the consumption culture. Children are trying to catch happiness through consumption. The change in children's understanding of play and toys is also a result of society's consumption conception and influence of consumption cultures in all societies (Alici, 2014: 56).

When the consumption decisions are made, the children form a direct and very important decision-making group. Starting from with prenatal checkups, clothes and a room prepared for the newborn, children are a part of the family budget without coming to the world yet. After coming to the world, the expenditures of the child consumers are increasing. Businesses that are aware of this development are also developing marketing strategies oriented towards the children's potentials. Indeed, children take part in family purchase decisions, and it is much easier to influence and direct children when compared to adults. For this reason, even the advertising of products related to adults is given an item to influence children (Güneş, 2010: 31).

We can classify the factors that cause to gain the high importance of child consumers today is as below (McNeal, 1973): a)*The increase in the number of families that both parents work*: With the increasing participation of women in the labor force, increased family income has made it possible to provide additional resources for children's consumption. b)*The decrease in birth rates*: The number of children per family has decreased since the women who get a start in business can take care of fewer children. Therefore, the children do not have to share the money that their families reserve for them with many siblings. c)*Parents who are postponing having a child*: Uncertain economic conditions have put families on hold to postpone having a child until they are able to care a baby. As a result, parents having a child at a late age are more likely to fall on their children and give more money to them. d)*The increase in the number of single parent families*: With the increase in the number of divorced parents, children have begun to take on greater responsibilities at an earlier age. In this context, the children of the single parent families undertake consumer roles at an earlier age. e)*Grandfathers and grandmothers becoming important*: As their parents become busier and distant from their children, less busy grandfathers and grandmothers are rushing to help, and they generally give more money to their grandchildren than families. This means an extra resource for the child consumers. f)*Guilt feelings factor*: Parents who are available to work and leave their child alone all day

feel guilty for this reason. In today's materialist societies, to cope with this emotion, families are buying more products for their children.

Children in the 0-14 age group make up 30% of the world's population. When the world population is considered as 7 billion, children are an important economic value. However, not finding a study for all world markets, Mc Neal indicates that the products advertised in the media spend \$ 28 billion per year for children and \$ 100 billion for young people, and children's influence on their families' expenditures is \$ 249 billion. There are many studies on children's consumption that create significant economic value. However, these studies have focused on children's consumption preferences and their effects of families' consumption decisions. Edanard Duopetioux conducted the first family consumption research in 1853 (Çakmak & Çakır, 2013: 116-136). Mc Neal (1973) wanted to find the starting age of consumerism and worked with 60 subjects aged between 5 and 9. He found that the concept of money occurred for the first time at the age of 5, receiving allowance and saving money started at the age of 7, and that the consumer behaviors were fully seen at the age of 9. Frideres made a study in 1973, and found that 78% of 82 children between the ages of 5 and 8 saw a new toy for the first time in television commercials and 22% received information related to it from their friends. In 1974, Ward adopted the concept of "consumer socialization", which will be a pioneer concept that would lead children to be treated as consumers. In 1977, Burr and Burr made a research consisting of 400 families with children between the ages of 2 and 10, and found that parents watched advertisements related to children a lot more, and children had an effect on their purchasing decisions. Ward, Klees and Wackman pointed out the importance of shaped preferences and rooted behavior in childhood in 1990. The study of Commuri and James (2000) is a compilation work that discusses the findings of studies related to the consumption decisions of the family. Kaur and Raghbir (2006) examined children's effects on the consumption decisions of the family. In 2011, Budzanowska emphasized on the social impact on purchasing decisions for consumers aged 9-11. In addition to these studies, Sönmez (2006) found the effects of children between the ages of 7 and 12 on the purchase decision of their families , Çakır investigated the roles of children in purchasing decisions in 2006, and Ağaç and Harmankaya made a research on elementary school students' clothing preferences in 2009. Karaman showed that children and their families bought products with cartoon characters for different reasons in his study carried out on children aged 6-11 and their families in Giresun city center in 2007. Families buy these products for reasons such as making the child happy, preventing the child imitating someone else, rewarding the child and increasing motivation, showing that they are interested in their children and also overcoming their childhood deficiencies. In the study conducted with the parents of 412 children aged between 3 and 6 who continue to the pre-primary education institutions, in the middle and upper income group living in the central district of Mersin in 2008 by Şahin and Hatungil, it is shown that the most important factor affecting children's food and toy consumption habits is television, the most important factor affecting the shopping of clothing is the group of friends, and the most important factor affecting the preferences of books and electronic goods is their mothers and fathers. In a research conducted by Arnas in Turkey in 2006, the mothers of 347 children in the age group of 3-8 were interviewed. In the study, children were affected by TV commercials in their food shopping. In Hayta's study in 2009, it is concluded that "the younger the consumer education is, the easier it is to overcome consumer problems in future periods". Pursuant to Hayta's study, consumer socialization in children is a process that starts at age of 4 and continues throughout their lives. Accordingly,

a child at the ages of 4 or 5 is in the experimental stage of consumer role. The child consumer, 5-6 year-old children, act on his/her own for the first time, he/she can shop on his/her own without any help. He/she considers consumption not as a duty or privilege, but as a normal behavior of people of the same or older age. Individuals aged between 12 and 15 take completely a place in society as a consumer.

In 2009, Ateşoğlu and Türkkahraman examined the socialization of children as consumers. In the study, the increase in marketing activities for consumer children was examined and the reasons for this were investigated. As a result, three reasons were defined. First, the amount of pocket money and consumerism freedom of children increased. Second, children would make up the future market, and finally the children today play a major role in purchasing decisions of their families. In 2009, Şener investigated the effects of media and advertising on children's consumption preferences. Başfıncı (2011) examined Turkish consumer culture in his research. Consumer education in Turkey and the EU countries was examined in the study made by Babaoğlu and Altınok in 2008. In this study, it was emphasized that children should be made conscious about consumption from the early age, and the studies made by these countries were compared. The study made by Malbeleşi and Sağlam (2013) examined the views of fourth-grade primary school students on being conscious consumers. 21 of the fourth-grade students who were receiving education in Adapazarı, a district of Sakarya province, in 2010-2011 academic year were randomly selected in the survey. As a result, it was seen that the students who participated in the research had consumer awareness, consciousness of quality and budget-price when shopping as a consumer. In 2014, Bulut, Tekinbaş and Babacan carried out a study about awareness of marketing concept of pre-school age group children. In the study conducted with 32 students attending a kindergarten in İzmir, it was concluded that between children between the ages of 3 and 5 have cognitive differences on consumption concepts, but there are no significant differences in a behavioral sense. When we look at the studies about saving trends, very few studies are seen. In 2002, Erten investigated the energy-saving behaviors of girls and boys at home, and found that there were significant differences between the behaviors of girls and boys. In 2008, Ersoy examined the guidance of the family in children's money management. In the study, it is emphasized that parents can encourage their children for saving with the right measures. Ozturkler and Çolak examined the average saving tendency of households in Turkey in 2012. Research topics and results show that the research focuses on children's age of being a consumer, the factors that affect consumption preferences, and children's effects on families' consumption preferences. Children who are raised awareness of consumption and saving will play an important role in the development of their countries when they become adults. Very few studies have been done to understand children's saving habits. When the results of the studies are investigated, it is seen that they also make important contributions to the field of marketing. It is often emphasized in these studies that children have an important economic value in global terms. The fact that children do not have the right consumption habits and consciousness of saving is a matter of concern not only for families but also for countries and even for the whole world. To develop countries, there is a need for people with conscious consumption and saving habits. It should not be forgotten that childhood experiences will lead to adult preferences. Children create a great economic value both directly by their own expenditures, and also indirectly by influencing the purchasing decisions of their families. How long can this consumption desire be sustained with the resources available at the present time when the consumption dimensions have reached the top in every respect? For this reason, the waste of resources and sustainability

are of great importance. This will be possible with the right consumption habits and savings awareness gained from early ages. Saving and conscious consumption are two of important factors in the development of countries. It is very important to increase the saving consciousness and especially gain this consciousness or teach it at an early age. It is important for the future of our country to educate our children about saving awareness in early ages and to teach conscious consumer attitudes. Today, children as consumers have much higher knowledge level, and access to information is much easier. Moreover, the amount of money children use and their chance of doing shopping due to the change of consumption culture are very high. This situation causes children to be the target in the consumption sector. In this study, it was aimed to develop a scale to be used in measuring the consumption preferences and saving habits of primary school students between the ages of 6 and 10. The development of the "Consumption and Saving Scale" for children and the carrying out of validity and reliability studies will provide a new measurement tool for literature related to children and enrich the scientific field. From this point, in the study, what the level of validity and reliability of the "Consumption and Saving Scale" developed for 6-10 aged students is studied.

1.2.Limitations of the Study

In this study; a)The determined purpose, b)The scale adapted for this purpose, questionnaire, responses to the questions and, c) Questionnaires were limited to state and private schools in Eskişehir, and directed to 6-10 age group students who voluntarily agreed to respond and received permission from the governorship and their families for them.

2.Method

2.1.Sample

In this study "Consumption and Saving Scale" is being constructed after completing the scale development process. The scale is applied on 1200 pupils receiving in one private (Gelişim Primary School) and three state (Commodity Exchange Primary School, Mustafa Kemal Primary School and 75th Year Primary School) primary schools located in Eskişehir city in 2016-2017 academic year. The total number of completed survey was obtained as 1070 ignoring missing and faulty ones. Information related to these schools is given in Table 1:

Table 1. Information Related to Primary Schools

Primary Schools	Place	Number of participation	Date	Duration
Gelişim Primary School	1 st , 2 nd , 3 rd and 4 th classes	1 st grade = 24 pupils 2 nd grade = 71 pupils 3 rd grade = 68 pupils 4 th grade = 63 pupils Total = 226 pupils	02.03.2017	02-03-04/03/2017 3 days
Commodity Exchange Primary School	1 st , 2 nd , 3 rd and 4 th classes	2 nd grade = 166 pupils 3 rd grade = 84 pupils 4 th grade = 79 pupils Total = 329 pupils	17.03.2017	16-17/03/2017 2 days
75 th Year Primary School	1 st , 2 nd , 3 rd and 4 th classes	2 nd grade = 55 pupils 3 rd grade = 65 pupils 4 th grade = 68 pupils Total = 188 pupils	31.03.2017	30-31/03/2017 2 days
Mustafa Kemal Primary School	1 st , 2 nd , 3 rd and 4 th classes	1 st grade = 57 pupils 2 nd grade = 88 pupils 3 rd grade = 77 pupils 4 th grade = 105 pupils Total = 327 pupils	10.04.2017	10-11-12/03/2017 3 days

The survey was applied on 1st grade pupils studying at Gelişim and Mustafa Kemal Primary Schools apart from two other ones. Survey completion time for 1st grade pupils takes long.

Missing value and normality tests were being conducted in order to determine the conformity of data set comprised of 1070 pupils. For this purpose, missing value ratios were arranged according to the scale items and average values of data set are assigned into missing values.

2.2.Data Collection Tool

In this study “Consumption and Saving Scale” (CSS) developed by Altınırmak et al. (2017) was used and shown as Table 2. The most important feature of CSS is the usage by pupils. Scale development process was consisted of pupils between the ages of 6 and 10 studying in one private (Çağdaş Primary School) and two state (Mustafa Türker Primary School, Hürriyet Primary School) primary schools located in Tepebaşı district of Eskişehir province. Focus group discussions are conducted with 32 volunteer pupils (16 female, 16 male) randomly selected from aforementioned primary schools. In selecting a sampling group of the focus groups, it was paid attention to choose the most appropriate group that was in harmony with the purpose of the study and the purposive sampling method was used. In order to measure the reliability of the themes identified by the researchers, the documents obtained were delivered to a field expert and asked him/her to code and compare.

Table 2. Consumption and Saving Scale

Consumption and Saving Scale	Never	Sometimes	Always
Environmental Factors			
Ads on tv and radio attract my attention	(1)	(2)	(3)
Bilboards attract my attention	(1)	(2)	(3)
Online ads draw my attention	(1)	(2)	(3)
Ads affect my consumption preferences	(1)	(2)	(3)
I get my parents to purchase every product which I see on the Internet	(1)	(2)	(3)
I get my parents to purchase every product which I see on billboards	(1)	(2)	(3)
Spending Spare (Free) Times			
I use computer and/or tablet to spend some time on the Internet	(1)	(2)	(3)
I use computer and/or tablet for playing games	(1)	(2)	(3)
I connect to the Internet whenever I do not study	(1)	(2)	(3)
I watch TV whenever I do not study	(1)	(2)	(3)
I use social media to spend time on the Internet	(1)	(2)	(3)
Sustainable Saving			
I turn off the faucets by behaving economically in the school	(1)	(2)	(3)
I turn off the lights by behaving economically in the school	(1)	(2)	(3)
I turn off the lights by behaving economically at home	(1)	(2)	(3)
Recycling/separation process is essential for environmental protection	(1)	(2)	(3)
Social Factors			
I force my parents to eat out	(1)	(2)	(3)
I get my parents to purchase a product which my friend has	(1)	(2)	(3)
I force my parents to buy a product I desire	(1)	(2)	(3)

I purchase a product if I see that my friends have it	(1)	(2)	(3)
Saving Awareness			
I pay attention not to harm objects in the school	(1)	(2)	(3)
I pay attention not to harm objects at home	(1)	(2)	(3)
Price			
My parents firstly look at prices in shopping	(1)	(2)	(3)
I look at the price before purchasing a product	(1)	(2)	(3)
Spending Awareness			
I buy gifts to others by using my allowance I saved	(1)	(2)	(3)
I help whoever needs with my allowance I saved	(1)	(2)	(3)
Brand			
I try to purchase the mostly known branded products	(1)	(2)	(3)
I buy branded products	(1)	(2)	(3)

Note: This survey is designed to evaluate the consumption habits and saving behaviors. So please mark the most suitable option for your decision. Options consist of never (coded as 1), sometimes (coded as 2) and always (coded as 3).

3. Findings

3.1. Determining Normality Distribution

Before starting data analysis, data related to preliminary and conformity processes need to be conducted. So skewness and curtosis coefficients are considered for these processes (Şimşek, 2007: 74). If skewness and curtosis coefficient values close to 0, the data are more likely to be normally distributed. Positive skewness values show build-up of too many low scores on the left of distribution whereas negative skewness values reveal build-up off too many high scores on the right of distribution. While positive curtosis values reveal a pointy and heavy-tailed distribution, negative curtosis values show a flat and light-tailed distribution. Skewness and curtosis coefficient values need to be in the interval of (-1, +1) for not to differentiate from the normal distribution significantly. According to the literature skewness and curtosis coefficients need to be in the interval of $(\pm 2, \pm 7)$ for showing the specifications of the normality distribution (West et al, 1995: Şencan, 2005: 376; Şimşek, 2007: 74).

In this study while skewness values of the consumption and saving scale take values in the interval of (-0.59,-2.43), curtosis values vary between 0.26 and 6.77. Descriptive statistics related to normality distribution can be seen as Table 3. Within this context, the data related to consumption and saving scale are normally distributed.

Table 3. Normality Distribution (Skewness and Curtosis) of Data Set

Descriptive Statistics					
	N	Skewness		Curtosis	
	Statistic	Statistic	Standard Error	Statistic	Standard Error
Environmental Factors	1070	.775	.075	1.148	.149
Spending Spare (Free) Time	1070	.355	.075	.026	.149
Sustainable Saving	1070	-2.436	.075	6.776	.149
Social Factors	1070	1.105	.075	.933	.149
Saving Awareness	1070	-1.833	.075	1.842	.149
Price	1070	-1.706	.075	2.342	.149
Spending Awareness	1070	-.059	.075	-.528	.149
Brand	1070	-.288	.075	-1.010	.149

3.2.Findings Related to Descriptive Statistics

Findings related to pupils’ demographic variables such as gender, age, grade family income level, case of receiving an allowance, the number of days for receiving allowance weekly, the weekly amount of allowance, number of siblings, education level of parents and the working conditions of parents are given in this section. Furthermore, average scores related to sub-dimensions of consumption and saving scale are explained. With this aim, mean and standard deviation values of sub-dimensions are determined in addition to frequency and percentage analysis. Descriptive statistics for pupils can be seen as Table 4.

Table 4. Descriptive statistics for pupils

		N	%
Gender	Female	539	50.4
	Male	531	49.6
	Total	1070	100.0
Age	6	15	1.4
	7	128	12.0
	8	346	32.3
	9	299	27.9
	10	282	26.4
	Total	1070	100.0
Grade	1	81	7.6
	2	380	35.5
	3	294	27.5
	4	315	29.4
	Total	1070	100.0
Family income level	1500 TL and less	110	10.3
	1501 TL – 3000 TL	132	12.3
	3001 TL-4500 TL	59	5.5
	4501 TL-6000 TL	52	4.9
	6001 TL and over	47	4.4
	Do not have an idea	670	62.6
Total	1070	100.0	
Case of receiving an allowance	Yes	995	93.0
	No	75	7.0
	Total	1070	100.0
The number of days for receiving allowance weekly	1	356	35.8
	2	122	12.3
	3	124	12.5
	4	57	5.7
	5	203	20.4
	6	17	1.7
	7	116	11.7
	Total	995	100.0
The amount of allowance received weekly	1-5 TL	498	50.1
	6-10 TL	239	24.0
	11-15 TL	89	8.9
	16-20 TL	54	5.4
	21 TL and over	115	11.6
Total	995	100.0	
Number of siblings	1	581	54.3
	2	151	14.1
	3	58	5.4
	4	20	1.9
	5 and over	13	1.2

	No siblings	247	23.1
	Total	1070	100.0
Education level of mother	Illiterate	70	6.9
	Primary school	104	10.2
	Secondary school	79	7.8
	High school	217	21.4
	University	545	53.7
	Total	1015	100.0
Education level of father	Illiterate	37	3.6
	Primary school	97	9.5
	Secondary school	61	6.0
	High school	214	21.0
	University	611	59.9
	Toplam	1020	100.0
Working conditions of parents	Both mother and father are working	640	63.4
	Only father is working	344	34.1
	Only mother is working	19	1.9
	Neither father nor mother are working	6	.6
	Total	1009	100.0

According to the findings; **1**-1070 pupils filled the survey completely. 50,4 percent of pupils (5399) are female and 49,6 percent of them (531) are male. **2**-1.4 percent of pupils (15) are 6 years old, **3**-12 percent of pupils (128) are 7 years old, **4**-32.3 percent of pupils (346) are 8 years old, **5**-27.9 percent of pupils (299) are 9 years old, **6**-26.4 percent of pupils (282) are 10 years old. **7**-7.6 percent of pupils (81) receiving education in 1st grade, **8**-35.5 percent of pupils (380) receiving education in 2nd grade, **9**-27.5 percent of pupils (294) receiving education in 3rd grade, **10**-29.4 percent of pupils (315) receiving education in 4th grade. **11**-10.3 percent of pupils' family income level (110) is below and equal to 1500 TL, **12**-12.3 percent of pupils' family income level (132) is between 1501 TL and 3000 TL, **13**-5.5 percent of pupils' family income level (59) is between 3001 TL and 4500 TL, **14**-4.9 percent of pupils' family income level (52) is between 4501 TL and 6000 TL, **15**-4.4 percent of pupils' family income level (47) is above than 6001 TL. **16**-62.6 percent of pupils (670) have no idea about the their families' income level **17**-While 93 percent of pupils (995) receive an allowance 7 percent of them (75) do not **18**-35.8 percent of 995 pupils (356) receive an allowance 1 day in a week, **19**-12.3 percent of 995 pupils (122) receive an allowance 2 days in a week, **20**-12.5 percent of 995 pupils (124) receive an allowance 3 days in a week, **21**-5.7 percent of 995 pupils (57) receive an allowance 4 days in a week, **22**-20.4 percent of 995 pupils (203) receive an allowance 5 days in a week, **23**-1.7 percent of 995 pupils (17) receive an allowance 6 days in a week, **24**-11.7 percent of 995 pupils (116) receive an allowance every day. **25**-50.1 percent of 995 pupils (498) receive an allowance as an amount between 1 and 5TL in a week, **26**-24 percent of 995 pupils (239) receive an allowance as an amount between 6 and 10 TL in a week, **27**-8.9 percent of 995 pupils (89) receive an allowance as amount between 11 and 15 TL in a week, **28**-5.4 percent of 995 pupils (54) receive an allowance as amount between 16 and 20 TL in a week **29**-11.6 percent of 995 pupils (115) receive an allowance as amount above than 21 TL in a week. **30**-54.3percent of pupils (581) having 1 siblings, **31**-14.1 percent of pupils (151) having 2 siblings, **32**-

5.4 percent of pupils (58) having 3 siblings, **33-1.9** percent of pupils (20) having 4 siblings, **34- 1.2** percent of pupils (13) having 5 siblings **35-23.1** percent of pupils (247) have no siblings.

36-53.7 percent of pupils’ mothers (545) received a bachelor degree **37-59.9** percent of pupils’ fathers (611) received a bachelor degree **38-63.4** percent of pupils’ mothers and fathers (640) have a regular job

39-34.1 percent of pupils’ fathers (344) have a regular job.

3.3.Average scores of the sub-dimensions related to consumption and saving scale

Average scores of the sub-dimensions related to consumption and saving scale are given in Table 5. According to the results, average score of sustainable saving (\bar{X} =2.79) is the highest one between sub-dimensions of consumption and saving scale from the viewpoint of pupils.

Table 5. Average Scores of the Sub-dimensions Related to Consumption and Saving Scale

	N	\bar{X}	Standard deviation
Environmental Factors	1070	1.54	.35
Spending Spare (Free) Time	1070	1.81	.42
Sustainable Saving	1070	2.79	.35
Social Factors	1070	1.41	.44
Saving Awareness	1070	2.67	.64
Price	1070	2.68	.50
Spending Awareness	1070	2.00	.55
Brand	1070	2.15	.67

3.4.Findings related to difference analysis

Findings related to comparisons made between sub-dimensions of consumption and saving scale in terms of variables such as gender, age, grade, family income level, case of receiving an allowance, the number of days for receiving allowance weekly, the amount of weekly allowance, number of siblings, education level of parents and the working condition of parents are explained in this section.

Findings of t-test related to sub-dimensions of consumption and saving scale according to gender are given as Table 6.

Table 6. Findings of t-test Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Gender

Dimensions	Gender	N	Mean	Standard deviation	t	p
Environmental Factors	Female	539	1.5398	.33532	-.143	.886
	Male	531	1.5429	.37166		
Spending Spare (Free) Time	Female	539	1.7246	.40989	-.692	.000**
	Male	531	1.8999	.41813		
Sustainable Saving	Female	539	2.8173	.34445	1.80	.71
	Male	531	2.7783	.36174		

Social Factors	Female	539	1.3762	.41556	-3.16	.002**
	Male	531	1.4617	.46609		
Saving Awareness	Female	539	2.7589	.56150	4.50	.000**
	Male	531	2.5814	.71735		
Price	Female	539	2.6856	.50824	.154	.878
	Male	531	2.6808	.49808		
Spending Awareness	Female	539	2.0355	.54991	2.07	.039*
	Male	531	1.9655	.55684		
Brand	Female	539	2.1201	.68118	-1.53	.124
	Male	531	2.1834	.66506		

*p<0.05, **p<0.01

While the average scores of sub-dimensions of spending spare time, social factors and saving awareness differentiate at %99 significance level (p<0.01) according to gender variable, it is also valid for spending awareness at %95 significance level (p<0.05). In other words pupils' responses related to aforementioned dimensions differentiate according to the gender. Additionally while male pupils spend their free time more productively in terms of social factors, this is true for female pupils in terms of saving awareness dimension.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to age are given as Table 7.

Table 7. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Age

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	p
Environmental Factors	1.16	.32	Between groups	4	6.876	.000**
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Spending Spare (Free) Time	1.60	.17	Between groups	4	8.797	.000**
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Sustainable Saving	2.63	.033	Between groups	4	1.397	.233
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Social Factors	2.29	.058	Between groups	4	3.900	.004**
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Saving Awareness	11.96	.000	Between groups	4	5.048	.000**
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Price	2.25	.062	Between groups	4	1.118	.347
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Spending Awareness	3.24	.012	Between groups	4	3.472	.008**
			Within groups	1065		
			Total	1069		
Brand	2.16	.72	Between groups	4	6.455	.000**
			Within groups	1065		
			Total	1069		

*p<0.05, **p<0.01

The average scores of sub-dimensions of environmental factors, spending free time, social factors, saving awareness, spending awareness and brand differentiate at %99 significance level ($p < 0.01$) according to the age variable. Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance and can be seen as Table 8.

Table 8. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Age

Sub-dimensions of consumption and saving scale			Mean Differences	Standard Error	p
Environmental Factors	10 years old	7 y. old	-.14*	.037	.001
		8 y. old	-.09*	.028	.006
		9 y. old	-.13*	.029	.000
Spending Spare (Free) Time	9 y. old 10 y. old	8 y. old	.10*	.032	.017
		8 y. old	.19*	.033	.000
		9 y. old	.09*	.034	.050
Social Factors	7 years old	8 y. old	.13*	.045	.022
		10 y. old	.15*	.046	.012
Saving Awareness	8 years old	9 y. old	-.20*	.051	.001
		10 y. old	-.17*	.052	.009
Spending Awareness	7 y. old	9 years old	.18*	.060	.021
Brand	8 years old	9 y. old	-.21*	.052	.001
		10 y. old	-.24*	.053	.000

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Results show the differences between pupils who are 10 years old and pupils who are 7, 8 and 9 years old in terms of environmental factors at %99 significance level. These differences are in favor of pupils who are 7, 8 and 9 years old. That is to say; pupils who are 7, 8 and 9 years old give more attention to environmental factors than pupils who are 10 years old. It was found that the differences between pupils who are 9 years old and pupils who are 8 years old in terms of spending free time is at %95 significance level. Similarly while there were differences found between pupils who are 10 years old and pupils who are 8 years old at %99 significance level, it is valid between pupils who are 10 years old and pupils who are 9 years old at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 9 and 10 years old. Pupils who are 9 and 10 years old spend their free time more productively than others. That indicates the impact of age on awareness level of pupils in terms of spending free time. There was found differences between pupils who are 7 years old and pupils who are 8 and 10 years old in terms of social factors at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 7 years old. In other words pupils who are 7 years old behave less repressive in terms of eating out and getting their parents to buy a product than other age groups. It was found that differences between pupils who are 8 years old and pupils who are 9 and 10 years old in terms of saving awareness is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 9 and 10 years old. That shows the advancement in the saving awareness level related to not to harm objects at home or school increases as pupils' become older. Pupils can put actions they observe from family and/or society into the practice as they grow up. Additionally there are differences between pupils who are 7 years old and pupils who are 9 years old in terms of spending awareness at

%95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 7 years old. That reveal the pupils who are 7 years old have higher saving awareness level than pupils who are 9 years old. Finally it was found that differences between pupils who are 8 years old and pupils who are 9 and 10 years old in terms of brand dimension is at %99 significance level. These differences are in favor of pupils who are 9 and 10 years old. It can be said that pupils who are 9 and 10 years old have higher brand perception level than the other age groups.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to grade are given as Table 9.

Table 9. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Grade

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	p
Environmental Factors	4.094	.007	Between groups	3	6.376	.000**
			Within groups	1066		
			Total	1069		
Spending Spare (Free) Time	2.797	.039	Between groups	3	9.613	.000**
			Within groups	1066		
			Total	1069		
Sustainable Saving	6.157	.000	Between groups	3	3.676	.012*
			Within groups	1066		
			Total	1069		
Social Factors	3.066	.027	Between groups	3	1.027	.380
			Within groups	1066		
			Total	1069		
Saving Awareness	17.235	.000	Between groups	3	8.331	.000**
			Within groups	1066		
			Total	1069		
Price	2.510	.057	Between groups	3	1.203	.308
			Total	1069		
Spending Awareness	4.696	.003	Between groups	3	6.256	.000**
			Within groups	1066		
			Total	1069		
Brand	2.281	.078	Between groups	3	9.855	.000**
			Within groups	1066		
			Total	1069		

*p<0.05, **p<0.01

While the average scores of sub-dimensions of environmental factors, spending spare time, saving awareness, spending awareness and brand differentiate at %99 significance level (p<0.01) according to grade variable, it is valid for sustainable saving at %95 significance level (p<0.05). Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance and can be seen as Table 10.

Table 10. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Grade

Sub-dimensions of consumption and saving scale			Mean Differences	Standard Error	p
Environmental Factors	4th grade	1th gr	-.16*	.04	.002
		2nd gr	-.08*	.02	.014
		3rd gr	-.08*	.02	.010
Spending Spare (Free) Time	1st gr	2nd gr	.16*	.05	.013
		2nd gr	.15*	.03	.000
		3rd gr	.09*	.03	.019
Sustainable Saving	2nd gr	3rd gr	-.19*	.051	.001
		4th gr	-.21*	.048	.000
Spending Awareness	1st gr	2nd gr	.24*	.074	.007
		3rd gr	.29*	.074	.001
		4th gr	.25*	.073	.005
Brand	2nd gr	1st gr	-.24*	.081	.012
		3rd gr	-.19*	.051	.001
		4th gr	-.25*	.050	.000

*p<0.05, **p<0.01

The results show that the difference between pupils studying in 4th grade and pupils studying in 1st and 2nd grades in terms of environmental factors at %99 significance level. In addition, there has been difference between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 2nd grade at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving education in 1st, 2nd and 3rd grades. In other words pupils studying in 1st, 2nd and 3rd grades have higher average scores in terms of ads perception and behavior of getting parents to purchase any product they see on internet than pupils receiving education in 4th grades. There have been differences between pupils receiving education in 1st grade and pupils receiving education in 2nd grade in terms of spending free time at %95 significance level. Similarly while there are differences between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 3rd grade at %95 significance level, it is valid between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 2nd grade at %99 significance level. These differences are in favor of pupils receiving education in 1st and 4th grades. Pupils receiving education in 1st and 4th grades have the ability to spend their free time more productive than pupils receiving education in 2nd and 3rd grades. It was found differences between pupils receiving education in 2nd grade and pupils receiving education in 3rd and 4th grades in terms of saving awareness at %99 significance level. These differences are in the favor of pupils receiving education in 2nd grade. Pupils receiving education in 2nd grade do not harm objects available at home and school than pupils receiving education in 3rd and 4th grades. Pupils' behaviors made with the aim of getting attention or being noticed can cause negative results in implementation period following the observation. There was found differences between pupils receiving education in 1st grade and pupils receiving education in 2nd, 3rd and 4th grades in terms of spending awareness at %99 significance level. These differences are in favor of pupils receiving education in 1st grade. While it was found differences between pupils receiving education in 2nd grade and pupils receiving education in 3rd and 4th grades in terms of brand dimension at %99 significance level, it was valid between pupils receiving education in 2nd grade and pupils receiving education in 1st grade at %95 significance level. These differences are in favor of

pupils receiving education in 1st, 3rd and 4th grades. Apart from that it was not found any differences in terms of sustainable saving at %95 significance level.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to family income level are given as Table 11.

Table 11. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Family Income Level

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	p
Environmental Factors	1.845	.101	Between groups	5	.981	.428
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Spending Spare (Free) Time	.089	.994	Between groups	5	2.629	.023*
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Sustainable Saving	4.135	.001	Between groups	5	1.806	.109
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Social Factors	2.292	.044	Between groups	5	1.146	.334
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Saving Awareness	4.010	.001	Between groups	5	1.266	.276
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Price	.909	.474	Between groups	5	.571	.722
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Spending Awareness	1.614	.153	Between groups	5	.850	.514
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Brand	2.635	.022	Between groups	5	6.157	.000**
			Within groups	1064		
			Total	1069		

*p<0.05, **p<0.01

While the average score of sub-dimension of brand differentiate at %99 significance level (p<0.01) according to family income variable, it is valid for spending free time at %95 significance level (p<0.05). Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance and can be seen as Table 12.

Table 12. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Family Income Level

Sub-dimensions of consumption and saving			Mean difference	Standard Error	p
Spending Spare (Free) Times	1501-3000 TL	1500 TL and less	.17*	.054	.022
Brand	6001 TL and over	1500 TL and less	.54*	.101	.000
		3001- 4500TL	.41*	.112	.005

*p<0.05, **p<0.01

Results show the differences between pupils’ family income in the interval of (1500, 3001) and pupils’ family income below than or equal to 1500TL in terms of spending free time at %95 significance level. These differences are in favor of pupils’ family income in the interval of (1500, 3001). In other words, pupils having family income between 1501 and 3000TL spend their free time more productive than pupils having family income below or equal to 1500TL. Also it was found differences between pupils’ family income above than or equal to 6001TL and pupils’ family income in the interval of (3000, 4501) and below or equal to 1500TL in terms of brand dimension at %99 significance level. These differences are in favor of pupils having family income above than or equal to 6001TL. Brand perception of pupils having family income above than or equal to 6001TL is higher than other family income levels.

Findings of t-test related to sub-dimensions of consumption and saving scale according to the case of receiving allowance are given as Table 13:

Table 13. Findings of t-test Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to the Case of Receiving Allowance

	Case of receiving allowance	N	Mean	Standard Deviation	t	p
Environmental Factors	Yes	995	1.5456	.35422	1.45	.146
	No	75	1.4841	.34322		
Spending Spare (Free) Time	Yes	995	1.8153	.42055	1.06	.289
	No	75	1.7616	.45421		
Sustainable Factors	Yes	995	2.8028	.34874	1.64	.101
	No	75	2.7334	.40889		
Social Factors	Yes	995	1.4194	.44451	.19	.843
	No	75	1.4088	.42851		
Saving Awareness	Yes	995	2.6725	.64791	.30	.762
	No	75	2.6489	.67259		
Price	Yes	995	2.6889	.50171	1.36	.174
	No	75	2.6070	.51704		
Spending Awareness	Yes	995	2.0175	.54555	3.23	.002**
	No	75	1.7790	.62093		
Brand	Yes	995	2.1663	.66501	2.33	.022*
	No	75	1.9559	.75741		

*p<0.05, **p<0.01

While the average scores of sub-dimension of spending awareness differentiate at %99 significance level (p<0.01), in terms of receiving allowance, it is valid for brand at %95 significance level (p<0.05).

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to how many days received an allowance in a week are given as Table 14:

Table 14. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to How Many Days Received an Allowance in a Week

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	P
Environmental Factors	2.184	.042	Between groups	6	.589	.739
			Within groups	988		
			Total	994		
Spending Spare (Free) Time	1.440	.196	Between groups	6	4.629	.000**
			Within groups	988		
			Total	994		
Sustainable Saving	1.958	.069	Between groups	6	.662	.680
			Within groups	988		
			Total	994		
Social Factors	.659	.683	Between groups	6	1.099	.361
			Within groups	988		
			Total	994		
Saving Awareness	1.912	.076	Between groups	6	.541	.777
			Within groups	988		
			Total	994		
Price	2.256	.036	Between groups	6	.804	.567
			Within groups	988		
			Total	994		
Spending Awareness	1.608	.142	Between groups	6	.838	.541
			Within groups	988		
			Total	994		
Brand	3.731	.001	Between groups	6	3.146	.005**
			Within groups	988		
			Total	994		

*p<0.05, **p<0.01

The average scores of sub-dimensions of spending free time and brand differentiate at %99 significance level (p<0.01) according to how many days received an allowance in a week. Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance and can be seen as Table 15.

Table 15. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to How Many Days Received an Allowance in a Week

Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale			Mean Differences	Standard Error	p
Spending Spare (Free) Time	5 days	1 day	.114*	.036	.030
		7 days	.181*	.044	.001
	2 days	3 days	.190*	.053	.008
		4 days	.174*	.053	.021
		5 days			
Brand	4 days	2 days	.380*	.096	.003
		3 days	.348*	.098	.012

*p<0.05, **p<0.01

Results show that the differences between pupils receiving allowance 5 days in a week and pupils receiving allowance 1 day in a week in terms of spending free time at %95 significance level. Similarly while there are differences between pupils receiving allowance every day and pupils receiving allowance 1 day and 2 days in a week at %99 significance level, it is true between pupils receiving allowance every day and pupils receiving allowance 3 days in a week at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving allowance 5 and 7 days in a week. In other words pupils receiving allowance 5 and 7 days in a week spend their free time more productive than others. Also while there are differences between pupils receiving allowance 4 days in a week and pupils receiving allowance 2 days in a week in terms of brand dimension at %99 significance level, it is valid between pupils receiving allowance 4 days in a week and pupils receiving allowance 3 days in a week at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving allowance 4 days in a week. It can be said that pupils receiving allowance 4 days in a week have higher brand perception and purchasing desire of branded products than pupils receiving allowance 2 and 3 days in a week.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to how much received an allowance in a week are given as Table 16.

Table 16. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to How Much Received an Allowance in a Week

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	p
Environmental Factors	.696	.595	Between groups	4	.198	.940
			Within groups	990		
			Total	994		
Spending Spare (Free) Time	.794	.529	Between groups	4	5.085	.000**
			Within groups	990		
			Total	994		
Sustainable Saving	1.986	.095	Between groups	4	1.401	.232
			Within groups	990		
			Total	994		
Social Factors	1.376	.240	Between groups	4	1.416	.226
			Within groups	990		
			Total	994		
Saving Awareness	2.908	.021	Between groups	4	.936	.442
			Within groups	990		
			Total	994		
Price	2.107	.078	Between groups	4	.438	.781
			Within groups	990		
			Total	994		
Spending Awareness	2.619	.034	Between groups	4	2.278	.059
			Within groups	990		
			Total	994		
Brand	1.835	.120	Between groups	4	.331	.858
			Within groups	990		
			Total	994		

*p<0.05, **p<0.01

The average score of sub-dimension of spending free time differentiate at %99 significance level ($p < 0.01$) according to the amount of weekly allowance. Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance and can be seen as Table 17.

Table 17. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to How Much Received an Allowance in a Week

Sub-dimensions of consumption and saving scale			Mean differences	Standard Error	p
Spending Spare (Free) Times	21 TL and over	1-5 TL	.164*	.043	.001

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Results reveal that the differences between pupils receiving allowance more than or equal to 21TL in a week and pupils receiving allowance in the interval of 1-5TL in a week in terms of spending free time dimension at %99 significance level. These differences are in favor of pupils receiving allowance above than or equal to 21TL in a week. That is to say pupils receiving allowance above than or equal to 21TL in a week spend their free time more productive than pupils receiving allowance between 1 and 5 TL in a week.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to number of siblings are given as Table 18.

Table 18. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Number of Siblings

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	p
Environmental Factors	2.136	.059	Between groups	5	2.813	.016*
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Spending Spare (Free) Time	1.449	.204	Between groups	5	3.057	.010**
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Sustainable Saving	2.929	.012	Between groups	5	1.657	.142
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Social Factors	.762	.577	Between groups	5	.976	.431
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Saving Awareness	3.873	.002	Between groups	5	1.350	.241
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Price	2.073	.066	Between groups	5	.743	.591
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Spending Awareness	2.165	.056	Between groups	5	3.548	.003**
			Within groups	1064		
			Total	1069		
Brand	.862	.506	Between groups	5	.378	.864
			Within groups	1064		
			Total	1069		

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

While the average scores of sub-dimensions of spending free time and spending awareness differentiate at %99 significance level ($p < 0.01$) according to the number of siblings variable, it is valid for environmental factors at %95 significance level ($p < 0.05$). Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance can be seen as Table 19.

Table 19. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Number of Siblings

Sub-dimensions of consumption and saving scale			Mean differences	Standard Error	p
Environmental Factors	3 siblings	No siblings	.153*	.051	.033
	Spending spare (free) time	No siblings	5 and over siblings	.363*	.119
Spending awareness	3 siblings	1 siblings	.238	.075	.022
		2 siblings	.260	.085	.028
		No siblings	.273	.080	.009

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

It was found that difference between pupils having 3 siblings and pupils have no siblings in terms of environmental factors is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils having 3 siblings. In other words pupils having 3 siblings behave more sensitive in environmental conditions than pupils have no siblings. In addition, it was found that the difference between pupils have no siblings and pupils having above than or equal to 5 siblings in terms of spending free time is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils have no siblings. That is to say pupils have no siblings spend their free time more productive than pupils having above than or equal to 5 siblings. While there was found differences between pupils having 3 siblings and pupils having 1 and 2 siblings in terms of spending awareness at %95 significance level, it is true between pupils having 3 siblings and pupils have no siblings at %99 significance level. These differences are in favor of pupils having 3 siblings. Spending awareness of pupils having 3 siblings is higher than others.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to education level of mother are given as Table 20.

Table 20. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Education Level of Mother

Dimensions	Levene Test	P		sd	F	p
Environmental Factors	1.114	.348	Between groups	4	1.952	.100
			Within groups	1010		
			Total	1014		
Spending Spare (Free) Time	.617	.651	Between groups	4	.338	.852
			Within groups	1010		
			Total	1014		
Sustainable Saving	1.725	.142	Between groups	4	.748	.559
			Within groups	1010		

			Total	1014		
Social Factors	1.681	.152	Between groups	4	.441	.779
			Within groups	1010		
			Total	1014		
Saving Awareness	8.600	.000	Between groups	4	2.540	.038*
			Within groups	1010		
			Total	1014		
Price	1.361	.245	Between groups	4	1.068	.371
			Within groups	1010		
			Total	1014		
Spending Awareness	1.772	.132	Between groups	4	2.741	.028*
			Within groups	1010		
			Total	1014		
Brand	.979	.418	Between groups	4	2.732	.028*
			Within groups	1010		
			Total	1014		

*p<0.05, **p<0.01

The average scores of sub-dimensions of saving awareness, spending awareness and brand differentiate in terms of education level of mother at %95 significance level. Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance can be seen as Table 21.

Table 21. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Education Level of Mother

Sub-dimensions of consumption and saving scale			Mean Differences	Standard Error	p
Saving awareness	Secondary school	Illiterate	.331*	.105	.021
		University	.164*	.056	.039
Spending awareness	Illiterate	High school	.205*	.075	.050

*p<0.05, **p<0.01

Results show that the difference between pupils whose mothers graduated from secondary school and pupils whose mothers graduated from university and illiterate, in terms of saving awareness, is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils whose mothers graduated from secondary school. That is to say pupils whose mothers graduated from secondary school have higher saving awareness than the pupils whose mothers graduated from university and illiterate. In addition, it was found that the difference between pupils whose mothers are illiterate and pupils whose mothers graduated from high school, in terms of spending awareness, is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils whose mothers are illiterate. In other words we can say that the pupils whose mothers are illiterate have higher spending awareness than the pupils whose mothers graduated from high school. That also indicates the impact of saving and spending awareness level of illiterate mothers on the behaviors of pupils. No difference is found in terms of brand dimension at %95 significance level.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to education level of father are given as Table 22.

Table 22. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Education Level of Father

Dimensions	Levene Test	p		sd	F	p
Environmental Factors	3.186	.013	Between groups	4	2.716	.029*
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Spending Spare (Free) Time	1.194	.312	Between groups	4	1.404	.231
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Sustainable Saving	.957	.431	Between groups	4	.942	.439
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Social Factors	3.043	.017	Between groups	4	2.242	.063
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Saving Awareness	1.707	.146	Between groups	4	.702	.591
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Price	1.484	.205	Between groups	4	.864	.485
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Spending Awareness	1.793	.128	Between groups	4	.687	.601
			Within groups	1015		
			Total	1019		
Brand	.382	.822	Between groups	4	3.998	.003**
			Within groups	1015		
			Total	1019		

*p<0.05, **p<0.01

While the average scores of sub-dimensions of environmental factors differentiate at %95 significance level according to education level of father, it is valid for brand dimension at %99 significance level. Then multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance can be seen as Table 23.

Table 23. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Education Level of the Father

Sub-dimensions of consumption and saving scale			Mean Differences	Standard Error	P
Brand	Secondary school	High school	.266*	.097	.050

*p<0.05, **p<0.01

Results reveal the differences between pupils whose fathers graduated from secondary school and pupils whose fathers graduated from primary school in terms of brand dimension at %95 significance level. These differences are in favor of pupils whose fathers graduated from secondary school. We can say that pupils whose fathers graduated from secondary school have higher brand recognition than pupils whose fathers graduated from

high school. It can be deduced that pupils’ brand perceptionis related to their fathers’ education level. It was also found that there isn’t a difference in terms of environmental factors at %95 significance level.

Findings of ANOVA related to comparison of sub-dimensions of consumption and saving scale according to working conditions of parents are given as Table 24.

Table 24. Findings of ANOVA Related to Comparison of Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Working Condition of Parents

Dimensions	Levene Test	P		sd	F	P
Environmental Factors	.486	.692	Between groups	3	.662	.575
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Spending Spare (Free) Time	.532	.660	Between groups	3	2.089	.100
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Sustainable Saving	1.305	.272	Between groups	3	1.303	.272
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Social Factors	.516	.672	Between groups	3	.224	.880
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Saving Awareness	.303	.823	Between groups	3	.547	.650
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Price	.304	.823	Between groups	3	.274	.844
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Spending Awareness	3.911	.009	Between groups	3	.262	.853
			Within groups	1005		
			Total	1008		
Brand	.342	.795	Between groups	3	5.952	.001**
			Within groups	1005		
			Total	1008		

*p<0.05, **p<0.01

The average scores of sub-dimension of brand dimension differentiate at %99 significance level according to working conditions of parents. Following that, multiple comparison tests (Tukey-Tamhane) that are conducted to reveal the differences in terms of groups by considering homogeneity of variance can be seen Table 25.

Table 25. Findings of Multiple Comparison Tests Related to Sub-dimensions of Consumption and Saving Scale According to Working Condition of Parents

Sub-dimensions of consumption and saving scale		Mean Differences	Standard Error	P
Brand	Both mother and father are working Only father is working	.176*	.044	.000

*p<0.05, **p<0.01

Results show the differences between pupils whose both fathers and mothers are working and pupils whose only fathers are working in terms of brand dimension at %99 significance level. These differences are in favor of pupils whose both fathers and mothers are working. Pupils whose both fathers and mothers are working have higher brand perception than pupils whose only fathers are working. Therefore, parents need to behave sensitively towards pupils between the ages of 6 and 10 by considering the varying conditions of brand dimension.

4. Discussion and Conclusion

The purpose of this study is to determine the preferences of pupils between the ages of 6 and 10 about consumption and saving. According to the results, average score of sustainable saving ($\bar{x}=2.79$) was found as the highest one between sub-dimensions of consumption and saving scale in terms upon pupils' views.

While the average scores of sub-dimensions of spending spare time, social factors and saving awareness differentiate at %99 significance level ($p<0.01$) according to gender variable, it is valid for spending awareness at %95 significance level ($p<0.05$). Average scores of male pupils with regard to spending free time and social factors are higher than female pupils' scores. Apart from that, average scores of female pupils in terms of saving and spending awareness are higher than male pupils' scores. These results are in line with the studies towards pupils between the ages of 12 and 14. That is to say; female pupils have higher consumption awareness than male ones (Ersoy & Nazik, 2006; 313-328). Furthermore, it is known female pupils have higher level of intelligence in adolescence period (Yörükoğlu, 1996) and female pupils go through earlier development of consumer attitudes than male pupils. Furthermore, female pupils are more aware than males in the case of assets pricing and they behave skeptically towards ads (Dursun, 1993; 1-138).

The average scores of sub-dimensions of environmental factors, spending free time, social factors, saving awareness, spending awareness and brand differentiate at %99 significance level ($p<0.01$) according to age variable. According to the results of multiple comparison tests there were differences found between pupils who are 10 years old and pupils who are 7, 8 and 9 years old in terms of environmental factors at %99 significance level. These differences are in favor of pupils who are 7, 8 and 9 years old. It was found that the difference between pupils who are 9 years old and pupils who are 8 years old in terms of spending free time is at %95 significance level. Similarly, while there was found differences between pupils who are 10 years old and pupils who are 8 years old at %99 significance level, it is valid between pupils who are 10 years old and pupils who are 9 years old at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 9 and 10 years old. There was found differences between pupils who are 7 years old and pupils who are 8 and 10 years old in terms of social factors at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 7 years old. In other words, pupils who are 7 years old behave less repressively in terms of eating out and getting their parents to buy a product than other age groups. It was also found that difference between pupils who are 8 years old and pupils who are 9 and 10 years old in terms of saving awareness is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 9 and 10 years old. Additionally, there are differences between pupils who are 7 years old and pupils who are 9 years old in terms of spending awareness at %95 significance level. These differences are in favor of pupils who are 7 years old. This reveals the pupils who are 7 years old have higher saving awareness level than pupils who are 9 years old. Finally, it was found that the difference between

pupils who are 8 years old and pupils who are 9 and 10 years old in terms of brand dimension is at %99 significance level. These differences are in favor of pupils who are 9 and 10 years old. There is not any study including sample group between the ages of 6 and 10 so it is not possible to compare the results of this study in terms of age variable. Studies are generally based on pupils who are between 12 and 19 years old. According to the literature, pupils between 16 and 19 have higher consumption awareness than pupils between 12 and 15 (Gönen, Özlen, Babekoğlu & Ufuk, 2001; 137-166). Our study results reveal that the pupils between 6 and 10 years old do not have any consumption awareness, and this is not consistent with the literature. In the literature, it is asserted that the pupils in early ages spend more on toys, junk, games and so on (Tekvar, 2016; 1601-1616).

While the average scores of sub-dimensions of environmental factors, spending spare time, saving awareness, spending awareness and brand differentiate at %99 significance level ($p<0.01$) according to grade variable, it is valid for sustainable saving at %95 significance level ($p<0.05$). The results of the multiple comparison tests show the differences between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 1st and 2nd grades in terms of environmental factors at %99 significance level. There also has been difference between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 2nd grade at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving education in 1st, 2nd and 3rd grades. There have been differences between pupils receiving education in 1st grade and pupils receiving education in 2nd grade in terms of spending free time at %95 significance level. Similarly, while there are differences between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 3rd grade at %95 significance level, it is valid between pupils receiving education in 4th grade and pupils receiving education in 2nd grade at %99 significance level. These differences are in favor of pupils in 1st and 4th grades. Moreover, there are differences found between pupils receiving education in 2nd grade and pupils receiving education in 3rd and 4th grades in terms of saving awareness at %99 significance level. These differences are in the favor of pupils receiving education in 2nd grade. Questions having high response rate in terms of saving awareness can be ranged as turning off the lights and tap for preventing extravagancy and importance of recycling/separation for environmental protection. There were differences found between pupils receiving education in 1st grade and pupils receiving education in 2nd, 3rd and 4th grades in terms of spending awareness at %99 significance level. These differences are in favor of pupils receiving education in 1st grade. While it was found that the difference between pupils receiving education in 2nd grade and pupils receiving education in 3rd and 4th grades in terms of brand dimension is at %99 significance level, it is valid between pupils receiving education in 2nd grade and pupils receiving education in 1st grade at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving education in 1st, 3rd and 4th grades. In other words, there can be interdimensional differences with respect to brand as pupils' age change. Pupils in the same age group could give different answers to the same questions. Apart from that, there were not any differences in terms of sustainable saving at %95 significance level. According to the literature, there was not any saving attitude found for pupils between the ages of 12 and 14 (Ersoy & Nazik, 2006; 313-328).

The average score of sub-dimension of brand differentiate at %99 significance level ($p<0.01$) according to family income variable and it is also valid for spending free time at %95 significance level ($p<0.05$). Results of the multiple comparison tests show the differences between pupils' family income in the range of (1500,3001) and pupils' family income less than or equal to 1500TL in terms of spending free time at %95 significance

level. These differences are in favor of pupils' family income in the range of (1500, 3001). Also, it was found that the difference between pupils' family income more than or equal to 6001TL and pupils' family income in the range of (3000, 4501) and below or equal to 1500TL in terms of brand dimension at %99 significance level. These differences are in favor of pupils having family income more than or equal to 6001TL. Pupils having high family income level can develop their consumption awareness quickly due to the shopping experience, brand and product recognition in the market (Ersoy & Nazik, 2006; 313-328). Similar results are obtained by the studies of Williams (1970), Ward (1974), Moschis and Churchill (1979). Studies having sample group of pupils between 12 and 19 years old reveal the difficulties faced by adolescents having higher family income in handling the consumption related social responsibilities, price and alternative comparisons (Dursun, 1993; 8-114).

The average score of sub-dimension of spending awareness differentiate at %99 significance level ($p<0.01$) in terms of receiving allowance and it is also valid for brand at %95 significance level ($p<0.05$). Pupils receiving allowance have higher average scores related to spending awareness and brand than others not receiving any allowance. These results are in the same direction with studies based on pupils between 12 and 19 years old. Adolescents receiving regular allowance have more advanced knowledge of money management than others (Pliner et al., 1994; 449-465). It can be assumed that consumption is related to information such as how to spend allowance, where to do shopping, brands and price-quality relationship taught by parents to children (Mammadova, 2015; 3-121). According to the studies based on adolescents between 12 and 19 years old, pupils receiving regular allowance behave less responsibly in spending as welfare level increase and adolescents can not have convert their consumption related knowledge into an attitude.(Dursun, 1993; 8-14).

The average scores of sub-dimensions of spending free time and brand differentiate at %99 significance level ($p<0.01$) in terms of the frequency of receiving allowance weekly. The results of the multiple comparison tests show that the differences between pupils receiving allowance 5 days a week and pupils receiving allowance 1 day a week at %95 significance level in terms of spending free time. Similarly, while there are differences between pupils receiving allowance every day and pupils receiving allowance 1 or 2 days a week at %99 significance level, it is true that the difference between pupils receiving allowance every day and pupils receiving allowance 3 days a week is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving allowance 5 and 7 days a week. Also, while there are differences between pupils receiving allowance 4 days a week and pupils receiving allowance 2 days a week in terms of brand dimension at %99 significance level, it is also valid between pupils receiving allowance 4 days in a week and pupils receiving allowance 3 days in a week at %95 significance level. These differences are in favor of pupils receiving allowance 4 days in a week. It can be said that pupils receiving allowance 4 days a week have higher brand perception and more purchasing desire of branded products than pupils receiving allowance 2 and 3 days in a week. The results are consistent with past studies. Pupils receiving regular allowance and having higher family income can better recognize the brands and exaggerations in ads than others (Ward, 1974; 1-14).

The average score of sub-dimension of spending free time differentiates at %99 significance level ($p<0.01$) for weekly amount of allowance. The results of the multiple comparison tests reveal that the differences between pupils receiving allowance more than

or equal to 21TL a week and pupils receiving allowance in the interval of 1-5TL a week are at %99 significance level in terms of spending free time dimension. These differences are in favor of pupils receiving allowance more than or equal to 21TL a week. That is to say; the more allowance pupils receive, the more free time they spend outside. However, children between 6 and 10 years old spend more money on toys and computer games due to not spending time outside alone. The studies based on adolescents between 12 and 19 years old indicate that mobile phones and computer games shopping decisions of children made by parents (Çelik, 2015; 29-51). Families recognize the opinions of children related to shopping due to increased level of knowledge, request and conviction as they grow up (Güven & Aslan, 2016; 1-10).

While the average scores of sub-dimensions of spending free time and spending awareness differentiate at %99 significance level ($p < 0.01$) according to number of siblings variable, it is also valid for environmental factors at %95 significance level ($p < 0.05$). According to the results of the multiple comparison tests it was found that the differences between pupils having 3 siblings and pupils having no siblings in terms of environmental factors are at %95 significance level. These differences are in favor of pupils having 3 siblings. Also, there were differences found between pupils having no siblings and pupils having 5 siblings or more in terms of spending free time at %95 significance level. These differences are in favor of pupils having no siblings. While there were differences found between pupils having 3 siblings and pupils having 1 or 2 siblings in terms of spending awareness at %95 significance level, it is true that the difference between pupils having 3 siblings and pupils having no siblings is at %99 significance level. These differences are in favor of pupils having 3 siblings.

The average scores of sub-dimensions of saving awareness, spending awareness and brand differentiate in terms of education level of mother at %95 significance level. The results of the multiple comparison tests reveal that the differences between pupils whose mothers graduated from secondary school and pupils whose mothers graduated from university and illiterate are at %95 significance level in terms of saving awareness. These differences are in favor of pupils whose mothers graduated from secondary school. In addition, it was found that the difference between pupils whose mothers are illiterate and pupils whose mothers graduated from high school in terms of spending awareness is at %95 significance level. These differences are in favor of pupils whose mothers are illiterate. No difference is found in terms of brand dimension at %95 significance level. Studies based on pupils between 12 and 14 years old claim that the pupils' consumer awareness raises as parents' education level increases (Ersoy & Nazik, 2006; 313-328). There was found a positive relationship between the families' education level and 12 to 19 year old pupils' gaining consumption related social responsibility (Dursun, 1993; 8-14). Finally, a strong relationship between the education level of mother and degree of consumption, knowledge and attitude pupils in 12 and 14 years old was discovered, too (Ersoy & Nazik, 2006; 313-328).

While the average scores of sub-dimensions of environmental factors differentiate at %95 significance level according to the education level of father, it is also valid for brand dimension at %99 significance level. The results of the multiple comparison tests present the differences between pupils whose fathers graduated from secondary school and pupils whose fathers graduated from primary school in terms of brand dimension at %95 significance level. These differences are in favor of pupils whose fathers graduated from secondary school. It was not found any differences in terms of environmental factors at %95

significance level. There was found a positive relationship between the education level of father and pupils' consumption knowledge level according to the studies having research sample consisting of 12 and 14 years old. But it was not obtained any output claiming the importance of education level of father on attitude level (Ersoy & Nazik, 2006; 313-328).

The average scores of sub-dimension of brand dimension differentiate at %99 significance level according to working conditions of parents. According to the results of the multiple comparison tests, it was discovered that difference between pupils whose fathers and mothers are both working and pupils whose fathers are working in terms of brand dimension is at %99 significance level. These differences are in favor of pupils whose fathers and mothers are both working. Pupils' mothers can increase their knowledge level by joining social and business life, and consequently transfer gained information to children.

The main goal of schools located in Turkey is to teach rather than educate and it is one of the most frequently discussed topic. The case of information transfer is always carried out on the basis of pupils. Personality development is not an overemphasized issue. Though out of school activities need to be handled. Therefore there must be given special attention to the case of spending free time by informing mother, father and children (Tezcan, 1991; 164-180).

General tendency is based on the illiteracy of adolescents in terms of consumption, and spending big amounts inconsiderately (Wheeler & Thompson, 2001; 31). Instable social value judgments cause adolescents to gain consumption values such as owning more money and goods. Adolescents can be superior to other individuals and prove this superiority to others by utilizing these judgments (Atabek, 2002; 68-70). It is essential to teach every consumer from the early years with the aim of creating a conscious and responsible consumer group (Yener, 1990; 20). Thus, the case of teaching children and adolescents money management, saving and consumption can be a useful approach (Nazik & Beyazit, 2004; 2815). Additionally applicable propositions are explained as follows:

a)As children grow up they can do shopping with small amounts. This application enables children to learn the value of money by making comparison of price and brand. b)Parents are role models of children in the case of not harming themselves and objects at home or school. Parents need to be informed about controlling behaviors. It is important to teach 6 years old children at home and school via using communication tools. c)Children have no information about the economic condition of family. In fact, they need to be informed about these conditions. The opinions of children should be taken into the consideration in budget preparation process. By this way, children can consider the economic conditions of family while spending money. d)Universities can give support by making topic related research and teaching family and children consumption and saving. Furthermore, education programs can be arranged in summer schools and elementary schools. Moreover, shopping laboratories as in the USA could be created in order to inform children about spending behavior. e)Pupil's awareness in energy saving concept is determined via our research. Families can also take precautions to teach energy saving behaviors. For example, parents can give the amount money saved via energy saving such as electricity, water etc. as an allowance to pupils. That may be a motivating factor for preventing extravagancy.

REFERENCES

- Ağaç, S. & Harmankaya, H. (2009). İlköğretim Birinci Kademe öğrencilerinin Giysi tercihleri ve Giysi satın Alma Davranışlarına Etki Eden Faktörler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 1-13.
- Alicı, B. (2014). *Animasyon Filmlerin Çocukların Tüketim Alışkanlıklarına Etkisi: Robotlar, Barbie Moda Masalı, Cedric ve Winx Club Animasyon Filmleri İncelemesi*, Kocaeli Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Altınırnak, S., Badurlar, İ., Yıldırım, M., Şen, O. & Lakeç, O. (2017). 6-10 Yaş Aralığındaki Çocuk Tüketicilerin Tüketim Alışkanlıkları ve Tasarruf Davranışlarının Ölçülmesi: Eskişehir İli Örneği, *Anadolu Üniversitesi 1601E006 Nolu, Bilimsel Araştırma Projesi*, 1-36.
- Arnas, Y. A. (2006). The Effects of Television Food Advertisement on Children's Food Purchasing Requests, *Pediatrics International*, 48, 138-145.
- Atabek, E. (2002). *Erken Büyüyen Çocuklar*, İstanbul: Akdeniz Yayıncılık.
- Ateşoğlu, İ. & Türkkahraman, M. (2009). Çocukların Tüketici Olarak Sosyalleşmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 215-228.
- Babaoğlu, M. & Altınok, N. (2008). Tüketici Eğitimi, Önemi; Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar, *Standart Ekonomik ve Teknik Dergisi*, 47(550), 56-61.
- Babin, B.J., Darden, W.R. & Griffin, M. (1994). Work and/or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value. *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-656.
- Başfıncı, Ç. (2011). Modern Türk Tüketim Kültürüne Yönelik Bir Araştırma, *Milli Folklor*, 23 (91), 115-129.
- Budzanowska, M. (2011). Social Conditioning of Purchasing Decisions Of 9-11 Year Old Consumers, *Journal Of Consumer Behaviour*, 10(2), 143-160.
- Bulut, Z. A., Tekinbaş, F. & Babacan, M. (2014). Okul Öncesi Yaş Grubu Çocuklarının Pazarlama Kavramları Farkındalığı, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 27-49.
- Burr, P. & Burr, R.M. (1977). Parental Responses to Child Marketing. *Journal of Advertising Research*, 17, 17-24.
- Churchill, G.A. (1979). A Paradigm for Developing Better Measures of Marketing Constructs, *Journal of Marketing Research*, 16, 64-73.
- Commuri, S. & James, W.G. (2000). Opportunities for Family Research in Marketing. <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent>. Accessed 30.08.2016.
- Çakır, E. (2006). Satın Alma Kararlarında Çocukların Rollerini, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, A. Ç. & Çakır, M., (2013). 9-11 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Ailedeki Satın Alma Kararlarına Etkileri: Karabük Şehir Merkezinde Bir Araştırma, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 116-136.
- Çelik, N. (2015). Aile Satın Alma Kararlarında Genç Tüketicilerin Etkisi, *Journal of Entrepreneurship & Development*, 10 (1), 29-51.
- Dursun, Y. (1993). *Gençlerin Tüketicilik Rolünü Kazanmaları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ersoy, N. & Nazik, H.M. (2006). Ergenlerde Tüketicilik Bilinci Düzeyi Üzerine Bir Çalışma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 313-328.

- Ersoy, S. (2008). Çocuklara Para Yönetimini Öğretmede Ebeveyn Rehberliği, *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 140-157.
- Erten, S. (2002). Kız ve Erkek Öğrencilerin Evde Enerji Tasarrufu Yapma Davranış Amaçlarının Plânlanmış Davranış Teorisi Yardımıyla Araştırılması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 67-73.
- Frideres, J.S. (1973). Advertising, Buying Patterns, and Children. *Journal of Advertising Research*, 3(1), 34-6.
- Gönen, E., Özlen, Ö., Babekoğlu, Y. & Ufuk, H. (2001). Gençlerin Tüketici Davranışlarının Bir Model Yaklaşımı İle İncelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 137-166.
- Güneş, V. (2010). *Çizgi Film Karakterlerinin Çocukların Satın Alma Davranışlarında Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Güven, S. & Aslan, M. (2016). Aile Satın Almalarında Gizli Aktör Olan Çocuğun Etkisi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Araştırmalar E-Dergisi*, 1-10.
- Hayta, A.B. (2009). Sürdürülebilir Tüketim Davranışının Kazanılmasında Tüketici Eğitiminin Rolü, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 143-151.
- Karaman, K. (2007). Çizgi/Dizi Film Karakterlerinin Çocukların Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Etkisi; Giresun Örneği, *Karadeniz Dergisi*, 7, 64-82.
- Kaur, P. & Raghbir, S. (2006). Children in Family Purchase Decision Making in India and West, *A Review, Academy Of Marketing Science Review*, 8, 1-30.
- Malbeği, F. & Sağlam, H., İ. (2013). İlkokul 4.sınıf Öğrencilerinin Bilinçli Tüketiciliğe İlişkin Görüşleri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 251-268.
- Mammadova, M. (2015). *Üniversite Gençliği ve Tüketim Eğilimleri; Selçuk Üniversitesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- McNeal, W. (1973). *An Introduction to Consumer Behavior*, NewYork: John Wiley & Sons.
- Moschic, G. & Churchill, G., (1979). An Analysis of TheAdolescent Consumer, *Journal of Marketing*, 43, Summer, 40-43.
- Nazik, M.H., & Bayazıt, A. (2004). İlköğretimde Tüketici ve aile Bilimleri Eğitiminin Önemi, XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2815-2838.
- Öztürkler, H., & Çolak Ö., F. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri; Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hane Halkı Tasarruf Eğiliminin Analizi, *Bankacılar Dergisi*, 82, 3-44.
- Pliner, P., Darke, P., Abramovitch, R. & Freedman, J. (1994). Children’s Consumer Behavior in a Storewith Unattractive Merchandise; The Caveat Emptorium, *Journal of EconomicPsychology*, 15, 449-465.
- Sönmez, S., (2006). 7-12 Yaş Arasındaki Çocukların Aile Satın Alma Kararına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, A. & Hatungil, T. (2008). İlkokul Öncesi Çocukların Tüketim Alışkanlıklarını Etkileyen Faktörlerin Tüketici Kimliklerinin Oluşumu Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 8(30), 83-95.

- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlik*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Şener, G. (2009). Türkiye’de Facebook Kullanımı Araştırması, *XIV. Türkiye’de İnternet Konferansı*, 12-13 Aralık, İstanbul.
- Şimşek, O., F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*, Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Tekvar, S. O. (2016). Tüketici Davranışlarının Demografik Özelliklere Göre Tanımlanması, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(6), 1601-1616.
- Tezcan, M. (1991). *Toplumsal ve Kültürel Değişme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 164, Ankara, 164-180.
- Ward, S. (1974). Consumer Socialization, *Journal of Consumer Research*, 1, 1-14.
- Ward, S., Klees, D.M. & Wackman, D. B, (1990). Consumer Socialization Research: Content Analysis of Post-1980 Studies, and Some Implications for Future Work. In M.E. Goldberg, G. Gorn, & R.W. Pollay (Eds.), *Advances in Consumer Research*, (pp. 798-803), UT: Association for Consumer Research.
- West, S.G., Finch, J.F. & Curran, P.J. (1995). *Structural Equation Models with Nonnormal Variables and Remedies*. In R.H. Hoyle (Ed.), *Structural Equation Modeling: Concepts, Issues and Applications*, 56-75, Sage: London.
- Wheeler, J.P., & Thompson, N.E. (2001). Consumerism in the Classroom: effective Strategies for Today’s Teenage Consumers. *Journal of Family and Consumer Sciences Education*, 19(2), 26-31.
- Williams, J.W. (1970). A Gradient of The Economic Concepts of Elementary School Children and Factors, Associated with Cognition, *Journal of Consumer Affairs*, 4, 113-123.
- Yener, M. (1990). Tüketici Eğitimi ve Aile Açısından Önemi, *Standart*, 29 (346), 19-21.
- Yener, M., & Özkan, S. (1988). Tasarrufun Önemi ve Tasarrufu Etkileyen Faktörler, *SSK Genel Müdürlüğü Bülteni*, July-September, 60-61.
- Yörükoğlu, A. (1996). *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*, (9th ed.) İstanbul: Özgür Yayınları.

TÜRKİYE KONUT FİYAT ENDEKSİ VE DÜZEY BAZLI KONUT FİYAT ENDEKSLERİ İLE SEÇİLİ DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY HOUSE PRICE INDEX, LEVEL BASED HOUSE PRICE INDEX AND SELECTED VARIABLES

ПРИЧИННО-СЛЕДСТВЕННАЯ СВЯЗЬ МЕЖДУ ИНДЕКСОМ ЦЕН НА ЖИЛЬЕ В ТУРЦИИ И ИНДЕКСОМ УСТАНОВЛЕННЫХ ЦЕН НА ЖИЛЬЕ С ВЫБРАННЫМИ ПЕРЕМЕННЫМИ

Gökben Adana KARAAĞAÇ* -Serpil ALTINIRMAK**

ÖZ

Çalışmada, Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE) ve TR10 (İstanbul), TR31 (İzmir), TR51 (Ankara), TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR61 (Antalya, Burdur, Isparta), TRC1 (Kilis, Adıyaman, Gaziantep), TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa), TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve TRA2 (Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır) düzey bölgelerinin konut fiyat endeksleri ile sanayi üretim endeksi (SUE), tüketici fiyat endeksi (TUFE), tüketici güven endeksi (TGE), döviz kuru (DOVIZ), istihdam (IST) ve işsizlik (ISS) değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Analizde Ocak 2010-Aralık 2017 dönemine ait aylık veriler kullanılmıştır. Serilerin durağanlığı Augmented-Dickey Fuller birim kök testiyle incelenmiştir. Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE) ile tüketici güven endeksi (TGE) arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi, Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE)'den istihdam (IST) ve sanayi üretim endeksine (SUE) tek yönlü bir nedensellik ilişkisi, tüketici fiyat endeksinden (TUFE) Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE)'ne doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Düzey bölgelerinin konut fiyat endeksleri ve değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan nedensellik testi sonuçları, bölgeler bazında farklılıklar göstermektedir. TR10 bölgesinde tüketici güven endeksi ile istihdam; TR31 bölgesinde tüketici fiyat endeksi; TR51 bölgesinde sanayi üretim endeksi; TR21 bölgesinde istihdam, işsizlik ve tüketici fiyat endeksi; TR22 bölgesinde sanayi üretim endeksi; TR61 bölgesinde istihdam; TRC1 bölgesinde tüketici fiyat endeksi; TRC2 bölgesinde istihdam, tüketici güven endeksi ve sanayi üretim endeksi; TRC3 bölgesinde sanayi üretim endeksi ve tüketici güven endeksi; TRA1 bölgesinde tüketici güven endeksi; TRA2 bölgesinde tüketici güven endeksi değişkenleri ile düzey bazlı konut fiyat endeksleri arasında farklı yönlerde nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

gokbenkaraagac@gmail.com

** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu, Eskişehir.

saltinirmak@anadolu.edu.tr

DOI: 10.17498/kdeniz.415650

Anahtar Kelimeler: Türkiye Konut Fiyat Endeksi, Düzey Bazında Konut Fiyat Endeksi, Granger Nedensellik Testi, Sanayi Üretim Endeksi, Tüketici Fiyat Endeksi, Döviz Kuru

ABSTRACT

This study investigated the causality relationship that exists between the Turkey House Price Index and TR10, TR31, TR51, TR61, TRC1, TRC2, TRC3, TRA1 and TRA2 level regional house price indexes, and the industrial production index, consumer price index, consumer confidence index, exchange rate, employment and unemployment. According to the results of the Granger Causality test, there is a bidirectional causality relationship between the Turkey House Price Index and the consumer confidence index; a unidirectional causality relationship from the Turkey House Price Index to employment and the industrial production index; and a unidirectional causality relationship from the consumer price index to the Turkey House Price Index. The direction of the relationships of the level-based regional house price indexes and the other variables were found to change with the regions. Causality relationships in different directions were found between level-based house price indexes and the variables for different indexes including consumer confidence index and employment in the region TR10; consumer price index in region TR31; industrial production index in region TR51; employment, unemployment and consumer price index in region TR21; industrial production index in region TR22; employment index in region TR61; consumer price index in region TRC1; employment, consumer confidence index and industrial production index in region TRC2; industrial production index and consumer confidence index in region TRC3; consumer confidence index in region TRA1 and consumer confidence index in region TRA2.

Keywords: Turkey House Price Index, Level Based House Price Index, Granger Causality Test, Industrial Production Index, Consumer Price Index, Exchange Rate

АННОТАЦИЯ

В этой работе исследовалась причинно-следственная связь, существующая между индексом цен на жилье в Турции (ТНПИ) и TR10, TR31, TR51, TR61, TR21, TR22, TR61, TRC1, TRC2, TRC3, TRA1, и TRA2 а также индексом промышленного производства (ИПП), индексом доверия потребителя (ИДП), индексом уверенности потребителя (ИУП), обменным курсом (ЭК), занятостью (З) и безработицей (Б). Использовались месячные данные за период с января 2010 года по декабрь 2017 года. Согласно результатам теста причинности Грейнджер, существует двухсторонняя причинно-следственная связь между индексом цен на жилье в Турции (ТНПИ) и индексом уверенности потребителя (ИУП); одностороннее причинно-следственное отношение индекса цен на жилье в Турции (ТНПИ) к занятости (З) и к индексу промышленного производства (ИПП); и односторонняя причинно-следственная связь индекса потребительских цен (ИПЦ) и индекса цен на жилье в Турции (ТНПИ). Было обнаружено, что направление отношений установленных региональных рыночных индексов цен на жилье и других переменных меняется в зависимости от региона. Результаты теста причинности для определения взаимосвязи между индексами внутренних цен регионов уровня и переменных показывают различия на региональной основе. Индекс доверия потребителей в регионе TR10; Индекс потребительских цен в регионе TR31; Индекс промышленного производства в регионе TR51; Занятость, безработица и индекс потребительских цен в регионе TR21; Индекс промышленного производства в TR22;

Занятость в регионе TR61; Индекс потребительских цен в регионе TRC1; Занятость в регионе TRC2, индекс доверия потребителей и индекс промышленного производства; В регионе TRA2 отношения причинности между индексами индекса доверия потребителей и индексы цен на жилье на уровне были определены в разных направлениях.

ключевые слова: Индекс цен на жилье, индекс цен на жилье на уровне жилья а также индексом промышленного производства, индексом доверия потребителя , обменным курсом

1.Giriş

Küreselleşmenin ekonomik anlamdaki en büyük ve önemli sonucu sermayenin serbest bir şekilde ülkeler arasında dolaşımıdır. Bir ülkede başlayan bir kriz ister finansal piyasalarda, isterse de reel piyasalarda yaşansın, o ülkeyle sınırlı kalmayıp, komşu ülkeleri ve ticari ilişkiler içinde olduğu ülkeleri de kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Finansal piyasalarda başlayan krizler reel piyasaları etkilerken, aynı şekilde reel piyasalarda başlayan krizler de finansal piyasaları etkisi altına almaktadır. Örneğin 2008 yılında ABD’de mortgage kaynaklı olarak başlayan kriz tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de etkisi altına almıştır ve Türkiye’nin büyüme hızı bu krizden olumsuz olarak etkilenmiştir.

2008 yılında ABD’de başlayan ve etkisi bütün dünyaya yayılan küresel ekonomik kriz, yüksek riskli konut piyasasında işlem gören varlıklarda ve piyasalarda başlayan bozulmanın, daha az riskli finansal varlıklara yayılacağı korkusu ile daha da derinleşmiştir (Özhan, 2016, s.99). Bir ülkede konut piyasasında başlayıp da etkileri dünya çapında hissedilen 2008 krizi dikkate alındığında, inşaat sektörü ve dolayısıyla konut piyasalarının ülke ekonomileri için ne denli önemli bir sektör olduğu açıkça görülmektedir.

Genel anlamda inşaat sektörünün, gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de büyük oranda yatırım malı üreten sektörlerden biri olduğunu söylemek mümkündür (Düzol, 1997, s.7).

Türkiye’de inşaat sektörüne bağlı 200’den fazla alt sektör bulunmaktadır. İnşaat sektörü bu sektörlerin ürettiği mal ve hizmete talep yaratan bir konumunda olup, ekonominin lokomotif olarak nitelendirilmektedir (İnşaat Sektörü Raporu, 2017, s.1). Dolayısıyla bu sektördeki gelişmeler, büyümeler ya da daralmalar kaçınılmaz olarak ülke ekonomisini de doğrudan etkilemektedir.

İnşaat sektörü; ekonomi içindeki yeri, ekonomik büyümeye olan katkısı ve istihdam etkisi bakımından Türkiye ekonomisinin önemli sektörleri içerisinde yer almaktadır. Emek yoğun bir sektör olmasından dolayı birçok kişiye de iş imkanı sunmaktadır. Tablo 1’de inşaat sektörü ve diğer sektörlerde istihdam edilen kişi sayısı ile inşaat sektörünün tarım dışı toplam istihdam içerisindeki payı gösterilmiştir.

Tablo 1: Toplam İstihdam ve İnşaat Sektörü İstihdam Verileri

Yıllar	Tarım Dışı İstihdam Verileri				
	Toplam	Sanayi	İnşaat	Hizmet	İnşaat/Toplam (%)
2010	16773	4599	1441	10733	8,6
2011	17836	4858	1665	11313	9,3
2012	18662	4913	1716	12032	9,2
2013	19447	5114	1793	12540	9,2
2014	20462	5310	1901	13251	9,3
2015	21172	5338	1920	13914	9,1
2016	21911	5297	1993	14621	9,1

Kaynak: TÜİK, Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri, 2018

İnşaat sektörünün önemli bir oranının konutlardan oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle inşa edilen konutların doğru bir şekilde fiyatlanıp fiyatlanmadığı ya da konut fiyatlarının ne yöne doğru seyrettiği ekonomi açısından önemli bir göstergedir. Bu nedenle TCMB tarafından 2010 yılından itibaren konut piyasasındaki fiyat hareketlerinin takip edilmesi amacıyla tüm ülkeyi kapsayan Konut Fiyat Endeksi (KFE) (House Price Index-HPI) hesaplanmaya başlamıştır (www.tcmb.gov.tr, Erişim tarihi: 22.1.2018). Hesaplanan bu endeksin hangi değişkenlerden ve ekonomik faktörlerden etkilendiği ve bu etkinin ne ölçüde olduğu ekonominin seyri açısından önemli bir gösterge haline gelmiştir.

Genel tanımıyla konut fiyat endeksi, belirli bir dönem içerisinde satılan konutların ortalama ya da medyan fiyatının ölçülmesini sağlayan ve zamanla ölçüme dahil edilen konutların değiştirilmesi ile hesaplanan bir endekstir (Bianconi & Yoshino, 2013, p.27).

Konut fiyat endekslerinin hesaplanması çok da kolay bir işlem değildir. Konutlarda gerçekleşen fiyat hareketlerini ölçmeyi hedefleyen konut fiyat endeksinin hesaplanmasında karşılaşılan en temel iki zorluk ise; konutların her birinin konumu ve özellikleri bakımından birbirinden tamamen farklı yani heterojen olması; ikincisi ise konut satışlarındaki seyrekliktir (Bollerslev vd., 2016, p.1007).

Türkiye’de konut fiyat endeksi hesaplanırken Tabakalanmış Ortanca Fiyat Yöntemi kullanılmaktadır. Tabakalanmış Ortanca Fiyat Yöntemi; “Benzer özellikteki konutların gruplandırılarak görece homojen tabakaların oluşturulması ve her bir tabaka için hesaplanan ortanca birim fiyatın ağırlıklandırılmasıyla genel fiyat endeksine ulaşıldığı yöntem” olarak tanımlanmaktadır (www.tcmb.gov.tr, Erişim tarihi: 22.1.2018).

Bu çalışmada, Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE) ve düzey bölgeleri (ve TR10, TR31, TR51, TR21, TR22, TR61, TRC1, TRC2, TRC3, TRA1, TRA2) konut fiyat endeksleri ile sanayi üretim endeksi (SUE), tüketici fiyat endeksi (TUFE), tüketici güven endeksi (TGE), döviz kuru (DOVIZ), istihdam (IST) ve işsizlik (ISS) arasında bir ilişkinin var olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde konuyla ilgili literatür taramasına yer verilmiş, üçüncü bölümde veri seti ve analiz yöntemi belirtilip, dördüncü bölümde analiz bulguları sunulmuştur. Beşinci ve son bölümde ise sonuçlar özetlenmiştir.

2.Literatür Taraması

Konut fiyat endeksi ile ilgili yapılan akademik çalışmalara bakıldığında, yabancı çalışmaların çoğunun bu endeksin oluşturulmasında kullanılacak yöntemlere yönelik olduğu; ülkemizde yapılan çalışmalarda ise daha çok konut fiyat endeksi üzerinde etkili olan değişkenler ve bu endeksin diğer makroekonomik faktörler ile ilişkisinin incelendiği görülmektedir.

Çankaya (2013) çalışmasında, çalışmaya konu olan 75 ülkenin konut fiyat endeksleri ile seçilen makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi, 1995 ve 2012 yılları arasındaki dönem için Panel Veri Analizi Yöntemini kullanarak incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, konut fiyat endeksleri ile yıllık kredi faiz oranı, yıllık kişisel harcanabilir gelir ve gayrisafi yurtiçi hâsıla arasında pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilirken; istihdam ve nüfus ile negatif bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Ayrıca, analize dahil edilen ülkeler, Afrika, Amerika, Asya, Batı Avrupa ve Doğu Avrupa olmak üzere beş gruba ayrılmış ve bu grupların konut fiyat endekslerinin makroekonomik faktörlerden etkilenme derecelerinin farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Wu vd. (2014) çalışmalarında, Çin’in gelişmekte olan konut piyasasında, konut fiyatlarını ölçmede kullanılan metotların hangisinin daha iyi sonuçlar verdiğini araştırmışlardır. Bu metotlar, basit ortalama yöntemi, eşleştirme yaklaşımı ve hedonik modelleme yaklaşımıdır. Hesaplamalar sonucunda, basit ortalama yönteminin konutların

satış anındaki kalitelerinde meydana gelen değişiklikleri yansıtmadığı, eşleştirme yaklaşımının ise fiyat belirlemedeki davranışları kontrol etmede başarısız olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden Çin’de 35 konut piyasasında hedonik modelleme yaklaşımı kullanılarak konutların kalitesindeki değişiklikler ve fiyat belirlemedeki davranışlar dikkate alınarak bir konut fiyat endeksi oluşturulmuştur. Bu endeks ile resmi kuruluşların raporlarının aksine Çin piyasasının daha çok yanlış fiyatlandırma riski ile karşı karşıya olduğu sonucuna varılmıştır.

Plakandaras vd. (2015) çalışmalarında, ABD’nin konut fiyat endeksini, BAR ve BVAR ekonometrik tekniklerini ve yeni EEMD-SVR tahmin modellerini kullanarak belirlemeyi amaçlamışlardır. Analize 1890 ve 2012 yılları arasında gözlemlenen 11 adet makroekonomik göstere dahil edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, EEMD-AR-SVR modelinin konut fiyat endeksini tahmin etmede en iyi model olduğu tespit edilmiştir.

Bollerslev, Patton ve Wang (2016) çalışmalarında, Haziran 2001 ve Eylül 2012 döneminde ABD’nin 10 büyük metropol bölgesine ait Günlük Konut Fiyat Endeksi oluşturmayı amaçlamışlardır. Sonuçların, Case–Shiller yöntemiyle hesaplanan konut fiyat endeksi ile benzerlikler gösterdiği ortaya konmuştur. Analiz, tekrar satış yöntemi kullanılarak birkaç milyon konutun verileri ile kapsamlı bir şekilde yapılmıştır. Hesaplanan günlük konut fiyat endekslerinin, diğer günlük aktif fiyatlarına benzer dinamik özellikler sergilediği ve günlük konut fiyat endeksi getirilerinin farklı aylık konut fiyat endekslerini tahmin etmede kullanılabileceği tespit edilmiştir.

Coşkun ve Ümit (2016) çalışmalarında BİST100 endeks getirisi ile altın fiyatı, döviz kuru, mevduat faiz oranı ve reel konut fiyat endeksi arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını belirleyebilmek için Ocak 2000 - Temmuz 2014 dönemine ait aylık verileri kullanmışlardır. Seriler arasındaki uzun dönemli ilişki, Johansen Eşbütünleşme testi ve Maki çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Johansen testi sonucunda seriler arasında bir tane eşbütünleşme ilişkisi olduğu, Maki testi sonucunda ise seriler arasında uzun dönemli ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Zhang ve Li (2017) çalışmalarında, Ocak 2013 ve Aralık 2015 dönemi arasında Pekin’de inşa edilen yeni konutların fiyatlarını etkileyen faktörleri belirleyebilmek ve buna dair bir konut fiyat endeksi oluşturabilmek için, en küçük kareler yöntemi ve dağılım regresyon ile tahminlerde bulunmuşlardır. Çalışmada kullanılacak veriler Soufun adlı emlak sitesinden elde edilmiştir. 2013 ve 2015 yılları arasında satılan 190.580 adet konutun verileri analize dahil edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, konut fiyatlarının konutun sahip olduğu özelliklere göre değiştiği, söz konusu dönemde konut fiyatlarında %15 ile %24 arasında önemli bir değer artışı olduğu ve konut fiyatlarının dağılımları arasında önemli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Çetin ve Doğaner (2017), İnşaat Sektörü Güven Endeksi ve Konut Sektörü Fiyat Endeksi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, Ocak 2011 – Mart 2017 dönemi için aylık verileri kullanarak serilere Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla yapılan Granger nedensellik testi sonucuna göre; Konut Fiyat Endeksi’nin İnşaat Güven Endeksi’nin nedeni olmadığı fakat İnşaat Güven Endeksi’nin Konut Fiyat Endeksi’nin nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Paksoy, Yöntem ve Büyükçelebi (2018) çalışmalarında, Türkiye’de TRC1, TRC2 ve TRC3 Düzey Bölgelerinde görülen enflasyonist ortamın Konut Fiyat Endeksi üzerindeki etkisini incelemiştir. Ocak 2010 – Ocak 2014 döneminde aylık tüketici fiyat endeksi ve Konut Fiyat Endeksi verilerinin kullanıldığı çalışmada, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini Hacker-Hatemi-J bootstrap analizleri ile test etmişlerdir. Öncelikle Türkiye geneli

için TÜFE ve KFE arasındaki ilişki, sonrasında ise çalışmaya konu olan bölgeler için TÜFE ve KFE arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, Türkiye genelinde Konut Fiyat Endeksinin enflasyonist baskıya neden olmadığı fakat TRC1 ve TRC2 bölgelerinde enflasyonist baskıya neden olduğu tespit edilmiştir.

2. Veri Seti ve Yöntem

Türkiye, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına (İBBS-2. düzey) göre 26 ayrı bölgeye ayrılmıştır (www.tuik.gov.tr, Erişim tarihi: 20.02.2018). TCMB'nin yayımlanmış olduğu Konut Fiyat Endeksi raporlarına göre, 2010 ve 2017 yılları arasında konut fiyat endeksinin en yüksek artış gösterdiği Bölgeler; TR10, TR31, TR51, TR21, TR22, TR61 ve en düşük artış gösterdiği bölgeler ise; TRC1, TRC2, TRC3, TRA1, TRA2 bölgeleri olarak belirlenmiştir. Tablo 2'de İstatistiki Bölge Birimleri ve kapsadığı iller görülmektedir.

Tablo 2: Çalışmaya Konu Olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2

Düzye 2	İller
TR10	İstanbul
TR31	İzmir
TR51	Ankara
TR21	Edime, Kırklareli, Tekirdağ
TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR61	Antalya, Burdur, Isparta
TRC1	Kilis, Adıyaman, Gaziantep
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa
TRC3	Batman, Mardin, Siirt, Şırnak
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır

Kaynak: TCMB

Çalışmada, Düzey 2 bölgelerinin konut fiyat endeksleri ve sanayi üretim endeksi (SUE), tüketici fiyat endeksi (TUFEE), tüketici güven endeksi (TGE), döviz kuru (DOVIZ), istihdam (IST) ve işsizlik (ISS) arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın analizinde kullanılan veriler TCMB ve TÜİK'in resmi web sitelerinden elde edilmiş ve veriler analize uygun hale getirilmiştir. Türkiye Konut Fiyat Endeksi 2010 yılından itibaren hesaplanmaya başladığı için verilerin başlangıç tarihi Ocak 2010 olarak alınmıştır ve çalışmada aylık veriler kullanılmıştır. Ocak 2010 – Aralık 2017 dönemi araştırma dönemini oluşturmaktadır.

Veriler arasındaki nedensellik ilişkisi için Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Granger (1969) nedenselliği, “Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş değerleri kullanıldığında X'in geçmiş değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir” şeklinde tanımlanmıştır (Granger, 1969). Söz konusu Testte, analize konu olan iki değişkenin birbirini gecikmeli olarak etkileyip etkilemediği, diğer bir ifadeyle X'in mi Y'nin nedeni olduğu yoksa Y'nin mi X'in nedeni olduğu ortaya konulmaktadır (Takım, 2015, s. 6). Granger'in yapmış olduğu tanımda X değişkeni yerine TKFE ve Y değişkeni yerine TUFEE değişkeni konduğunda denklem şu şekilde olacaktır:

$$TKFE = \sum_{i=1}^m \alpha_i TKFE(t-1) + \sum_{j=1}^m \beta_j TUF E(t-j) + ut$$

.....(1)

$$TUF E = \sum_{i=1}^m \theta_i TUF E(t-1) + \sum_{j=1}^m \varphi_j TKFE(t-j) + vt$$

.....(2)

Yukarıda verilen denklem (1) TUF E’den TKFE’ye doğru nedenselliği sınamak, denklem (2) TKFE serisinden TUF E’ye doğru nedenselliği sınamaktadır. Denklem (1)’de sınanan temel hipotez $\sum_{j=0}^m \beta_j TUF E = 0$ şeklindedir. Söz konusu hipotezin reddedilmesi durumunda TUF E’den TKFE serisine nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Denklem (2)’de sınanan temel hipotez ise $\sum_{j=0}^m \varphi_j TKFE = 0$ şeklindedir. Söz konusu hipotezin reddedilmesi durumunda ise TKFE serisinden TUF E’ye doğru nedensellik olduğu sonucuna ulaşılır.

Söz konusu test, kısıtlı F istatistiğine dayanmaktadır. Hesaplanan F istatistiği hesaplanan kısıtlı F değeri, tablo kritik değerinden $(m, n - k; \% \alpha)$ küçük ise X ’ten Y ’ye nedensellik olmadığı, hesaplanan kısıtlı değer tablo kritik değerinden büyük ise X ’ten Y ’ye nedensellik olduğu şeklinde yorumlanır (Tarı, 2014: s. 439).

3.Bulgular

3.1.Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

Seçilen değişkenlerin Augmented Dickey-Fuller Test sonuçlarına göre, sanayi üretim endeksi (SUE), tüketici güven endeksi (TGE), döviz kuru (DOVIZ), istiham (IST) ve işsizlik (ISS) serileri birinci farklarında durağan iken, tüketici fiyat endeksi (TUF E) serisinin ikinci farkında durağan olduğu tespit edilmiştir. Tablo 3’te seçilen değişkenlere dair ADF test sonuçları ayrıntılı biçimde gösterilmiştir.

Tablo 3: Seçilen Değişkenler İçin Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzyer Hali		
	Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	Trend and Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	None (olasılık) [gecikme uz.]
SUE	-0.342836 (0.9129) [11]	-2.645992 (0.2617) [11]	3.494368 (0.9998) [11]
TGE	-2.762266 (0.0676) [0]	-4.422828 (0.0033) [0]	-0.219538 (0.6047) [0]
DOVIZ	-1.309377 (0.6226) [1]	-3.187934 (0.0932) [1]	-1.292595 (0.1799) [1]
TUF E	3.439702 (1.0000) [4]	-0.255358 (0.9908) [4]	6.472324 (1.0000) [4]
IST	-0.815189 (0.8099)	-3.757127 (0.0234)	3.406676 (0.9988)

	[3]	[2]	[0]
ISS	-2.371622 (0.1525) [2]	-3.230975 (0.0848) [2]	-0.846662 (0.3466) [2]
Birinci Fark Hali			
Değişkenler	Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	Trend and Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	None (olasılık) [gecikme uz.]
SUE	-4.644699 (0.0003) [10]	-4.581020 (0.0021) [10]	-2.807403 (0.0055) [10]
TGE	-7.820098 (0.0000) [2]	-7.855435 (0.0000) [2]	-7.858043 (0.0000) [2]
DOVIZ	-7.603945 (0.0000) [0]	-7.564839 (0.0000) [0]	-7.496491 (0.0000) [0]
TUFE	-6.193974 (0.0000) [3]	-7.464002 (0.0000) [3]	-0.843876 (0.3476) [5]
IST	-6.315166 (0.0000) [2]	-6.277893 (0.0000) [2]	-5.393151 (0.0000) [2]
ISS	-4.277891 (0.0009) [1]	-4.361154 (0.0040) [1]	-4.251360 (0.0000) [1]
İkinci Fark Hali			
Değişkenler	Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	Trend and Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	None (olasılık) [gecikme uz.]
TUFE	-8.695681 (0.0000) [4]	-8.640991 (0.0000) [4]	-8.708155 (0.0000) [4]

*%1,%5 ve %10 anlamlılık seviyesinde kritik değerler -3.501445, -2.892536 ve -2.583371

Düzye bölgeleri ve Türkiye Konut Fiyat Endeksi serileri için yapılan ADF Testi sonuçlarına göre ise, TRA1, TRA2, TRC2 ve TRC3 serileri birinci farklarında durağan iken, TKFE, TR10, TR31, TR51, TR21, TR22, TR61 ve TRC1 serilerinin ikinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Tablo 4'te analiz sonuçları ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

Tablo 4: Düzye Bölgeleri İçin Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzye Hali		
Değişkenler	Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	Trend and Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	None (olasılık) [gecikme uz.]
TR10	1.404897 (0.9989)	-2.395949 (0.3793)	4.399159 (1.0000)

	[1]	[1]	[1]
TR31	9.566901 (1.0000) [0]	0.515278 (0.9992) [1]	6.013115 (1.0000) [1]
TR51	2.747245 (1.0000) [0]	-2.256151 (0.4532) [1]	6.358510 (1.0000) [1]
TR21	4.293910 (1.0000) [3]	1.391112 (1.0000) [3]	4.935093 (1.0000) [1]
TR22	3.270810 (1.0000) [3]	-0.161714 (0.9930) [3]	4.607608 (1.0000) [3]
TR61	1.649966 (0.9995) [3]	-2.322962 (0.4173) [3]	3.690597 (0.9999) [3]
TRC1	-2.405223 (0.1430) [0]	0.393545 (0.9988) [0]	0.370761 (0.7894) [7]
TRC2	-1.668665 (0.4438) [1]	-1.615596 (0.7796) [1]	3.482476 (0.9998) [1]
TRC3	-0.934711 (0.7730) [3]	-1.064172 (0.9288) [3]	4.174873 (1.0000) [3]
TRA1	0.682923 (0.9912) [3]	-2.319828 (0.4190) [1]	4.538060 (1.0000) [3]
TRA2	-0.955761 (0.7661) [0]	-2.927679 (0.1587) [0]	4.261995 (1.0000) [0]
Birinci Fark Hali			
Değişkenler	Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	Trend and Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	None (olasılık) [gecikme uz.]
TR10	-5.484337 (0.0000) [0]	-5.889412 (0.0000) [0]	-1.180822 (0.2157) [3]
TR31	-2.240989 (0.1935) [3]	-7.165830 (0.0000) [0]	-0.586531 (0.4607) [3]
TR51	-7.014577 (0.0000) [0]	-7.459421 (0.0000) [0]	-0.758750 (0.3850) [4]
TR21	-2.359529 (0.1561) [3]	-5.575699 (0.0001) [2]	-0.872377 (0.3355) [3]
TR22	-5.295278 (0.0000) [2]	-6.782333 (0.0000) [2]	0.410054 (0.7994) [10]
TR61	-3.298887 (0.0177)	-4.420727 (0.0033)	-1.687684 (0.0864)

	[1]	[2]	[1]
TRC1	-6.967021 (0.0000) [0]	-7.378634 (0.0000) [0]	-0.724419 (0.4001) [6]
TRC2	-7.040369 (0.0000) [0]	-7.177931 (0.0000) [0]	-5.404879 (0.0000) [0]
TRC3	-8.208544 (0.0000) [2]	-8.224557 (0.0000) [2]	-9.063213 (0.0000) [0]
TRA1	-6.636257 (0.0000) [2]	-6.678324 (0.0000) [2]	-5.504573 (0.0000) [0]
TRA2	-9.468668 (0.0000) [0]	-9.460640 (0.0000) [0]	-7.933981 (0.0000) [0]
İkinci Fark Hali			
Değişkenler	Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	Trend and Intercept (olasılık) [gecikme uz.]	None (olasılık) [gecikme uz.]
TR10	-9.330656 (0.0000) [2]	-9.335151 (0.0000) [2]	-9.383085 (0.0000) [2]
TR31	-10.47124 (0.0000) [2]	-10.45081 (0.0000) [2]	-10.50065 (0.0000) [2]
TR51	-9.263644 (0.0000) [3]	-9.224491 (0.0000) [3]	-9.313951 (0.0000) [3]
TR21	-8.635563 (0.0000) [2]	-8.576889 (0.0000) [2]	-8.647881 (0.0000) [2]
TR22	-8.616550 (0.0000) [9]	-8.554822 (0.0000) [9]	-8.524523 (0.0000) [9]
TR61	-19.05864 (0.0001) [0]	-18.971171 (0.0000) [0]	-19.16307 (0.0000) [0]
TRC1	-9.131916 (0.0000) [5]	-9.138833 (0.0000) [5]	-9.189598 (0.0000) [5]

*%1,%5 ve %10 anlamlılık seviyesinde kritik değerler -3.501445,
-2.892536 ve -2.583371

3.2.Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Granger Nedenesellik Testi sonuçları Türkiye Konut Fiyat Endeksi ve düzey bölgeleri konut fiyat endeksleri için aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 5: TKFE Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TKFE'nin Granger nedeni değildir TKFE DOVIZ'in Granger nedeni değildir	92	1.70371 0.14254	0.1880 0.8674
ISS TKFE'nin Granger nedeni değildir TKFE ISS'in Granger nedeni değildir	92	0.64895 1.11751	0.5251 0.3317
IST TKFE'nin Granger nedeni değildir TKFE Granger nedeni değildir IST	92	1.36666 4.52673	0.2604 0.0135*
SUE TKFE'nin Granger nedeni değildir TKFE SUE'nin Granger nedeni değildir	92	1.27049 2.47366	0.2858 0.0902*
TGE TKFE'nin Granger nedeni değildir TKFE TGE'nin Granger nedeni değildir TGE	92	7.70057 4.38035	0.0008* 0.0154*
TUFE TKFE'nin Granger nedeni değildir TKFE TUFE'nin Granger nedeni değildir	92	2.36832 1.36547	0.0996* 0.2607

TKFE ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisine bakıldığında; TKFE'nin IST'in Granger nedeni olduğu, TKFE'nin SUE'nin Granger nedeni olduğu, TGE'nin TKFE'nin Granger nedeni olduğu, TKFE'nin TGE'nin Granger nedeni olduğu ve TUFE'nin TKFE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: TR10 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TR10'un Granger nedeni değildir TR10 DOVIZ'in Granger nedeni değildir	92	1.41320 0.96115	0.2489 0.3865
ISS TR10'un Granger nedeni değildir TR10 ISS'in Granger nedeni değildir	92	1.18419 1.22194	0.3109 0.2997
IST TR10'un Granger nedeni değildir TR10 IST'in Granger nedeni değildir	92	5.02089 10.4589	0.0086* 9.E-05*
SUE TR10'un Granger nedeni değildir TR10 SUE'nin Granger nedeni değildir	92	0.42007 0.76581	0.6583 0.4681
TGE TR10'un Granger nedeni değildir TR10 TGE'nin Granger nedeni değildir	92	7.59253 9.81153	0.0009* 0.0001*
TUFE TR10'un Granger nedeni değildir TR10 TUFE'nin Granger nedeni değildir	92	0.09605 0.47883	0.9085 0.6211

TR10 (İstanbul) düzey bölgesinin konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; IST'in TR10 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni

olduğu, TR10 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin IST'in Granger nedeni olduğu, TGE'nin TR10 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu ve TR10 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin TGE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: TR31 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TR31'in Granger nedeni değildir	92	0.86331	0.4253
TR31 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.14143	0.8683
ISS TR31'in Granger nedeni değildir	92	0.04797	0.9532
TR31 ISS'in Granger nedeni değildir		0.93276	0.3974
IST TR31'in Granger nedeni değildir	92	0.02231	0.9779
TR31 IST'in Granger nedeni değildir		1.51764	0.2250
SUE TR31'in Granger nedeni değildir	92	0.66783	0.5154
TR31 SUE'nin Granger nedeni değildir		0.60274	0.5496
TGE TR31'in Granger nedeni değildir	92	0.29243	0.7472
TR31 TGE'nin Granger nedeni değildir		1.22226	0.2996
TUFE TR31'in Granger nedeni değildir	92	0.19363	0.8243
TR31 TUFE'nin Granger nedeni değildir		3.80840	0.0260*

TR31 (İzmir) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TUFE'nin TR31 (İzmir) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8: TR51 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TR51'in Granger nedeni değildir	92	0.34651	0.7081
TR51 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.18568	0.8309
ISS TR51'in Granger nedeni değildir	92	0.53180	0.5894
TR51 ISS'in Granger nedeni değildir		1.18353	0.3111
IST TR51'in Granger nedeni değildir	92	0.78955	0.4573
TR51 IST'in Granger nedeni değildir		1.75408	0.1791
SUE TR51'in Granger nedeni değildir	92	2.87834	0.0616*
TR51 SUE'nin Granger nedeni değildir		6.37134	0.0026*
TGE TR51'in Granger nedeni değildir	92	0.66296	0.5179
TR51 TGE'nin Granger nedeni değildir		1.54097	0.2200
TUFE TR51'in Granger nedeni değildir	92	0.07196	0.9306
TR51 TUFE'nin Granger nedeni değildir		1.56638	0.2146

TR51 (Ankara) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; SUE'nin TR51 (Ankara) düzey bölgesinin konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu ve TR51 (Ankara) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin SUE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9: TR21 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TR21'in Granger nedeni değildir	92	0.11878	0.8881
TR21 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.12806	0.8800
ISS TR21'in Granger nedeni değildir	92	3.43401	0.0367*
TR21 ISS'in Granger nedeni değildir		1.31387	0.2741
IST TR21'in Granger nedeni değildir	92	3.59846	0.0315*
TR21 IST'in Granger nedeni değildir		2.29201	0.1071
SUE TR21'in Granger nedeni değildir	92	2.32662	0.1037
TR21 SUE'nin Granger nedeni değildir		0.46664	0.6287
TGE TR21'in Granger nedeni değildir	92	0.89069	0.4141
TR21 TGE'nin Granger nedeni değildir		0.15621	0.8556
TUFE TR21'in Granger nedeni değildir	92	0.31575	0.7301
TR21 TUFE'nin Granger nedeni değildir		2.66156	0.0755*

TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelendiğinde; ISS'in TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu, IST'in TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu ve TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin TUFE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10: TR22 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TR22'nin Granger nedeni değildir	92	0.99593	0.3735
TR22 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.87859	0.4190
ISS TR22'nin Granger nedeni değildir	92	1.57513	0.2128
TR22 ISS'in Granger nedeni değildir		0.14168	0.8681
IST TR22'nin Granger nedeni değildir	92	1.89570	0.1564
TR22 IST'in Granger nedeni değildir		0.76081	0.4704
SUE TR22'nin Granger nedeni değildir	92	0.97591	0.3809
TR22 SUE'nin Granger nedeni değildir		2.91335	0.0596*

TGE TR22'nin Granger nedeni değildir	92	2.14296	0.1235
TR22 TGE'nin Granger nedeni değildir		1.90035	0.1557
TUFE TR22'nin Granger nedeni değildir	92	0.04661	0.9545
TR22 TUFE'nin Granger nedeni değildir		1.48282	0.2327

TR22 (Balıkesir, Çanakkale) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TR22 (Balıkesir, Çanakkale) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin SUE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11: TR61 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TR61'in Granger nedeni değildir	92	0.64333	0.5280
TR61 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.78973	0.4572
ISS TR61'in Granger nedeni değildir	92	2.05246	0.1346
TR61 ISS'in Granger nedeni değildir		1.65420	0.1972
IST TR61'in Granger nedeni değildir	92	4.51908	0.0136*
TR61 IST'in Granger nedeni değildir		1.42720	0.2455
SUE TR61'in Granger nedeni değildir	92	0.09287	0.9114
TR61 SUE'nin Granger nedeni değildir		0.26232	0.7699
TGE TR61'in Granger nedeni değildir	92	0.40786	0.6663
TR61 TGE'nin does not Granger Cause		1.03265	0.3604
TUFE TR61'in Granger nedeni değildir	92	0.12690	0.8810
TR61 TUFE'nin Granger nedeni değildir TUFE2		0.67221	0.5132

TR61 (Antalya, Burdur, Isparta) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; IST'in TR61 (Antalya, Burdur, Isparta) düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12: TRC1 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TRC1'in Granger nedeni değildir	92	1.84572	0.1640
TRC1 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.34200	0.7113
ISS TRC1'in Granger nedeni değildir	92	1.21179	0.3026
TRC1 ISS'in Granger nedeni değildir		0.42280	0.6565
IST TRC1'in Granger nedeni değildir	92	0.48757	0.6158
TRC1 IST'in Granger nedeni değildir		0.85006	0.4309
SUE TRC1'in Granger nedeni değildir	92	0.76123	0.4702
TRC1 SUE'nin Granger nedeni değildir		2.25430	0.1110

TGE TRC1'in Granger nedeni değildir	92	1.54355	0.2194
TRC1 TGE'nin Granger nedeni değildir		1.45001	0.2402
TUFE TRC1'in Granger nedeni değildir	92	3.87914	0.0243*
TRC1 TUFE'nin Granger nedeni değildir		0.01785	0.9823

TRC1 (Kilis, Adıyaman, Gaziantep) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TUFE'nin TRC1 bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 13: TRC2 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TRC2'nin Granger nedeni değildir	93	1.16862	0.3156
TRC2 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		1.73453	0.1825
ISS TRC2'nin Granger nedeni değildir	93	0.74949	0.4756
TRC2 ISS'in Granger nedeni değildir		2.29207	0.1071
IST TRC2'nin Granger nedeni değildir	93	0.92862	0.3989
TRC2 IST'in Granger nedeni değildir		6.16412	0.0031*
SUE TRC2'nin Granger nedeni değildir	93	6.02735	0.0035*
TRC2 SUE'nin Granger nedeni değildir		3.14977	0.0477*
TGE TRC2'nin Granger nedeni değildir	93	1.65593	0.1968
TRC2 TGE'nin Granger nedeni değildir		2.75596	0.0690*
TUFE TRC2'nin Granger nedeni değildir	92	0.04734	0.9538
TRC2 TUFE'nin Granger nedeni değildir		0.45627	0.6351

TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TRC2 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin IST'ın Granger nedeni olduğu, SUE'nin TRC2 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu, TRC2 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin SUE'nin Granger nedeni olduğu ve TRC2 düzey bölgesi konut fiyat endeksinin TGE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14: TRC3 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TRC3'ün Granger nedeni değildir	93	1.61564	0.2046
TRC3 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.44648	0.6413
ISS TRC3'ün Granger nedeni değildir	93	0.30291	0.7394
TRC3 ISS'in Granger nedeni değildir		0.09985	0.9051
IST TRC3'ün Granger nedeni değildir	93	0.67525	0.5116

TRC3 IST'in Granger nedeni değildir		2.28239	0.1080
SUE TRC3'ün Granger nedeni değildir	93	0.47544	0.6232
TRC3 SUE'nin Granger nedeni değildir		3.90391	0.0237*
TGE TRC3'ün Granger nedeni değildir	93	1.77023	0.1763
TRC3 TGE'nin Granger nedeni değildir		2.23341	0.1132
TUFE TRC3'ün Granger nedeni değildir	92	0.41262	0.6632
TRC3 TUFE'nin Granger nedeni değildir		3.15263	0.0477*

TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TRC3 bölgesi konut fiyat endeksinin SUE'nin Granger nedeni olduğu ve yine TRC3 bölgesi konut fiyat endeksinin TUFE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 15: TRA1 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TRA1'in Granger nedeni değildir	93	2.10910	0.1274
TRA1 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.28148	0.7553
ISS TRA1'in Granger nedeni değildir	93	1.49544	0.2298
TRA1 ISS'in Granger nedeni değildir		0.57862	0.5628
IST TRA1'in Granger nedeni değildir	93	0.43888	0.6462
TRA1 IST'in Granger nedeni değildir IST1		0.04326	0.9577
SUE TRA1'in Granger nedeni değildir	93	2.03629	0.1366
TRA1 SUE'nin Granger nedeni değildir		0.73099	0.4843
TGE TRA1'in Granger nedeni değildir	93	4.33478	0.0160*
TRA1 TGE'nin Granger nedeni değildir		0.91301	0.4051
TUFE TRA1'in Granger nedeni değildir	92	1.27133	0.2856
TRA1 TUFE'nin Granger nedeni değildir		0.34058	0.7123

TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TGE'nin TRA1 bölgesi konut fiyat endeksinin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 16: TRA2 Düzey Bölgesi Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi	Gözlem	F İstatistiği	Olasılık
DOVIZ TRA2'nin Granger nedeni değildir	93	0.41161	0.6638
TRA2 DOVIZ'in Granger nedeni değildir		0.15163	0.8595
ISS TRA2'nin Granger nedeni değildir	93	0.15707	0.8549
TRA2 ISS'in Granger nedeni değildir		0.33202	0.7184

IST TRA2'nin Granger nedeni değildir	93	0.86846	0.4232
TRA2 IST'in Granger nedeni değildir		1.81811	0.1684
SUE TRA2'nin Granger nedeni değildir	93	0.27844	0.7576
TRA2 SUE'nin Granger nedeni değildir		1.98936	0.1429
TGE TRA2'nin Granger nedeni değildir	93	0.81336	0.4467
TRA2 TGE'nin Granger nedeni değildir		3.88913	0.0241*
TUFE TRA2'nin Granger nedeni değildir	92	0.97920	0.3797
TRA2 TUFE'nin Granger nedeni değildir		0.17378	0.8408

TRA2 (Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile seçili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinde; TRA2 bölgesi konut fiyat endeksinin TGE'nin Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

İnşaat sektörü ve inşaat sektörü içerisinde büyük bir paya sahip olan konut piyasası Türkiye'nin ekonomisinde önemli yere sahip olan sektörlerden biridir. Bu sektörün gerek yarattığı istihdam, gerekse ekonomiye sağladığı katkı bakımından dikkatle takip edilmesi gerekmektedir. 2008 yılında Amerika'da başlayıp, etkileri bütün dünyada hissedilen kriz de bu piyasanın ülke ekonomilerinde ne denli önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bu çalışmada, sanayi üretim endeksi, tüketici fiyat endeksi, tüketici güven endeksi, döviz kuru, istihdam ve işsizlik gibi makroekonomik değişkenler ile Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE) ve TR10, TR31, TR51, TR21, TR22, TR61, TRC1, TRC2, TRC3, TRA1 ve TRA2 düzey bölgelerinin konut fiyat endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmadan önce serilerin durağan olup olmadığı Augmented-Dickey Fuller birim kök testi ile test edilmiştir. ADF birim kök testi sonuçlarına göre; sanayi üretim endeksi, tüketici güven endeksi, döviz kuru, istihdam, işsizlik, TRA1, TRA2, TRC2 ve TRC3 serilerinin birinci farklarında durağan; tüketici fiyat endeksi, Türkiye Konut Fiyat Endeksi, TR10, TR31, TR51, TR21, TR22, TR61 ve TRC1 serilerinin ikinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Granger Nedensellik Testi'nin uygulanabilmesi için seriler durağan hale getirilmiştir. Çalışmanın yöntemi olarak seçilen ve iki değişkenin birbirini gecikmeli olarak etkileyip etkilemediğini araştıran Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre; Türkiye Konut Fiyat Endeksi ile tüketici güven endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi; Türkiye Konut Fiyat Endeksi'nden istihdama tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; Türkiye Konut Fiyat Endeksi'nden sanayi üretim endeksine tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; tüketici fiyat endeksinden Türkiye Konut Fiyat Endeksi'ne tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Düzey bölgelerinin konut fiyat endeksleri için yapılan Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre ise; TR10 (İstanbul) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile istihdam ve tüketici güven endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi; TR31 (İzmir) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile tüketici fiyat endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; TR51 (Ankara) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi; TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile istihdam, işsizlik ve tüketici fiyat endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu; TR22 (Balıkesir, Çanakkale) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile sanayi

üretim endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; TR61 (Antalya, Burdur, Isparta) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile istihdam arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; TRC1 (Kilis, Adıyaman, Gaziantep) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile tüketici fiyat endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile istihdam ve tüketici güven endeksi arasında tek yönlü ve sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi; TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile sanayi üretim endeksi ve tüketici güven endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile tüketici güven endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi; TRA2 (Ağrı, Ardahan, Kars, Iğdır) düzey bölgesi konut fiyat endeksi ile tüketici güven endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda Türkiye geneli için hesaplanan Konut Fiyat Endeksi ile düzey bölgeleri bazındaki konut fiyat endekslerinin, sanayi üretim endeksi, tüketici fiyat endeksi, tüketici güven endeksi, döviz kuru, istihdam ve işsizlik gibi değişkenlerden etkilendiği ve onları da etkilediği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- BIANCONI, M., & YOSHINO, J. A. (2013). House price indexes and cyclical behavior. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 6(1), 26–44. <https://doi.org/10.1108/17538271311305995>
- BOLLERSLEV, T., PATTON, A. J., & WANG, W. (2016). Daily House Price Indices: Construction, Modeling, and Longer-Run Predictions. *Journal of Applied Econometrics*, 31(6), 1005–1025. <https://doi.org/10.1002/jae>
- COŞKUN, Y., & ÜMİT, Ö. A. (2016). Türkiye’de Hisse Senedi ile Döviz, Mevduat, Altın, Konut Piyasaları Arasındaki Eşbütünleşme İlişkilerinin Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 7(1), 47–69.
- ÇANKAYA, S. (2013). Konut Fiyatları ve Makroekonomik Faktörler Arası İlişkiye Global Bakış. *Maliye Finans Yazıları*, 27(100), 143–154.
- ÇETİN, G., & DOĞANER, A. (2017). İnşaat Sektörü Güven Endeksi ve Konut Fiyat Endeksi Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Ampirik Analiz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 155–165.
- DÜZYOL, M. CÜNEYD (1997). “Türkiye’de Bina İnşaatı Sektörü ve 1990-2010 Dönemi Bölgesel İhtiyaç Tahmini”, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı yayını, No:2484 (uzmanlık tezi).
- GRANGER, C. W. J. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Econometrica*, 37(3), 424. <https://doi.org/10.2307/1912791>
- ÖZHAN, Tarkan (2016). “Finansal Krizler ve Etkileri: Açıklamalı ve Diyagramlarla”, İstanbul: eBook.
- PAKSOY, S., YÖNTEM, T., & BÜYÜKÇELEBİ, B. (2018). Konut Fiyat Endeksi ve Enflasyon Arasındaki İlişki (TRC1, TRC2 ve TR3 Düzey Bölgeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma). *Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırma Merkezi ASSAM*, 1(2), 54–69.
- PLAKANDARAS, V., GUPTA, R., GOGAS, P., & PAPADİMİTRİOU, T. (2015). Forecasting the U.S. Real House Price Index. *Economic Modelling*, 45, 259–267. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.10.050>

TAKIM, Abdullah (2015). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27.

The Case of China. *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 48(3), 522–545. <https://doi.org/10.1007/s11146-013-9416-1>

Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, İnşaat Sektörü Raporu (2017).

WU, J., DENG, Y., & LIU, H. (2014). House Price Index Construction in the Nascent Housing Market:

ZHANG, L., & YI, Y. (2017). Quantile House Price Indices in Beijing. *Regional Science and Urban Economics*, 63(August 2016), 85–96.

<https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2017.01.002>

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/r eel+sektor+istatistikleri/konut+fıyat+endeksi> (Erişim Tarihi: 22.1.2018).

SİLİFKE YÖRESİNDEN YEDİ YENİ TÜRKÜ

SEVEN NEW FOLK SONGS FROM SİLİFKE

СЕМЬ НОВЫХ ТУРЕЦКИХ ТЮРКЮ
(НАРОДНАЯ ПЕСНЯ) ИЗ СИЛИФКЕ

Sonat SEYHAN*

ÖZ

Silifke halk Türküleri de yörenin kültürünü yansıtan halkbilim öğelerinden biridir. Silifke yöresinde yaşayan tahtacı oymakları, ataları olan Oğuzların izinde konuşulan güncel Türkçe'mizin en güzel örneklerini katışıksız, özleşmiş ve yalın biçimde yaşattıklarına tanık olmaktayız. Yaşayışları içinde her an şamanizmin izlerine rastlamak mümkündür. Diğer yönden Türklüğe özgü nice kurallar sadakatle ve saygı ile uygulanmaktadır. Tahtacı oymakları arasında gizli kalmış gelenekleri ve bu geleneklere bağlı olarak halk türküleri konusunda (totemizm, natürizm vb..) çok ciddi araştırma ve incelemeler yapılmalı. Bu araştırma ve incelemeler doğrultusunda elde edilen verilerle amaca ulaşılmış ve Türk kültürüne katkıda bulunmuş olunacaktır. Tahtacı oymaklarında estetik, biçim, deyiş ve form bakımından işlenen konuları, ezgilerdeki tonal ve modal yapıların ve bu ezgilerde kullanılan usulleri ile birlikte kullanılan çalgıları, notaları ile uygulanacak araştırma metod ve tekniklerle ciddi bir müzik folkloru ortaya çıkacaktır. Halk türküleri ait olduğu toplumun kültürel yapısının bir göstergesi, aynı zamanda halkın kendisini özgür bir şekilde ifade etme tarzıdır. Bu zamana kadar yapılan, Silifke Türküleriyle ilgili, müzikal açıdan bilimsel bir halkbilimi araştırması ve derlemesi yapılmamış olması, bu makalenin oluşum nedenidir. Çalışmada, halk türküleri kavramlarıyla ilgili bilgiler verilmiş, halkbilimi araştırmacılarının görüşleriyle birlikte açıklanmıştır. Araştırma alanımız Silifke ve yörelerinden derlenen halk türkülerinin tespit edilerek kayıt altına alınması, böylelikle bu türkülerin gelecek kuşaklarımıza aktarılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Müziği, Silifke ve Yöresi Halk Türküleri

ABSTRACT

Silifke is one of the folklore texts that reflect the cultures of the people. We are witnessing the tribal tribes living in the Silifke region, the most beautiful examples of our contemporary Turkish spoken in the footsteps of the ancestors Oğuz, living purely, selflessly and plainly. It is possible to find traces of shamanism at any moment in your life. On the other hand, nice rules specific to Turkishness are implemented with loyalty and respect. Depending on the traditions hidden among the tribal tribes and their traditions, very serious research and studies should be carried out on the folk türkiler (totemism, natruism etc.). The results obtained in the light of these researches and studies will be achieved and contributed to Turkish

* Dr. KTÜ. GSE, Müzik Öğretmenliği Bölümü, sonatseyhan@gmail.com.
DOI: 10.17498/kdeniz.452248

culture. A serious music folklore will emerge in the tortoise tribes with the subjects that are processed in terms of aesthetics, form, expression and form, tonal and modal structures in the melodies and instruments used with the melodies used in these melodies, notes and research methods and techniques to be applied. The folk are a demonstration of the cultural structure of the society to which the folk belong, and at the same time the way the people express themselves freely. Until this time, the research and compilation of a scientific folklore from the musical point of view regarding the Silifke Turks, is the reason for the formation of this article. In the study, information about the concepts of folk dancers was given, together with the views of folklore researchers. Our research area is aimed to detect and record the folk songs compiled from Silifke and its regions and thus to transmit these songs to future generations.

Keywords: Folk Music, Silifke And Regional Folk Music

АННОТАЦИЯ

В народных песнях Силифкийского края отражаются культура и быт местного общества. Племена, живущие в Силифкийском регионе являются потомками огузов, которые в своём говоре употребляют самые красивые примеры современного турецкого языка. В любой момент в их жизни можно найти следы шаманизма. С другой стороны можно увидеть правила, характерные тюркам. Они реализуются с лояльностью и уважением. В зависимости от традиций, скрытых среди племён, обязательно нужно проводить серьёзные исследования по особенностям народных песен и вероисповедованию (тотемизм, натруизм и т. д.). Результаты, полученные нами после исследований, достигли своей цели и будут способствовать развитию культуры в Турции. Серьёзный музыкальный фольклор был выявлен среди племени “Тахтаджы оймак”. Они ценны с точки зрения эстетики, формы, выражения, тональной и модальной структуры, мелодии и инструментов. Народные песни - это демонстрация культурной структуры общества и в то же время способ, которым люди свободно выражают себя. Тот факт, что такое исследование не было проведено до сих пор, стало поводом для работы над этой статьей. В исследовании даётся информация о концепциях народных песен. Они объясняются в контексте научных трудов исследователей фольклора. Цель нашей статьи, исследовать народные песни Силифкийского края и передать эти песни нашему будущему поколению.

Ключевые слова: Народная музыка, Силифке и народные песни этой области.

Giriş

Araştırmamıza merkez aldığımız Silifke yöresi Güney Anadolu'nun tarih ve folklor denince ilk akla gelen şehirlerindedir. Tarihin ilk çağlarından beri yöre birçok ulusların ilgisini çekmiş, orta çağın sonlarına kadar uygarlıkların beşiği olmuştur. Silifke 1228 yılında Selçukluların eline geçince, buralara Karaman'lı Türkmen boyları yerleştirildi. Yörenin bir bölümü de orta Asya kökenli olduğu gibi, başka uluslardan kültür değişimlerine uğramıştır.

Müzik folkloru ilk olarak Almanya'da 1778 yılında şair ve filozof Herder'in araştırma teknikleriyle halk şarkıları ve şiirleri ile başlamıştır. Grim kardeşlerin ortaya çıkmasıyla birlikte canlılığı artan folklor hareketleri daima ön sıradaki yerini korumuştur. (Demirci İstanbul 1938, 328-329 a.mlf)

Türk Halk Müziği halkın içinden gelen duygu ve düşüncelerin ezgilerle ifade etmesidir. Müzik folkloru burada oluşturulan ezgilerden başka kökleri eski Orta Asya'ya kadar giden tertemiz ezgiler vardır. Yöreye yerleştirilen halk eski adıyla İçel halkı o günden bu yana toplu yaşadıkları için Orta Asya'dan getirdikleri dil ve kültür özelliklerini hiç değiştirmemişlerdir.

“Müzik Folkloru” ifadesi “Müzik Sosyolojisi” (Müziğin Toplum Bilimi), “Müzik Antropolojisi” (Müziğin İnsan Bilimi), “Müzik Psikolojisi (Müziğin Ruh Bilimi)” ifadelerinde olduğu gibi “Müziğin Halk Bilimi” anlamında kullanılmaktadır. Bu ifade ile yalnızca eser, yani “Türkü Üretimi ve İcrası”nı değil, müziğin etrafında oluşan halk kültürüne dair bütün öğeler kastedilmektedir. Çeşitli ülkelerde “Folklor Müziği”, “Müzik Folkloru” alanı, folklorik bakımdan türkünün tarihi, üretilme sebepleri, üretim ve icra ortamları, üretici şahsiyetler, çalgılar ve benzerleri gibi bir çok konuyu kapsamaktadır. Türk Müzik Folkloru” söz konusu olduğunda, bütün Türk dünyası müzik folkloru kastediliyor olmakla birlikte; Türkiye’yi esas aldığımızda “Kürsübaşı”, “Ferfene”, “Harfana-Herfene”, “Barana”, “Sıra Gecesi”, “Velime Gecesi” ve benzerleri gibi icra ortamları; bu ortamlardaki geleneğe dair uygulamalar; çalgı yapımı ve icrası, çalma teknikleri, sesle icra geleneği; halk şairleri, âşıklar, mahallî sanatçılar ve benzerleri gibi icracılar; içerik, anlam ve etkiler gibi birçok konu “Müzik Folkloru”nun konusu olmaktadır. Eğitimi ve mesleği müzikle ilgili olmamakla birlikte “Türkü” ile ilgili çalışma yapan insanları bir yana bırakırsak; ulaşabildiğimiz kaynaklara göre, Halk Bilimi (Folklor-Folklore) çalışmaları içinde “Müziğin Halk Bilimi (Müzik Folkloru)”ne ilişkin çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların çoğunun, yararlanılan kaynaklarda görüleceği üzere, “Müzik” ile ilgili veya müzik bilen insanlar tarafından değil, “Halk Edebiyatı” ve bu alan içinde yer alan “Halk Şiiri” ve “Âşık Edebiyatı” gibi “Halk Biliminin araştırma alanlarında uzmanlaşmış kişiler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. EROĞLU, (2010). Silifke yöre müziği üzerine bu güne kadar yapılmış tek sistemli çalışma olan kapsamı bizzat yöreden derlediğimiz 6Türkü ile genişletilmiştir.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Silifke ve yörelerinden derlenen halk türkülerinin tespit edilerek kayıt altına alınması, Silifke müzik folklorunun araştırılıp türkülerin değerlendirildiği çalışmamızda, türküler kaynak kişilerden alınıp incelenmiş ve dikte edilmiştir. Bu türküler ile ilgili TRT Kurumu Türk Halk Müziği Repertuarı genel bir incelemeden geçirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada Silifke müzik folklorunun tüm müzikal yapısıyla ilgili derlenen türkülerin hatasız bir biçimde notaya alınması ve Silifke müzik folklorunun ilgili unsurların araştırılıp bilimsel neticelere ulaşılması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Silifke müzik folklorunun 6 adet yeni türküler ilk kez tarafımızdan derlenerek, müzik yönünden yaptığımız derleme çalışması ilk olma ve devamında gelecek çalışmalara yol göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmamızda Silifke yöremizde yaşamış kaynak kişiler; Saraydın köyü yürüklerinden Musa Yıldız, Çatak köyünden Mustafa Andaç (kemancı), Halil Parlat, Aziz Eren, Gıca köyünden Hacı Şükrü Yakar, Osman gül, Boyninceli köyünden

Hüseyin Dalcı'nın ses kayıtlarından Silifke türküleri derlenmiş ve Silifke müzik folkloru hakkında bu kaynak kişilerden bilgiler edinilmiştir.

ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Silifke yöresi, kültür ve folklorik bakımından saf ve katışıksız bulunan nadir bölgelerden biridir. Silifke yöresinde, derlediğimiz Türkü repertuarında "Silifke Türküleri" başlığı açılacak kadar sayısız derlemeler ve örneklerle doludur. Çalışmamızın örnekleme olarak, Silifke, kaynak kişiler saraydın köyü yörüklerinden Musa Yıldız, Çatak köyünden Mustafa Andaç (kemancı), Halil Parlat, Aziz Eren, Gıca köyünden Hacı Şükrü Yakar, Osman gül, Boyninceli köyünden Hüseyin Dalcı adlı kişilerin yararlanılmıştır. Çalışmamızda derlenen türkülerin sesli kayıtlardan notaya aktarılmasında azami dikkat ve titizlik gösterilmiş, notaya büyük bir hassasiyetle aktarılmıştır. Yukarıda belirtilen çalışma metodumuz kapsamında Silifke Müzik folkloru ile ilgili doğru ve eksiksiz, bilimsel bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın önceliği olarak Silifke yöresi türküleri ile ilgili bu güne kadar yapılmış çalışmalar taranmış ve Silifke müziği ve kaynak kişiler hakkında bilgi edinilmiştir. Silifke yöresi folklorik yaklaşımla incelenmiştir. Kaynaklarımızın başında Özcan Seyhan gelmektedir. derlenen türküler notaya aktarılmış, Araştırma kaynak derlemesine dayalı niteliksel bir çalışmadır. Çalışmada Türk halk biliminin araştırma konularından olan Türk Halk Edebiyatı ve THM ile ilgili kaynaklar taranarak konuyla ilgili uzman görüşleri alınmış, kitaplar incelenmiş ve makaleler okunup tarandıktan sonra makale yazımına geçilmiştir.

GÜMBENİ (TEKE HAVASI) :9/16 lık vuruşlu, oldukça canlı ve hareketli bir teke havasıdır. Tahtacılar zaman zaman teke zortlatması türündeki ezgiler de gelenekleri arasında yer almaktadır.

GÜMBENİ (TEKE HAVASI)

Kaynak kişi: Ahmet DUMAN

Orta Hızda

Derleyen Notaya alan:

at SEYHAN

Derleme tarihi:1957 Silişke
(Uşşak)

Saz-----

EY HIN - DI - SI HIN - DI - SI

KO - CA KÖ - PE - ĞİN - DE KEN - Dİ - SI

ÇAL - DAN GEL GÜ - DÜK ÇAL - DAN GEL
GÜM - BENİ YAV - RUM - DA GÜM - BE - Nİ

EL - LER DUY - SUN - DA ON - DAN - GEL SON
GÜM - BENİ KU - ZUM - DA GÜM - BE - Nİ

NOT: Bu hava düyünlerde oyun bilmeyen saf kişilere çalınır. Diğer yandan çocuk severkende söylenir.

AHİRLEME

Kaynak kişi: Ahmet DUMAN

Derleyen Notaya alan: Sonat SEYHAN

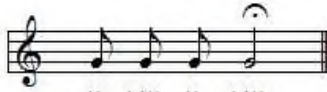
Derleme tarihi: Silifke 1965

(Nikriz)

(SAZ)	ŞAH	İL	-	LAL	LAH	İL	-	LAH	LAH	(SAZ)			
(SAZ)	GÜ	-	ZEL	Pİ	-	RİM	EY	-	VAL	-	LAH	(SAZ)	
(SAZ)	ON	-	I	-	Kİ	-	MAM	A	-	TA	-	SI	(SAZ)
(SAZ)	EV	-	Lİ	-	YA	-	LAR	TU	-	TA	-	SI	(SAZ)
(SAZ)	SEL	-	MANIN	ELİN	-	DE	SU	-	TA	-	SI	(SAZ)	
(SAZ)	I	-	ÇİNDE	-	Kİ	-	SO	-	ĞUK	SU	-	YU	(SAZ)
(SAZ)	A	-	LİM	AL	-	LAH	İL	-	LAL	-	LAH	(SAZ)	
(SAZ)	GÜ	-	ZEL	Pİ	-	RİM	EY	-	VAL	-	LAH	(SAZ)	

Bitiş (Monoton)

AL - LAH AL - LAH

ve bu sözün arkasından şu serbest saz pasajı eklenir ve ezgi biter

SON

Ve arkasına "gülbenk" sırf şiir olarak okunur.

" LA İLAHE İLLALAH MUHAMMEDEN
 RESULULLAH,
 ALİ'Yİ VELİYULLAH MÜRŞİDİM KAMİL BİLLAH,
 SAMAHLARIMIZ HAK OLA , YEZİTLER MAT OLA,
 HÜNKAR Hz. MUHAMMET ŞEFAATÇİMİZ OLA,
 HÜNKAR HACI BEKTAŞ YARDIMCIMİZ OLA,
 GERÇEKLER DEMİNE HÜÜÜÜ----- "

NOT : Gülbenk, dar-ı divanın yürütmesine geçilirken söylenir.

GEYİK AĞIDI : Yerli tonlarımızdan kürdi dizisi üzerine kurulmuş serbest usullü bir ezgidir. Konusu itibari ile yaygın bir efsanenin Silifke tahtacılarındaki orijinal biçimidir. Konusu, hepimizce bilinen geyik avcısının sarp bir kayada kalışı oradan kurtarlamayıp ölüşüdür.

GEYİK AĞIDI

Kaynak kişi:Ahmet DUMAN

Parlando

Saz -----

Derleyen Notaya alan :

Sonat SEYHAN

Derleme tarihi:1957 Silifke

(Kürdi)

BEŞ KAR - DAŞ - LA GİT - TİK ----- GE - YİK A - VI - NA

GE - ĞİK ÇEK - Tİ Bİ - Zİ KEN - Dİ DA - ĞI - NA -----

(DA) DAĞ - ĞI - NA

EVLERİNİN ÖNÜ (ESKİ MENĞİ)

Kaynak kişi: Ahmet DUMAN

Derleyen Notaya alan:
Sonat SEYHAN
Derleme tarihi: 1966 Silifke
(Kürdi)

2- Evlerinin önü zeytin sekisi
Yel estikçe gelir yarin kokusu
Aslı altun amma gümüş yapısı
Ben bir orta boylu dosttan ayıldım.

3- Her daim kış gitmez birde yaz gelir.
Çok durma karşıdan belki söz gelir
Mısır haznesini bilsem az gelir
Urumun haracı yoluna dilber

GACAROĞLU BOZLAĞI : Gacaroğlu Toroslarnın Bulgar Dağı dolaylarında yaşanmış bir türkmen beyidir. Bu bozlak ona yakılmıştır.

**GACAROĞLU BOZLAĞI
(DESTAN)**

Dertlenen kişi: Ahmet DUMAN

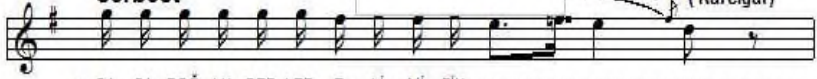
Derleyen Notaya alan:

Sonat SEYHAN

Derleme tarihi:1963 Silifke

Serbest

(Karcığar)

- 1- GA - CA - ROĞ - LU DER - LER E - Lİ - Mİ - ZİN -----
 2- BI - ÇAK ÇAL - DI - LAR - DA ÇAL - DI - RI - MIN -----
 3- HA - TAP BO - ĞA - ZİN - DAN BUL - GAR DA - ĞI - NA -----

- BE - Yİ - NE ----- BE - Yİ - NE OY OY
 BA - ĞI - NA ----- BA - ĞI - NA OY OY
 DA - ĞI - NA ----- DA - ĞI - NA OY OY

Giriş

- 4- GÖÇ ÇE - KİP AŞ - TI - ĞİM DAĞ - LAR

- GÖ - RÜ - NÜR AY EL - LER OY OY

FATMAM

Mustafa Andaç
Silişkçe çatak köyü 1968
Notaya alan Sonat Seyhan

DE RE LE RİN KAY RA ĞI
BEN FAT MA YI Bİ Lİ RİM
FATMAN ÇE KER BAY RA ĞI
TA ZE SÜ DÜN KAY MA ĞI
FAT MAN ÇE KER BAY RA ĞI
TA ZE SÜ DÜN KAY MA ĞI
NAKARAT
AMAN FAT MAM YAN GE Lİ VER YAYLA
LA RA BİN GELİ VER YAYLA LAR DA SÖY LE Nİ VER

Not: Nakarat, bu parçanın aranağmesidir.

**KIRKLAR SAMAHI
(AĞIRLAMA - DAR)**

Kaynak kişi: Ahmet DUMAN
Ağır

Saz -----

Derleyen Notaya alan: Sonat
SEYHAN

Derleme tarihi: 1965 Silişke
(Hüseyini)

ÇEV- RI-LİÇEV -
RİLİ GE - LEN TUR - NA - LAR AMAN - DA SEVA MAN
A - MAN ÖT - ME GA - RIP TUR - NA - LAR
(---- SAZ-----) GÖN - LÜM - DE ŞEN DE - ĞİL ŞEN - DE - ĞİL
(---- SAZ-----) DERDİM Bİ Rİ KE - NE - DE (---- SAZ-----) SEN - DE - BEŞ
ET - ME BEŞ ET - ME (---- SAZ-----) ÖT - ME GA - RIP TUR - NA - LAR
TUR - NA - LAR GÖN LÜM ŞEN DE ĞİL

NOT : Kırklar samahının yeldirmesinde mutlaka " Şuh Hatayi" nefesi okunur.

SONUÇ

“Müzik yaratma (oluşturma, meydana getirme) işi, insanın yaratma edimiyle ilgilidir. İnsanı özel kılan da yaratma edimidir. Her ne kadar doğada tekemmül etmemiş müzik unsurları varsa da insanoğlu hazır bulduğu bu melodilere çok şey katmıştır.” (Eroğlu, 2010: 18)

Nitelikleri bakımından halkî olan yani halk kültürüne dayalı olan bir müzik eseri, yazarı belli olsun veya olmasın, halka mal olmuş ise “Türkü”dür ve de anonimdir.

Mersin (İçel) ilinin Silifke ilçesinde yapılan derleme çalışması neticesinde 6 türkü derlenmiştir. Bunların ikisi tanesi garip dört tanesi de hüseyini Türküdür. Silifke türkülerinde ağırlıklı olarak Klasik Türk Müziğinde kürdi denilen makam dizisi kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra hüseyini ve hicaz makam dizilerinin de Silifke Türkülerinde kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışmamızda Silifke ve köylerindeki kaynak kişiler bu yörede çalınan türküler bizzat bu kişilerden derlenmiştir. Türkülerin derlenmesi Silifke müzik folklorunun tüm yönleriyle incelenmesi gerekmektedir. Bunun için bu güne dek yapılmış tüm derlemeler incelenmeli, yeni türkülerin yanı sıra daha önce derlenmiş türküler de arşivdeki verilerle karşılaştırılmalıdır. Silifke halk müziğinde zaman içinde gerçekleşen değişiklikler ve sözlerdeki farklılıklar tespit edilmelidir.

KAYNAKÇA

EROĞLU, Türker (2010), Türk Dans Antropolojisine Giriş, Yurt Renkleri Yayınları, Ankara.

EROĞLU, Furkan Balategin (2014) Söz ve müzik açısından Türkü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

SEYHAN, Özcan (1958-1968) Makaralı teyp kayıtları

SEYHAN, Sonat (2001) Silifke yöresinde yaşayan Tahtacı oymakları halk türküleri yüksek lisans tezi, Konya.

Yusuf Ziya Demirci, Köy Halk Türküleri, İstanbul 1938, s. 101, 328-329; a.mlf., “Dünyada İlk Musiki Folklor Hareketleri”,

TEZER ÖZLÜ’NÜN “ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ” ROMANINDA VAROLUŞÇU SÖYLEM

EXISTENTIALIST DISCOURSE IN “COLD NIGHTS OF CHILDHOOD” BY TEZER ÖZLÜ

ЭКЗИСТЕНЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС В РОМАНЕ ТЕЗЕРЯ ЕЗЛЮ «ХОЛОДНЫЕ НОЧИ ДЕТСТВА»

Taylan ABİÇ*

ÖZ

Varoluşçuluk yirminci yüzyılın ortasında Fransa’da başlayarak birçok ülkede popüler olmuş bir felsefe akımıdır. Başta J.P.Sartre olmak üzere Albert Camus, Franz Kafka, Simone de Beauvoir vd. gibi ateist varoluşçu yazarların başını çektiği varoluşçuluğun Türk edebiyatında da popüler olduğu ve Demir Özlü, Ferit Edgü, Leyla Erbil, Tezer Özlü gibi yazarlar tarafından temsil edildiği ortaya konuldu. Bu yazarların eserleri hakkında genel bilgiler verilerek Türk edebiyatında varoluşçuluk tanıtıldı. Yeni roman tekniğiyle klasik roman anlayışının üstüne çıkan bu akımın, Türk edebiyatında modernizmle beraber içiçe olduğu üzerinde durularak felsefi temeli sorgulandı. Türkiye’de felsefe üretiminin yoksunluğu ve felsefi akımların genel olarak edebiyatçılar/sanatçılar ile yapıldığı çıkarımına varıldı. Araştırma öncesinde Tezer Özlü’yle ilgili kaynak taraması yapılarak çok farklı açılardan değerlendirme yapma imkânı bulunuldu. İnceleme, ‘varoluşçuluk nedir?’, ‘Türk edebiyatında varoluşçuluğun etkileri nedir, önemli temsilcileri kimdir?’, ‘Varoluşçu söylem’ ve ‘Tezer Özlü’nün Çocukluğun Soğuk Geceleri romanında varoluşçu söylem’ gibi alt başlıklara ayrılarak çözümlenmeye derinlik kazandırıldı. Bu çözümlenmelerde göze çarpan unsurlar değerlendirilerek Tezer Özlü’nün eserleri üzerinde Albert Camus ve Cesare Pavese etkisi olduğu sonucuna varıldı. Özellikle ölümle ilgili metinlerde Pavese’nin eserlerindeki kişilere benzerlik dikkatten kaçmadı. Albert Camus’un Tersi ve Yüzü eserinden de büyük ölçüde etkilendiği tespit edildi. Romandan yapılan alıntılarla varoluşçu söylem çerçevesinde metin okumaları sonucunda Özlü’nün Çocukluğun Soğuk Geceleri romanında varoluşçu söylemin etkisi olduğu gözlemlendi.

Anahtar Kelimeler: Varoluşçuluk, Türk Edebiyatı, Tezer Özlü, Varoluşçu Roman, Söylem

ABSTRACT

Existentialism is a philosophical movement which emerged in France in the mid-twentieth century and became popular in many countries. It has been revealed that existentialism offered by atheist existentialist authors, such as Albert Camus, Franz Kafka, Simone de Beauvoir and J. P. Sartre in particular, is also popular in the Turkish Literature and is represented by the authors, such as Demir Özlü, Ferit Edgü, Leyla Erbil, Tezer Özlü. Existentialism in Turkish Literature has been introduced by giving general information about the works of those authors. By emphasizing that the mentioned movement, stepping up on classical sense of novel through the new novel technique, is nested with modernism

* Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İBEF, TDE Bölümü, taylanabic82@gmail.com.
DOI: 10.17498/kdeniz.453883

in the Turkish Literature, its philosophical basis has been questioned. It has been deduced that philosophical production is lacking in Turkey and philosophical movements are performed generally by men of letters/artists. By making a literature review related to Tezer Özlü before the research, a chance has been found to evaluate from many different perspectives. By dividing the examination into sub-titles, such as ‘What is existentialism?’, ‘What are the effects of existentialism in the Turkish Literature and who are its important representatives?’, ‘Existentialist discourse’ and ‘Existentialist discourse in the novel *Cold Nights of Childhood* by Tezer Özlü, analysis has been enabled to gain depth. By evaluating the prominent elements in those analyses, it has been concluded that Albert Camus and Cesare Pavese have effects on the works of Tezer Özlü. The similarity especially in the texts related to death of characters in the works of Pavese has not escaped from the attention. It has been determined that she has been largely affected by the work *The Wrong Side and the Right Side* by Albert Camus. As a result of text reading within the framework of existentialist discourse with the quotations from the novel, it has been observed that existentialist discourse has effect on the novel *Cold Nights of Childhood* by Tezer Özlü.

Keywords: Existentialism, Turkish Literature, Tezer Özlü, Existentialist Novel, Discourse

АННОТАЦИЯ

Экзистенциализм - это философское движение, появившееся во Франции в середине двадцатого века и получившее популярность во многих странах. Было обнаружено, что экзистенциализм, в котором атеистические экзистенциалистские авторы, такие как Альберт Камю, Франц Кафка, Симона де Бовуар и Дж. П. Сартр, также популярен в турецкой литературе и представлен авторами, такими как Демир Озлу, Ферит Эджю, Лейла Эрбиль, Тезер Озлю. Экзистенциализм в турецкой литературе был введен путем предоставления общей информации о работах этих авторов. Подчеркнув, что упомянутое движение, активизирующее классический смысл романа с помощью новой техники, связано с модернизмом в турецкой литературе, его философская основа была поставлена под сомнение. Выведено, что в Турции отсутствует философское производство, а философские движения выполняются в основном людьми из писем / художников. Сделав обзор литературы, относящийся к Тезеру Озлю, перед исследованием, был найден шанс оценить с разных точек зрения. Разделив экзамен на подзаголовки, такие как «Что такое экзистенциализм?», «Каковы последствия экзистенциализма в турецкой литературе и кто его важные представители?», «Экзистенциалистский дискурс» и «Экзистенциалистский дискурс в романе Холодных ночей Тезер Озлю», анализ позволил получить глубину. Оценивая выдающиеся элементы этих анализов, было сделано заключение, что Альберт Камю и Чезаре Павезе оказывают влияние на Работы Тезера Озлю. Сходство, особенно в текстах, связанных с смертью персонажей в работах Павезе, не ускользнуло от внимания. Было установлено, что на нее в значительной степени повлияла работа «Неверная сторона и правая сторона» Альберта Камю. В результате чтения текста в рамках экзистенциалистского дискурса с цитатами из романа было отмечено, что экзистенциалистский дискурс влияет на роман Холодных ночей детства Тезер Озлю.

ключевые слова: экзистенциализм, Турецкая литература, Тезер Озлю, экзистенциалистический роман, дискурс.

1. Giriş

İncelemede, 1980 sonrası edebiyatında büyük bir etki bırakan Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı romanında, 1950 sonrası popüler olan Varoluşçuluk (existentialism) felsefesi çerçevesinde varoluşçu söylem üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda, Varoluşçuluk nedir? Varoluşçuluğun Türk edebiyatındaki etkisi üzerine neler söylenebilir? Varoluşçu söylem nedir? Varoluşçuluk, Tezer Özlü'nün romanında nasıl işlenmektedir? gibi sorulara cevaplar verilerek incelemeye derinlik kazandırılacaktır.

2. Varoluşçuluk Felsefesi Üzerine

Varoluşçuluk (existentialism) nedir? Varoluşçuluk, bir felsefî akım olarak tam bir tanıma varılmamış, farklı görüşlerle iyiden iyiye çetrefilleşmiş akımdır. Köken olarak Sokrates'e kadar götürülebilecek bu akım iki ana kola ayrılır; Dinci (Hristiyan) ve Ateist (Tanrıtanımaz) varoluşçuluk. (Aksoy, 1981: 314) Bu ayrıma rağmen Ateist varoluşçuların beslendiği kaynaklar da Dinci (Hristiyan) varoluşçular olan Kierkegard, Jaspers vd. gibi isimlerdir. Her iki gurubtaki varoluşçuların temelinde *birey* ve *birey'in* yaşam sürecindeki kendini varetme serüveni vardır.

Varoluşçuluk, Avşar Timuçin'in *Felsefe Sözlüğü*'nde "*İnsanı varoluşsal bir varlık olarak ele alan felsefelerin tümü. Bireysel varoluş araştırmalarının temelinde yerleştirilen felsefelerin tümü. Bireyi somut gerçeklik olarak ele alıp inceleyen felsefî öğreti. İnsanın önceden belirlenmiş bir varlık olmadığını ve özgür eylem içinde kendini vettiğini öne süren felsefî öğreti.*" (Timuçin, 2004: 490) şeklinde tanımlanır. Bunun yanında Bedia Akarsu, felsefenin tanımına derinlik kazandırarak; "*Varoluşçuluk felsefesinde, insan varoluşunun anlamı söz konusudur; insanın kendini gerçekleştirme, insan varoluşunun raslantılar içinde oluşu, güvensizliği söz konusudur.; güçsüzlüğü ve hiçliği içinde insan, ölüme mahkûm bir varlık olarak insanın varoluşu, hiçlik karşısında insanın varoluşu, insan varoluşunun halisliği (authentique oluşu), ve bu halis olmaya çağrı, özgürlüğü içinde insanın varoluşu, topluluk içinde kaybolmuş insanın, tek insanın kendini bulması, kendi olması, doğrulu ve ahlaklılık karşısında sahici davranışı-tutumu; bütün bu sorunlar söz konusudur varoluşçuluk felsefesinde.*" (Akarsu, 1979: 108-109) farklı bir açıklama getirir. Her iki açıklama da *birey'in* varoluşuyla birlikte kendi özünü yaratma sürecini ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle modern hayatın insanı sınırlandıran, ezen, bir kalıba koyan dizgesine karşı bir başkaldırı, kitleliliğe karşı *ben'in* yabancılaşması olarak tanımlanabilir.

J. P. Sartre, "varlık, özden önce gelir" diyerek varoluşçuluğun temel çıkarımını ortaya atar. Bu söyleme göre; sadece insanlar için geçerli olmak kaydıyla varoluş özden önce gelir ve *birey*, yaşamı boyunca özünü tamamlamakla uğraşır. Klasik felsefeye karşıt bir şekilde ortaya atılan bu görüşte, insanın –insan olarak bireyin- yaşamı boyunca sürekli olarak kendini gerçekleştirmek için eylem halinde olduğu, bu eylem sürecinde sürekli bir *özgürlük* mücadelesi verdiği; bu bağlamda bütün sınırlandırıcı dizgelere başkaldırdığı söylenebilir. Varoluşçuluk Felsefesi'nin temelinde Fransız İhtilali sonrası bireyi merkez alan düşüncenin önemli bir rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir. Yine Marksist tarihsel gerçekçilikteki insanın sürekli bir değişim/devrim halinde olması da etkilidir denilebilir.

I. Dünya Savaşı sonrası çıkan –izmlerin pek çoğunda din algısının değiştiği; hatta siyasî, hukukî, edebî alanlarda tümenden bir reddedişin olduğu gözlemlenir. İnsanın kirlenmesinin nedeni, yukarıdaki geçmiş yaklaşımların bir sonucu olarak görülür. Bu bağlamda, geçmişin bütün ortak kurallarını yadsıyarak bireyin özgürlüğüne kavuşacağı düşüncesi hakimdir. Bundan dolayı Varoluşçuluk her şeyden önce insanı önceler. Modern yaşamın karşısında duran "*bu felsefenin getirdiği sınırsız subjektiflik (öznellik), bireysellik, topluluk düşmanlığı, macera isteği, istediğini yapma özgürlüğü, bütün bunların*

yığınaşmaya karşı bu protesto açısından anlaşılmalıdır. Bütün varoluş felsefesi şu biçim altında belirir: ‘İnsanın kendi kendini yitirdikten sonra, bütün dünyayı ele geçirmesi neye yarar?’ ” (Akarsu, 1979: 112) Modern dizge; modern dizge içerisinde insan, öznelliğini kaybeder ve silinir. Tam bu noktada varoluşçu söylem devreye girer ve birey’in başkaldırısı gerçekleşir. Bunun yanında I. ve II. dünya savaşlarında insanın bir şey kazanmak için kendi türünü yok etmeye başlaması, insan yerine nesnenin değer kazanması varoluşçuları bulantıya (tikinti) itmiş ve bulantı bireyin “varoluşma”sının başlıca itici gücü haline gelmiştir. Sartre, Bunaltı adlı eserinde; “*Düşünce, ben ’den başka bir şey değil. Bu yüzden duramıyorum. Düşündüğüm ile varoluşmaktayım. Oysa düşünmekten alıkoynamıyorum kendimi. Şu anda bile (korkunç bir şey)varoluşmaktaysam, bu, varoluşmaktan ürküntü duymamdan ötürüdür. Özlediğim hiçlikten kendimi çekip alan benim. Nefret ya da varoluşmak tikintisi, kendimi varoluşturma varoluşun içine oturma biçimlerinden başka bir şey değil.*” (Sartre, 2018: 151) diyerek başkışisi üzerinden ‘bulantı’nın birey’in “varoluşma”sındaki etkisini aktarır. Bulantı ve hiçlik duygusu ile birlikte insan, varoluşu kavrar ve özünü doldurmaya başlar.

3. Türk Edebiyatında Varoluşçuluk Etkisi ve Öne Çıkan Yazarlar

Sartre’ın *Bulantı* adlı romanıyla son derece popülerleşen Varoluşçuluk, Türk edebiyatında da 1950-1990 yılları arasında özellikle hikâye ve roman türlerinde etkili olur. II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkisi, ülke içi siyasî çekişmeler, askeri darbeler, ekonomik gelgitler, hızlı şehirleşme ve sanayileşme gibi unsurlar, yazarların pek çoğunun Varoluşçuluk üzerinde düşünmesine neden olmuştur. Özellikle; Tezer Özlü, Leyla Erbil, Ferit Edgü, Yusuf Atılgan, Bilge Karasu, Oktay Akbal, Demirtaş Ceyhun ve Teze Özlü gibi isimler, eserlerinde Fransız edebiyatındaki roman akımını takip etmiş ve yeni roman tekniklerini kullanmışlardır. Bu yazarlar arasında Demir Özlü’nün Sartre’ın peşinden gittiğini söyleyebiliriz. Sartre’ın ‘Bulantı’na karşılık Demir Özlü ‘Bunaltı’ adlı eserini kaleme almıştır. Bu eser, teknik bakımdan Sartre etkisindedir. Tezer Özlü de ağabeyi Demir Özlü gibi Varoluşçu yazarlar olan Sartre ve Camus’nun etkisi altındadır. Tezer Özlü’nün eserlerinde varoluşçu söylemi yoğun olarak görürüz.

Türk edebiyatında Varoluşçuluk felsefesi veya diğer felsefi eğilimlerin genellikle edebî düzlemde kaldığı ve düşünsel açıdan yaygınlık kazanmadığı gözlemlenmektedir. Tanzimattan günümüze kadar Batı’dan alınan bütün felsefeler edebî düzlemde önem kazanmış ve bu felsefeyi yapanlar da felsefecilerden ziyade edebiyatçılar olmuştur. Bu durum, bizde felsefeyle geç tanışmanın olumsuz etkisi olarak değerlendirilebilir. Felsefi etki bağlamında yazılan edebî türlerde de derinlemesine bir felsefik altyapının olmayışı, şair/yazarlarımızı hazır bilgiden yararlanmaktan ötesine götürememiştir.

4. Varoluşçuluk’un Edebiyata Yansıması: Varoluşçu Söylem

Edebiyat, geçmişten günümüze pek çok disiplinle etkileşim halinde olan bir sanat dalıdır. Bundan dolayı her edebî, felsefi ve siyasî yaklaşıma göre farklı *söylem* üretilmiş ve sürekli bir yenilenme sağlanmıştır. Edebî türün yapısına uygun olarak; teknik, sözvarlığı, izlek gibi temel unsurlarda yeni yaklaşımlar yerini almıştır.

Söylem; söyleniş, ifade tarzı, telaffuz yerine kullanılsa da bu ifadelerin tamamını kapsayan bir değere sahiptir. Bazı yazarlara göre jargonla benzer tanımlar yapılmasına karşın, tam olarak aynı değere sahip değildir. Genel olarak disiplinlerin ifade yolu olarak kullandığı; teknik, sözvarlığı, cümle yapısı gibi unsurları da içine alan bir terimdir.

Varoluşçuluk felsefesinin 1940 yıllarının başında ortaya çıkarak popüler olmasının temel nedeni: başta Sartre olmak üzere Camus, Kafka, Simone de Beauvoir gibi yazarların felsefi denemelerinin yanında, edebî eserlerinde bu felsefeyi kullanmasıdır. Farklı bir ifadeyle, Varoluşçuluk edebiyatın içinde eritilmiştir. Gerek hikâye ve romancılıkta gerekse

tiyatro alanında bütün algılar değişmiş, *yeni roman* teknikleri yerini almıştır. Eskinin diyalektik felsefi yaklaşımının yerine fenomenolojik bir yaklaşım izleyen Sartre, felsefeyi edebiyata yaklaştırarak felsefi söylemi edebî söyleme dönüştürmeyi başarmıştır.

Türkiye’de A Dergisi kadrosunda bulunan yazarlar tarafından büyük bir ilgiyle karşılanan Varoluşçuluk felsefesi, 1950 sonrası düzyazı anlayışını da değiştirmiştir. Felsefenin bir taklit olduğu eleştirilerine karşılık, derginin yazarları tarafından –başta Demir Özlü- eleştirilere makalelerle karşılık verilmiştir. Demir Özlü, söylem ve teknik olarak birçok unsurun alındığını ortaya koyar fakat Türk edebiyatında varoluşçuluğun bir taklit olmadığını ifade eder.

“Özlü’ye göre varoluşçuluk Batı’dan alınmış bir felsefi/edebî akım değil toplumla, geçmişle, gelenekleriyle uyşamayan bireylerin olduğu toplumlarda ortaya çıkabilen bir olgudur. Başka bir deyişle, Türk edebiyatında varoluşçuluğun ortaya çıkışı, varoluşçuluktan etkilenen birtakım genç yazarların bu felsefi/edebî modeli alımlamaları yoluyla değil, daha çok Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik koşullarının yarattığı umutsuzluk, karamsarlık hislerinden ötürü ortaya çıkan ‘bireysel bunaltı’nın edebî metinlere yansmasıyla gerçekleşmiştir.” (İş, 2007: 57) II. Dünya Savaşı’nın ülke ekonomisine getirdiği zarar ve geleceğe karşı umutsuz bakışın yanı sıra iç politikadaki iniş çıkışlar ve askerî darbeler sonucunda batılı varoluşçuların yanında Türk varoluşçuların da benzer söylemler geliştirmelerine neden oldu. Ferit Edgü’de varoluşçuluk ve varoluşçu söylem üzerine benzer görüşlerini makalelerde ortaya koyar. Edgü’ye göre de dünya ortak bir kaosun içinde özünü aramaktadır ve ortak bir söylem vardır. Bu söylemin içinde ortak sloganlar Edgü’ye göre şöyledir: “Biz de o sıralarda varoluşçuluğun sloganlarını kullanıyorduk: ‘insan özgürdür’, ‘Özgürlük bunaltıdır’, ‘İstesek de istemsek de bağımlıyız’, ‘İnsan kendi kendini yapar’, ‘Birey geleceğe dönük bir tasarımdır’, ‘Cehennem başkalarıdır’ vb.” (Kurt, 2007: 77) Fakat ne Özlü ne de Edgü, Varoluşçuluk felsefesinin bir felsefe olarak Türkiye’de geliştiğini ifade eder. Varoluşçuluk genel olarak roman ve hikayede edebî düzlemde tutunmuş ve onun ötesine geçememiştir.

5. Tezer Özlü’nün “Çocukluğun Soğuk Geceleri” Romanında Varoluşçu

Unsurlar

Türk edebiyatındaki Varoluşçu edebiyatın temsilcilerinden olan Özlü, 1943-1986 yılları arasında yaşamış, kısa yaşamına iki roman; *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (1980), *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (1984), iki hikâye kitabı; Eski Bahçe-Eski Sevgi (1987), *Kalanlar* (1990) ve bir senaryo eseri; *Zaman Dışı Yaşam* (1998) sığdırmıştır.

Tezer Özlü, ilk olarak ağabeyi Demir Özlü ve ağabeyinin yakın arkadaşı Ferit Edgü’den etkilenir. Daha sonra onların da etkilendiği kaynaklara giderek Sartre, Camus, Kafka, Cesare Pavese gibi Avrupa yazarlarının eserlerine yönelir ve bu etkiyle eserlerini ortaya koyar.

“Çocukluğun Soğuk Geceleri” romanı, Özlü’nün öz yaşam öyküsü niteliğinde kaleme aldığı, modern roman tekniğiyle kurgulanan, kısa sözdizimiyle dil bakımından da araştırılmaya değer bir eserdir. Dört bölüme ayrılan eserin bölümleri birbirinden kopuk görünse de özünde bireyin yaşam karşısındaki varoluşunu dile getirmesi bakımından bir bütündür. Çocuklukla başlayan bunaltı, yetişkinlik evresinde şiddetlenerek devam eder. Romanda kahraman anlatıcı, dış dünyasında bir yabancılaşma, iç dünyasında bir bunaltı içindedir. Romanın başından sonuna kadar kahraman anlatıcının bütün olumsuzluklara rağmen kendini gerçekleştirme serüveni anlatılır.

Otobiyografik ayrıntılarla kurgulanan romanda; akıcı, duru bir anlatım vardır. Dört bölüme ayrılmış olan roman, çocukluktan yetişkinliğe geçişi sunar. Modernizmin getirdiği kurgu teknikleriyle örülen romanda bilinç ve bilinçdışı durumlar iç içe verilerek farklı,

dikkat çekici, okuru tedirgin eden, iğneleyen bir söyleme ulaşılmıştır. Hayata dair düşüncelerin, heveslerin, tutumların direk verildiği romanda; ölüm arzusu ve cinsellik önemli bir yer tutar. Bunun yanında dönemin siyasi olaylarına da yer verilmiştir. Kahraman anlatıcının varoluşuyla ilgili olarak sosyalist devrimci düşüncenin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

İncelemeyi derinleştirmek için alt başlıklar halinde incelemek uygun olacaktır.

5.1. Bir Başkaldırı Olarak İntihar /Ölüm ve Dinsel Olanı Reddetme

Ölüm, izlek olarak pek çok edebî türde kullanılmıştır. Fakat Varoluşçuluk felsefesi bağlamında diğerlerine göre farklı bir şekilde ele alınır. Özellikle Albert Camus'un eserlerinde ele alınan ölüm diğer varoluşçuların da vazgeçilmez izleğidir.

"Çocukluğun Soğuk Geceleri" romanında ölüm; kahraman anlatıcının psikolojik rahatsızlığının verdiği acıya karşı dirençsiz oluşunun bir sonucu olarak görülmesine karşın, aslında bir özgür olma isteğinin sonucu olarak algılanmalıdır. Ölümü, varoluşçuluk bağlamında değerlendiren Özlü, kahraman anlatıcının büyük annesi Bunni üzerinden ölümle dalga geçmektedir. Ölümle dalga geçmeden önce Tanrı'ya olan inancını yitirdiğini söylemek gerekir.

"(...) Tanrı'nın var olup olmadığını düşünüyorum. Tanrının var olmayacağına inandığım geceye dek, ona hepimiz için uzun uzun yakarıyorum. Artık yakarmama gerek kalmadı. İstediyimi düşünebilirim." (Özlü, 2017: 9)

Romandaki varoluşçu söylem de bu alıntıdan sonra başlamaktadır. Tanrı'nın ölümü, bireyin özgürlüğüne dönüşmektedir. "İstediyimi düşünebilirim" cümlesi de söylem olarak varoluşçulardaki özgür bireyden başkası değildir. Romanın tamamında, bireyin özgür olma isteği kahraman anlatıcı tarafından farklı biçimlerde yinelenmektedir. Kahraman anlatıcının babaannesi Bunni'nin durumuyla ilgili söyledikleri, varoluşçuluk açısından ölümün anlamsızlığı ve saçma oluşuna vurgu yapmaktadır.

"... Kimse onun kadar zor ölmüyor. Sanki bilincini tümüyle yitirmemiş. Ölmeye çalışırken tüm yaşamını sayıklıyor. Dişleri yanı başındaki bir bardak içinde. Ağzı iyice derin bir çukur:

"...bu can hiç de kolay çıkıp gitmiyor... ölmeye uğraşıyorum... ama bak, hiç de kolay değil... görüyorsun bu can ağızdan çıkıp gitmiyor..." demek istiyor. Hırlıyor, inliyor. "... çıkacak, çıkacak... öleceğim..." der gibi, eliyle işaret ediyor, hırlıyor." (Özlü, 2017: 15)

Bunni, ölümü temsil etmektedir. Kahraman anlatıcının Bunni hakkında söyledikleri ise ölümün de tıpkı yaşam gibi saçma olduğu düşüncesinin ifadesidir. Aynı durum Albert Camus'un "Tersi ve Yüzü" adlı eserinde vardır. Orada da "Yaşlı kadın" ölümün bir temsili durumundadır ve ölüm ile Tanrı'yı alaya alan bir söylem vardır.

Özlü'de 'ölüm' izleği genellikle intihar düşüncesiyle verilmektedir. Kahraman anlatıcının ruhsal durumu, dünyanın çekilmez (saçma) bir yer oluşuyla kaynaştırılarak varoluşçu bir söylem elde edilir. İntihar düşüncesinin kesifleştiği noktada mekân da değişerek labirentleşen dar/kapalı bir mekâna dönüşür. Kahraman anlatıcının ruhsal durumunun kötüleştiği bölümler roman içinde hızlı geçişlerle sunulur. Yazar, bu bölümler iç içe geçirek romanın gerçekliği içinde üst bir gerçekliğe, üst bir kurmacaya ulaşır.

"(...)" ve şokun tam ortadayım. Elektroşok verilirken düşünüyorum ve duyuyorum:

'... İşte şimdi olaylar o denli ileri gitti ki, bana elektroşok veriyorlar / belki de beni elektroşokla konuşurma yöntemine gidiyorlar / doktor eve gelmiş olmalı / üstelik elindeki şok geciği garip bir gereç / tahta bir boyacı sandığı gibi / kim bilir belki de elektriği iyi ayarlamadı / ya da kent ceryanı işte / yükselir alçalır / ve öldürür insanı / ve işte beni şimdi evimde şok komasına soktular / konuşurmak mı istiyorlar / kocam gerçekten

aldatılıp aldatılmadığını öğrenmek mi istiyor / aldatılrsa ne olur aldatılmasa ne olur / konuşuyorlar mı / konuşuyor muyum / bana bunu yapmamalıydılar / bir gizlim yok ki (...) Öleceğim de ne olacak / ölsem ne olur” (Özlu: 2017, s.52)

Modern roman tekniklerinden yararlanan yazar, kahraman anlatıcısıyla ruhsal hastalık ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi bunalımı, varoluşçu bir bunaltı ile verir. Roman içinde yoğun bir şekilde bu bunaltı dile getirilmektedir. İntihar düşüncesi ve ölme arzusu romanın hemen başında dile getirilmektedir. Henüz çocukluk evresinde olan kahraman anlatıcının mahallesinden, evinden, ailesinden hoşnut olmadığı, adeta ev içinde etrafına yabancılaştığını söyleyebiliriz.

“Ölüm düşüncesi izliyor beni. Gece gündüz kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Bunun belli bir nedeni yok. Yaşansa da olur, yaşanmasa da. Bir kaygı yalnız. Beni, kendimi öldürmeyi denemeye iten bir kaygı.

Karanlık bir gecenin geç vaktinde kalkıyorum. Herkes her geceki uykusunu uyuyor. Ev soğuk. Çok sessiz davranmaya özen gösteriyorum. Günlerdir biriktirdiğim ilaçları avuç avuç yutuyorum. Kusmamak için üzerine reçelli ekmek yiyorum. Genç bir kızım. Ölü gövdemin güzel görünmesi için gün boyu hazırlık yapıyorum. Sanki güzel bir ölü gövdeyle öç almak istediğim insanlar var. Karşı çıkmak istediğim evler, koltuklar, halılar, müzikler, öğretmenler var. Karşı çıkmak istediğim kurallar var. Bir haykırış! Küçük dünyanız sizin olsun.” (Özlu, 2017: 12)

Ölüm arzusu, intihar etme düşüncesi bireyin ölüme bakış açısıyla bağlantılıdır. Romanın başından sonuna kadar aslında ölümün farkında olma durumu, ölümden korkma ve ölümü kabullenme süreci yer almaktadır. Çocuklukta beslenen bu korku, manik-depresif ataklarla azalır ve yoğunlaşır. Akdenize yapılan kısa tatiller sonucunda yaşamın güzellikleri kavrandıktan sonra ölüm kaygısı yerini kabullenişe ve rahatlamaya bırakır. Hayata bakıştaki sürekli değişimin nedeni de manik depresif ataklardan dolayıdır. Bunun yanında Camus'nun “yaşamın yaşamaya değip değmeyeceği” söylemi de önemli bir yer tutar romanda. Bunun cevabı bulduktan sonra ölümün değeri anlaşılacağı düşüncesi varoluşçu romanlarda çokça işlenir. Sisifos Söyleni'nin ana unsuru olan bu söylem –gerçi daha sonra bu düşünceler değişmiştir- Özlu'de de roman boyunca tekrar eder.

“Yaşam, mutlak tutkularla dolu. Yaşamı sevmekle birlikte ölüme alışmak da büyüyor, gelişiyor. Güzellikler kazanıyor. Bu sevgiyi nasıl rahatlıkla uğurluyorsam, yaşamı da o denli rahat, o denli güzel uğurlamalı. Sevgilerimi doyumla devretmeliyim. Esintilerin yumuşaklığı, Akdeniz yağmurunun yoğunluğu gibi.” (Özlu, 2017: s.61)

Anlatıcı kahramanın yaşam karşısındaki farkındalığı arttıkça yaşam, insanlar, çevre güzelleşir. Farklı bir ifadeyle *birey* özünü tamamladıkça varoluştaki *saçma* ya da *hiç* anlam kazanır. Bu çerçevede ölüm de korkulan bir olgu olmaktan çıkarak daha yumuşak duygularla karşılanır. Bu söylem, bireyin varoluşundan sonraki süreçte yaşamın ve ölümün farkına varma sürecini, olgunlaşmasını ifade eder. Genel bir ifadeyle Özlu, ölümü, dinsel inancı varoluşçuluk çerçevesinde düşünüyor dersek yanlış olmaz. Özellikle Camus ve Pavese'nin etkisi altında kaldığı aşikârdır.

5.2. Varoluşçu Söyleme Dair Diğer Unsurlar

Tezer Özlu, Varoluşçuluk felsefesinin popüler olduğu kuşakta yetişmiş bir yazardır. Her ne kadar Türkiye felsefe üretimi konusunda zayıf olsa da yazar ve şairler dünyadaki felsefî akımlara uzak kalmamıştır. Romanda bireysel temaların yanı sıra, genel olarak varoluşçuluk düşüncesi etrafında düşünceler, çıkarımlar dile getirilmiştir. Bu başlık altında romanın başından sonuna kadar çeşitli yönlerden varoluşçu söylem üzerine yapılan alıntılar üzerinden çözümleme yapılacaktır.

Yazarın hayatındaki manik-depresif ataklar, romanın kahraman anlatıcısının yaşama bakışındaki gelgitlerin ana sebebidir. Varoluşçuluk düşüncesine de iyi bir zemin hazırlayan bu ruhsal değişimler, yazarın hayata bakışını, hayat karşısındaki farkındalığını daha etkili bir şekilde göstermesine yardımcı olur. Varoluşçu aforizma niteliğindeki bu ifadelerde Albert Camus'u, Pavese'yi görmek mümkündür.

“Öfke içinde büyüyüyoruz. Oturduğumuz semtte, sokağa, odalara, kış aylarında güçlkle ısıttığımız, eskimiş, ortası çukur pamuk yataklara öfke duyarak büyüyüyoruz. Yaşam yalnızca sokaklarda. Bir canlılık var sokaklarda. Güzel olan, gerçek olan, kentlin insanları, kalabalık dış dünya. Dış dünyanın insanın kulaklarına varan uğultusu. Diğer ülkeleri aşan, batıda bir okyanusa, doğuda bir başka okyanusa varan uğultu.” (Özlu, 2017: 23)

Varoluşçuluğun temel sorunlarından birisi olan öfke, I. Dünya Savaşı sonunda ve II. Dünya savaşının hemen başında ve devamında insanoğlunun temel sorunu olarak görülür. İnsan üzerinde oynanan oyunlar, kapitalist ve komünist ekonomik formüllerin savaşı, kötümser ve bencil diktatörler elinde dünyanın yaşanmaz bir hal alışı ve toplumların bilinçsiz düşmanlıklarının bir sonucu olarak görebiliriz öfkeyi. Öfkeye karşı varoluşçuluğun formülü hümanisttir. Varoluşçuluk, birey üzerinden yola çıkan bir düşünüş olsa da temel kaygısı yaşanılacak bir dünya isteğidir. J. P. Sartre'ın bireyin sorumluluğu sözünden yola çıkarak daha kolay anlamlandırma yapılabilir. Sartre'a göre; *“bireysel edimler bütün insanlığı bağlar, demek ki yalnızca kendimden değil herkesten sorumluyum. Kendime karşı sorumlu olunca, herkese karşı da sorumlu oluyorum. Seçtiğim belli bir insan tasarısı kuruyorum yani kendimi seçerken insanı seçiyorum.”* (Sartre, 2005: 35) Türk edebiyatında varoluşçuluğu eserlerinde işleyen tüm yazarlarda bu sorumluluğu görmek mümkündür. Bu düşünceyi aydın sorumluluğu bağlamında daha geniş düşünmek, yalnızca varoluşçu yazarlara indirgemek gerekir. Özellikle Fransız İhtilali'yle birlikte yazar-aydınların sorumluluk anlayışı değişmiş, toplumu kendi düşünceleri bağlamında bilinçli bir şekilde yönlendirmişlerdir.

Tezer Özlu'nün varoluşçu söylem bağlamında başkaldırı üzerinde durmuş olduğu yukarıda intihar/ölüm ve dinselliği reddetme başlığı çerçevesinde değerlendirildi. Buna ek olarak Özlu'nün dönemin siyasi ve ekonomik bunalımı içinde bireysel bir başkaldırı içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bireyin sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilecek bu durum karşısında yazarın askerî darbelerle karşı olduğu ve sol kesimin yanında durduğu roman içinde –derin bir şekilde olmamakla birliklikte- işlenir.

“... Bir şeylere açılmak, bir yerlere koşmak, dünyayı kavramak istiyorum. Dünyanın bize yaşatılardan, öğretilenden daha başka olduğunu seziyorum... Yönetime karşı bir direniş başlamış. Soygundan, antidemokratik eylemlerden söz ediliyor... Ama yaygın olan yalnız varoluşçuluk. Marmara'nın gri mavi boşluğuyla bağdaşan varoluşçuluk.” (Özlu, 2017: 25)

Sartre'ın 'hiçlik'i ile Camus'un 'Saçma'sına vurgu yapan “Marmara'nın gri mavi boşluğu” dönemim çalkantısına bir göndermedir. Bu olumsuz şartlar altında sıkışan aydın, çareyi varoluşçu felsefede bulur. Topluma ve çevreye yabancılaşma, hayatın bulantısı, siyasî otoritenin yerini zaman zaman askerî otoriteye bırakışı, düzensiz kentleşme, insanın tek tipleştirilmeye çalışılması, düşünen insandan korkulması gibi unsurlar varoluşçu söyleme zemin hazırlamıştır. Bütün bu olumsuz şartlar altında hayat karşısındaki farkındalık hali okura sezdirilmeye çalışılmaktadır. “Bir şeylere açılmak, bir yerlere koşmak, dünyayı kavramak istiyorum” diyen Özlu, kendini gerçekleştirme, özünü tamamlama sürecine girmiş ve bunu söyleme dökmüştür. *“... Hiç düşündünüz mü? Ölen bir insanı gerçekten bir kez daha görebilir misiniz? Ölen bir okula gidebilir misiniz? O yıllar öldü. O yılları bizi öldürecek biçimde yaşattılar.”* (Özlu, 2017: 24) diyen Özlu, tıpkı

Fransız varoluşçuları gibi içinde bulunduğu zaman dilini yok sayarak ruhsal olarak rahatlamaya çalışır. İstemediği her şeye karşı bir başkaldırı niteliğindeki bu unutmama, yok sayma yahut öldürme arzusu, varoluşçu söylemi kuvvetlendirmektedir.

Romanın başından sonuna kadar ölüm izleğinden sonra görülen izlek cinselliktir. Cüretkâr bir anlatım ve bunu besleyen tasvirlerle ifade olunan cinsellik de *bireyin* başkaldırısı bağlamında çözümlenebilir. Özlü, başkaldırını farklı açılardan ortaya koyma yolunu izler. İntihar, dinsel olanı reddetme, hızlı kentleşmedeki aksaklıklar, siyasî otorite boşluğu ve cinsellik hususundaki toplumsal baskı gibi çeşitli unsurlara karşı toptan bir başkaldırı içindedir.

Romanda cinsellik iki boyutta incelenmektedir. Bunlardan birincisi, cinselliğin bir başkaldırı olarak sezdirilmesidir. Bu durumu ifade eden satırlarda, yazarın iki birey arasındaki birleşmenin yasalarla ve toplum baskısıyla sınırlandırıldığı, cinselliğin özgürce yaşanması gerektiği düşüncesidir. Hemen romanın başında ifade olunan şu satırlar dikkat çekicidir.

“Bize bıraksalar. Ben onun dizlerine yatsam. İçgüdülerimizle gövdelerimizi tanısak. Birbirimizi sevsek. Doğanın geliştireceği sevgi içinde büyüsek. Ana karnındaki çocuk gibi.” (Özlü, 2017: 9)

İnsanların beraber olmaları için bir resmiyet gerekmemeli diyen yazar, erkeklerin ilk deneyimini genelevlerinde yaşamalarını saçma bulur. Konuya aykırı bir düşünceyle yaklaşan Özlü, kuralların tamamını aykırı bularak insanın varoluşundaki özgürlüğe ve ve Sartre’in ‘kendisi için varlık’ görüşüne göndermede bulunur.

“Ben büyük bir erkek kadın ayrımı yapmıyorum. Önemli olan yanındaki insanın sıcaklığı ile kendi bedenini birleştirmek, ikisinin kaynaşması.” (Özlü, 2017: 35)

Cinsel söyleminde kadın-erkek ayrımı yapmayan, her iki cinsi de insan olarak gören Özlü’nün bu söylemi varoluşçuluğa yakın bir düşüncedir. İnsanı birey olarak ele alan Sartre ve diğerleri, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın öze yönelir. Doğumdan ölüme değin sürekli eylemde olmayı gerektiren bu süreçte birey önce kendi evrenini yaratır daha sonra çevresini etkiler. Sartre’in ‘kendinde varlık’ ve ‘kendi için varlık’ görüşü çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bu durum, Sartre’in şu sözleriyle daha iyi anlam kazanabilir: *“Dostoyevski, Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu, diye yazmıştı. Gerçekten de, Tanrı yoksa her şey mubahtır, hiçbir şey yasak değildir. Bu demektir ki, insan kendi başına bırakılmıştır. Ne içinde dayanacak bir destek vardır, ne de dışında tutunacak bir dal. Artık, hiçbir özür, dayanak bulamayacaktır yaptıklarına. Varoluş özden önce gelince, verilmiş ve donmuş bir insandan söz edilemez. Önceden belirlenmiş, donmuş bir doğa açıklanamazdır. Başka bir deyişle, gereksizlik, kadercilik yoktur burada, kişiöğlü özgürdür, insan özgürlüktür”* (Sartre, 2005: 75). Alıntıda da vurgulandığı üzere ‘kişioğlü özgürdür, insan özgürlüktür’, toplum içi kurallar ve kanunlar *bireyin* özünü tamamlamasına zarar vermektedir. Varoluşçuluğun temel yaklaşımlarından biri olan özgürlük, eserlerde genel olarak başkaldırı izleğiyle verilmektedir. Cinsellik –cinsiyet farkı gözetmeksizin- bireyin özgür olması ve önce fiziksel sonra ruhsal açıdan doyuma ulaşması için varoluşçu söylemde önemli bir yere sahiptir.

Cinsellik ile ilgili diğer bir yaklaşım da yalnızlığı giderme, ruhsal rahatsızlıktan kaynaklanan boşluğu doldurma çabasıdır. Özlü’nün çocukluk yıllarında başlayan yalnızlığı bastırma çabası, ailesine ve büyüdüğü çevreye karşı yabancılaşmasının bir sonucu olarak görülür. Kahraman anlatıcının çocukluk yıllarında başlayan evden uzaklaşma, dışarıdaki hayata karışma isteğini yerine getirecek bir koca bulma isteği, onu birden fazla ilişkiye sürükleyecektir. Fakat, ilişkiler uzun sürmeyecek, huzur, mutluluk sadece bir arayış haline gelecektir.

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ortalarında çıkan Varoluşçuluk felsefesinin Fransa'dan tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmasının temel nedeni olarak ortak insanî kaygılar gösterilebilir. Birinci Dünya Savaşı'nın geride bıraktığı insanlık suçları, insanı yok etmeye çalışan yozlaşmış liderler, ekonomik darboğazlar gibi çoğaltılabilecek birçok olumsuzluk karşısında Avrupa aydını ortak bir hareketle bu durumları reddeder. Varoluşçuluktan önce görülen felsefi akımlarda da benzer görüşlerin olduğu söylenebilir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde doğan Dadaizm buna iyi bir örnektir. İncelemenin giriş bölümünde bu kısma yer ayrıldı.

J. P. Sartre'ın insanın varoluşunun önce olduğu, özün varoluştan sonra geldiğini ortaya atmasıyla klasik varlık felsefesini değiştirmesiyle varoluşa farklı bir boyut kazandırıldı. Bu görüşün ortaya çıkmasında ana etkenin insanoğlunun yozlaşması olarak görmek yanlış olmaz. Varoluşçuluk temel sorunlara karşı bir felsefi bakış açısı kazandırmaktan başka bir şey değildir diyebiliriz. Gerek Avrupa, gerekse Türk aydınının içinde bulunduğu dönemin sorunları karşısında insanın temel sorunlarına çözüm bulma sürecini de ifade eder bu felsefe. Varoluşçulukla Türk edebiyatçı ve sanatçısının farklı bir boyutunu da görürüz. Türkiye'de felsefi akımlar, en başta edebiyatçılarımızı etkilemekte ve eserlere yansıtıldığı kadarıyla halka ulaşmaktadır. Makalenin yazım sürecinde, felsefe yapmayan ve felsefi metinlerden uzak duran bir toplum olduğumuz gerçeği de tespit edildi. Bunun yanında felsefi akımların edebî metinlerde derinlik kazanmadığı da diğer tespitlerden birisidir.

İncelemenin konusu çerçevesinde varılan sonuçlara bakıldığında, Varoluşçuluğun yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatçıları arasında popüler olduğu söylenebilir. İncelenen eserin kahraman anlatıcısına göre yaşam tarzlarına kadar etkili bir felsefe olmuştur Varoluşçuluk. Türk edebiyatında bu denli etkili olmasında Tezer Özlü'nün ağabeyi Demir Özlü'nün önemli bir yere sahip olduğunu da ifade etmek gerekir.

İncelemede varoluşçu söylem üzerinde duruldu. Ünlü varoluşçuların felsefi söylemlerinden de faydalanarak karşılaştırmalı bir yöntem ile makale geliştirildi. Bu çerçevede Tezer Özlü'nün Varoluşçuluk felsefesini eserine yansıttığı, özellikle Albert Camus ve Cesare Pavese etkisinde olduğu sonucuna varıldı. Karakter geliştirmede, kurguda, kahraman anlatıcının hayata bakışında ve eylemlerinde, bu etkiler örnekleriyle ortaya konuldu. Genel bir ifadeyle Tezer Özlü'nün Türk edebiyatında, Modernizm ve Varoluşçuluk felsefelerini edebî eserlerinde kullandığı ve önemli bir temsilcisi olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AKARSU, Bedia (1979). *Çağdaş Felsefe*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- AKSOY, Ekrem (Ocak 1981). Yazın ile felsefenin eylemde buluşması. *Türk Dili, C.XLII*, S.349.
- İŞ, Ayşe Öykü (2007). *Ferit Edgü ve Demir Özlü'nün Öykülerinde Varoluşçu Öznellik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- KURT, Mustafa (2007). 1950 Sonrası Türk Edebiyatında Varoluşçu Felsefeden Etkilenen Yazarların Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- SARTRE, J. P. (Nisan 2018). *Bulantı, Çev. Selâhattin Hilâv*, İstanbul: Can Yayınları.
- SARTRE, J. P. (2005). *Varoluşçuluk* (çev. A. Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- TİMUÇİN, Avşar (2004). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Bulut Yayınları.

MAKEDONYA TÜRK EDEBİYATI KADIN ŞAİR VE YAZARLARINDAN CEVAHİR SELİM

A FEMALE AUTHOR AND POET OF MACEDONIAN TURKISH LITERATURE: CEVAHİR SELİM

ДЖЕВАХИР СЕЛИМ – КАК ЖЕНЩИНА ПОЭТ И ПИСАТЕЛЬ ТУРЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ МАКЕДОНИИ

Zeki GÜREL*

ÖZ

Makedonya’da Çağdaş Türk Edebiyatında kadın şair ve yazarların sayısı sınırlıdır. Makedonya’da Çağdaş Türk Edebiyatında Yugoslavya devrinde yetişen şair ve yazarlardan birisi de Cevahir Selimdir. Cevahir Selim, 1927–1994 yılları arasında Üsküp’te hayat sürmüş eğitimci şair ve yazarlarımızdan biridir. Cevahir Selim, Makedonya’da 1944’den sonra Türkçe eğitim veren “Tefeyyüz” ilkokulunun ilk kadın öğretmenlerindendir. Cevahir Selim, Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlarının ilk kadın spikerlerindendir. O, Yugoslavya’da Türkler için çok önemli olan “Yeni Yol” Kültür Güzel Sanatlar Derneğinin kuruluşunda yer alan ilk kadınlardan birisidir. Yani O, Makedonya’da ilklerden biridir. “Tefeyyüz”de yedi nesil talebe yetiştirmiş bir öğretmendir. Onun talebeleri şimdi Makedonya’da hayatın pek çok alanında söz sahibidirler. Cevahir Selim, yazdığı şiir ve hikâyelerini; Makedonya’da, *Birlik* gazetesi, *Sevinç*, *Tomurcuk* ve *Sesler* dergilerinde, Kosova’da *Tan* gazetesi ve *Kuş* çocuk dergilerinde yayımlamıştır. Ölümünden sonra da şiir ve hikâyeleri dergi ve gazetelerde yayımlanmaya devam etmiştir. Ama maalesef onun eserleri bugüne kadar her ne hikmetse kitap halinde yayınlanmamıştır. Balkanlarda haklı bir şöhrete sahip olduğu için üzerinde pek çok yazı yayınlanan Cevahir Selim’in şiirlerinde tarihi ve milli şahsiyetler, çağdaşı büyük liderler, günlük hayattan izler ile geçmişten günümüze gelen mitolojik izlere rastlamaktayız. Biz bu yazımızda Makedonya Çağdaş Türk Edebiyatı kadın şair ve yazarlarından Cevahir Selim’in hayatını, sanatını ve eserlerini, değişik kaynaklardan faydalanarak ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Makedonya’da Çağdaş Türk Edebiyatı, Makedonya Türk Edebiyatında Kadın Şair Ve Yazarlar, Cevahir Selim

ABSTRACT

There are only a few female authors and poets in Macedonian Turkish Literature. One of the first female authors and poets of Modern Macedonian Turkish Literature is Cevahir Selim. She is an author and poet and a pedagogue who lived between 1927- 1944 in Skopje. She is also one of the first female teachers of Tefeyyuz Elementary School, which began to teach in Turkish in 1944. Besides, she

* Dr. Öğr. Üyesi Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ANKARA
(zekigurel@yahoo.com.)

DOI: 10.17498/kdeniz.429205

is one of the first female announcers of Turkish broadcast in Radio of Skopje. She is also one of the women who took a part in the foundation of “YeniYol” (The New Road) Culture and Fine Arts Association which played a very important role in the cultural life of Turks in Macedonia during the Yugoslavian period. In other words, she is one of the firsts in Macedonia. She was a teacher who educated seven generations in Tefeyyuz. Some of her students have voice in lots of the matters in Macedonia. Her stories and poems were published in the newspaper *Birlik*, the magazines *Sevinç*, *Tomurcuk*, *Sesler* in Macedonia; the newspaper *Tan* and the children magazine *Kuş* in Kosovo. Even after her passing away, newspapers and magazines continued publishing her works, yet a collection of her works is still not published. In this work; her life, art and works will be examined.

Keywords: Modern Turkish Literature in Macedonia, Female Authors and Poets in Macedonian Turkish Literature, Cevahir Selim.

АННОТАЦИЯ

Количество женщин-поэтов и писателей современной турецкой литературы Македонии ограничено. Джевахир Селим - один из поэтов и писателей современной турецкой литературы в Македонии, выросшей в период революции в Югославии. Джевахир Селим - один из поэтов, писателей и педагогов, которые жили в Скопье в период с 1927 по 1994 год. Джевахир Селим - первая учительница начальной школы «Tefeyyüz» в Македонии, в которой велось обучение на турецком языке после 1944 года. Джевахир Селим - первая женщина Турецкой радиовещательной системы Скопье. Она является одной из первых женщин которая принимала активное участие в открытии отдела культуры и искусства “Новый путь” в Югославии, что являлось очень важным для турецкого населения. В начальной школе «Tefeyyüz» - она как учитель воспитала семь поколений учеников. В настоящее время её студенты во многих сферах в Македонии имеют право слова. Произведения написанные Джевахир Селим печатались в македонской газете “*Birlik*” и в журналах “*Sevinç*”, “*Tomurcuk*”, “*Sesler*”, а также в газете “*Tan*” и в детском журнале “*Kuş*” Косово. Её стихи и рассказы продолжали издаваться в журналах и газетах после её ухода из жизни. Но, к сожалению, её работы до сих пор не были опубликованы в книжном формате. Джевахир Селим пользуется хорошей репутацией на Балканах и о ней опубликовано большое количество научных работ. В её стихах мы находим исторических и национальных деятелей, современных лидеров нашего времени, повседневную жизнь и мифологические следы прошлого. В этой статье, опираясь на различные источники мы расскажем о жизни и деятельности поэта-писателя женщины, а также о её произведениях в современной турецкой литературы Македонии.

Ключевые слова: современная турецкая литература Македонии, женщина поэт и писатель в турецкой литературе Македонии, Джевахир Селим.

1.Giriş

Cevahir Selim, 1927–1994 yılları arasında Üsküp’te hayat sürmüş öğretmen, şair ve yazarlarımızdan biridir. “Tefeyyüz” ilkokulunun ilk kadın öğretmenlerinden, Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlarının ilk kadın spikerlerinden, “Yeni Yol” Kültür Güzel Sanatlar Derneğinin kuruluşunda yer alan ilk kadınlardan birisidir. Yani O, Makedonya’da ilklerden biridir. “Tefeyyüz”de yedi nesil talebe yetiştirmiş bir öğretmendir. Onun talebeleri şimdi Makedonya’da hayatın pek çok alanında söz sahibidirler.

Cevahir Selim, yazdığı şiir ve hikâyelerini; Makedonya’da, “Birlik” gazetesi, “Sevinç”, “Tomurcuk” ve “Sesler” dergilerinde, Kosova’da “Tan” gazetesi ve “Kuş” çocuk dergilerinde yayımlamıştır. Ölümünden sonra da şiir ve hikâyeleri Makedonya’da “Yeni Balkan” gazetesi ve “Balkanlar’da Çocukların Türkçe Sevinci Bahçe” dergisinde yayımlanmaya devam etmiştir. Ama maalesef onun eserleri bugüne kadar her ne hikmetse kitap halinde yayınlanmamıştır.

Nusret Dişo Ülkü; öğretmenliğinin 33. yılında Cevahir Selim’i evinde ziyaret ettikten sonra “Birlik” gazetesinde yayımladığı yazısında şöyle diyordu: “Öğretmenliğinde yazarlık aradığımız ve yazarlığında öğretmenlik bulduğumuz Cevahir Selim’in bir kitabının olmayışı hepimizi düşündürmelidir. Düşündürmekten çok burada bir girişim aranmalıdır.

Bu yazar öğretmenimizin er geç artık bir kitabının yayımlanmasının zamanıdır. Zaman değil de geçtir bile. Zaman yitirmeksizin bunu yapmalıyız. Bununla uzun yıllık öğretmenliğinin jübilesini kutlamalıyız. Öğretmenliğinde gizlenen bir yazarımızı bulmalıyız. Bulup yazın dünyamıza sunmalıyız.”(Ülkü, 1979)

Fahri Kaya da Cevahir Selim’in vefatının üzerine yazdıklarında aynı konuya temas ederek şunları söylüyor: “Öğretmenlik görgüsü ve edebiyat kültürü sayesinde edebiyatla da uğraştı. Özel olarak çocuklar için küçük manzumeler ve hikâyeler yazdı. Didaktik niteliğinde olan bu yazılarında, öğrencileri, çocukları ve torunları var. Aralarında kalıcı dizilerinde bulunacağı bu yazıları bir araya toplayıp yayınlamak çok iyi ve kutsal bir iş olurdu, çünkü yazdıklarıyla da diğer alanlarda olduğu gibi, edebiyatla da Cevahir Selim, kendini ispat ettirmek, varlığını duyurmak için emek harcadı. Bu emeğe karşı saygılı olmamız gerek.” (Kaya, 1994)

Aradan geçen bunca zamana rağmen Cevahir Selim’in yazdıkları maalesef bir kitapta toplanıp eser olarak yayımlanamamıştır. Bu husus oldukça düşündürücüdür, manidardır. Cevahir Selim; “Birlik” gazetesinden Melahat Ali’nin kendisine sorduğu “Şiirlerinizi belli bir kitap içinde topladınız mı?” sorusuna şu cevabı vermiş: “Şimdiye kadar yazmış olduğum şiirlerim derli topludur, ancak şairlerin şiirlerini yayınlamak biraz şans biraz da siyasi tercih sonucuna dayanmaktadır. Bu nedenle şiirlerimin kitap halinde toplanması sadece kendi tarafımdan düzenlenmiş bir nüshalı kitaptan ibaret kaldı. Sağlık olsun.”

Biz de, Makedonya Türk şiiri ile ilgili bir antoloji hazırlamak için yola çıktığımızda Cevahir Selim adı üzerinde de durduk. O zaman fark ettik ki, Makedonya Türk edebiyatının bu kadın şairi ile ilgili bir çalışma da yapılmamış. İşte şimdi okumaya başladığınız bu yazı bu süreçte ortaya çıkmıştır. Bir milletin edebiyat tarihinin yazıla bilmesi için, o milletin diliyle eser üreten her kim varsa onların her biri için ayrı ayrı monografi çalışmaları yapılmadan yazılacak edebiyat tarihi her zaman için eksiktir, bilimsellikten uzaktır. Bu açıdan bakıldığında Makedonya Türk Edebiyatı Tarihi için daha yapılacak pek çok iş vardır. Biz bu yazımızla; mutlaka yazılması gerektiğine inandığımız Makedonya Türk Edebiyatı Tarihi için bir tuğla daha koymuş olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Kaynakçada, Cevahir Selim’in şiir, hikâye ve yazılarının tek tek künyelerini vermedik. Ancak, bu türden eserlerinin yer aldığı dergi ve gazeteleri örnek olarak göstermek adına birkaç künye verdik.

2.Cevahir Selim’in Resmî ve Hususî Hayatı

Cevahir Sait, 1927’de Üsküp’te İsa Bey camii yakınlarında bir evde Türk-İslâm muhitinde dünyaya geldi. Babası Sait, polis teşkilatında komiser, Annesi Lebibe ev hanımı idi. İlköğrenimini Saat Camii/Sultan Murat Camii yanındaki

“İrfan” mektebinde okudu. Kuran derslerini ise; MANU Makedonya Bilimler Akademisi üyesi Gazenfer Bayram’ın annesi Nakiye Hanımdan almıştır.

Cevahir Sait, Yugoslavya zamanında üç yıl, üçer aylık Türk öğretmen kurslarına katılarak öğretmen olan ilk Türk kızlarından. Bu ilk grupta Cevahir Sait’ten başka şu isimler vardır: Ruhiya Veli, Mukaddes Katana, Humaşah Şaban, Ruhiye Şükrü.

“Birlik” gazetesinde 1948 yılında çıkan bir yazıdan öğrendiğimize göre bu kursiyerler mezun olduktan sonra; Ruhiye Veli, “İrfan” okulunda öğretmen olurken Humaşah Şaban da bu okulda idareci olur. Mukaddes Katana ve Cevahir Sait de “Tefeyyüz” okulunda öğretmen olarak görevlendirilmişlerdir. Cevahir Selim, geriye dönüp, otuz yıl sonra, öğretmenliğe başladığı ilk günleri şöyle anlatmaktadır:

“1946 yılında “Tefeyyüz okuluna öğretmen olarak tayin oldum. Gittiğim ilk günü çok iyi hatırlıyorum. Bir Perşembe günüydü. Okula geldim. Beni ilk karşılayan oldukça yaşlı bir öğretmen oldu, sonra daha yaşlı öğretmenlerle karşılaştım. Ben de o zamanlarda daha çok gençtim.

Böyle yaşlı öğretmenlerle bir arada çalışacağım için adeta sıkılıyordum. Çünkü bu okulda ilk kadın öğretmen ben oldum.

Meğerse görünüşlerimde çok yanılıyordum.

Yaşlı meslektaşlarım bana o kadar iyi muamele etmeye başladılar ki bir babanın evladına gösterdiği şefkati gösteriyorlardı.

Ölen Enver Tuzcu’nun ilk sözünü hiçbir zaman unutmayacağım:

—Kızım bugün ilk kez görev başında bulunuyorsun. Bu meslek çok şerefli çok da sorumludur. Öğrencilerin yaşları da oldukça büyüktür, dikkatli davran, onlara karşı alacağın tavrını önceden hazırla dedi.

Ben de bu kez gireceğim sınıfa, karşılaştığım öğrencilere karşı sevgi uyanacak yerde bir korku hissetmeye başladım. Ben böyle düşünürken okul yönetmeni beni kendi yazıhanesine çağırdı, yeni görevimi tebrik etti.

Hep birlikte çalışacağım sınıfa doğru yürüdük. Öğretmenin beni öğrencilere takdim ederken:

—Öğretmeninize karşı her zaman nezaketli olmanızı her şeyden önce isterim, dedi.

Ertesi günü defterle sınıfa girdiğimde öğrenciler beni tatlı çehreleriyle karşıladılar.

Bunu da söylemek istiyorum ki öğrenciler benden memnun kaldılar. Aylar geçti. Mesleğime karşı sevgim günden güne artıyordu.”

Gazetede Cevahir Sait ile ilgili olarak şunlar yazmaktadır: “Tefeyyüz okulunda 78 öğrencinin sınıf öğretmeni Cevahir Sait, reyonun 13. bloğunda iki kurs teşkil etmiş ve bu iki kursta 27 kadına yazı okuma öğretmiştir. Şimdilik iki okul grubu yönetiyor ve reyon halk cephesi icra heyetinin üyesi ve kurslar müfettişi sıfatıyla reyonda işleyen bütün kadın kurslarının muvaffakiyetle sona erdirilmesini ileri sürüyor.” (Birlik, 1948)

Gazetedeki bu yazıdan da anlaşılacağı gibi, Cevahir Sait, sadece “Tefeyyüz” okulunda öğretmenlik yapmıyor. Örgün eğitimdeki öğretmenliğinin yanı sıra yaygın eğitimde de kadınlar için okuma-yazma kursları düzenliyor. Aynı zamanda bu kursları düzenleyen merkezde de kurslar müfettişliği yapıyor. Üsküp’ün 13. bloğunda da Halk Cephesi İcra Heyeti üyeliği görevini de yürütüyor...

Cevahir Sait, 1949 tarihinde Yusuf Selim’le evlenmiştir. Selahattin Ayvaz, 2 Haziran 1987 Çarşamba günü vefat eden Yusuf Selim’in vefatında “Birlik” gazetesinde onunla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Yusuf Selim’i Toprağa Verdik

Çarşamba günü Üsküp Devlet Hastanesi kardiyoloji bölümünde bir kalp krizi sonucu Yusuf Selim yaşama gözlerini yumdu. Yusuf Selim 1923’te Üsküp’te dünyaya

geldi. Uzun süre babasının yanında çalıştı. Genç yaşta ilerici görüşlü gençler arasında katıldı. Müslüman Parti Hücresinde etkin üyelerden biri oldu.

Savaş öncesi devrimci etkinliği Halk Kurtuluş Savaşında da sürdürdü. Kurtuluştan hemen sonra, Sovyetler Birliğine gitti, havacılık okulunda okudu. Informbiro başlayınca hemen ülkesine döndü, astsubay olarak bir süre Sombor, Subotiča ve Üsküp askeri havacılık okulunda görev aldı. Radyomuzun Türkçe yayınları ile “Birlik” gazetesinde kısa bir zaman çalıştıktan sonra, ticaretle uğraşmaya başladı. “Kolektif” Birleşik Emek Esas Örgütünün kurulmasında özel çaba sundu.

Yusuf Selim, birçok toplumsal görevlerde de bulundu. Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti Meclisinde bir görev süresi delegelik, daha sonra da “Çayır” Belediye Meclis Başkanlık görevini yaptı. Emekli olduktan sonra da toplumsal siyasi etkinliklerine ara vermeyen Yusuf Selim’i Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Başkanlığı tarafından Altın Çelenkli emek nişanıyla ödüllendirildi.

Yaşamı boyunca çalışmalarıyla yakın kalan, yakınları tarafından çok sevilen ve sayılan Yusuf Selim, “Butel” mezarlığında toprağa verildi.” (Ayvaz, 1987:17)

Cevahir Selim’in bu evlilikten bir kız iki oğlan evladı olmuştur. Sırasıyla adları Gülseren, Türker, Zekeriya’dır. Şu anda kızlarından ve oğlundan yedi torunu vardır. Adları yaş sırasına göre Leylâ, Levent, Ersan, Ceyhun, Tayfun, Tanju ve Yusuf.

Cevahir Selim 13 Ekim 1994 tarihinde kalp krizinden vefat ettiğinde; Butel-I Ho-Şi-Min 260/B Üsküp adresindeki evinde oturuyordu. Kabri Üsküp’de Butel Mezarlığındadır.

3.Cevahir Selim’in Yazı Hayatı

Cevahir Selim, ailesi itibarıyla Makedonya Türk Edebiyatının yetiştirdiği bir dünya klasiği olan şair-yazar Necati Zekeriya’nın yengesidir. Muzisyen Recai Selim (Türkiye’de İzmir’de ses ve söz sanatçısıdır ismi Recai Yalın olarak bilinmektedir.) de bu ailedendir. Cevahir Selim, Makedonyalı kadın şairlerimizden Melahat Engüllü’nün de halasıdır.

Cevahir Selim’in kızlık soyadı “Selman” idi. Baba adı “Sait” olduğu için ilk yazılarında “Cevahir Sait” imzasını kullanmıştır. Cevahir Selim’in “Birlik” gazetesinde resmî bir görevi olmamakla birlikte gazetenin yazarları arasında; özellikle de “Çocuk Bahçesi” sayfasında sık sık şiir ve hikâyeleri yayınlanan sanatçılar arasında yer aldığını yaptığımız taramalar sonucunda gördük. Bunun yanında onun gazetenin tanıtımına da büyük katkı sunduğunu ise kendisine sunulan “Takdirname”den anlıyoruz. 23 Aralık 1984 tarihli bu takdirmamede -Türkçe ve Makedonca- şunlar yazıyor:

“Makedonya Çalışkan Halkı Sosyalist Birliği Organı Olan “Birlik” gazetesinin 40. yıldönümü dolayısıyla “Nova Makedoniya” gazete yayın örgütü “Birlik” BEEÖ İşçi Konseyince Sayın Cevahir Selim’e Gazetemizin Tanıtma Siyasi Etkinliğinin Başarıyla Gerçekleştirilmesi Alanında Sunmuş Olduğu Katkısı Yüzünden *Takdirname* veriliyor. Üsküp 23 Aralık 1984 Yılı. İmzalar: İşçi Konseyi Başkanı: Erol Hayrettin, Baş ve Sorumlu Yazar: Vefki Hasan”

Cevahir Selim, bir müddet “Birlik” yayın etkinliği içinde bulunan “Tomurcuk” çocuk dergisinde de çalışır. Hatta dergi için bir de şiir kaleme alır:

TOMURCUK

Elimdeki “Tomurcuk”
Küçücük mü küçücük
İçi dolu yazılar
Çocuk okur ve zıplar

Elimdeki “Tomurcuk”
Küçücük mü küçücük
Rengârenk resimleri
Süsler bütün dergiyi

Elimdeki “Tomurcuk”
Küçücük mü küçücük
Süslü güzel bir dergi
Öykü şiir hevengi.

Cevahir Selim, Üsküp’te “Tefeyyüz” Mektebinde otuz beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra emekli olmuştur. O, talebelerini talebeleri de onu çok sevmişlerdir. Cevahir Selim, bir şiirinde çalıştığı “Tefeyyüz” mektebinin otuz yaşına başlamış olmasını şöyle anlatmaktadır:

OKULUM

Okulum otuz yaşına girdin,
Sende gözümü açtım,
Sende a, demeyi,
Sende her şeyi öğrendim.

Okulum otuz yaşına girdin,
Sende kalem tutmayı,
Sende yazmayı gördüm,
Sende her şeyi öğrendim.

Okulum otuz yaşına girdin,
Sende arkadaşlığı,
Sende sevgiyi,
Sende insanlığı buldum.

Cevahir Selim’in “Tefeyyüz Okulu Bugün 30 Yaşında” başlığıyla daktilo ettiği dört sayfalık metinde sadece “Tefeyyüz”le ilgili bilgiler değil, kendisi ile de ilgili bilgiler bulunmaktadır. Cevahir Selim, öğretmenlik yaptığı yıllarda başarılı çalışmalarından dolayı ödüllendirilmiştir de. Hatıralarında bu hususta şunları yazıyor: “1962 yılında Yoldaş Tito tarafından “Gümüş Çelenk Ödülü” ile ödüllendirildim. Bu ödül yaşamımın en tatlı ve en değerli bir ödülü oldu. Bundan sonra okul yönetmenliği tarafından daha birçok ödüller aldım.”

Cevahir Selim, okumayı ve araştırmayı çok seven biriydi. Özellikle Türkiye’den ve değişik ülkelerden kitaplar ve süreli yayınlar getirir bunları okur ve etrafındakilere de okuturdu. Türkiye’den Üsküplü Yaşar Nabi Nayır’ın İstanbul’da çıkarttığı “Varlık” dergisi ve Nuri Pakdil’in Ankara’da çıkarttığı “Edebiyat” dergisi, Ankara’da yayınlanan haftalık dergi “Arayış”, Saraybosna’da yayımlanan “Preporod Islamske Informativne Novine” ve

Irak'ın başkenti Bağdat'ta yayımlanan "Yurt El-Vatan" gibi dergilerin takipçisi olduğunu özel arşivini incelerken gördük.

Cevahir Selim'in ilk yazısı Üsküp'te 15 Ağustos 1947 tarihli "Birlik" gazetesinde yayımlanmıştır. "Bilgi İle Silahlanalım" başlıklı bu yazının altında Cevahir Sait imzası vardır. Yazının giriş kısmından bir bölümü buraya almak isteriz:

"BİLGİ İLE SİLAHLANALIM

Pek iyi biliyoruz ki, eski rejimler üzerimize çöken ağır ve arkaları kamburlaştıracak kadar ile dolu taşınmaz yüküdür ki, bütün son kuşağı genç nesli denilebilecek olan bizleri, tam manasıyla hedeflerimizden geri bırakmış, bilgi ve kültür ateşiyle yanan her genç kalp için ele tutulabilecek kadar kolay kültür hazinesini kilometrelerce uzaklara atmıştır.

Bu nedir? Buna sebep olan amiller hangileridir? Bunu hep beraber araştıralım. Yine yukarıdaki başlangıcın birkaç kelimesini kullanacağım...

Pek iyi biliyoruz ki, bundan evvelki Hak İdaresi olmayan rejimlerde, Türk ve Arnavut azınlıklarına bugünkü Halk İdaresinin verdiği hakların yüzde nispetiyle üçü verilmiyordu. Çalışmak ve ilerlemek arzusu ve emelinde bulunan her taze dimağ, nasıl ve neye istinaden ilerleyebilirdi? İlk tahsiliyle mi, yoksa nasıl? Heyhat!

İlk tahsil, yedi yaşına kadar ana terbiyesiyle büyümüş yavrunun adım atacağı ve orta tahsil için gayet cüzi ve basit bilgilere sahip olacağı bir binadır ki, bu binadan çıkmakla hiçbir şeye yetişmek demek değil, bizzat henüz bütün kudret ve kuvvetiyle çalışmağa başlıyor demektir.

İşte biz, dünün küçükleri-bugünün gençleri hemen hemen ekserimiz hayatın ilk adımı sayılan ilk tahsilden başka bir şey görmedik. Çünkü göremezdik, daha doğrusu göstermezlerdi.

Aralarımızda, tarih sayfalarına sermaye olabilecek surette az ve pek cüzi bir müstesnaiyetle devede kulak kabilindeydik. Arkadaşlarımızın bazıları orta tahsil devresini bitirerek üniversiteyi de güç hal ile bitirmişler veya yarı yolda kalmışlardır." (Sait, 1947)

Cevahir Selim'in hayatının son günlerinde rahatsız olduğunu Üsküp'te 13 Ocak 1994'de yazdığı şu şiirinden anlıyoruz:

SAĞLIĞIMA ULAŞSAM

Nice nice dağlar aşsam
Nice denizler yarsam
Kalbimdeki sızılara
Sonsuz şiirler yazsam
Çıkar bir yol bulamam ki,

Sahil boyunda gezsem
Tüm kuşlara derdimi deşsem
Kederime kalemime
Sonsuz şiirler yazsam
Çıkar bir yol bulamam ki

Kalbimdeki hicranları
Nasıl yırtıp atabilsem
Tanrım tanık olsa bile
İstediğim şöhret servet değil
Biraz olsun sağlığıma ulaşsam

13 Ocak 1994’de Cevahir Selim iki şiir daha yazmıştır. Bu şiirlerin üçü de “Tomurcuk” çocuk dergisinin 7 Mart 1994 sayısında yayımlanmıştır:

KIŞ

Oh! Ne güzel yağıyor kar
Haydi, gelin çocuklar
Oynayalım karlarla
Her yerde bir sevinç var
Oh! Ne güzel yağıyor kar

Çocukların sevinci
Kızaklardır birinci
Her yerde bir sevinç var
Karla oynar çocuklar
Oh! Ne güzel yağıyor kar

Kışın temiz havası
Ruhumuzu tazeler
Bitkilere yorgandır
Bu güzelim beyaz kar
Oh! Ne güzel yağıyor kar

Böyle güzel manzara
Süslüyor bahçeleri
Gelin tacına benzer
Ağaçların her yanı
Oh! Ne güzel yağıyor kar

KARDEŞCE YAŞAYALIM

Birlikte dirlik olur
Rahatlıklar bol olur
El ele verenlere
Mutluluklar çok olur
Kardeşçe yaşayalım

İnsan insanı sevsin
Kinler ortadan kalksın
Huzurlu yaşamaklar
Her an bizimle olsun
Kardeşçe yaşayalım

Nazlı bir kuş gibi
Yükseklere uçalım
Gece gündüz çalışıp
Hep dağları aşalım
Kardeşçe yaşayalım

Öyle anlaşılıyor ki, Cevahir Selim'in bunlar son şiirleridir. Ve şair bu son şiirinde de insanlara bir vasiyette bulunmuştur: “**Gelin kardeşçe yaşayalım**”...

“Birlik” gazetesinin Cevahir Selim'in ölümünden üç gün sonra yayımlanan sayısında (15 Ekim 1994 Cumartesi) şairin; “Masalımsı şiir” diye nitelendirdiği “Köylü ile Karısı” şiirinin son bölümü de yer almıştır. Bu şiir, şairin ölümünden sonra yayımlanan ilk şiiridir:

KÖYLÜ İLE KARISI

Bir gün olup kız büyümüş,
Güzellikte eşi yokmuş,
Ana, baba bu güzeli,
Okutturup duruyormuş.

Güzel Şirin okulunda,
En çalışkan biri olmuş,
Tüm öğretmenler, öğrenciler,
Güzel deyip, geçemezmiş.

Bu güzelim melek yüzlü,
Eğitimi bütünlemiş,
Küçük güzel köyce zinde,
Tek yetişken, öğretmenmiş.

Köy okulu pek güzelmiş,
Neşe dolmuş her bir yanı,
Güller açmış bahçesinde,
Bülbül ötmüş kafesinde.

Güzel Şirin sınıfında,
Derslerini tutuyormuş,
Kapı hemen açılıvermiş,
İçeriye bir genç girmiş.

Şirin bu genci görünce,
Kalbi çarpmış pek hızlıca,
Genç Şirin'e el uzatmış,
Müfettişim güzel demiş.

Gayem idi görmek seni,
Hedefime bugün vardım,
Ben müfettiş, sen öğretmen,
Kurmalyız güzel mekân.

Kız da genci çok beğenmiş,
Soralım ihtiyarlara demiş,
Nasıl cevap verecekler,
Bizi mümkün görecekle.

Ana, baba oturmuşlar,
Genci görüp şaşırılmışlar,
Neyse dileğiniz sizin,
Veriyorum size izin.

Baba durmuş bu gençlere,
Gözlerinden yaşlar akmış,
Canım kızım mesut ol sen,
Budur dileğimiz demiş.

Yeni eve taşınmışlar,
Yerleşmişler, düzülmüşler,
İhtiyarlar yeni evde,
Hür ve mesut yaşamışlar.

Melek yüzlü güzel Şirin,
Donanmış hep ziynetlerle,
Bunu duyan konu komşu,
Gelmişler Şirin'i görmeğe.

Bu insan mı yoksa peri?
Dünya güzellerinden biri,
Eğlenceli düğün olmuş,
Her taraftan dostlar gelmiş.

Ana, baba çok memnunmuş,
Çünkü muratlarına ermiş,
Bütün gençler mesut olsun,
En büyük dileğimiz demiş.

Cevahir Selim'in vefatı üzerine yazarlarından biri olduğu "Sevinç" çocuk dergisinde çıkan yazı şöyledir:

"Acı Kayıp: Emekli öğretmen, yazar ve şairimiz Cevahir Selim'i yitirdik.

Geçenlerde (13 Ekim'de) değerli öğretmenimiz, yazar ve şairimiz Cevahir Selim ani bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi.

Kurtuluşun sonra ilk öğretmenlerimizden biri olan Cevahir Selim yaşamı boyunca yüzlerce öğrenciye okuma yazmayı öğretip, topluma yararlı kişiler kazandırdı. Bundan başka 'Birlik' gazetesi çocuk sayfalarında 'Sevinç' ve 'Tomurcuk' çocuk dergilerimizde boyuna öykü ve şiirleriyle katıldı. Yaşamının büyük bir bölümünü çocuklarla öğrencilerle geçirdi. Şiirlerinde ve öykülerinde içerdiği konular, çocukların dünyasından, hayatından almaktadır.

Ölümünden sonra da öğretmenimiz, yazar ve şairemiz Cevahir Selim her zaman anılacaktır." (*Sevinç Birlik Çocuk Dergisi*, Kasım 1994, S.: 3, s. 5.)

4.Cevahir Selim ve Sosyal Faaliyetler

Cevahir Selim, daha ilk genç kızlık dönemlerinden başlayarak sosyal aktiviteler içinde yer almaya başlamıştır. Makedonya'da sosyal faaliyet ve sanat faaliyetleri deyince Yugoslavya döneminde ilk akla gelen "Yeni Yol" Kültür Güzel Sanatlar Derneğidir. Bu dernek 1947'de ilk kurulduğunda kurucularından ve ilk yönetim kurulu üyelerinden biri de

Cevahir Selim'di. Derneğin kuruluşunun 40. yılında gazeteci Fahri Ali, bu konuda Cevahir Selimle yaptığı mülakatta kendisine o günlerle ilgili sorular sorduğunda verdiği cevap şudur:

“—Derneğin ilk yönetim heyetinde yer aldım. O dönemde derneğin çalışması hepimizde heves yaratıyordu. Folklor, şarkı kollarının çalışmalarından başka edebiyat kolu etkinliklerine önem verildi. Ben özellikle edebiyat kolunda etkindim. Ama iyi ses sanatçıları vardı. Anımsıyorum köy köy kent kent düzenlenen konserlere sayısı çok seyirci geliyordu. Ses sanatçıları arasında Mustafa Seyfullah, İslâm Süleyman, Musa Halim, Salih Salih ve Recai Zekeriya en iyileriydi. Düzenlenen ilk konserlerde ve edebiyat saatlerinde sipikörlük yapıyordum. Kolay ve pek kolay değildi. Edebiyat kolunda etkin üyeler arasında Nuredin Davut, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Mustafa Karahasan, Şevki Mahmut bulunuyorlardı. Bugün ad yapmış yazarlarımız, “Yeni Yol” derneğinin edebiyat kolunda üye idi.” (Ali,1987:8)

Bu cevaptan anlıyoruz ki, Cevahir Selim, “Yeni Yol” KGSD’de sadece ilk yönetim heyeti üyelerinden biri değildir o, bu dernekte “Edebiyat Kolu”nun da hem kurucuları hem de aktif üyeleri arasındadır. Ayrıca, Cevahir Selim, “Yeni Yol” KGSD’de programların sunuculuğunu yapmaktadır. Düzenlenen ilk konserlerde ve edebiyat saatlerinde spiker/sunucu hep Cevahir Selim’dir.

Cevahir Selim, yaşının ilerlemesine rağmen sosyal faaliyetlerden özellikle sanat ve edebiyatla ilgili olanların takibinden geri kalmamıştır. İlhami Emin’in “Güldin” adlı kitabının tanıtımı Üsküp Rufai Tekkesinde yapıldığında Cevahir Selim de oradadır. 30 Ekim 1993 tarihli Birlik gazetesinde bu konu şöyle haber olmuştur:

“Kitap tanıtımında daha yaşlı hanımlarımızın varoluşu da göze çarptı. Değerli öğretmenlerimizden biri olan ve çok nesiller yetiştiren Sayın Cevahir Selim Hanım da sunulan programı büyük itina ile izledi.”(Emin, 1993: 10)

Cevahir Selim, 1971 yazında Kızılay Genel Merkezi tarafından Türkiye’ye Kızılay’ın kamplarına çağırılan gençlerin başında da bulunmuştur. Bununla ilgili olarak Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi’nin 31 Temmuz 1971 tarihli 55. sayısında şu bilgiler yer almaktadır:

“Kızılay Pendik Kampına davet edilen Yugoslavya’nın deprem felaketine uğramış Üsküp ilinden gelen öğrenciler, bu sabah Kızılay Genel Başkanını ziyaret ettiler, Anıt-Kabre giderek saygı duruşunda bulundular ve şehri gezdiler.

Kızılay Genel Merkezi ile Eskişehir, Yozgat, Elazığ, Adana, Beyşehir ve Adapazarı Şubeleri tarafından açılmış olan dağ ve deniz gençlik kamplarından bu yıl da ilk ve ortaokula devam eden binlerce kız ve erkek öğrenci yararlanmaktadır. Kızılay Gençlik Kamplarının ikinci devresi 10 ağustosta sona erecektir.

Kamplarda öğrencilere, gençlik kampı lider kursunu başarıyla bitirmiş öğretmenler tarafından ilk yardım, resim, elişleri, folklor dersleri verilmekte, yüzme, voleybol, atletizm gibi çeşitli sportif çalışmalar yapılmaktadır.

Kızılay Genel Merkezi’nin yaptığı davet üzerine Pendik Gençlik Kampının ikinci devresine Yugoslavya’nın birkaç yıl önce şiddetli deprem felâketine uğrayan Üsküp ilinden Cevahir Selim’in liderliğinde ortaokula devam eden 10 genç kız katılmış bulunmaktadır. Dün sabah Pendik’ten Kızılay Çamkoru Gençlik Kampına özel bir vasıta ile gelen ve gece orada misafir edilen öğrenciler, bu sabah Ankara’ya gelmişlerdir.

Kızılay Genel Merkezinde bugün saat 11.00’de Genel Başkan Prof. Dr. Recai Ergüder’i ziyaret eden Yugoslav lider ve öğrenciler, saat 11.30’da da üzerinde (Üsküplü Gençler) yazılı bir çelenkle Anıt-Kabre giderek saygı duruşunda bulunmuşlardır.

Yugoslav lider ve öğrenciler, daha sonra Çankaya Atatürk’ün köşkünü, müzeleri, Ankara Kalesini ve şehrin diğer yerlerini ziyaret ederek 18.30’da Çamkoruya yönelerek, gece yine orada misafir kalarak Pazar sabahı Pendik Gençlik Kampına döneceklerdir.

Fotoğrafta; Kızılay Genel Merkezi tarafından Pendik Gençlik Kampına davet edilen, dün gece Çamkoru Gençlik Kampında misafir edilen, bugün 11.00’de Kızılay Genel Başkanı Prof. Dr. Recai Ergüder’i ziyaret eden Yugoslav lider Cevahir Selim ve Yugoslavya’nın birkaç yıl önce deprem felâketine uğrayan Üsküp ilinden gelen öğrenciler görülüyor.”

Cevahir Selim ve beraberindeki gençlerin Türkiye ziyareti o zamanlar Türkiye’de yayınlanan “Zafer”, “Bizim Anadolu”, “Ekspres”, “Tasvir”, “Son Saat”, “Vatan”, “Yeni İstanbul”, “Cumhuriyet” ve “Her Gün” gazetelerinde haber konusu olmuştur. Cevahir Selim de bu gezi ile ilgili anı-gezi yazılarını Üsküp’e döndükten sonra “Sevinç” çocuk dergisinde tefrika halinde yayımlamıştır.

Cevahir Selim, bir toplumun içine girince hemen kendini belli eden, kendine saygı duyulan, söz verilen ve sözü dinlenen biridir. Onun yine böyle bir ortamda; “8 Mart Dünya Kadınlar Günü” için yaptığı bir konuşma şöyledir:

“Sayın konuklar ve sevgili öğrenci büyükleri;

Bugün kadınlar bayramıdır. Bu günü bütün dünya kadınları büyük bir şerefle kutlarlar. Yüzyılımızın ilk yıllarına kadar bütün dünyadaki kadınlar toplumsal-siyasî ve diğer haklara sahip değillerdi. Kapitalistler kadınların sarf etmiş oldukları emeklerden yararlanarak zenginliklerini çoğaltıyor, gerektiği gibi onlara ödemiyorlardı. Bu gibi haksızlıklara kadınlar dayanamayarak, 1910 yılının 8 Mart gününde Chicago sokaklarına çıkarak ayaklanmaya kalkmışlar. Bir yıl sonra Danimarka’nın Kopenhagen kentinde international kadınlar arasında bir toplantı tutulmuş, bu toplantıda kadınların hakları için en çok savaşıyan Klara Çetkin’di. Klara Çetkin kendisi gayet inkılâpçı ve kadınların hakları için savaşıyan cesur bir kadındı. Bu toplantıdan bir yıl önceki Amerika kadınları ayaklandıkları gün hatıra olsun diye 8 mart gününü bütün dünya kadınlarının bayramı olarak kutlama kararını getirmişlerdir. İşte bugün, bu şerefli günde tekrar bütün çocuklar, anneler, ağabeyler, kardeşler hepsi kendi yakınlarını sevindirmek gayesiyle küçük bir çiçek alarak onların bayramlarını kutlarlar.

Uzun yıllar yorulmak, bıkmak bilmeyen sevgili annelerimizi ve öğretmenlerimizi bugünde sevindirmek hepimizin borcudur. Çocukların annelerini sevindireceği armağan onlara karşı sevgi, saygı, hormet göstermektir. Aynı zamanda çocuklarımız kendi biriktirdikleri az bir miktar parayla bir çiçekle annelerini sevindirmiş olmalıdırlar. Bir çocuk şöyle düşünebilir:

—Benim annem dünyada en iyi annelerden biridir. Dünyanın en iyi ve en geniş yüreklere sahip olan annelerimizi 8 Mart Bayramı dolayısıyla tebrik eder ve bütün dünya kadınlarının bayramını kutlarız. Bugünde sevgili konuklarımız hepinizin bayramınız kutlu olsun.”

Cevahir Selim’in bu konuşması gerçekten de içten ve samimidir. Çünkü o annesine ve annelere olan sevgisini yazmış olduğu pek çok anne şiiriyle ortaya koymayı da bilmiştir.

5.Cevahir Selim'in Şiir Dünyası

ŞAİR

Sararmış benzi
Solmuş çehresi,
Titriyor elleri,
Yazıyor şiirleri,
Bu gelen şair mi dedim,
Şiiri şairde gördüm,
Şiiri şairde duydum.

Karanlık kapladı,
Güneş de battı,
Titrek elleri,
Kalemi tuttu,
Bu gelen şair mi dedim,
Şiiri şairde gördüm,
Şiiri şairde duydum.

Gece, geçlere masa başında
Lamba önünde, bardak elinde,
Yazıyor şiiri,
Bu gelen şair mi dedim,
Şiiri şairde gördüm,
Şiiri şairde duydum.

Uyku gözüme asla girmedi
Sigara elinden bir an düşmedi,
Kapalı pencerelere perde inmedi,
Mehtap ışığında yazıyor şiiri,
Bu gelen şair mi dedim,
Şiiri şairde gördüm,
Şiiri şairde duydum.

Öğretmen şair Cevahir Selim, bir şiirinde “Şair”i böyle anlatıyor. Belki de o, bu şiirinde kendini, kendi şairliğini ve çalışma şeklini anlatıyor...

Cevahir Selim'in şiir dünyasında başlıca iki unsur dikkatimizi çekti: Birincisi “çocuk”; evlâdları olarak çocuk, torunları olarak çocuk ve tabii ki öğrencileri olarak çocuklar. Hâl böyle olunca da çocukların renkli dünyası, kitaplarıyla, okullarıyla, oyuncaklarıyla, tatilleriyle, yaramazlıklarıyla Cevahir Selim'in şiirine misafir oluyorlar.

Cevahir Selim'in şiir dünyasında yer alan ikinci unsur ise “devrim”dir. İkinci Dünya Savaşı, işgal günleri, Kurtuluş günleri ve ardından kurulan devlet ve devrimler, bu devletin bayrağı, yurt sevgisi, partizanlar, özyönetimin olmazsa olmazı işçiler ve tabii ki Tito...

Cevahir Selim'in geleneğe uyarak “Tito” için pek çok şiir yazdığını görüyoruz:

TİTO

Düşmanların elinden,
bizi odur kurtaran,
özgürlüğü yaratan,
büyük kahraman Tito.

Bizlerden başka
tanır onu her millet
en büyük eseridir,
kurduğu cumhuriyet.

Kalbimiz sevgi dolu,
yol gösteren Tito'ya,
bağlıyız ruhumuzla,
onun güttüğü yola.

Yakında kutlanacak,
seksen altı yaş günü,
ebediyen yaşamak,
canlandırmak bugünü.

Cevahir Selim, 4 Mayıs 1985 tarihli “Birlik” gazetesinde yayımlanan şiirinde de Tito'nun ölümünden sonra ona şöyle seslenir:

TİTO

Her gün seni arıyor
her gün seni soruyoruz.
hem de sen öldün diye
içimizden yanıyoruz
Seni biz de arıyoruz.

Sen ölmedin Tito.
gönüllerde ve yüreklerde
örneğin âşık gönüllerde
ve yanık yüreklerde
yaşıyorsun Tito.

Cevahir Selim'in evrakları arasındaki defterlerini okurken bir cümle dikkatimi çekmişti: “Ceyhun güzel isim.” Daha sonra çocuk dergilerini karıştırırken Ceyhun Selim imzalı bir şiire rastladım. Cevahir Selim'in kendi el yazısıyla kareli bir kâğıda yazılmış “Ceyhun Şöyle Düşünür” başlıklı bir şiiri de görünce merak ettim, araştırdım. Meğerse

Ceyhun, Cevahir Selim'in torunuymuş. Ceyhun'un Tefeyyüz İlkokulu III. Sınıf öğrencisiyken "Yeni Yıl" başlıklı şiiri şöyle:

YENİ YIL

Yeni yıl gelecek
Ama gelirken bize
Neşeli günler getirecek

Yeni yıl gelecek
Ama, bize saadet
Ve mutluluk getirecek

Yeni yıl gelecek
Ama bu kez savaşta
bulunan kardeşlerime
barış ve sağlıklı
günler getirecek

Babaanne Cevahir Selim'in "Ceyhun Şöyle Düşünür" başlıklı şiiri de şu:

CEYHUN ŞÖYLE DÜŞÜNÜR

Ben bir ressam olsaydım
Neler neler çizer
Neler karalardım
Ben bir ressam olsaydım
Annemi, babamı
Dedemim kırım kırım
Bıyıklarımı çizerdim.

Ben bir ressam olsaydım
Yeni yeni evler
Fabrikalar, okullar,
Okula giden çocukların
Şen kahkahalarını çizerdim.

Ben bir ressam olsaydım
İnsanlığa karşı gelen casusları
Barışı istemeyen hainlerin
Yüzlerini kara eksi ile
Karalardım.

Ben bir ressam olsaydım
Barış uğruna canını veren
Dünyada tek kahraman
Yoldaş Tito'nun
Portresini çizerdim.

Hiçbir an senden vazgeçmeyeceğiz
yürüdüğün yoldan gideceğiz
sana verdiğimiz sözü gerçekleştirmek
ve bunu yerine getirmek için
gerekirse yerle göğü bir edeceğiz.

Hiç kimseyi kimseden ayırt etmedin
yanlışta doğru demedin
hiç kimsenin hakkını yemedin
ve herkese hak verdin
haksıza hayır, haklıya evet dedin.

Adın büyüktür Tito
dünya kadar büyük.
ve dünya var oldukça
Sen de yaşayacaksın
varlığını dimdik.

Cevahir Selim'in yazdıklarını yayınlanmadan önce düzelttiği gibi yayımlandıktan sonra da onların üzerinde tekrar durduğuna ve düzeltmeler yaptığına şahit oluyoruz.
Bir örnek de yayından sonra düzelterek yayımladığı şiirlerine verelim:

KİTAPLAR

Olsanız dizi dizi
çok görmem birinizi,
severim hepimizi
yararlıdır kitaplar

İncesi kalını var
içinde bilgi parlar,
çocuk onlarla yaşar,
yararlıdır kitaplar.

Okurum beğenirim
onları beğenirim,
çok şey öğrenirim,
yararlıdır kitaplar.

Cevahir Selim'in şiirlerini de bir kitapta toplama çabası içine girdiğini görüyoruz.
Bu çalışmasında kendi şiirlerini şu başlıklar altında tasnif etmiş:

1. Çocuk şiirleri

Bu başlığın altında 66 şiirin adı yer alıyor.

2. Toplum şiirleri

Bu başlık altında da 47 şiirinin adını yazmış.

3. 10.1.1993 Pazar günü yaptığı listede ise 31 şiirinin adına yer vermiş.

Bu tasnifleri ve sıralamaları yapmış olmasına rağmen özel evrakı arasında bu tasniflere göre düzenlenmiş dosyalara maalesef rastlayamadık. Ancak, onun şiir ve

hikâyelerini yayınlanmak üzere kitap düzenine getirdiğini de bilmekteyiz. Özel evrakı arasında ele geçirdiğimiz bir kâğıtta şunlar yazıyordu:

“CEVAHİR SELİM

1927 yılında Üsküp’te doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Üsküp’te bütünüledim. 1946 yılında ‘Tefeyyüz’ ilkokuluna öğretmen olarak tayin oldum. Burada 35 yıl çalıştıktan sonra bugün emekliyim.

Genç yaşlarımda yazıyla uğraşmaya başladım.

‘Bilgi İle Silahlanalım’ başlıklı yazım 1947 yılında ‘Birlik’ gazetesinde yayımlandı. Birçok şiir ve düz yazılar yazdım. Şiirlerimi iki bölüme ayırdım. ‘Devrim’ ve ‘Çocuk’ şiirleri. Düz yazıya gelince konular hep mesleğimle ilgilidir. Yani çocuklardan doğan konulardır.

Şimdiye kadar yazdığım şiir ve öykülerim gazete ve dergilerde yayımlanmıştır.”

Cevahir Selim, 1981 yılında “Birlik Yayınları”na yayınlanmak üzere bir şiir kitabı hazırlayıp vermiş, adını da “Öğrencilerime Sevgiyle” koymuş. Ama nedense bu kitap bir türlü yayınlanmamış. Bu konuda Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ Gürel’in “Makedonya Türk Edebiyatında Kadın Şair Ve Yazarlar” başlıklı yazısında şöyle bir bilgi yer alıyor:

“Yahya Kemal’in tabiriyle asude bahar ülkesine göçmüş olan öğretmen Cevahir Selim de şairdi. “Sevinç” ve Tomurcuk” dergilerinde şiir ve hikâyelerine yayımlanmıştı. Şiirleri yayınlanmak üzere bir kitapta toplanmış ve Birlik Redaksiyonuna verilmiştir. Cevahir Selim’in şiir dosyasını kızı Gülseren Hanım’ın aldığını “Birlik Gazetesi”nde 22 Nisan 2003 tarihinde Fahri Ali ile yaptığımız görüşmede öğrendik.”(Gürel,2004:30)

21 Mayıs 2017 Pazar günü evlerinde eşim Nazlı Rânâ Gürel ile birlikte ziyaret ettiğimiz Gülseren Hanım, bu bilgiyi doğruladı. Ama o dosyanın ellerinde olmadığını belirtti. Hâl böyle olunca da biz de Cevahir Selim’in kendi seçkisi ve sıralamasına ulaşma şansımızı kaybettik. Fakat Cevahir Selim’in bu çalışmasının iç kapağını özel evrakları arasında bulduk.

Cevahir Selim, hikâyelerini de bir kitapta toplamış ve bu eserini de yayımlanması için Kosova’ya Tan Yayınlarına göndermiştir.

Sayın Arif Bozacı’ya

Redakcija “TAN”

Dom Ştampe XV. kat

38000 Priştina-SAP Kosova

Adresine gönderdiği mektup; Üsküp 8.VII.1981 tarihini taşımaktadır:

“Sayın Arkadaş Arif Bozacı,

Ben, kitabımdaki önsözden de anlayacağımız veçhiyle, kırk yıl öğretmen olarak çalıştım ve bu dönem içinde çok sayıda çocuk şiirleri ve çocuk öyküleri yazdım. Bunların çoğu gazetelerimizin çocuk eklerinde ve çocuk dergilerinde yayımlandı. Bunlardan, bir bütünlük sağlayarak kitap haline gelecek öykülerimi derledim ve yayınlanmak üzere yayınevinize postalıyorum.

Elyazılarını alınca, mektupla ya da telefonla bana bildirmenizi rica eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.” Cevahir Selim

Yaptığımız araştırma sonucu gördük ki Cevahir Selim’in “Tan” yayınlarına yaptığı bu müracaat cevapsız kalmıştır. Cevahir Selim, yılmamış, ısrarcı olmuş beş yıl sonra 1986’da “Tan” yayınlarına yeniden aynı kitabı için müracaat etmiş. Üsküp 23.VI.1986 tarihli mektubu şöyle:

“Sayın Arkadaş Enver Baki

Ben, kitabımdaki önsözden de anlayacağınız veçhiyle, otuz beş yıl öğretmen olarak çalıştım ve bu dönem içinde çok sayıda çocuk şiirleri ve çocuk öyküleri yazdım. Bunların çoğu gazetelerimizin çocuk eklerinde ve çocuk dergilerinde yayınlandı. Bunlardan, bir bütünlük sağlayarak kitap haline gelecek öykülerimi derledim ve yayınlanmak üzere yayınevimize postalıyorum.

Elyazılarını alınca, mektupla ya da telefonla bana bildirmenizi rica eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.” Cevahir Selim

O zaman için Kosova-Priştine’de “Tan Yayınları” sorumlusu olan Enver Baki’nin Priştine 8.II.1989 tarihli cevabı ise şu:

“Saygıdeğer Cevahir Abla,

Saygılarımı sunarken daha 1986 yılında “Tan” GYİÖ Kitap dizisine göndermiş olduğunuz “Öğrencilerime Sevgiyle” öyküler kitabının elyazısı geç geldiğinden ötürü, Kitap dizisi Yazı Kuruluna öneremedim.

1987 yılında para yokluğundan, bu yıl da büyük sayıda Kosova’dan yazarların Konkura katıldığından ve kitap yayınlama olanaklarımızın Bölge Kültür Birliği tarafından daraltıldığından kitabınız Yayın Programına giremedi.

Bir yıl sonra da, yani 1988’de resenentler tarafından yapılan değerlendirmelerde: “Bazı öykülerin yeniden işlenmesi, dil yanlışlıklarının düzeltilmesi, kompozisyon tarafından işlenmesi” gereğine işaret edildi.

Bu yılda da Yazı Kuruluna kitabınızı sundum. Yazı Kurulunun toplantısı ancak 16 Ocak 1989 gününde düzenlendi. Kitabınızla ilgili açıklamada bulunduğum sırada, kitabı kendinize göndermemin gerektiğine ve yapılan düzeltmelerden sonra, gelecek yıl içerisinde yayınlanacak olan konkura katılıp yeniden gözden geçirilip değerlendirilmesi olumlu olursa, 1990 yılı programına girebileceği vurgulandı.

Bu nedenle kitabı ve resenentlerin değerlendirmesini gönderiyorum.

Temmuz ayında 1990 yılına ait Yayın Programının hazırlanmasıyla ilgili yayınlayacağımız konkura katılacağınıza umut ediyorum. Saygılar “Tan” Kitap Dizisi Sorumlusu Enver Baki

Bu kitap rapor için veya Makedonyadakilerin deyimiyile eleştiri için Prof. Dr. Cemali K. Tunalıgil’e gönderilmiş olmalı. Çünkü Cevahir Selim’in özel evrakı içinde böyle bir rapor elimize geçti. Priştine 10. 03.1988 tarihli ve Cemali K. Tunalıgil, Prof. İmzalı Raporda şunlar yazıyor:

“Eğitim alanında büyük emeği geçen tecrübeli ve çok değerli öğretmenlerimizden Cevahir Selim, kitap şeklinde yayınlamayı düşündüğü eserinde toplam olarak otuz altı öyküyü bir araya getirmiş bulunuyor.

Otuz altı öykünün yer aldığı eserde Cevahir Selim, çocukların eğitimi, kültürü, terbiyesi, genellikle eğitici konulara ağırlık vermiş bulunuyor. Ama ne var ki konuları iyi seçmesine rağmen dili iyi kullanmayı başaramamış. Çeviriye fazla kokan dilinde Türkçeye çok aykırı olan bazı sözcükleri kullanmakla beraber, bazı tümceleri tamamlamadan sonuçlandırıyor ki, bu da hem teknik hem de anlam bakımından anlatılan olayı anlamada güçlük yaratıyor. Eseri okurken gözüme işen bazı hataları not edip, burada açıklamayı uygun gördüm: “Sonbaharda Hava Değişiklikleri” öyküsünde... “anne bugünkü dersimizde öğretmenimiz hava değişiklikleri ile ilgili ders tuttu ve...” (Bu tümcede ders tuttu sözcüğü kullanılmış. Halbuki manevî anlam taşıyan ders sözcüğü tutulmaz, ders yapılır, ders verilir...)

“Yuvarlanan Taş Yosun Tutmaz” öyküsünde de “Bu yüzden hepsi üzüldüler elini kaldırdı.” Bu cümlede özne düşmüş.

Yine “Güneş Giren Eve Doktor Girmez” adlı öyküde de “Nalan sınıfında çalışkan ama zayıf, cılız bir kızdı.” Bu tümcede hem zayıf hem de cılız sözcükleri kullanılmış. Halbuki her iki sözcük aynı anlamı taşıyorlar.

“Son Ders” öyküsünde de şöyle bir tümce geçiyor: “Okul bahçesinde derslere son veren öğrenciler bebekler gibi uçuşuyorlardı.” Bu tümce dilbilgisi açısından yanlış bir şekilde sıralandığı gibi tümcede yer alan sözcükler de ters anlamların çıkmasına neden oluyor. Bu tümcenin doğru şekli “Derslere son veren öğrenciler okul bahçesinde kelekler gibi uçuşuyorlardı” Bu cümlede kullanılan bebekler sözcüğü tümcede anlam kaymasına sebep oluyor. Çünkü bebekler hiçbir zaman uçmaz ve uçamaz da.

Bu öyküde ayrıca “uydurma” sözcüğü geçiyor. Türkçe kökenli olan bu sözcüğe yabancı dillerin eki getirilmesi bence çok büyük hata. Çünkü Türkçede “syon” diye bir ek yoktur. Uydurma sözcüğü Türkçe kökenli bir sözcük olduğuna göre, bunun Türkçe asıllı eki de vardır muhakkak.

Eserde buna benzer daha birçok hataların olması nedeniyle, bunun kitap şeklinde basılması dil açısı bakımından bence çok sakıncalı.

Bilgilerinizi saygı ile arz ederim.”

Aynı kitap için Şerafettin Ömer de şöyle bir rapor yazmıştır:

“Cevahir Selim’in ‘Öğrencilerime Sevgiyle’ Öyküler Kitabı Hakkında Değerlendirme

Cevahir Selim’in çocuklara ait olan ‘Öğrencilerime Sevgiyle’ öyküler kitabı toplam 36 öykü içermektedir. Yazar bu eserinde bir öğretmen gözüyle etraftaki olup bitenleri öykülerinde işlemeyi yeğliyor. Düşünceme göre kitabın başlığı pek oturtulmamış. Üstelik kitapta verilen öykülerin hiç birinin başlığı kitap başlığı gibi değil.

Verilen öykülerde çok sayıda dil hatalarına rastlanmaktadır. Dil yönündeki eksikleri yüzünden bazı bölümler zor zor anlaşılıyor. Özellikle diyalogların verilmesinde kaba imla yanlışlarına rastlanmaktadır. Bazı öykülerde kopukluklar, atlamalar, birinci şahısla verilen konuşmanın devamında hikâye ve rivayet şekline yersiz geçişler sezilmektedir. Öte yandan birkaç öyküde ölüm ve öksüz kalan çocuklar konusu işlenirken pek başarılı çözümler verilemiyor.

Kimi öykülerin fabül ve ‘iskeleti’ yok. Bunun sonucu olarak ise öykünün mesajı eksikliği sezilmektedir. ‘Yeniden Hayat Başlayacak’ başlıklı öyküde zaman ve mekân belli değil. ‘Tekerleme Söyleyen Çocuklar’ ve ‘Sana Leke Kondurmam’ başlıklı öyküler çocuklara değil, yetişkinlere ait öykülerdir. Yine bazı öykülerde anlatımdaki eksiklikler yanı sıra maddi hatalar sezilebiliyor. ‘İlkbahar Belirtileri’ başlıklı öyküde 21 Martta papatya ve gelinciklerin açtığı belirtiliyor.

Kitaptaki öykülerin önemli bir bölümü ancak köklü ve derli toplu bir lektör süzgecinden geçtikten sonra yayınlanabilir. Fakat verilen şekliyle bu içerikte öykülerle kitabın yayınlanması iyi değildir.”

Cevahir Selim, bu gelişmelerden sonra hikâye kitabını istenildiği şekilde düzelterip teslim etti mi bilemiyoruz. Priştine’den Enver Baki ile yaptığımız görüşmede o bu konudaki son gelişmeleri hatırlamadığını söyledi. Kitabı, Cevahir Selim’in hazırladığı şekliyle görme imkânımız maalesef olmadı. Kitabın içindeki 36 hikâye hangileriydi, hangi sıraya göre dizilmişlerdi bunu bilemiyoruz. Ama bu kitabın nasıl doğduğunu Cevahir Selim’in Üsküp’te 23.VI.1986 tarihinde kendi daktilo ettiği bir sayfadan öğreniyoruz:

“Bu Kitap Nasıl Doğdu

Otuz beş yıl, doğup büyüdüğüm Üsküp kentinde öğretmenlik yaptım. Bugün emekliyim. Dosyalarımı karıştırırken ayrı ayrı dönemlerde yazdığım öykülerimi okudum. Otuz beş yıl içinde bende okuyan, bugün aralarından çoğu aile ve meslek sahibi öğrencilerimi anımsadım, onlarla geçirdiğim günleri, anıları yaşadım, içim ısındı. Yeniden onlarla olmak, onları okşamak istedim. Ama bu olası değil, onlar ülkemizin ayrı ayrı uzak yakın yerlerinde.

Baktım ki bu öykülerimin birçoğu ‘Sevinç’, ‘Tomurcuk’, ‘Kuş’ dergilerinde ve ‘Birlik’ ile ‘Tan’ gazetelerinin çocuk eklerinde yayınlanmıştır. Hepsini bir araya getirmek mümkün olmadığı için ancak otuz beş adet yazmış olduğum öykülerimi topladım, onları bir kitap haline getirmek istedim. Bunlardan da pencere kabilinden olsa bile hem bende okuyan öğrenciler kendilerini tanıyacaklar, okul sırasında başından geçebilecek olayları benzetme yoluyla yaşayacaklardır yeniden.

Bunları okurken bu hikâyeler sayesinde öğretmenlik yıllarımı da tekrar yaşadım. Öğrencilerimin her zaman başlarken, okuldan ayrılırken 8 Mart Kadın günü dolayısıyla bana çiçek armağan ederken öğretmene sevgiyle dediklerini anımsadım, ben de bu ilk kitabımın adına ‘*Öğrencilerime Sevgiyle*’ demeyi en doğru buldum. İşte bu kitap da böyle doğdu.’

Cevahir Selim’in hayat hikâyesi, öğretmenlikle ilgili meslek aşkı, eserlerinde/yazdıklarında öğrencilerini ve onlarla yaşadıklarını takhiye ederek anlatması bana; “Ümmü’l-Muharrirat” Halide Nusret Zorlutuna’nın “*Benim Küçük Dostlarım*” adlı kitabını hatırlattı. Kendisine, düzenlenen bir törenle, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından; “Kadın şair ve yazarların annesi” olduğu için “Ümmü’l-Muharrirat” beratı verilen Halide Nusret Zorlu Tuna da şiir ve hikâyelerini dergi ve gazetelerde yayınlamış hatta kendi de “*Töre*” adlı bir dergi de çıkartmıştır. O da, Cevahir Selim gibi pek çok sosyal aktivitenin içinde ve organizesinde bulunmuş, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarının ilk güzide şair ve yazarlarından (Gürel, 2004).

Cevahir Selim’in Üsküp Radyosunda Türkçe yayınlarında spikerlik yaptığını biliyoruz. Burada spikerlik görevi dışında kültür yayınlarında da sunucu ve hazırlayıcı olarak çalışmış olmalı ki; özel evrakı arasındaki bir dosyada bu programlarda sunduğu metinleri toplamıştır. Bu metinler arasında şunlar bulunmaktadır:

- 1.Priştine Kültür Güzel Sanatlar Derneği Gerçek
- 2.XIX. Yüzyıl Halk Şairleri
Dertli,
Dadaloğlu,
Erzurumlu Emrah,
Bayburtlu Zihni,
Seyrani,
Ruhsati.
- 3.Uygurlar Çağından Şairler.

Bu metin dikkatimizi özellikle çekti. Çünkü Yugoslavya devrinde Üsküp Radyosunda Uygurlar hakkında program yapılmış olması ilginçtir. Tito’nun Çin’le olan ilişkilerini biliyoruz. Ama, Uygurlar yani Doğu Türkistan konusu bugün olduğu gibi o zaman da Çin’in yumuşak karnı idi. Ancak metnin başlığı “Uygurlar Çağından Şiirler” olunca içeriği de tarihî Uygurları kapsamaktadır. Reşit Rahmeti Arat’ın “*Eski Türk Şiiri*” adlı kitabından hareketle hazırlanmış 7 sahifelik bu metinden bir şiiri dikkatlerinize sunmak isterim:

TAN-TANRI

TangTangri kelti
 Tang tengri özi kelti
 Tang tengri ketli
 Tang tengri özi kelti

Kalkınız bütün beyler, kardeşler Tang Tengriyi övelim!

Boran gunes Tengri
 Siz bizi koruyun:
 Görünen ay Tengri
 Siz bizi kurtarın!

Tang Tengri,
 Güzel kokulu, misk kokulu,
 Parıltılı isiltili
 Tang Tengri
 Tang Tengri

(Mani muhitinde yazılmış bir ilahidir. Şairi bilinmemektedir.)

4. Türk şiirinden örnekler

Bu şiirler arasında Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Otuz Beş Yaş" başlıklı şiiri pek çok defalar okunmuş olmalı ki yazıldığı kâğıt bir hayli yıpranmıştır.

Cevahir Selim'in "Kulaktan Kulağa" üst başlığı ile daktilo ettiği -bir konuşma metni olsa gerek- dikkatimizi çektiği için bu yazımıza almayı uygun bulduk:

**KULAKTAN KULAĞA
 "YAZINDAN KOPMADIM"**

Halklar Tiyatrosu Türk dramı sanatçısı Mustafa Yaşar, bir ara boyuna şiir ve öyküleriyle okurlarımızın karşısına çıktı. Şimdi dergilerimizin sayfalarında adına rastlamıyoruz. Ama, 'Yazını bırakmadım, göreceksiniz' diyor.

Hani şiir ve öykülerinden başka, yazınımıza bir 'oyun'la katılsa bari.

"NAL'I HAZIRLADIM"

İki yıldır Struga Şiir Akşamlarında 'Braka Miladinovçi' yazın ödülü jürisi komisyonu üyesi olarak katılan Fahri Ali, bu arada şiirden uzak kaldı diyemeyiz. Nedir ki, Struga Şiir Akşamları gösterisinde bu yıl şiiriyle katılmadı.

'Olsun, bu arada 'Nal'ı hazırladım' diyor. Anlaşılan 'Nal' adlı şiir kitabı olacak bu. Diyeceğimiz şu: 'Nal' talih getirir de, talihli olacak mı Fahri Ali.

"BU GECE BENİM GECEM"

Bu yıl İki Struga Arası şiir gecesine yerli ozanlarımızdan Suat Engüllü ile Necati Zekeriya katıldılar. Şiir şöleninin ilk akşamında yer alan bu şiir gecesinde ozanlar şiirlerini okudu. Özellikle her şiir ilgi ile izlendi.

Ozanımız Necati Zekeriya uzun yıllardan sonra Struga Şiir Akşamlarında şiir okudu. Mavi şiir bölümünden bir şiirini okudu. İlgimizi çeken dizedeki 'Bu gece' sözleri oldu.

Bize şu şarkının sözlerini anımsattı: 'Bu gece benim gecem'

Gerçekten o gece Necati Zekeriya'nın gecesiydi.”

Cevahir Selim'in dosyaları arasındaki yazılardan dikkatimizi çeken bir başkası da şu oldu:

“DEMLİ OZAN

Konuşmaları ile ilgiyi toplayan gazeteci arkadaşımız, Zeynel Beksaç, Struga'da yaptığı bir söyleşiyle edebiyat terimleri sözlüğüne yeni bir katkı sundu. Başka türlerini bildik ya, Zeynel, yazarları demli ya da demsiz ayırmaya da başladı. Struga Şiir Akşamları 'Altın Çelnk Ödülü'nü kazanan Hint ozanı Agvey için demli ozan dedi.

Çayı ve yazını sevenlere müjde olsun. Bundan sonra bir yazar gördük mü başlığı hazır. Demsiz Yazar. Çocuk yazını ile ilgili arkadaşlar için de deyimimiz hazır. Paşa Çayı Yazarı.

TEK GERÇEK OZANIMIZ

Ozan olmak güçtür. Bakarsın dizi dizi kitapların çıkmış eleştiriminin teki çıkar yerin dibine batırır, ozan değilsin deyiverir. Onun için ozan olmak hele gerçekten olmak zordur ya, bir de ozanlığını ispatlamak gerçekten güç şeydir. Sen istediğim kadar ozanım de, kabul etmezler.

Uzun lâfın kıyası bu sorunu çözümlenecek ve göğsünü gere gere ozanım diyebilecek kişiye de kavuştuk. Şaka pazarı değil, bu ozan belgeli ozan. Yatsıma da kimsenin gücü yetmez. Söz konusu ozanımız Agim Rıfat Yeşeren'in oğludur.

—Baktım diyor A. Rıfat Yeşeren, ozan olmak güç. Bari oğlumu bu dertten kurtarmak için, doğar doğmaz Ozan adını takıverdim. Şimdi gücü olan ortaya çıksın da oğlumun ozan olmadığını inkâr etsin.”

Cevahir Selim'in anı-gezi yazılarında da başarılı olduğunu görüyoruz. 1971 yılı yazında Kızılay Genel Merkezi, Makedonya'dan bir grup öğrenciyi Türkiye'de Kızılay'ın kamplarında ağırlamak isteyince Yugoslavya'dan öğrencilerin başında Cevahir Selim görevli olarak gitmiştir. Cevahir Selim, işte bu kamp günlerini anlatan bir seri yazı kaleme almış ve bunları “Sevinç” çocuk dergisinin 1971'in son sayıları ile 1972'nin ilk sayılarında yayımlamıştır.

Bu gezi esnasında yapılan bir toplantıda Makedonyalı çocukları temsilen yapılan konuşmanın bir kısmını burada vermek isteriz:

“Pek muhterem konuklarımız,

Sayın liderimiz Cevahir Selim ve bütün arkadaşlarım adına konuşma imkânı bana düştüğü için bunu bir şans kabul ederek kıvanç içinde sizleri selamlıyorum.

Bizler Kızılay'ın Genel Başkanı olan Sayın Prof. Dr. Recai Ergüder'in davetleri üzerine on talebe ve bir de hocamızla birlikte Yugoslavya'dan geldik, bizler Türk çocuklarıyız.

Türkiye'ye geldiğimizde bizleri tatlı çevresi ile karşılayan Kamp Müdürü Sayın Cemal Atalay oldu. Gösterdikleri sıcak saygı ve iltifatları bizleri binlerce kilometre aldığımız yolun yorgunluğunu hissettirmedi. Sayın eğitim şefimiz Mürvet Alper Hanımlarda bizleri alıp Türkiye'nin her bölgesinden gelen Türk kardeşlerimiz arasına götürdü. Onlara bizlerin çok uzaklardan geldiğini anlattı. Mürvet Alper Hanım da hörmet ve saygıda ölçülmez bir derecededir. Bizlerle kardeşlerimiz arasında gülüp eğleniyor, öğretmenlerimizin gösterdikleri eğitim saatlerine sıralı giriyoruz. Türk kardeşlerimizin yanında olmak bizleri çok sevindirdi ve her açıdan yararlı oldu.

Kızılay bizleri kampta arkadaşlarımız arasında yalnız bırakmayıp bunun yanında Ankara'nın ve İstanbul'un tarihî yerlerini gezdirip gösterme imkânını da bizlere bahşetti.

Ankara'ya gittiğimizde Kızılay Genel Merkezinde Sayın Genel Başkan Prof Dr. Recai Ergüder'i ziyaret ettikten sonra (Üsküp Talebeleri ve Yugoslavya Öğrencileri yazılı)

çelenkler ile Anıtkabir'e giderek saygı duruşunda bulunduk. Sonra Çankaya'da Atatürk'ün köşkünü, müzeleri ve Ankara Kalesi'ni ve daha birçok yerleri ziyaret ettikten sonra Gençlik Parkında akşam yemeğini yedik ve Çam Koru Kampına geldik. Bir gece burada kaldıktan sonra yine bizleri sabırsızlıkla bekleyen kardeşlerimizin arasına Pendik Kampına geldik.”

Cevahir Selim'in düzenli bir okur ve aynı zamanda da düzenli ve planlı bir yazar olduğunu kendisinden geriye kalanları inceleyince gördük. Ajanda dediğimiz sekiz deftere pek çok notlar almış. Meselâ bunlardan biri Şükrü Ramo'nun ölüm tarihiyle ilgilidir: “19-XI-1988 Cumartesi Şükrü Ramo toprağa verildi.”

Bu defterlerde şiirlerinin belki de ilk karalamaları diyebileceğimiz sayfalar yanı sıra Türk edebiyatının meşhur şairlerinin dizelerini, Yunus Emre'nin ilahilerini, özlü sözler ve zaman zamanda dua metinlerine rastladık.

Ev işlerini de çok sevdiğini düşündüren defterlerine de rastladık. Bunlardan birkaç tanesinde yemek ve tatlı tarifleri yer alıyordu. Bu tarifleri dikkatlice okumadım ama içlerinde şimdilerde unutulmaya başlanmış millî ve mahallî yemek ve tatlılarımızın tarifleri olabilir diye düşünüyorum. Bu defterlerden birinin ilk sayfasına yazdığı şu iki dua da manidar:

1.Artsın eksilmesin
Taşsın dökülmesin
Arkası kesilmesin
Hepimize yarasın
Afiyet olsun.

2.Neşe ile yiyelim
Bu güzel yemekleri
İştahınız bol olsun
Yediğiniz kan olsun
Hepinize yarasın
Afiyet olsun.

Cevahir Selim'in evrakları arasında gördüğümüz defterlerden bazıları ise tamamen dinî içerikli bilgilerden ibaretti. Abdest ve namazla ilgili bilgiler gibi ilmihal bilgilerinin yanı sıra dualar ve bazı ayetlerin de yazılmış olduğu bu defterlerde eski yazı/Arap harfli metinlere de rastladık.. Diğer defterlerinde de eski yazıyla yazılmış şiirlerinin bulunduğunu da belirtmeliyim. Çok enteresan bazı ilahiler hem yeni harflerle hem de eski harflerle yazılmıştı.

SONUÇ

Makedonya'da görev yaptığımız yıllarda dergi ve gazetelerde şiirlerini okuduğumuz Cevahir Selim ile ilgili ciddi bir araştırmanın yapılıp yayına dönüştürülmediğini gördük. Bu çalışma, Makedonya'daki Türk-İslâm varlığı açısından, Makedonya Türk edebiyatında kadın şair ve yazarlar konusu açısından önemlidir. Çalışmamız sırasında yaptığımız araştırmalar sonucunda gördük ki, Cevahir Selim, Yugoslavya'da sosyal hayatın, eğitim ve edebiyat hayatının pek çok alanında ilklerden birisidir.

Özellikle 1912 ve sonrasında 1950 göçleriyle yetişmiş sanatçı ve edebiyatçıların yanı sıra eğitim ordusunu da Türkiye'ye göndermiş olan Makedonya Türklüğü için Cevahir Selim ve onun gibileri oldukça önemlidirler.

Makedonya Türk Edebiyatı Tarihi henüz yazılmamıştır. Eğer bir gün Makedonya Türk Edebiyatı Tarihi yazılacaksa Makedonya Türk Kadın şair ve yazarlarının da bu edebiyat tarihinde hak ettikleri yeri alabilmesi için bizim yaptığımız bu çalışmaya benzer çalışmaların mutlaka yapılıp yayımlanması gerekmektedir. “İlklerden Cevahir Selim Hayatı Sanatı Eserleri” adıyla bir kitap hazırlığı içerisinde olduğumuzu da belirtmeliyiz.

KAYNAKÇA

- (1994),“Acı Kayıp: Emekli öğretmen, yazar ve şairimiz Cevahir Selim’i yitirdik”,**Sevinç Birlık Çocuk Dergisi**, Üsküp: Kasım, Sayı: 3, s. 5.
- ALİ, Fahri (1987), “Üsküp’ün “Yeni Yol” KGSD 40 Yaşında–2”, **Birlık Gazetesi**, Üsküp: 7
- Kasım Cumartesi, s. 8.
- AYVAZ, Salaettin (1987),“Yusuf Selim Toprağa Veridi”, **Birlık Gazetesi**, Üsküp :6 Haziran Cumartesi, s. 17.
- BAKİ, Enver-Nusret Dişo Ülkü (1977), **Tito Şiirleri**, Priştine-KOSOVA: Tan Yayınları (Not: Bu kitapta Cevahir Selim’in üç şiiri yer almaktadır: “Yüce Tito”, “Kırk Yıl Parti Başında”, “Tito”, s. 43-52.)
- (1944–2004),**Birlık Gazetesi Koleksiyonu**, Üsküp-MAKEDONYA.
- (1992),“Bir Yazar Bir Şair: Hem Yazar Hem Öğretmen: Cevahir Selim”, **Birlık Gazetesi**, Üsküp: 12 Mart, Sayı: 4198.
- ÇELİK, Mahmut- Zeki Gürel (2016), **Makedonya İştıp Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Monografisi**, İştıp: 270 s., İştıp Gotse Delçev Üniversitesi Yayını.
- (1973–1984), **Çevren Dergisi Koleksiyonu**, Priştine-KOSOVA.
- EMİN, Enis (1993), “Güldin Kitabının Tanıtımı”, **Birlık Gazetesi**, Üsküp:30 Ekim Cumartesi, s. 10.
- (1976–1984), **Esin Dergisi Koleksiyonu**, Priştine-KOSOVA.
- GÜREL, Nazlı Rânâ (2004),“Makedonya Türk Edebiyatında Kadın Şair ve Yazarlar”, **Hikmet İlmî Araştırma Dergisi**, Gostivar-MAKEDONYA: Mayıs, Yıl: 2, Sayı: 3, s. 27-42.
- GÜREL, Nazlı Rânâ (2017), **Kırmızı Gülün Alı Var Makedonya Yazıları**, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları.
- GÜREL, Zeki (2017), **Adım Adım**, Yukarı Banisa-MAKEDONYA: s. 160, Namik Efendi Derneği Yayını.
- GÜREL, Zeki (2014), **Şangrak Türk Dünyası Çocuk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Avrasya Kütüphaneciler Birliği Yayını.
- GÜREL, Zeki (2004) **Ümmül Muharrirat Halide Nusret Zorlutuna Hayatı Sanatı Eserleri**, Ankara: Berikan Yayınları.
- HAFIZ, Nimetullah (1985), **Yugoslavya Halk Şiirinde Tito**, Üsküp: Birlık Yayınları.
- İLYAS, Enver (1994), “Başarılı Genç Öğretmenler”, **Birlık Gazetesi**, Üsküp: 3 Mart Perşembe, s. 23.
- KARAKUŞ, Ertuğrul (2013), **Sesler Dergisi Bibliyografyası Makedonya ve Kosova Türklerinin Avazı**, Edirne: Paradigma Yayınları.
- KAYA, Fahri (1994), “İn Memoriam-Cevahir Selim”, **Birlık Gazetesi**, Üsküp: 15 Ekim Cumartesi, s. 13.

- KAYA, Fahri (y.t.y), “Boşluğu Hissedilen Bir Öğretmen”, **Gün Bugün**, Üsküp: s.140–141, Yeni Balkan Yayınları.
- (1979–1984), **Kuş Dergisi Koleksiyonu**, Priştine-KOSOVA.
- SELİM, Cevahir (1972), “Türkiye Mektubu: İzlenimlerimiz”, **Sevinç Çocuk Dergisi**, Üsküp: 1 Mart, s. 26–27.
- NEBİ, Saadet (1982), “Yaşamını Öğrencilerine Adayan Öğretmen”, **Birlik Gazetesi**, Üsküp: 6 Mart Cumartesi, s. 12.
- SAİT, Cevahir (1947), “Bilgi İle Silahlanalım”, **Birlik Gazetesi**, Üsküp: 15 Ağustos, Yıl: 4, Sayı:43.
- SELİM, Cevahir (1992), “Anneler Günü Dendi mi”, **Birlik Gazetesi**, Üsküp: 12 Mart, Sayı: 4198.
- SELİM, Cevahir (1987), “Ceyhun Şöyle düşünür”, **Kuş Tan’ın Aylık Çocuk Dergisi**, Priştine-KOSOVA: Mayıs-Haziran, Y.: 9, S.: 5-6, s. 5.
- SELİM, Cevahir (1994), “Haftanın Şairi Haftanın Şiiri: Köylü İle Karısı”, **Birlik Gazetesi**, Üsküp: 15 Ekim Cumartesi, s.: 9.
- SELİM, Cevahir (1983), “Zararlı Bilgiler”, **Tan Gazetesi**, Priştine-KOSOVA: 16 Temmuz Pazartesi.
- SELİM, Cevahir (1996), “Doğa Dersi”, **Birlik Gazetesi**, Üsküp: 19 Aralık.
- SELİM, Cevahir (1997), “Bahçenin Şiiri: Sağlığıma Ulaştım”, **Birlik Gazetesi**, 11 Nisan.
- SELİM, Cevahir (1994), “Sağlığıma Ulaştım”, **Tomurcuk Çocuk Dergisi**, Üsküp 7 Mart, Y.: 34, S.: 7, s.10.
- SELİM, Cevahir (1994), “Kar”, **Tomurcuk Çocuk Dergisi**, Üsküp: 7 Mart, Yıl: 34, Sayı: 7, s.10.
- SELİM, Cevahir (1994), “Kardeşçe Yaşayalım”, **Tomurcuk Çocuk Dergisi**, Üsküp: 7 Mart, Yıl: 34, Sayı: 7, s.11.
- SELİM, Cevahir (1970), “Bunu Ben Yaptım”, **Sesler Dergisi**, Şubat, Sayı: 43, s. 75-78.
- SELİM, Cevahir (1974), “Köylü İle Karısı”, **Sesler Dergisi**, Kasım, Sayı: 90, s. 45-49.
- SELİM, Cevahir (1975), “Tefeyyüz Okulu 30 Yaşında”, **Sesler Dergisi**, Mayıs, S.:96, s. 16-19.
- (1965–2001), **Sesler Dergisi Koleksiyonu**, Üsküp-MAKEDONYA.
- (1951–2015), **Sevinç Dergisi Koleksiyonu**, Üsküp-MAKEDONYA.
- SÜLEYMAN, Cemal (2017), **Hatıralarımda Kalanlar Birlik’te Otuz Yıl**, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları.
- (1969–1984), **Tan Gazetesi Koleksiyonu**, Priştine-KOSOVA.
- (1957–2015), **Tomurcuk Dergisi Koleksiyonu**, Üsküp-MAKEDONYA .
- ÜLKÜ, Nusret Dişo (1979) “Cevahir Selim”, **Birlik Gazetesi**, Üsküp: 23 Mart.
- (2004-2017), **Yeni Balkan Gazetesi Koleksiyonu**, Üsküp-MAEDONYA.

KARADENİZ

BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

❖ YAZIM VE YAYIN İLKELERİ ❖

□ Dergiye gönderilen makaleler özgün olmalıdır. Daha önce kısmen ya da tamamen yayınlanmış yazılar ve intihal içeren makaleler dergiye gönderilmemelidir.

□ Dergiye yayın gönderen yazar(lar), yayının telif ve yayın hakkı gibi tüm haklarını dergiye verdiğini kabul ve beyan eder.

□ Dergimizde kör hakemlik uygulandığından aşağıdaki kurallara azami ölçüde önem gösterilmelidir.

□ Dergiye gönderilen metinler, Microsoft Word programında, Times New Roman karakterinde, 11 punto, iki yana yaslı, 1.5 cm. paragraf başı girintisi ve tek satır aralığıyla yazılmış olmalıdır.

□ Makale başlığı, büyük harflerle, ortalanmış ve koyu olarak yazılmalı ve 12 kelimeyi geçmemelidir. Türkçe, İngilizce ve Rusça başlıklar en yukarı ve üstüste yazılmalıdır;

□ Varsa metin içindeki diğer bütün başlıklar numaralandırılmalı, başlık(lar) koyu ve her kelimenin ilk harfleri büyük olacak biçimde yazılmalıdır.

□ Çalışmalarda Türk Dil Kurumunun Yazım (İmla) Kılavuzu esas alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

□ Metinlerin kaynakça ile birlikte 25 sayfayı geçmemesi tercih edilir.

□ Yazar adı/adları başlığın hemen altında sola yaslı yazılmalıdır. Yazar adı/adlarına (*) ile dipnot verilerek, yazarın bilgileri (unvanı, çalıştığı kurum, yazışma adresi, e-posta) yer almalıdır.

□ Ana metnin öncesinde, 200-250 kelime arasında, Türkçe, İngilizce ve Rusça olarak yazılmış bir "Öz" yer almalıdır. Özde araştırmanın kapsamı ve amacı belirtilmeli, kullanılan yöntem tanımlanmalı ve ulaşılan sonuçlar kısaca ifade edilmelidir. Özün hemen altında en az beş en fazla sekiz anahtar kelime yer almalı ve bu anahtar kelimeler, özel adlar dışında, küçük harflerle yazılmalıdır. Öz ve anahtar kelimeler 10 punto ile yazılmalı, paragraf girintisi bırakılmamalıdır.

□ Tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin bir numarası ve başlığı olmalıdır. Bu materyallerin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması için 10x17 cm'lik alanı aşmaması, 10 punto ile ve tek aralık kullanılarak yazılmış olmaları gerekir. Resim, grafik ve benzerlerinin ayrı bir dosya hâlinde ve jpeg formatında kaydedilmesi baskı kalitesi açısından gereklidir. Bu materyaller metnin üçte birinden az olmalıdır.

Atıfların ve Kaynakçanın Düzenlenmesi

□ Ana metindeki tüm göndermeler, APA6 standardında metin içi kaynak gösterme sistemi ile belirtilir. Düzenleme ve kontrol sırasında kolaylık sağlaması ve hataları minimuma indirmesi için MS Word programının otomatik kaynak gösterme sisteminin kullanılması önerilmektedir.

□ Kaynakçayı manuel girecek yazarlar için APA6 standartlarına ulaşmak için Türk Kütüphaneciler Dergisi'nin "Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme, Tablo ve Şekil Oluşturma Rehberi APA 6 Kuralları" eserine müracaat edilebilir.

Bu esere http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf linkinde erişim sağlanabilir.

KARADENİZ
BLACK SEA – ÇEPHOE MOPE
An International Journal of Social Sciences

❖ WRITING AND PUBLICATION PRINCIPLES ❖

- The articles submitted to the journal must be original. Articles containing plagiarism or published partially or fully before should not be submitted.
- The author (s) who send articles to the journal accept and declare that they give full rights, such as copyright and broadcasting rights, to the journal.
- Since the blind review is applied in our journal, the following rules should be given maximum importance.
- The texts sent to the journal should be in Times New Roman, 11 pt, 1.5 cm on the left and right margins, with single space in Microsoft Word program.
- The title of the article should be written in capital letters, centered and bold, and not exceed 12 words. The headings in Turkish, English and Russian should be written at the top, as in the example below;
- If present, all other headings in the text should be numbered, the title (s) should be bold, and the first letter of each word should be capital.
- The Turkish Language Institution's Spelling (Imprint) Guideline should be taken as a basis in studying, and as many Turkish words as possible should be used instead of foreign words.
- It is preferred that texts do not exceed 25 pages including bibliography.
- Author name(s) should be written on the left just under the heading. Authors' names / titles should be accompanied by an asterisk (*) and the author's information (title, institution, address, e-mail) should be included.
- An "Abstract" written in Turkish, English and Russian between 200-250 words should be placed before the main text. The scope and purpose of the study should be specified, the method used should be defined and the results achieved should be briefly stated. At least five and a maximum of eight keywords should be placed immediately below the abstract, and these keywords should be written in small letters except for private names. Abstract and keywords should be 10 points, and no paragraph indent should be left.
- The table should include the number and title of figures, figures, graphics, and the like. These materials must be 10 pt with a single spacing so that the journal does not exceed 10 x 17 cm. The recording of pictures, graphics and the like should be submitted in a separate file in JPEG format. These materials should be less than one third of the whole text.

Citations and Bibliography

- All citations in the main text are specified by the in-text citation system in the APA6 standard. It is recommended to use the automatic citation system of MS Word program for ease of editing and control and to minimize mistakes.
- Authors preferring to do citation manually can refer to Turkish Librarians ' Journals' APA 6 Guidelines on Sourcing, Tables and Figures for Scientific Publications'.
This link can be accessed at http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf.

KARADENİZ
BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ

Ежеквартальный международный журнал общественных наук

❖ ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ ❖

• Статьи, отправленные в журнал, должны быть оригинальными. Статьи, опубликованные частично или полностью, или же содержащие элементы плагиата не принимаются.

• Автор (авторы), которые будут присылать статьи для публикации автоматически заявляют, что отказываются от гонорара и передают право на гонорар журналу, а так же передают право журналу для публикации высланной статьи в следующий раз.

• В виду того, что в нашем журнале применяется “слепое” рецензирование, максимальное внимание уделяется к следующим правилам.

• Тексты, отправленные в журнал, должны быть написаны шрифтом Times New Roman, 11 шрифта, начало абзаца 1,5 см. интервал одиночный. Отступы с левой и правой стороны одинаковые.

• Название статьи должно быть написано заглавными буквами, в середине, жирным шрифтом и не должно превышать 12 слов.

• Все остальные заголовки в тексте должны быть пронумерованы. Подзаголовок (ки) должны быть выделены жирным шрифтом. Первая буква должна начинаться с большой буквы.

• Правописание должно быть основана на правилах “Института Турецкого Языка”. По возможности вместо иностранных слов, должна быть использована турецкая лексика.

• Предпочитается, что объем текста не превышал 25 страниц с библиографией.

• Имя автора/имена авторов должны быть написаны под заглавием ближе к левой стороне. Под именем (именами) авторов даётся информация, которая должна включать в себе следующие данные (должность, учреждение, адрес, адрес электронной почты),

• Перед текстом статьи необходима аннотация. Аннотация должна быть на турецком, английском и русском языках в пределах 200-250 слов. Необходимо указать объем и цель исследования, должен быть определён использованный метод и краткое изложение достигнутых результатов. По меньшей мере пять и максимум восемь ключевых слов должны быть помещены непосредственно после аннотации. Эти ключевые слова должны быть написаны строчными буквами, за исключением собственных имён. Аннотация и ключевые слова должны быть написаны 10 шрифтом без абзаца.

• Таблицы, схемы, рисунки, графика и т. п. должны иметь номер и заглавие. С целью соблюдения размеров страниц подобный материал не должен превышать размера в рамках 10 x 17 см. Они должны быть написаны 10 шрифтом, одинарным интервалом. Для достижения качества печати рисунки, изображения необходимо присылать в отдельном файле в формате jpeg. Эти материалы должны составлять менее одной трети текста.

Правописание цитат и библиографии

• Вся представленная в основном тексте библиография обозначается системой текстовых ресурсов по стандартам APA6. Рекомендуется использовать автоматическую систему отображения исходного текста программы MS Word для автоматического редактирования и минимизации ошибок.

• Для введения источников вручную по стандартам APA6 авторы могут пользоваться “Правилами APA 6 журнала библиотек Турции” по эл. адресу http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf.

❖ **Abone Sartları** ❖

Abone olacaklar Erdoğan ALTINKAYNAK adına 05732013 numaralı posta çeki hesabına abone bedelini yatıracaklar ve dekontlarını adres bilgileri ile birlikte yazışma adresine posta veya faks yoluyla iletceklerdir.

❖ **Payments** ❖

Subscribers should deposit the subscription fee to Erdoğan ALTINKAYNAK's postal cheque account number: 05732013 and send their receipts as well as their own contact addresses to the communication address via mail or fax mentioned above.

❖ **Абонентное Условие** ❖

Для оформления подписки необходимо произвести оплату на имя Erdoğan ALTINKAYNAK, банковский счет № 05732013 Квитанцию об оплате вместе с информацией о Вашем адресе необходимо передать почтой или по факсу в редакцию журнала.

❖ **Fiyatı / Стоимость / Price** ❖

150 TL (Yurt içi / для граждан Турции / Interior)
30 \$ / 20 Euro (Yurt dışı / для граждан других стран / Abroad)

❖ **Abonelik Bedeli / Стоимость подписки / Subscription Price** ❖

600 TL (Yurt içi / для граждан Турции / Interior)